

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MÜTERCİM – TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Revue de Traduction et d'Interprétation
Zeitschrift für Übersetzungswissenschaft

Sayı 37, Yıl 2024 (Güz)

Hacettepe Üniversitesi
Mütercim ve Tercümanlık Bölümü

E-ISSN 2687 - 2846

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MÜTERCİM – TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Revue de Traduction et d'Interprétation
Zeitschrift für Übersetzungswissenschaft

Sayı 37, Yıl 2024 (Güz)

Hacettepe Üniversitesi
Mütercim - Tercümanlık Bölümü

E-ISSN 2687 - 2846

YAYININ ADI ÇEVİRİBİLİM VE UYGULAMALARI DERGİSİ**YIL 2024 SAYI 37 AY ARALIK****YAYIN SAHİBİNİN ADI** Hacettepe Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü adına
Cihan ALAN**SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ** Cihan ALAN**YAYIN YÖNETİM YERİ** Hacettepe Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü
TR-06800 Beytepe / ANKARA**YAYIN YÖNETİM YERİ TEL.** +90 (312) 297 83 75**İNTERNET ADRESİ** <http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/ceviri>**YAYIN DİLİ** Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca**YAYIN TÜRÜ** *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün yayın organı olup, çift-kör hakemli, açık erişimli akademik bir dergidir. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* çeviribilim alanında bilimsel, özgün, ulusal ve uluslararası araştırma makaleleri yayımlamaktadır. Dergimiz ULAKBİM TR Dizin ve MLA indekslerinde taranmaktadır.**YAYINLANMA BİÇİMİ** Yılda iki kez (Temmuz & Aralık)**E-ISSN** 2687 - 2846**Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi**

Her hakkı saklıdır. Bu dergide bulunan yazılar tamamen ya da kısmen yayın kurulundan veya H.Ü. Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nden izin alınmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz.

Editör / Editor

Hilal ERKAZANCI DURMUŞ

(Hacettepe University)

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Cihan ALAN

(Hacettepe University)

Umut Can GÖKDUMAN

(Hacettepe University)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Berrin AKSOY

(Atılım University)

Duygu ÇURUM DUMAN

(Bilkent University)

Elif ERSÖZLÜ

(Hacettepe University)

Mümtaz KAYA

(Hacettepe University)

Susanne KLINGER

(Hacettepe University)

Ayşe Şirin OKYAYUZ

(Hacettepe University)

Zeynep ORAL

(Hacettepe University)

Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT

(Hacettepe University)

Dilek TURAN

(Marmara University)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Alev Bulut

İstanbul University

Christina Schäffner

Aston University

Emine Bogaç Demirel

Yıldız Teknik University

Frédéric Chaume

Sapienza Università di Roma

Jonathan Ross

Boğaziçi University

Jorge Diaz-Cintas

London's Global University

Mette Rudvin

Bologna University

Mine Yazıcı

İstanbul University

Özüm Arzık Erzurumlu

Illinois University

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi 37. Sayısında (2024 Güz) hakemliklerine başvurduğumuz, aşağıda adları geçen akademisyenlere teşekkür ederiz.

Dergi Yayın Kurulu

Prof. Dr. Neslihan KANSU YETKİNER	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Doç. Dr. Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Müge IŞIKLAR KOÇAK	9 Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Sema ÜSTÜN KÜLÜNK	Boğaziçi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Duygu ÇURUM DUMAN	Bilkent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alper KUMCU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SAKİ DEMİREL	Ankara Bilim Üniversitesi

We thank all the undermentioned academics who kindly participated in the peer review process of the *Journal of Translation Studies*, Issue 37 (2024 Fall).

Editorial Board

Prof. Dr. Neslihan KANSU YETKİNER	İzmir University of Economics
Assoc. Prof. Dr. Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Müge İŞIKLAR KOÇAK	9 Eylül University
Assoc. Prof. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya University
Assoc. Prof. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya University
Assoc. Prof. Dr. Sema ÜSTÜN KÜLÜNK	Boğaziçi University
Assist. Prof. Dr. Duygu ÇURUM DUMAN	Bilkent University
Assist. Prof. Dr. Alper KUMCU	Hacettepe University
Assist. Prof. Dr. Ayşe SAKİ DEMİREL	Ankara Science University

İçindekiler/Table of Contents

Actors and Networks in Court Interpreting Services in the Context of Migration in Türkiye	1-26
Türkiye’de Mültecilik Bağlamında Mahkeme Çevirmenliğinde Aktörler ve Ağlar	
Mehtap ARAL, Alev BULUT	
Research/Araştırma	
Alanlar Arasında Bir Çeviri Yolculuğu: Tarihi ve Çevirmen Kimliğiyle Reşat Ekrem Koçu	27-44
A Translation Journey Across Fields: Reşat Ekrem Koçu as a Historian and Translator	
Özgür Bülent ERDOĞAN	
Araştırma/Research	
Different Roles Played by Translators While Recontextualizing Turkish Literature: Navigating Contextual Voices	45-62
Türk Edebiyatının Yeniden Bağlamsallaştırılmasında Çevirmenlerin Üstlendiği Farklı Roller: Bağlamsal Sesler Odağında Bir İnceleme	
Halise GÜLMÜŞ SİRKINTI	
Research/Araştırma	
Guideline Study as a Capacity Building Initiative for Mental Health Interpreting: An Evaluation with International Criteria	63-80
Ruh Sağlığı Çevirmenliği Alanında Kapasite Geliştirme Girişimi olarak Kılavuz Çalışması: Uluslararası Kriterler Doğrultusunda Bir Değerlendirme	
Rana KAHRAMAN DURU, Filiz ŞAN	
Research/Araştırma	
‘Yabancı Dil Yaratımı’ ve ‘Kökensiz/Metinsiz Geri Çeviri’: İstanbul Kahvehane Hikâyeleri	81-98
‘Foreign Language Creation’ and ‘Rootless/Textless Back Translation’: <i>Told in the Coffee House: Turkish Tales</i>	
Gamze KAŞKAŞ	
Araştırma/Research	
Yeniden Çevrimlerde Toplumsal Cinsiyet Odaklı Değişiklikler: <i>The Split</i> ve <i>Evlilik Hakkında Her Şey</i>	99-120
Gender-Based Shifts in Remakes: The Case of <i>The Split</i> and <i>Evlilik Hakkında Her Şey</i>	
Göknur ÖNER, Ayşe Şirin OKYAYUZ, Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	
Araştırma/Research	
Kültür Repertuarını Şekillendirmek: Çeviri ve Özgün Çocuk Yazınında Eşitlikçi Cinsiyet Temsilleri	121-146
Shaping Culture Repertoire: Egalitarian Gender Representations in Translated and Indigenous Children's Literature	
Esra Duygu ÖZDOĞAN, Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	
Araştırma/Research	

Şahin, M. (2023). *Yapay çeviri*. Çeviribilim Yayınları, 159 s. ISBN: 978-605-9312-51-6.....
.....147-149

Volga YILMAZ GÜMÜŞ
Kitap tanıtımı/Book review

Actors and Networks in Court Interpreting Services in the Context of Migration in Türkiye*

Türkiye’de Mültecilik Bağlamında Mahkeme Çevirmenliğinde Aktörler ve Ağlar

Araştırma/Research

Mehtap ARAL*, **Alev BULUT****

*Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, mehtaparal38@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1375-1431

**Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, alev.bulut@istanbul.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9770-4116

ABSTRACT

The primary aim of this study is to determine the network and the actors involved in court interpreting services in Türkiye. The second aim is to explore if the actors in the network have an impact on the other actors’ perceptions on the position and the duty of the court interpreters or not. In this context, two case studies were conducted in trials, where the refugees benefit from the interpreting service in Arabic-Turkish in two provinces (Kayseri and Antalya) in Türkiye. The data are composed of the semi-structured interviews with the court interpreters, open-ended questionnaires administered to the judges and the officers in the court registry and the short interviews conducted with the refugees. Additionally, the second data includes the observation notes during the hearings, research diaries and available codes, regulations and documents in the field. The findings have been analysed within the frameworks of position, interaction, and intervention, utilising Actor-Network Theory proposed by Callon and Latour. In the first category, the interpreters’ physical and social positions, the actors’ attitudes towards the profession, status and role are addressed. In the second category, the communication of actors before and after interpreting and the cooperation between the interpreters are discussed. The third category encompasses interpreting techniques, challenges faced during interpretation, interventions in the interpreting process, and the roles of the interpreter and the speaker. It has been determined that

* This study is derived from the unpublished doctoral dissertation titled “Türkiye’de Toplum Çevirmenliği Bağlamında Mültecilere Verilen Tercüman Bilirkişilik Hizmetleri: Ağ Kuramı Işığında Bir Değerlendirme” defended at İstanbul University under the supervision of Prof. Dr. Alev Bulut.

each network is ephemeral and unstable. Additionally, court interpreters have established local and small networks prior to interpreting performances to ensure safe involvement in the network, addressing procedural deficiencies. The study finally notes that the bilingualism of interpreters, the definition of the interpreter's role in the code, and the communication among actors prior to interpreting in the network may influence the perceptions of human actors regarding the position and responsibilities of court interpreters.

Key words: court interpreter, migration, community interpreting, Actor-Network Theory.

ÖZET

Bu çalışmada ilk olarak Türkiye'de mahkeme çevirmenliği hizmet ağını ve bu ağda yer alan aktörleri belirlemek amaçlanmaktadır. İkinci amaç ise ağdaki aktörlerin, diğer aktörlerin mahkemede görev alan tercüman bilirkişilerin konumu ve görevine ilişkin algıları üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de Kayseri ve Antalya illerinde mültecilerin Arapça-Türkçe dil çiftinde tercümanlık hizmetinden yararlandığı iki vaka çalışması yürütülmüştür. Veriler, tercüman bilirkişilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden, hâkimlere ve mahkeme kalemlerindeki memurlara uygulanan açık uçlu anketlerden ve mültecilerle yapılan kısa görüşmelerden oluşmaktadır. Buna ek olarak, ikincil veriler duruşmalar sırasında alınan gözlem notları, araştırma günlükleri ve mevcut kanun, yönetmelik ve belgelerdir. Bulgular konum, iletişim ve müdahale kategorilerine ayrılarak ve Callon ve Latour tarafından ortaya atılan Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde tartışılmıştır. İlk kategoride tercümanların fiziksel ve sosyal konumları, aktörlerin mesleğe yönelik tutumları, statüleri ve rolleri ele alınmıştır. İkinci kategoride aktörlerin sözlü çeviri öncesi ve sonrası aktörlerle iletişimleri ve çevirmenler arasındaki iş birliği ele alınmıştır. Sözlü çeviri teknikleri, çeviri sırasında karşılaşılan zorluklar ve sözlü çeviriye, tercüman bilirkişiye ve konuşmacıya yapılan müdahaleler üçüncü kategorinin temalıdır. Her bir ağın geçici ve istikrarsız olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, tercüman bilirkişilerin prosedürdeki eksiklikler nedeniyle ağa güvenli bir şekilde dahil olabilmek için çeviri yapmadan önce yerel ve küçük ağlar oluşturdukları görülmüştür. Tercüman bilirkişilerin iki dilli olması, kanunda yer alan tercümanın görevine ilişkin tanım, çeviri öncesi aktörler arası iletişim gibi insan olmayan aktörlerin, insan aktörlerin tercüman bilirkişilerin konumu ve görevine ilişkin algısı üzerinde etkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mahkeme çevirmeni, göç, toplum çevirmenliği, Aktör-Ağ Kuramı.

1. Introduction

Court interpreting encompasses written, oral, and sign language interpreting services provided in legal contexts for individuals with hearing impairments or limited proficiency in the court's language. Some scholars categorise court interpreting as a subset of community interpreting (Hale, 2007; Mikkelsen, 2017), whereas others view it as part of legal interpreting, with courtroom interpreting identified as a specific sub-field within courtroom settings (Morris, 2015, p. 95). Hertog (2012) categorizes legal interpreting based on settings such as courtroom proceedings, police, prisons, and asylum settings. Similarly, Hale (2007) delineates court interpreting across settings like police interviews, lawyer-client meetings, tribunal hearings, and court trials.

This study does not encompass interpreting in police settings, a sub-area of court interpreting that has received limited attention globally (Monteoliva-Garcia, 2018) and in Türkiye. In Türkiye, individuals providing interpreting services in courts are known as

'interpreter expert witnesses' (*tercüman bilirkişi* in Turkish); but for consistency and clarity, this study adheres to the widely used terms 'court interpreting' and 'court interpreter.' This study focuses specifically on interpreting services for refugees in criminal court proceedings.

Court interpreting differs significantly across cultures, legal systems, and languages, resulting in variations in how it is practiced (Mikkelson, 2017, p. 3). Additionally, practices and procedures, including laws and regulations pertaining to court interpreting, levels of professionalisation, interpreter training, certification, relevant associations, ethical standards, and guidelines, vary across countries. In 1997, the Ministry of Justice in Türkiye established a sworn translation bureau to offer translation and interpreting services for courts, compiling a list of 400 translators without formal examinations or advertising (Doğan, 2003, p.58). Translation requirements primarily pertained to criminal cases in Ankara, with ad hoc translators such as imams or teachers employed in resource-limited regions (Doğan, 2004 p. 3-4). In 2013, regulations mandated that each court compile an annual list of interpreters residing within its jurisdiction who had applied for and received approval. Interpreters were subsequently assigned from the list as required.

According to the By-laws on the Arrangements of Interpreters' Lists in Criminal Proceedings, as per the Turkish Criminal Procedure Code, a court interpreter is defined as "a real person who translates the statements of the victim, suspect, witness, or defendant from another language or sign language into Turkish during the investigation and prosecution phase" (Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik, 2013). The investigation phase spans from the time when authorities become aware of a crime until an indictment is accepted, while the prosecution phase begins with the acceptance of the indictment and continues until the finalization of the judgment (Ceza Muhakemeleri Kanunu, 2004). Article 202 of the Turkish Criminal Procedure Code (*Tr. Ceza Muhakemeleri Kanunu*) outlines situations where an interpreter may be present, specifying that the state will cover the costs (Ceza Muhakemeleri Kanunu, 2004). This ensures that witnesses, victims, or defendants with disabilities or insufficient Turkish language skills are not responsible for interpreter fees. The qualifications and necessary documentation for interpreters seeking inclusion on the list are outlined in detail within the by-laws.

Each year, court interpreter application announcements are published on each court website in September or October. Approved interpreters are invited to take an oath administered by officials at the Provincial Court of First Instance Justice Commission. After the oath is taken, a final list of interpreters is sent to courts, prosecutor's offices, police departments, and land registry offices. When translation or interpreting service is needed, they find the interpreters from the list. If an interpreter is unavailable, another interpreter from the list is called.

The By-laws also include ethical principles for interpreters, such as "independence, impartiality, honesty, truthfulness, personal responsibility, confidentiality, and adherence to basic judicial principles" (Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik, 2013).

However, these principles are not explained in detail. The interpreter's oath includes some of the principles as in the following: "I swear on my honour and conscience to fulfil my duty impartially, in accordance with science and justice." When an individual not designated as an interpreter assumes this role during a hearing, their oath is documented and signed (Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik, 2013).

Additionally, interpreting services may be provided through video conferencing system when needed. Under the Regulation on the Use of Audio and Video Information System in Criminal Procedure (2011), individuals who cannot attend a hearing in person may participate via SEGBIS, a video and audio communication system. In cases involving foreign individuals, interpreters facilitate communication through this system. However, the regulation does not specifically address the interpreting service. The selection of the Turkish-Arabic court interpreting process as the focus of this study is informed by the historical context of court interpreting in Türkiye, particularly in relation to migration and the consequent demand for interpreting services across various public domains. The Syrian Civil War, which began in 2011, prompted a significant migration of Syrians to other countries, particularly Türkiye, as it served as a transit point for relocation to third countries. Consequently, this situation necessitated the provision of interpreting services between Arabic and Turkish. The scarcity of Arabic-Turkish interpreters in the country has resulted in the reliance on ad hoc interpreters fluent in Arabic, as well as family members, friends, or relatives proficient in Turkish, to provide interpreting services.

The studies on migration and interpreting have been carried out interpreting in asylum applications of migrants (Kahraman, 2010), problems of migrants in terms of interpreting services (Doğan, 2017; Koçlu, 2019), interpreting between nongovernmental organizations and migrants (Erdoğan, 2021), nonprofessional interpreting services for migrants (Polat Ulaş, 2020, 2021a, 2021b), psychological effects of interpreting for refugees (Polat Ulaş, 2022; Şener Erkirtay et al., 2024), community interpreting training (Ross, 2018). However, the court interpreting has been less addressed in the studies in Türkiye. The difficulty in collecting data and no permission to get records in the hearings or the documents related to trials may discourage the researchers. The first studies portrayed the court interpreting practices (Tahir Gürçağlar & Diriker, 2004; Doğan 2004, 2010, 2015). Later, the subjects addressed on this topic are the visibility of court interpreters (Yücel, 2018), eligibility of legal interpreters (Özer Erdoğan, 2018; Özer Erdoğan & Tarakçıoğlu, 2018) professional standards for court interpreters (Eryılmaz, 2020, Eryılmaz & Demez, 2021), professionalization and impartiality in sign language court interpreting (Şen Bartan et al. 2021), user perspective for sign language court interpreting (Şen Bartan et al., 2023), and psychological effects of interpreting for refugees in the court and healthcare settings by Polat Ulaş and Şener Erkirtay et al. (2024). The lack of the studies related to migrants and court interpreters is the motivation to discuss the current position through a sociological perspective as a case study as in the abovementioned studies.

The aim of this study is to describe the Turkish-Arabic interpreting process and actors/actants involved in Turkish criminal courts in the context of migration. The second aim is to explore the interaction and intervention happening between actants/actors in Turkish criminal courts and its effects on the perception of position and responsibility/duty. The research questions of the study are presented as follows:

- (1) Who/what are the actors/actants involved in Turkish-Arabic interpreting services in Turkish criminal courts?
- (2) How does the interaction and relation between actors/actants affect the interpreting services in Turkish criminal courts?
- (3) How does the interaction and relation between actors/actants affect the court interpreters' perception on their position and responsibilities during the interpreting services in Turkish criminal courts?

2. Actor-Network Theory

Actor-Network Theory (ANT), which serves as the theoretical framework for this study, is a sociological theory initially proposed by Michel Callon, John Law, and later expanded by Bruno Latour in 1986. Originally applied to analyse processes in the field of science and technology studies, ANT has been adopted as a framework across various disciplines, including architecture, business, and computer sciences. Actor-Network Theorists follow an approach called the "social of associations," which posits that social life has a diverse structure, shaped by relationships. The goal of ANT is to understand society by mapping out these connections, recognizing the variability of relationships instead of making rigid conclusions, as traditional sociology often does. This approach tracks evolving relationships to offer explanations.

A unique aspect of ANT is its inclusion of both human and non-human entities as actors, without prioritizing one over the other (Latour, 1996). Law explains that the heterogeneous nature of these actors is essential because all situations arise from this structure, and without non-human actors, the network would be incomplete (1992, p. 4). In this theory, an actor—whether human or non-human—is defined as anything that performs an action or to which an action is attributed by others (Latour, 1996, p. 375).

In this context, the roles of intermediary and mediator become important, focusing on how actors influence the process. An intermediary simply facilitates the flow of a relationship without altering it, while a mediator actively changes and transforms the relationship. For example, a computer might serve as a mediator in one context, while a complex conference panel could act as a mediator in another. The key is to identify which role each actor is playing (Latour, 2005, p. 39). Thus, the mediator is a term in the scope of ANT as abovementioned, and it is different from the mediator term in community interpreting studies, which refers to the person facilitating communication in various cultural contexts.

This theory has also been applied in the fields of translation and interpreting studies. Various subjects have been analysed through Actor-Network Theory (ANT) in the

context of literary translation, including the dynamics among translators, publishers, and translated works involving both human and non-human actors (Tahir Gürçağlar 2005, 2007), the translation production process within publishing houses (Buzelin, 2006), the interconnections among publishers, critics, institutions, and writers (Hekkanen, 2009), the influence of publisher-translator relationships on the inclusion of literary works (Luo, 2020), and the roles of actors in the publishing process in Finland (Kung, 2009), in Persian contexts (Haddadian Moghaddam, 2012), and in Türkiye (Uslu, 2018).

Some other studies are on audio visual translation in Finland (Abdallah, 2012), the translation of radio news in South Africa (van Rooyen, 2019), the translation process of legal texts (Duraner, 2015), ethical and professionalization perspective through the network in healthcare, court and NGO (Gürleyen, 2022), the effect of computer assisted translation in the networks of freelance translators (Gürleyen & Uras, 2023). Especially, in interpreting, the studies on the network of court interpreting and video conference system (Devaux, 2016, 2017), and the networks of educational interpreting setting (Brewis, 2019) were the motive of this study to analyse the network through ANT and interpret it thanks to the phrases and its inclusion the non-human actors to the networks as mediators, which shape the process and translate it.

3. Case Study

3.1. Method

Qualitative method was adopted in this study as it enables to understand cases in a social context (Kuş Saillard, 2012). Two cases were used to analyze the relations between actors in the court interpreting process. The method is called as embedded multiple case study as two cases in a court in Antalya and a court in Kayseri were analyzed through more than one data collection techniques such as interviews, open-ended questionnaires, participant observation, researcher diary.¹

3.2. Data Collection Tools

The data were collected from the court interpreters, judges, officers at the court registry, and refugees in the same hearing at the same time between 2019 and 2020. Convenience sampling was used to collect data as the criteria were determined for court interpreters, such as serving as an Arabic-Turkish court interpreting for at least one year. For other participants, snowball sampling (non-probability sampling) was used since other actors have been users of the court interpreting services in the hearing or the organizers of the process. Triangulation was achieved considering the variety of the data collection tools. Semi-structured interviews were administered to court interpreters, and open-ended questionnaires for judges, officers at the court registry, and refugees. Different data collection techniques are used due to the convenience. Field notes were taken during the observations in two hearings. The researcher wrote everything she

¹ Istanbul University Social Sciences and Humanities Ethical Board date and number: 16/01/2019-10242

heard and experienced before, during and after hearings and meeting with participants believing that she can have an impact on all the process as an actor. The regulations, announcements and lists for court interpreters were also a part of the supporting data.

The questions in the interviews with court interpreters include demographic features, the reason for choosing this occupation, etc. Interview is also composed of the questions related to perception and position, asking about the working place in the courts, position and roles, the setting and placement during the hearings, and other actors' awareness on interpreters' role and position. Also, it includes questions related to meeting defendants, lawyers, judges, officers at court registry before or after the hearing, questions related to network, questions related to difficulties.

Questionnaire for judges is composed of demographic features, questions related to perception and position of court interpreters, expectations and decisions about court interpreters, questions related to meeting court interpreters before and after the hearings, questions related to intervention and difficulties. Interviews with officers at court registry include questions related to workflow, questions related to difficulties, questions related to perception and position of court interpreters.

Interviews with refugees include the questions related to meeting court interpreters before and after the hearings, questions related to intervention and difficulties, questions related to perception and position of court interpreters. The interpreting performance as linguistic material could not be included in this study as the researcher does not know the refugees' language (Arabic) and the courts do not give permission for voice-recording during the hearings. In addition, the courts do not share the documents related to the hearings.

3.3. Participants

The participants consist of individuals who engage in the same hearing, which was analysed for the case study. Demographic information regarding participants and the case is presented in Tables 1 and 2.

Table 1

Participants in Case 1

Participants in Case 1	Features of Participants	Data Collection Tools
1 Court Interpreter	Male, part time interpreter, 4-year experience in interpreting, 20-year police officer, Arabic-Turkish citizen	Interview
1 Judge	Female	Questionnaire
1 Officer at Court Registry	Male	Interview
1 Refugee	Male, Syrian	Interview

Table 2

Participants in Case 2

Participants in Case 2	Features of Participants	Data Collection Tools
1 Court Interpreter	Female, full-time interpreter, 4-year experience, 14-year finance manager before CI, Arabic-Turkish citizen	Interview
1 Judge	Male	Questionnaire
1 Officer at Court Registry	Male	Interview
1 Refugee	Female, Syrian	Interview

3.4. Thematic Analysis

The interviews were transcribed and analysed using thematic analysis. The interviews and questionnaires were initially coded into categories and subsequently organised into themes. Furthermore, these themes and categories were analysed within the framework of Actor-Network Theory (ANT). The study's themes and categories are presented in Table 3.

Table 3

Themes and categories

Theme	Category
Position	Physical Position Social Position (status, role) Decision to be court interpreter
Interaction	Meeting before the hearing Meeting after the hearing Cooperation with other interpreters
Interaction during the interpreting process	Difficulties Interpreting techniques
Intervention	Intervention to interpreting and interpreter Intervention to speaker

4. Findings: Actors in the Networks

The interpreting service is shaped by the institutions, the degree of interaction, and the surrounding society within the social context where it occurs (Angelelli, 2004, p. 29). At a broader level, entities like the Ministry of Justice, the Turkish Criminal Procedure Code, By-laws on the Arrangement of Interpreters' lists in Criminal Proceedings, the Provincial

Court of First Instance Justice Commission, and the courts themselves function as key players. They are responsible for recruiting interpreters, setting the conditions for recruitment, and creating the interpreter lists used by the courts.

Furthermore, it has been observed that the interpreter oath is also an actor affecting the interpretation process as it shows the boundaries of the interpreter with concepts of adherence to the law and impartiality. The eligibility criteria for interpreters specified in the abovementioned legislation, such as a minimum primary education level and the acceptance of the applicant's signed statement for language proficiency, affect the quality of the interpreting services in court. Moreover, the ethical principles outlined in the regulation, the phrase "essential points shall be translated" in the relevant article of the Criminal Procedure Code are actors in determining what should be interpreted during the hearings.

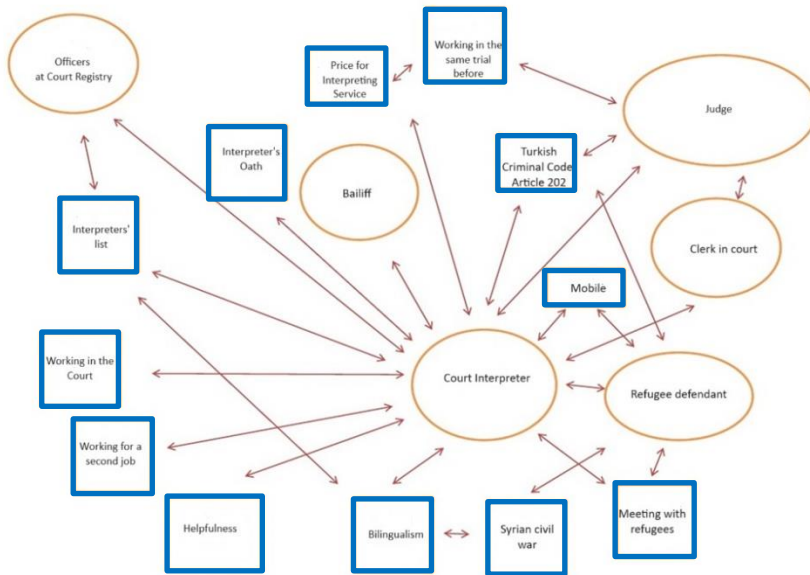
In addition to that, the Syrians who migrated to Türkiye after the Syrian civil war in 2011 also become an actor since the need for interpreting services increased, especially in the Arabic-Turkish language pair in courts. Another actor is the Arab-origin Turkish citizens in the Southeastern Anatolia Region, who share similar dialects with Syrian people. These bilingual individuals began to provide ad-hoc interpreting in many settings when there has been a significant need for interpreters but very few professional interpreters.

Human actors are lawyers, judges, prosecutors, defendants, plaintiffs, officers at the court registries, and witnesses who interact with the interpreter. The judge or prosecutor notifies the necessity for interpreting during the hearing, and the officer informs the interpreter about the location and time for the hearing. During the hearing, the interpreter facilitates communication among the people involved in the hearing. After the hearing, the judge determines the fee for the interpreter's service, and the interpreter submits it to the officer to get the payment order covered by the government in Criminal Courts. Since interpreting does not occur in isolation (Wadensjö, 2014, p. 8), interaction among these actors is natural and necessary, and all the actors involved in this process shape and affect the social environment. Additionally, the qualifications and background knowledge of these actors also serve as factors influencing the interpreting process.

The network in the hearing in court in Antalya Province is illustrated in Graphic 1 created in accordance with the data obtained for this study. Circles represent human actors (orange), while rectangles (blue) indicate non-human actors, and relationships are indicated with arrows. In this network, actors in the role of mediators and intermediary actors are given. The human actors in this network include the judge, clerk, bailiff, officer, interpreter, and refugee complainant. The non-human actors are Article 202 of the Turkish Criminal Procedure Code, interpreter lists, ethical principles, interpreter oath, acquaintances working in the legal sector, pre-hearing meetings with the refugee, performing as a full-time job, gender, being helpful, lack of training and competence, bilingualism, the Syrian civil war, court entry card, business card, computer screen, and telephone.

Figure 1

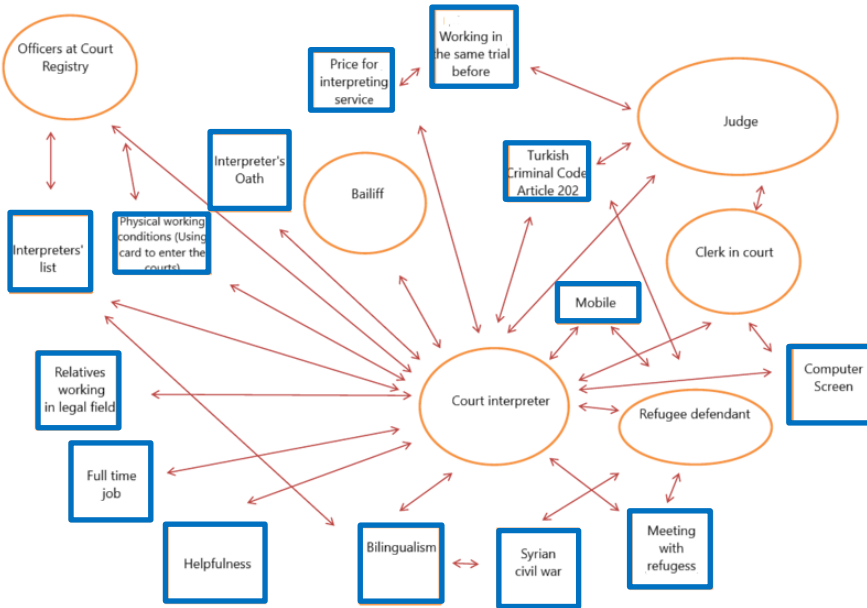
Court Interpreting Network in Antalya

The network for the interpreting process in a court in Kayseri Province is shown in Graphic 2. The human actors (orange) include the judge, officer, bailiff, clerk, interpreter, and refugee defendant. The non-human actors (blue) are Article 202 of the Turkish Criminal Procedure Code, interpreter lists, ethical principles, interpreter oath, fee for service, meeting with the judge in previous hearings, pre-hearing meetings with the refugee, working in the court, performing interpreting as a second job, gender, being helpful, lack of training and competence, bilingualism, the Syrian civil war, and the telephone.

Figure 2

Court Interpreting Network in Kayseri

Some actors are present in both networks, while others appear in only one. This suggests that the actors involved in the process vary depending on the social network of every hearing.

5. Discussion

In this part, the findings will be discussed under the themes. In the theme of position, physical position, status and role, decision to be court interpreter are discussed. Interaction theme deals with meeting before the hearing and after it, cooperation with other interpreters, communication during the interpreting and difficulties and techniques encountered during interpreting. The intervention theme encompasses the asking actors speak shorter or waiting for interpreting, as well as the interactions between the interpreter and the speaker.

5.1 Physical Position

The interaction and perception in the hearings can be shaped through how interpreter is addressed, where they sit or stand (Hale & Napier, 2016, p. 353). When asked to the court interpreters about their physical position, CI2² answered:

"Well, again, I will say that it is at the discretion of the judge and the bailiff, probably the judge guides the bailiff in this matter. Every court has a different practice. Every judge has a different choice. Some make them sit next to the Arabic person. Some tell us to stand next to the clerk, his right or his left. It depends, it's completely up to them, we don't have a specific position. There is a visual plan. In courts, the judge, the prosecutor, the clerk and the bailiff, everyone has a specific position but there is no such standardized position for interpreters."^{3 4}

Regarding this answer, it can be suggested that the interpreter has no standardized position in the hearings, and interpreter can be guided by the bailiff or judge for where to stand or sit. CI2 sat next to the complainant refugee in the observed case. Thanks to the computer in front of her, she followed the clerk's writing and corrected the name of the complainant. In this case, the computer can be considered as a mediator since it affects the interpreting process. CI1 answered:

"We are next to the defendant. Sometimes, the complainant is Syrian. The suspect is also Syrian. I stand next to the person who is talking. Especially, s/he asks me because s/he addresses me. And I have to convey the message to him/her. S/he addresses me first. S/he tells me, and I tell the judge what his/her question is. When s/he tells me, I tell the other party."

CI1's answer can be interpreted as the refugee addressing directly the interpreter, not the judge, even though the question was asked by the judge. J2 answers the question about physical position by expressing that "S/he stands next to the person whom s/he will interpret for so that s/he can hear him/her well. The interpreter is that person's mediator. There is SEGBIS. The interpreter stands wherever s/he can hear best." It can also be interpreted as the indicator for how the judge perceives the interpreter's duty, which means as mediator for the refugee. J1 also answers in parallel with J2 by stating "The position of the interpreter depends on the person s/he is interpreting for such as complainant, defendant, witness."

The refugees share a collective perspective regarding the spatial arrangement of interpreters within the courtroom, particularly in relation to the judges and interpreters themselves. R2 states "I actually prefer the interpreter to be in front of me so that we can talk to each other face to face.", and R1 "It would be better if s/he was next to me..." Considering the answers of the participants and observations in the cases, it can be concluded that the interpreters can be considered obligatory passing point in the network according to the ANT. In addition, it can be inferred that the interpreting network and actors have heterogeneous structures in different cases, and these

² CI1 stands for Court Interpreter 1, J1 for Judge 1, R1 for Refugee 1, O1 for Officer 1 in Kayseri Province while CI2 for Court Interpreter 2, J2 for Judge 2, R2 for Refugee 2, O2 for Officer 2 in Antalya Province.

³ The interviews were transcribed verbatim, eliminating any word repetitions or sentence fragments.

⁴ The translation of interviews belongs to the first author unless otherwise indicated.

situations can be specific to the observed cases like computer screen as a mediator or mobile as intermediary.

5.2 Social Position

The answers related to the decision to be a court interpreter and views about status and role are addressed in this category. When asked to the CI2 about how s/he decided to be a court interpreter as full time, s/he states that "Through the lawyers in my family, I thought I could do something related to Arabic." On the other hand, CI1 mentions the way of encountering this occupation part-time by stating, "It was a coincidence that there was such an interpreting task at the court. After that, when we searched, they told us that we could do it and there was no problem for our profession."

They were involved in the interpreting network through their social connections and bilingualism, which makes these factors mediators as they enabled the people's inclusion to the networks.

Regarding their role and status, CI1 said that "You represent the person and the court", and CI2 "Because you are the mediator of both parties, you have to understand and convey both parties' messages correctly." These expressions indicate that they perceive their role and status as mediator between two parties, which might be the result of the stereotype of the society, as they stated they should stand or sit closer to the refugees as they are their interpreters.

R1 states "The interpreter is important to know why I am accused, what is said to me", while R2 "Without the interpreter, I would be like a lost person. I live in a country where I don't speak the language, so interpreting is important for me, and I was comfortable with this interpreting at the hearing." These expressions demonstrate that the interpreters are obligatory passing points for them to understand and to be understood in this setting.

While O1 states "In my opinion, I think that the task of the interpreter and the court board is almost equivalent.", O2 states "I can define them as assistant staff who have met required criteria and have been listed, and who help us to work in a reliable and right way." Two of the officers consider the interpreters as a part of the permanent workers of the court. O1 gives an inevitable importance to their duties while O2 emphasizes the importance of reliability and believes that they are assistants for the court.

Mentioning the position of the interpreters, J1 expresses it through the duties that "The interpreter conveys his/her statement directly, without adding self-expression or emotion." and emphasizes the accuracy and impartiality of the interpreters. J2 mentions similar ideas with O2, and considers interpreter as an inevitable part of the hearings and the assistant of the court by stating:

"An interpreter is an assistant to the court, like a witness. It is also regulated in Article 62 of the Criminal Court. If there is no interpreter for the person who does not speak the language of that country, the hearing cannot be held. If the defendant does not

“speak Turkish, if he cannot express himself fully in that language, if there is no interpreter, there is no defense, there is no trial.”

It can be concluded that in both cases, interpreters are seen as mediators and assistant staff by other actors. Refugees and interpreters acknowledge this role; however, the observations demonstrate that it can sometimes expand, and interpreters not only interpret during the hearing but also assist with tasks like calling refugees into hearing and accompanying them for administrative processes. This role can be compared to medical interpreters, who can extend their duties to support patients throughout their entire hospital experience (Duman, 2021), sometimes driven by personal motivation to help, as in the case of this study, according to the observations and the interviews. CI2 stated that s/he had some personal traits like helpfulness, thus, s/he helped the refugees or answered whenever they called. Similarly, CI1 helped the refugee after the hearing in the observed case. It can be concluded that the personal traits like helpfulness can be mediators affecting the roles of court interpreting or the perception to them.

The role and status of court interpreters are not only shaped by how they are perceived by others but also by their working conditions and the fee they receive for their services. Court interpreters were asked whether other actors are aware of their role, if they face issues with receiving the task, or if they encounter problems with payment for their services. CI1 believes others are aware of their role, while CI2 disagrees, highlighting poor working conditions, low payment, and lack of respect. For instance, interpreters don't have access to facilities like other court personnel, such as access cards for courts in Antalya case. Deficiencies in working conditions may serve as an indicator of low status, despite the individual respect shown by the actors involved (Hale & Napier, 2016, p. 352).

In terms of payment, both interpreters noted that while a minimum fee is set, judges have discretion over the final amount. J1 expressed that they arranged the fee considering the duration of interpreting, the amount of effort while J2 also mentioned the duration of interpreting and the number of participants requiring interpreting regarding the minimum and maximum fee. CI1 mentioned fewer issues with payments but implied at occasional difficulties with the administrative process. Delays in payments and dissatisfaction with fee reflect the lower status of the interpreter profession in the court system.

5.3 Interaction

In this theme, meeting before and after the hearing and cooperation with other interpreters in the court are discussed in terms of their effects on the perceptions of the actors and the interpreting process.

Recommended National Standards for Working with Interpreters in Courts and Tribunals (2017) emphasize the importance of providing information about the case to interpreters before hearings via portals or by talking to ensure proper preparation.

However, in Türkiye is lack of this kind of formal system, and interpreters must often rely on personal interactions to obtain necessary information.

CI1 stated "We look over the statements. If necessary, when there are complicated matters, we read the person's statement because it is needed in court." However, O1 noted that it was rare for them to share case information with interpreters: "We very rarely provide information about the case." and J1 said "There are no meetings, and it is not considered appropriate."

CI1 met the refugee before the trial to acquire information individually. Similarly, CI2 explained their process: "We arrive 10-15 minutes before the trial... If the person is there, I try to find them... I try to understand the subject. If there is a lawyer... we meet as a trio—myself, the lawyer, and the refugee."

Judges, however, often do not engage in such meetings. J2 stated, "No, I do not meet the interpreter in any way." On the contrary, R2 described meeting with the interpreter before the trial: "...the interpreter called me... we met in front of the court. I gave them the statement... and the interpreter looked over it."

CI2 also noted working with lawyers: "If they have any questions or requests, we also assist them." CI1 mentioned facilitating communication between pedagogues and children: "When dealing with children... we assist by facilitating pre-hearing meetings between the pedagogue and the child." In summary, interpreters often initiate pre-hearing meetings on their own. According to ANT, this interaction is an intermediary, and shows that interpreters influence other actors' actions and perceptions by establishing themselves as obligatory passing point in the process.

Regarding the meeting after the hearing with the actors, CI2 explained "If the court has called you in the first hearing, or from the moment they call you, you are required to attend every hearing." indicating that interpreters must attend all hearings in one case until it concludes. While another interpreter did not explicitly mention this, CI1 was observed attending a second hearing for a case s/he had previously worked on, suggesting that interpreters often continue to interpret for the same individual across multiple hearings.

CI2 also mentioned that refugees continue to reach out outside of hearings: "Sometimes through messages, sometimes by phone, or even face-to-face meetings, communication continues constantly. Once that person gets the right answer from you, they share your name with people around them." This is due to the interpreter's personal characteristics. In other cases, where the complainant is responsible for finding and paying for the interpreter (in the courts other than Criminal Courts), CI2 and others often leave their business cards with clerks. This indicates the diverse interactions of all actors within the heterogeneous network structure. working full-time or part-time and business cards are intermediary actors as they seek connections in various networks to secure working opportunities. Interpreters were asked if they consulted with other interpreters or if they had a common social network. CI1 stated "We sometimes meet in court, we meet elsewhere. We discuss... we also take ideas from each other. We have mobile numbers of them.... I can direct them to the hearing which I will not attend..."

CI2 echoed CI1 saying they asked about the availability of other interpreters to try to help. This shows that even if interpreters do not attend, they play an active role by influencing the process by persuading another actor to include into process and translated their roles into organizer of the process according to ANT. CI1 mentioned “No, we don’t have a group.” but acknowledged being part of another social network. In contrast, CI2 noted “We created a WhatsApp group with the interpreters in Antalya.” which includes around 24-25 Arabic interpreters, indicating that this group plays a role in determining who can attend hearings. CI2 also emphasized:

“Of course, for information sharing I mean, for example, if there’s a need for an interpreter in a certain language at the police station, we ask if there’s someone available. If so, we say to call this person or that number, thus providing an information exchange there. Our primary purpose of use is that, or if there’s any change or reform related to the court or our profession, we try to share it. This is the focus.”

These discussions reveal the active presence of various actors in the network, suggesting that the network includes both actors and, at times, the WhatsApp group. This implies that each hearing consists of distinct heterogeneous networks, supporting the idea that generalizations cannot be made for all hearings, as ANT suggests. Mobile and WhatsApp group are mediators in these networks as they affected the process and inclusion of the other actors.

5.4 Intervention

The theme of intervention, includes difficulties in interpreting process, interpreting techniques, interference with the speaker or interpreting process. The difficulties interpreters face during interpreting can be discussed in four subjects: dialects, the number of speakers, audio quality in the SEGBIS system, and the specific circumstances of the plaintiff/defendant. The interpreters' common response is that due to Arabic being spoken in many different countries, dialects can vary significantly, and some interpreters struggle to understand certain dialects. CI1 stated regarding dialects: “...Every region has its own dialect... Especially Syria, Palestine, and Morocco are the ones I can fully communicate with.” CI2 also noted the differences in dialects and mentioned “...Almost every Arab country has a different dialect. You have zero chance of knowing all of them... I am originally from Hatay. The Arabic I speak is close to Arabic in Syria. Since I have worked in the tourism sector, I learned a bit of Arabic from countries like Libya, Kuwait, and Bahrain, which makes it easier for me to understand.” CI2 also pointed out that when faced with dialect difficulties, they and CI1 used explanation method: “As I said, the only challenge I face is when a different dialect comes up, and I struggle a bit, but as I mentioned, I try to reach what I aim for by asking questions, so I don’t do incorrect interpreting.”

While R2 answered “No” when asked if they had encountered any interpreting-related issues, R1 mentioned a previous experience: “I had a problem related to interpreting at the police station. The other interpreter said we could not communicate well, and our dialects did not match.” It might be beneficial to learn the dialect of the

plaintiff/defendant attending the hearing and call an interpreter accordingly. Another challenging situation arises when there are multiple speakers. C11 mentioned that having several speakers made it difficult for the interpreter: "...Sometimes there are many defendants, many suspects, many plaintiffs, and many witnesses... we can experience difficulties in conveying."

C12 also explained the challenges faced during SEGBİS when there were multiple speakers: "Sometimes there can be triple or quadruple SEGBİS sessions... case with several people also happens sometimes during SEGBİS. It becomes extraordinarily difficult..." The dialect and number of the speakers can be regarded as mediator when it affects the interpreting process in the network.

Another issue is audio quality during SEGBİS meeting. C11 spoke about the challenges of remote interpreting: "...the person is in prison, and I am in the court. That can be a bit challenging... When you cannot understand the person next to you, you can infer their intent from their gestures... Sometimes, the voice is not clear. If the person is far from you, you have to say them repeat." C11 highlighted that non-verbal elements make it easier, but when remote interpreting is required, technical difficulties can complicate the understanding phase. This indicates that body language is effective in the interpreting process, and can be considered as mediators.

When asked whether they preferred face-to-face or SEGBİS, both C11 and C12 chose face-to-face. Finally, C11 noted that they struggled when interpreting for children in sexual abuse cases, individuals with mental health issues, or the elderly:

"In cases of sexual abuse, sometimes there are certain terms that make us a bit hesitant because we are men. Additionally, there is a child monitoring center at the children's hospital. When it comes to sexual abuse, they collect information there in the presence of the prosecutor. There is a social researcher there. We inevitably struggle a bit..."

C11's expression reveals that culture and gender impact these challenges. Since C12 did not address this issue, it is unknown whether they have participated in such hearings or faced difficulties in these situations.

C11 also mentioned difficulties arising from interpreters dealing with mentally unstable and elderly refugees: "Sometimes, there are people with mental health issues. You inevitably struggle with them... You ask a question, and they explain different things... There are elderly people who cannot hear. You have to shout." The differences in the cities where interpreters provide services, and the types of cases make differences in challenges. This aligns with the claim of ANT that networks and actors are not static, as actors sometimes play active roles and sometimes passive ones, influencing the network of relationships.

The analysis of methods used in interpreting services highlights two key issues: whether the interpreter uses first or third person singular and whether they interpret speech verbatim or through explanations/simplifications. When asked about the techniques, C11 explained "I speak from their mouth. S/he came, s/he went, s/he hit, s/he broke. I interpret using their voice." Observations during the hearing confirmed that C11 used the third person singular while interpreting. Since the interview with C12

occurred after the hearing, this question was not posed to them, but it was noted that during the hearing, C12 began sentences with "s/he says" before switching to the first-person singular, indicating a similar use of indirect speech as C11.

While studies on these subjects present varying conclusions, Mason (2014, p. 65) suggests that the use of the third person by interpreters may be intended to establish a degree of distance between themselves and the individual for whom they are interpreting. However, it is speculated that in this study, the use of the third person could be linked to the fact that the interpreters interviewed lacked formal interpreting training. Mikkelson's study on US court interpreting suggests that interpreters tend to use the third person when speaking themselves (e.g., "the interpreter asks") but switch to the first person when interpreting to clarify who the subject of the speech is (Mikkelson, 2017, 77). In the Turkish context, however, both interpreters were observed using the third person singular while interpreting.

Angermeyer (2009) found that interpreters generally use the first person when interpreting into the institutional language, English, but resort to indirect speech from English into another language in his study, and suggests that this variation is not intended to create distance between the interpreter and the speaker but rather reflects an effort to comply with institutional norms when using the first person. Similarly, Berk-Seligson explains that while interpreters in the U.S. are required by ethical standards to use the first person, some choose to use the third person or indirect speech to avoid confusion or to protect themselves from a defendant's anger (2017, p. 216). For this study, it is unclear which approach the interpreter adopts when interpreting for the Arab refugee, thus, the observation is based on interpreting into the institutional language.

When it comes to explanations and simplifications, J1 described the interpreting method as "Conveying the statement of the party directly without adding anything or emotions." C11 expressed a similar view, stating, "We are obligated to convey whatever the citizen, complainant, or defendant says. We cannot change or comment on it." Similarly, C12 remarked, "...my duty is to convey what I hear." Mikkelson (2017) emphasized that just as native speakers are exposed to legal concepts, non-native speakers should be as well, meaning that the message should be delivered exactly as spoken. On the other hand, Düzen noted that in the UK, interpreters take an oath to explain points where the foreign party might not understand due to unfamiliarity with the legal system or cultural elements (2015, p. 155).

However, the participants in this study indicated that they did explanations and simplifications. C11 stated "It needs to be simplified because legal terms are very complex, and people have trouble in understanding." They also mentioned that as quoted in the part related to the dialect, they resort to explanations when the message is not understood. It was observed that the interpreter was not merely a linguistic facilitator but played an active role using various methods to facilitate communication and prevent noncommunication. Since these two techniques influence the interpreting process, they can be regarded as mediators.

When judges were asked if they intervened during the interpreting process, J1 responded that no such intervention was permitted. J2 elaborated it by stating:

“A judge cannot intervene in the matter as an expert. If the judge deems the interpreter insufficient, they can be replaced. But I haven’t encountered such a situation. However, what the judge cannot do is take over and interpret in place of the interpreter.” In this context, it can be said that the rights of experts also play a role as actors involved in the process.”

When the same question was posed to the interpreters, CI1’s response demonstrated how the interpreter’s oath fosters trust among the actors involved. “There is no interference because we are sworn interpreters, we are trusted...there could be an odd situation, but so far, I haven’t encountered such a case. There are judges who know, and even some lawyers who speak Arabic...” CI2 similarly emphasized the oath, stating: “...we take an oath at the beginning of each year, promising to interpret accurately, and to convey information correctly, and we perform our duties accordingly.”

Both interpreters pointing to the oath as a factor preventing interference and building trust suggests that this oath is an active actor within the network. CI2 also added:

“However, in some trials, I heard complaints that the previous interpreter had mistranslated for an Arabic-speaking person, but this is a very serious accusation. Unfortunately, if the person is in custody, such a claim could be used against them, so it is up to the judge and prosecutor to assess the situation. Often, it is just a tactic to prolong the case.”

Although no such case was observed during the hearing in this study, the right to dismiss an interpreter—though not an active actor in the cases studied—could become a significant factor affecting the interpreter process. Another noteworthy point regarding interference is that interpreters do not interpret the entire speech in the hearing. In the observed hearing, the interpreter confirmed identity with the clerk at the beginning, but only interpreted when the judge asked questions or when the refugee responded. Conversations between the judge and other actors during the hearing were not interpreted. J2 explained, “Information is provided to the person based on the laws in the case. Only what is necessary is conveyed.” As mentioned above, Article 202 of the Code of Criminal Procedure, which states that “...s/he will be provided with a translation of the main points of the charges and the defense by an interpreter” seems to be an influential and mediator actor in the decision not to interpret the entire hearing.

A notable issue is the interpreter’s intervention in communication to ensure the fluency of the hearing. CI1 described it as follows:

“...Sometimes someone says something, but you don’t know to whom it’s addressed. Then you ask, ‘To the president?’ and they repeat it, and I tell them. Sometimes the citizen speaks too much. To avoid any misunderstanding, you have to ask them to repeat. Because every word has its place in the law. We try to do our best so that no one suffers.”

CI1's statement indicates that the interpreter actively manages the process and takes on a visible role. CI1 also remarked on intervening in the refugee's discourse, stating, "Sometimes, they talk too much, and... as I mentioned they forget something. Maybe, we miss something important... That's why we let them talk a little, then we say 'wait.'" CI2 offered a similar explanation.

These interventions are intended to facilitate communication among the actors in the network. However, the data shows that the interpreter plays active roles in the interpreting process and convince other actors of their roles.

6. Conclusion

This study provided views of actors in the court interpreting process and observations from the field to help define the current situation of the profession in Türkiye through a sociological perspective. The findings of the study demonstrate that the networks in the court interpreting services in Türkiye are dynamic and heterogeneous. The general conclusions of the study can be listed as follows:

- (1) The necessity for interpreting services in courts has risen post-Syrian civil war, influenced by factors such as bilingualism and the presence of relatives who are legal professionals or court personnel.
- (2) Provisions like Article 202 of the Criminal Procedure Code, the term "translation of the essential points," the minimum qualifications for interpreters, the requisite documentation, and the interpreter's oath significantly influence the interpreting process.
- (3) Interpreters can create new and small networks in order to get involved in the larger network by communicating with refugees and officers before the hearing since information about the case is not generally shared.
- (4) Actors, including WhatsApp groups with interpreters and calls from administrative staff, can influence the engagement of other participants in the network and shape their perceptions of the interpreter's role and responsibilities.
- (5) Personal characteristics of interpreters, such as being bilingual, meeting with refugees before and after the hearing, or officers asking them to find another interpreter can shape the actors' perceptions of the position and duties of interpreters.
- (6) The physical position of interpreter in the interpreting process, judges asking questions directly to interpreter, clerks expecting identity and address confirmation from interpreters can influence the actors' perceptions on the position and duties of interpreter.
- (7) Actors can ask refugees to speak slower or shorter, and thus they may be impactful on the interpreting process and actors' perceptions on the position and role of interpreters.

It can be concluded that human and non-human actors can have an impact on the interpreting process in the courts, thus, shape not only the interpreting activity, before and after the interpreting but also perception on the position and duty of the interpreter. The findings of this study are parallel with the study of Devaux (2016, 2017), which shows that court interpreters using video conferencing systems form temporary networks specific to each case, and the roles within these networks are renegotiated each time. The study suggests that the roles in interpreter networks adapt to the changes with the actors involved.

The conclusion of this study corroborates Brewis' findings (2019), which suggest that interpreters' actions are shaped by language policies and the prevailing norms of the time. The Syrian civil war and mass migration have influenced interpreters' roles, decisions, and methodologies when assisting refugees. Furthermore, norms such as the prohibition of document sharing with interpreters and the restriction of interpreting to essential points have impeded the integration of interpreting into networks and the establishment of new networks.

This study focusses on court interpretation performance within the Arabic-Turkish language pair from a sociological perspective. Further study may investigate various networks including educators, legal professionals, or SEGBİS. The networks including bilingual and monolingual interpreters, whether skilled or untrained, may be examined and contrasted. Eser asserts that for community interpreting to attain professional status in Türkiye, collaboration with stakeholders, including state institutions, associations, and higher education entities—akin to Australia—is essential for the sustainability of interpreting and translation services (2020, p. 129). A comprehensive examination of the networks and actors may elucidate the barriers, deficiencies, and impacts of various aspects on the process and the interpreter's role, facilitating the development of solutions, guidelines, and collaborative activities with relevant institutions.

Author Contributions

First Author: Mehtap Aral %60 (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Alev Bulut %40 (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Mehtap Aral %60 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Alev Bulut %40 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

Abdallah, K. (2011). Quality problems in AVT production networks: Reconstructing an actor-network in the subtitling industry. In A. Serban, A. Matamala, & J. M. Lavaur (Eds.),

Audiovisual translation in close-up: Practical and theoretical approaches (pp. 173–186). Peterlang. <http://doi.org/10.3726/978-3-0351-0349-6>

- Angelelli, C.V. (2004). *Revisiting the interpreter's role: A study of conference, court, and medical interpreters in Canada, Mexico, and the United States*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.55>
- Angermeyer, P. S. (2009). Translation style and participant roles in court interpreting. *Journal of Sociolinguistics*, 13(1), 3-28. <http://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00394.x>
- Berk-Seligson, S. (2017). *The bilingual courtroom: Court interpreters in the judicial process (2nd ed.)*. University of Chicago Press. https://press.uchicago.edu/dam/ucp/books/pdf/course_intro/978-0-226-32916-1_course_intro.pdf
- Brewis, C. (2019). Die produksienetwerk van 'n getolkte lesing binne die universiteitskonteks: 'n etnografiese ondersoek (The production network of an interpreted lecture within the university context: an ethnographic study) [Unpublished doctoral dissertation], KU Leuven & Stellenbosch University.
- Buzelin, H. (2006). Independent publisher in the networks of translation. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 19(1), 135-173. <https://doi.org/10.7202/016663ar>
- Ceza Muhakemeleri Kanunu No. 5271 (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6100&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik (2013). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-6.htm>
- Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik (2011). <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=15315&MevzuatTertip=5>
- Devaux, J. (2016). When the role of the court interpreter intersects and interacts with new technologies, *CTIS Occasional Papers*, 7, 4-21. <http://hummedia.manchester.ac.uk/schools/salc/centres/ctis/publications/occasional-papers/Devaux.pdf>
- Devaux, J. (2017). Technologies in Interpreter-Mediated Criminal Court Hearings an Actor-Network Theory Account of The Interpreter's Perception of Her Role-Space [Unpublished doctoral dissertation]. The University of Salford.
- Doğan, A. (2003). *Sözlü çeviri çalışmaları ve uygulamaları*. Hacettepe Doktorlar Yayınevi.
- Doğan, A. (2004). Mahkeme çevirmenliği. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 14, 1-13. <https://fs.hacettepe.edu.tr/ceviribilim/dosyalar/sayilar/2004.pdf>
- Doğan, A. (2010). Mahkeme çevirmenliğinin dünyadaki gelişim aşamaları ve Türkiye'deki mevcut durumu. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 20, 29-52.
- Doğan, A. (2015). Mahkeme çevirmenliği alanı ve eğitimi. In *Genç tercümanlar çalıştayı* (pp. 141-151). T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı.

- Doğan, C. (2017). Edirne özelinde düzensiz göçmenlerin tercümanlık boyutunda sorunları ve çözümünde toplum tercümanlığının rolü [Yayınlanmamış doktora tezi]. Sakarya University, Üniversitesi, Institute of Social Sciences.
- Duman, D. (2021). What do codes of ethics tell us about impartiality, and what is preferred at the hospital?. *Linguistica Antverpiensia, New Series–Themes in Translation Studies*, 20, 115-135. <https://doi.org/10.52034/lanstts.v20i.612>
- Duraner, J. (2015). Mapping Network in Legal Translation Market in Turkey: Analysis of Actors from Sociological Perspective [Unpublished master's thesis]. Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences.
- Düzen, Y. (2015) Türkiye ve İngiltere’de mahkeme çevirmeni olmak. In *Genç tercümanlar çalıştayı* (pp. 153-157). T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı.
- Erdoğan, Ö. B. (2021). Çeviri sosyolojisi odağında göç olgusu ve güç ilişkileri: Türkiye’de Suriyeli mültecilerin toplum çevirmenleri [Yayınlanmamış doktora tezi]. Yıldız Technical University, Institute of Social Science.
- Eryılmaz, E. (2020). Türkiye’de mahkeme çevirmenliğinin durumu ve çevirmen meslek standardı açısından değerlendirilmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Istanbul University, Institute of Social Sciences.
- Eryılmaz, E., & Demez, N. (2021). Türkiye'deki mahkeme çevirmenliğinin çevirmen meslek standardı açısından değerlendirilmesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2021(31), 127-157. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1010487>
- Eser, O. (2020). *Beyond Australia: Turkey, in understanding community interpreting services*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-55861-1>
- Gürleyen, G. (2022). *Community interpreting network in Turkey: Perceptions on (non) professionalization and beyond* [Unpublished master's thesis], Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences.
- Gürleyen, G., & Uras, A. (2023). Serbest Çeviri Ağında Dönüştürüm Süreci: Aktör-Ağ Kuramı Penceresinden Bir Bakış. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 144-171. <https://doi.org/10.58306/wollt.1333011>
- Haddadian Moghaddam, E. H. (2012) Agents and Their Network in a Publishing House. In A. Pym & D. Orrego-Carmona (Eds.), *Translation Research Projects 4* (pp. 37-50). Intercultural Studies Group Universitat Rovira i Virgili. https://www.intercultural.urv.cat/media/upload/domain_317/arxiu/TP4/isgbook4_web.pdf
- Hale, S. B. (2007). *Community interpreting*. Springer. <http://doi.org/10.1057/9780230593442>
- Hale, S. B., & Napier, J. (2016). “We’re just kind of there” Working conditions and perceptions of appreciation and status in court interpreting. *Target International Journal of Translation Studies*, 28(3), 351-371. <http://doi.org/10.1075/target.28.3.01hal>
- Hekkanen, R. (2009). Fields, Networks and Finnish Prose: A Comparison of Bourdieusian Field Theory and Actor-Network Theory in Translation Sociology. In D. De Crom (Ed.), *Translation and the (trans)formation of identities: Selected papers of the CETRA research seminar in translation studies 2008*, (pp. 13-19). <https://www.arts.kuleuven.be/cetra/papers/files/hekkanen.pdf>

- Hertog, E. (2012). Legal interpreting. In C. Chapelle (Eds.), *The encyclopedia of applied linguistics*, (pp. 3274–3281). John Wiley & Sons. <http://doi.org/10.1002/9781405198431>
- Inghilleri, M. (2003). Habitus, Field and Discourse: Interpreting as a Socially Situated Activity. *Target International Journal of Translation Studies*, 15(2), 243-268. <https://doi.org/10.1075/target.15.2.03ing>
- Kahraman, R. (2010). *Göç ve Çeviri: İltica Başvurularında Sözlü Çeviri Uygulamaları ve Toplum Çevirmeninin Rolü* [Yayınlanmamış doktora tezi], Istanbul University, Institute of Social Sciences.
- Koçlu, S. (2019). *Göç ve çeviri ilişkisi bağlamında toplum çevirmenliğine üst bakış: Sakarya örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Sakarya University, Institute of Social Sciences.
- Kung, S. C. W. (2009). Translation agents and networks, with reference to the translation of contemporary Taiwanese novels. In A. Pym & A. Perekrestenko (Eds.), *Translation research projects 2* (pp. 123-38), Intercultural Studies Group Universitat Rovira i Virgili. http://www.intercultural.urv.cat/media/upload/domain_317/arxius/TP2/TRP_2_may_3.pdf#page=129
- Kuş Saillard, E. (2012). *Nitel-nitel araştırma teknikleri: Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nitel mi? Nitel mi?*. Anı Yayıncılık.
- Latour, B. (1996). On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications. *Soziale Welt*, 47(4), 369-381. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/P-67%20ACTOR-NETWORK.pdf>
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
- Latour, B. (2021). *Toplumsalı yeniden toplama: Aktör-ağ teorisine bir giriş* (Çev. Nüvit Bingöl). Tellekt Yayıncılık.
- Law, J. Notes on the theory of the actor-network: Ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems Practice*, 5, 379–393. <https://doi.org/10.1007/BF01059830>
- Luo, W. (2020). *Translation as Actor-Networking: Actors, Agencies, and Networks in the Making of Arthur Waley's English Translation of the Chinese Journey to the West*. Routledge. <https://doi.org/10.1080/13556509.2020.1792223>
- Mason, I. (2014). Role, positioning and discourse in face-to-face interpreting. In P. Ricoy, I. A. Perez, & C. W. L. Wilson (Eds.), *Interpreting and translating in public service settings: Policy, practice, pedagogy* (pp. 52-73). Routledge. <https://doi.org/10.1075/intp.13.2.08rud>
- Mikkelsen, H. (2017). *Introduction to court interpreting (2nd ed.)*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315689586>
- Monteoliva-Garcia, E. (2018). The last ten years of legal interpreting research (2008-2017): A review of research in the field of legal interpreting, *Language and Law*, 5(1), 38-61. <https://ojs.letras.up.pt/index.php/LLLD/article/view/4546>
- Morris, R. (2015). Courtroom interpreting. In F. Pöchhacker (Ed.), *Routledge encyclopedia of interpreting studies*, (pp. 91-92). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>

- Özer Erdoğan, B. (2018). *Translation services in judicial system: Determining eligibility of legal translators in Turkey* [Unpublished doctoral dissertation]. Gazi University, Institute of Social Sciences.
- Özer Erdoğan, B. & Tarakcioğlu, A. Ö. (2018). Determining eligibility of legal translators in Turkish judicial system. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 6(3), 40-51. <http://doi.org/10.18298/ijlet.3150>
- Polat Ulaş, A. (2020). Becoming an interpreter through experience: The perceptions of the non-professional public service interpreters in Turkey, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 661-700. <https://doi.org/10.29000/rumelide.752733>
- Polat Ulaş, A. (2021a). *Public Service Interpreters Bridging Communication Gaps for Syrian Refugees in the Turkish Context* [Unpublished doctoral thesis], Dokuz Eylül University Institute of Social Sciences.
- Polat Ulaş, A. (2021b). A Bourdieusian perspective on interpreters providing services to Syrian refugees in Turkey. In R. Moratto & D. Li (Eds.), *Global insights into public service interpreting: Theory, practice and training* (pp. 135-151). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003197027>
- Polat Ulaş, A. (2022). Emotional challenges of interpreters working with refugees in Türkiye. *New Voices in Translation Studies*, 27, 64-89. <https://doi.org/10.14456/nvts.2022.22>
- Ross, J. (2019). Toplum çevirmenliği eğitimi: Çeviri pratiği, yerel gerçekler, uluslararası uygulamalar ve araştırmının önemi. In E. Diriker (Ed.), *Türkiye’de sözlü çeviri* (pp. 283-312) Scala Yayıncılık.
- Recommended national standards for working with interpreters in courts and tribunals.* (2017/2022). Judicial Council on Cultural Diversity (Australia). <https://jccd.org.au/wp-content/uploads/2022/05/JCDD-Recommended-National-Standards-for-Working-with-Interpreters-in-Courts-and-Tribunals-second-edition.pdf>
- Şen Bartan, Ö., Aral, M. & Karabulut, Ş. (2021). Sign language court interpreters in Turkey: Professionalization and impartiality. *TransLogos Translation Studies Journal*, 4 (1), 26-56. <https://doi.org/10.29228/transLogos.30>
- Şen Bartan, Ö., Çelebioğlu, U., & Önal, E. (2023). Türkiye’de Türk işaret dili mahkeme tercümanlığı hizmeti almış sağır bireylerin aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşleri. *Söylem Filoloji Dergisi, Çeviribilim Özel Sayısı*, 514-534. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1186275>
- Şener Erkirtay, O., Polat Ulaş, A., & Kıncal, Ş. (2024). Perceptions of interpreters working for refugee clients of the psychological effects of their work. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ö14*, 1429-1452. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1455538>
- Tahir Gürçağlar, Ş. & Diriker, E. (2004). Community interpreting in Turkey. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 14, 73-93.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2005). *Kapılar: Çeviri tarihine yaklaşımlar*. Scala Yayıncılık.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2007). Chaos before order: Network maps and research design in DTS, *Meta: Translators' Journal*, 52(4), 724-743. <https://doi.org/10.7202/017694ar>
- Uslu, M. (2018). *Indirect (re)translations of leftist non-fiction in Turkish (1921-2016): Actors and networks* [Unpublished doctoral dissertation], Boğaziçi University, Institute of Social Sciences.

Van Rooyen, M. (2019). *Tracing the translation of news in community radio in South Africa: An actor-network approach* [Unpublished doctoral dissertation]. KU Leuven University.

Wadensjö, C. (2014). *Interpreting as interaction (2nd ed.)*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315842318>

Yücel, B. E. (2018). *Mahkeme çevirmeninin görünürlüğü ve rolü* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Istanbul University, Institute of Social Sciences.

Alanlar Arasında Bir Çeviri Yolculuğu: Tarihçi ve Çevirmen Kimliğiyle Reşat Ekrem Koçu¹

A Translation Journey Across Fields: Reşat Ekrem Koçu as a Historian and Translator

Araştırma/Research

Özgür Bülent ERDOĞAN

*Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü, oberdogan@fsm.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4949-4841

ÖZET

Çeviri tarihi araştırmalarında metinlerden ziyade insani unsurlara, yani çevirmen ve çeviri sürecine katılan toplumsal çevreye odaklanmanın önemi vurgulanmaktadır (Pym, 2014). Bu makalede, Cumhuriyet Dönemi'nin önemli figürlerinden olan Reşat Ekrem Koçu'nun, tarihçi, üretken bir yazar, koleksiyoncu ve daha az bilinen çevirmen kimliğiyle çok yönlü edebi ve çeviri serüveni ele alınmaktadır. İki aşamadan oluşan çalışmanın ilk aşamasında 1930-1950 arası dönemde Koçu'nun özellikle Fransızcadan yaptığı seyahatname çevirileri incelenmektedir. İkincisinde 2023'de Salt Galata'da düzenlenen "Başka Kayda Rastlanmadı: Reşat Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi" sergisi ve sonrası ele alınmaktadır. Bu çalışmada Pierre Bourdieu'nün "yörünge", "alan", "habitus" kavramları ile Venuti'nin (1995) "yerleştirme" ve "yabancılaştırma" kavramlarından yararlanılmıştır. Koçu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki ulus inşa sürecinde ve 1930'lardan 1950'lere kadar olan değişen siyasi ortamda şekillenen kişisel tarihi analiz edildikten sonra, yazarın dilsel habitusu ve çeviri stratejilerinin sosyo-politik bağlam ve ekonomik gerekliliklerle nasıl örtüştüğü incelenmektedir. Çalışmanın Koçu'nun yarım kalan magnum opus'u olan *İstanbul Ansiklopedisi* için topladığı metin ve görsellerden oluşan seçki, 2023 yılında düzenlenen sergi kapsamında İngilizceye çevrilerek uluslararası dolaşıma girmiştir. Bu sayede, yazarın üslubu ve kültürel sermayesi, kent hafızasının ve eşsiz bir kültürel mirasın yeni nesillere aktarılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu serginin Koçu'nun kültürel üretim alanındaki konumunu 21. yüzyılda meşrulaştırdığı söylenebilir. Bu bağlamda, sergide kullanılan materyallerin kentsel hafızanın korunması ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasındaki rolü değerlendirilmekte, ayrıca kültür ve sanat kurumlarının bu süreçteki önemi (Simon, 2019) vurgulanmaktadır.

¹ Bu makalenin içeriği, 01.10.2024 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi II. Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi (BAIBU-ICASTIS)'nde sunduğumuz sözlü bildirin genişletilmiş halinden oluşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, alan, habitus, yerleştirme, kent hafızası

ABSTRACT

Research in translation history has emphasized the importance of focusing on human elements rather than solely on texts, particularly the translator and the social environment involved in the translation process (Pym, 2014). This article discusses the multifaceted literary and translation journey of Reşat Ekrem Koçu, one of the most significant figures of the Republican Era, as a historian, prolific writer, collector, and a lesser-known translator. The first stage of the study, consisting of two stages, focuses on the period between 1930 and 1950, while the second examines the 2023 exhibition “No Further Records: Reşat Ekrem Koçu and Istanbul Encyclopedia Archive” and its aftermath. Koçu’s translations of travelogues, especially from French, are analyzed. The study is based on Pierre Bourdieu’s concepts of “trajectory”, “field”, “habitus” and Venuti’s (1995) “domestication” and “foreignization.” After examining Koçu’s personal history, shaped by the nation-building process of the early Republican Era and the shifting political landscape from the 1930s to the 1950s, the article explores how his linguistic habitus and translation strategies intersect with the socio-political context and economic necessities. The selection of texts and images that Koçu collected for his unfinished magnum opus, *The Encyclopaedia of Istanbul*, was translated into English as part of the exhibition organized at Salt Galata in 2023, entering international circulation. In this way, the author’s style and cultural capital contribute to the transmission of urban memory and unique cultural heritage to new generations. The exhibition can be seen as legitimizing Koçu’s position in the field of cultural production in the 21st century. In this context, the role of the materials used in the exhibition in the preservation of urban memory and the transfer of cultural heritage to future generations is evaluated, highlighting the importance of cultural and artistic institutions in this process (Simon, 2019).

Keywords: Reşat Ekrem Koçu, Encyclopedia of Istanbul, field, habitus, domestication, urban memory

1. Giriş

Cumhuriyet tarihi boyunca birçok edebiyatçının romancı, öykücü veya şair olsun, ürettikleri telif eserler yanında özellikle batı dillerinden çeviriler yaptıkları bilinmektedir. Yazın çevrelerinde çeviri yapmak yazın alanına girmek, tanınırlık elde etmek için aşılması gereken bir eşik veya bir aşama olarak kabul edilir (Tahir-Gürçağlar, 2016). Her ne kadar yazınsal türlerden farklı özellikler içeriyor olsa da Türkiye’de Cumhuriyet dönemiyle birlikte popüler tarih eserlerinin en az yazın eserleri kadar takdir edildiğini söylenebilir. Bu türün belki de en üretken ve özgün yazarlarından Reşat Ekrem Koçu, çok yönlü kişiliğiyle Cumhuriyet dönemi kültür tarihine silinmez izler bırakmıştır. Koçu, dönemin önemli olaylarına şahit olmuş bir kişilik, üretken bir yazar, tarihçi, gazeteci, koleksiyoncu ve daha az bilinen çevirmen kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Çok yönlü ve dinamik bir yazarın çeviri tarihi bakımından incelenmesi çeşitli yönetsel zorlukları beraberinde getirebilir. Bu nedenle, bu alandaki araştırmaların multidisipliner bir yaklaşımla ele alınması daha yerinde olacaktır.

Wolf'un belirttiği gibi çeviri tarihi araştırmalarında bir ilerleme kaydedebilmek için çeviribilim, sosyoloji ve tarih disiplinlerinin iş birliği şarttır (2022, s. 133). Ayrıca, bu alanda metinlerden ziyade insani unsurlara; çevirmen ve çeviri sürecine katılan "toplumsal çevreye" odaklanmak önemlidir (Pym, 2014). Çeviribilimde gerçekleşen sosyolojik dönüşümler, çeviri araştırmalarının "çeviren özne"yi merkeze alan sosyolojik çalışmalara doğru evrilmesine yol açmıştır (Guzman, 2020). 2000'li yılların başından itibaren bir eyleyici olarak çevirmenlerin gittikçe daha çok incelendiği göze çarpmaktadır (Chesterman, 2009). Milton ve Bandia'nın (2009) ifade ettiği gibi "agent" (eyleyici) kavramı, çeviri ediminin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Yazarlar, çeviri sürecine dahil olan bireyler ya da kurumlardan oluşan araçların bu işlevleri aracılığıyla kültürel, edebi ve siyasi dönüşümlerde çok önemli bir rol oynadıklarını savunmaktadır. Tarih araştırmalarında da çeviribilimde olduğu gibi kültürel ve toplumsal bağlama odaklanan, gündelik hayatın tarihi gibi yeni yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. 1990'larda önem kazanmaya başlayan "aşağıdan tarih" anlayışı, tarihte sesi duyulmayan veya bastırılan öznelerin sesini tekrar duyurma yönündeki çabaları ifade eder (Wood, 2013). Tıpkı Koçu'nun eserlerine dahil ettiği hamallar, kayıkçıklar, mahpuslar, hippiler, güreşçiler, bekar uşakları, hayat kadınları, gayri müslüm azınlıklar gibi toplumsal kategoriler, diğer bir ifadeyle, İstanbul'un 'ötekileri', Koçu sayesinde yeni bir tarihsel/folklorik anlatının parçası haline gelmiştir.

Bir diğer gelişme, Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren 'kent hafızası' temasının önem kazanmasıdır. Bu süreçle birlikte, İstanbul tarihinin bilinmeyen veya az bilinen yönlerini ele alan eserler yayımlanmaya başlanmış, çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Koçu'nun Osmanlı ve Türk tarihine olan özgün bakışı ve kurguladığı tarih anlatısı 2023 yılında Salt Galata'da düzenlenen bir sergi vesilesiyle 21. yüzyılda yankılanmaya başlamış, yazarın kent tarihinin bilinmeyen yönlerine ışık tutan ve büyük çoğunluğu çizimlerle desteklenen açıklayıcı metinler, giyim kuşamla ilgili bilgiler, gündelik hayat unsurları, cinayet haberlerinden derlenen gazete kupürleri gibi öğelerden oluşan 35.000 parçalık kişisel arşiv malzemesi sergi mekanında özgün bir görsel-işitsel anlatıya dönüştürülmüştür. Yazarın büyük önem atfettiği, ancak tamamlanamayan *İstanbul Ansiklopedisi*'nin maddeleri için topladığı malzemelerin bir kısmı İngilizceye çevrilmiş, sergiye görmeye gelen her yaşta ziyaretçinin ve yabancı turist dikkatini çekmiştir. Sergiyle ilgili yabancı basında çıkan haberlerle birlikte arşiv malzemeleri uluslararası dolaşıma girmiştir². Bu sayede sergi sadece yerel hafızanın değil, aynı zamanda evrensel bir kültürel mirasın parçası haline gelmiştir. Bu zengin arşivi besleyen kültürel unsurların aktarımı sadece metinsel değil, aynı zamanda görsel ve sembolik bir çeviri süreci olarak ele alınabilir. Farklı bir kültürel bağlama taşınan bu unsurlar, çeviri aracılığıyla yeni bir anlam ve yorum kazanabilir. Başka bir açıdan bakıldığında, serginin genel anlamda kavramsal çevirisi, diğer bir deyişle, serginin ana fikrinin ve temasının farklı bir kültüre aktarılması süreci bir kültürel çeviri faaliyeti olarak da algılanabilir (Neather, 2024). Simon (2019), geçmişte cereyan eden dillerarası etkileşimlerin mekânsal izlerini sürerek, oteller, pazar yerleri, müzeler, hudut kontrol noktaları ve sınır

² *New York Review of Books* 'ta "İstanbul meraklıları için bir hediye" başlığıyla sergi ile ilgili bir yazı kaleme alındı. Bkz. Kaya, G. (2023, Ekim) Ruffians, gamblers, thieves, outcasts. *New York Review of Books*. <https://www.nybooks.com/online/2023/10/04/ruffians-gamblers-thieves-outcasts/>

bölgeleri gibi mekânların çeviribilim araştırmacılarına yeni alanlar açtığını söyler: “Bunlar, kültürel anlamların, diller arası etkileşimlerin ve hafızaların çatışmasıyla şekillendiği yerlerdir”³(s.1). Bu anlamda tüm kentler çevirisedir. Kentler, farklı kültürel bağlamlar arasında köprü görevi görerek “kültürel çeviriye” ev sahipliği yaparlar. Bu nedenle, kentler sadece fiziksel yapılar değil, aynı zamanda kültürel etkileşim ve müzakerelerin yaşandığı dinamik alanlardır.

Kent hafızası ve kimliğinin şekillenme sürecinde çevirinin rolüne odaklanan Simon (2016), çevirinin kent hafızasının inşası ve korunmasında güçlü bir araç işlevi gördüğünü belirtir. Çeviri eylemiyle şekillenen bu kolektif hafıza, diğer bir ifadeyle, bir topluluğun ortak geçmişine dair paylaşılan anıları, kent kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelir. İster yazın ister kamusal söylem ya da kültürel pratikler aracılığıyla olsun, anıların çevrilmesi süreci çeşitli toplulukların deneyimlerinin korunmasına yardımcı olur ve her bir topluluğun hikayesinin kaybolmadan kentin ortak kimliğinin bir parçası haline gelmesini sağlar. Sözelimi, bir şehrin müzeleri, o şehrin tarihini, kültürünü ve geleneklerini gelecek nesillere aktarırken aynı zamanda farklı dillerde sunulan bilgilendirmelerle çevirinin gücünü gösterir. Bu sayede, farklı coğrafyalardan gelen ziyaretçiler de şehrin hafızasına ortak olabilir. Benzer şekilde, bir sanat eserinin farklı bir kültürel bağlama çevrilmesi, o eserin alıcı kitle tarafından yeni bir bağlamda anlamlandırılmasını sağlar. Bu noktada, Venuti'nin (1999) çeviride “yerileştirme” ve “yabancılaştırma” tartışması, eserin erek kültür için erişilebilir olmasını sağlamakla özgün kültürel bağlamını korumak arasındaki gerilimi ortaya koyar.

Bu çalışmanın fikri, 2023 yılında Salt Galata'da “Başka Kayda Rastlanmadı” başlıklı sergi ziyareti esnasında ortaya çıkmıştır. Tesadüfen ziyaret ettiğimiz serginin içeriği büyük oranda yazarın *İstanbul Ansiklopedisi* için topladığı arşiv malzemelerinden oluşmaktadır. Özellikle Galata semti üzerine derlediği folklorik malzemeler sergi binasının bulunduğu semt ile bütünleştirilmiş ve böylece tematik olarak Galata semti ön plana taşınmıştır. Dünyada şehir ansiklopedisi konseptinin “Londra Ansiklopedisi”nden sonra ikinci örneği olan ve tamamlanamamış olsa da “kentin kütüğünü” çıkarmayı amaçlayan devasa bir çalışma söz konusudur. Reşat Ekrem Koçu, 1940'lı yıllardan itibaren zaman zaman kesintilere uğrasa da fasikül halinde yayımladığı *İstanbul Ansiklopedisi* ile adını duyurmuş, hatta ilginç hayat hikâyesi ölümünden sonra filme uyarlanmıştır. Topladığı belgeler, çizimler ve fotoğraflar, kentin hafızasının yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla yapılan girişimlerde, çevirmen ve diğer eyleyicilerin, sergi küratörü ve sanatçıların çabalarıyla yazarın özgün yanlarını ve külliyatını genç, yetişkin yerli ve yabancılardan oluşan bir alımlayıcı kitlesinin dikkatine sunulmuştur.

Birçok edebiyatçının olduğu gibi iyi yazar ve okur olan çevirmenin de kişisel bir arşive sahip olduğu düşünülebilir. Ancak ‘çevirmen arşivi’ sanıldığı gibi kolayca erişilebilen bir yer değildir; fiziksel olduğu kadar sembolik bir mekân olarak düşünülmelidir (Guzman, 2020). Koçu özelinde ise kendisinin zengin bir kişisel arşive sahip olduğu düşünülse de çevirmen kimliği ön plana çıkmayan bir figür olarak burada daha çok bir

³ Aksi belirtilmedikçe tüm çeviriler tarafıma aittir.

yazar arşivinden söz edilebilir⁴. Bu nedenle, çevrilen eserlerin ön sözleri ve çevirmen notları gibi yan metinler, çevirmenin eser hakkındaki görüşleri ve çeviri kararları hakkında bir fikir edinmemizi sağlar. Öte yandan, Koçu'nun az bilinen çevirmen kimliğini çeviri tarihinde bir yere yerleştirebilmek için yaşadığı dönemin toplumsal olaylarının yanı sıra çevresindeki aktörlerin etkisini de göz önünde bulundurmak gerekir. Günümüzde iyi bir çevirmenin sahip olması gereken çoklu becerilerin-iyi bir araştırmacı olmak, entelektüel merak, yazma becerileri, kaynak ve erek dile hâkimiyet-aslında Koçu'nun kimliğinde somutlaştığı düşünülebilir. Bu bağlamda, kanımızca Türkiye çeviri tarihi araştırmalarında Koçu gibi özgün figürlerin incelenmesi ve benzer çalışmaların "Türk çeviri tarihi bütüncesine" dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu makalede, Reşat Ekrem Koçu'nun çok yönlü çevirmen kimliği incelenmekte, Erken Cumhuriyet dönemi bağlamında tarihçi ve çevirmen habituslarının kesişimini araştırarak bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Koçu üzerine yapılan çalışmalar (Gürgenci Gözüdik, 2003; Ayvaz, 2007; Ulucutsoy, 2015; Topal, 2019), genellikle Koçu'nun tarihsel çalışmaları ve *İstanbul Ansiklopedisi'*ne yoğunlaşırken çeviri faaliyetleri göz ardı edilmiştir. Bu çalışma, tarihçi ve çevirmen kimlikleri arasındaki bu karmaşık etkileşimi dikkate alarak, Koçu'nun alanlar arası çeviri yolculuğunu anlamak için çok disiplinli bir yaklaşımın gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca, Koçu'nun 1930'lardan itibaren gerçekleştirdiği çeviri faaliyetleri ışığında, kimlik, kültürel bellek ve bilgi aktarımının, toplumsal ve politik dönüşümlerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemde çeviri yoluyla nasıl şekillendiğini aydınlatmayı hedeflemektedir.

Bu nedenle çalışmada, biri tarihsel, diğeri güncel iki ana eksenle hareketle aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- (1) Koçu örneğinde erken Cumhuriyet döneminde çok yönlü bir çevirmen kimliği nasıl ortaya çıkmıştır? Tarihçi olarak bilinen Koçu, çeviri alanına nasıl dahil olmuştur? Bu alandaki diğer önemli eyleyiciler kimlerdir ve çalışmaları Koçu'nunkiyile nasıl kesişmiştir? Tarihçi ve çevirmen habitusu, özellikle de dilsel habitus, nasıl kesişmiş ve birbirlerini nasıl etkilemiştir?
- (2) Geçmişten günümüze İstanbul'un hafızası, söz konusu sergi örneğinde çeviri yoluyla nasıl aktarılmaktadır? Bu süreçte çevirmenin ve kültür kurumlarının rolü nedir?

2. Kavramsal Çerçeve

Geçmiş dönemlerde kültürel üretim alanında etkileşim içinde bulunan çok yönlü eyleyicilerin yaşam yörüngelerini yeniden inşa etme girişimi, kuşkusuz beraberinde yönetsel zorluklar getirecektir. Buna yanıt olarak, Bourdieu alan teorisinde, "toplumsal uzamı oluşturan mücadele arenaları" olarak tanımladığı alanın inşa edilmesine yönelik çeviri tarihi araştırmalarında da kullanılabilir bir yöntem önerir (Wolf, 2022). Bourdieu'ye göre, ilk aşamada yazın veya başka bir kültürel üretim alanının iktidar alanı

⁴ Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* için topladığı belgelerin kişisel arşivinin bir parçası olup olmadığına dair güncel tartışmalar hakkında, bkz. Öner, M. (2022). İstanbul ansiklopedisini erişime açmak. *Toplumsal Tarih*, 338, 19-20.

içindeki konumu ve zaman içindeki evrimi incelenmelidir. İkinci aşamada meşruluk rekabeti içinde bulunan bireyler ve grupların sahip olduğu konumlar arasındaki nesnel ilişkilerin yapısı mercek altına alınır. Çözümlemenin son aşamasında, bu konumlara sahip olan habitusların oluşumu ele alınmalı; edebiyat alanında izlenen toplumsal yörgülerin bir ürünü olarak, bu konumları uygun bulan yatkinlıklar sistemlerinin ortaya çıkışı incelenmelidir (akt., Göker, 2016, s. 547).

Bu çalışmada, Koçu'nun yaşam öyküsünü özet dahi olsa bir makaleye sığdırmanın zorluğu nedeniyle "kişisel tarih" kavramı yerine "yörünge" (*trajectoire*) tercih edilmiştir. Bourdieu'nün önerdiği bu kavram, bir bireyin hayatı ve kariyerinin farklı toplumsal alanlar ve roller arasındaki ilerleyişini ifade eder. Bir bireyin yaşam seyrinin daha geniş toplumsal ve politik bağlamlarla nasıl etkileşime girdiğinin anlaşılmasını sağlayarak kişisel deneyimleri daha geniş toplumsal aktörler ve alanlar ağına bağlayan bir tarihin yeniden inşasına olanak tanır (Hisham, 2024). Bu bağlamda, çeviri sürecine katılan tüm eyleyicilerin alandaki konumlarını araştırma nesnesi haline getiren çeviri sosyolojisinin yönetsel yaklaşımı uygun görülmüştür. Bourdieu'nün sosyal kuramının belkemiğini oluşturan *alan*, *habitus*, *sermaye* gibi anahtar kavramlarla beslenen çeviri sosyolojisi burada yol gösterici olmaktadır. Koçu'nun çok yönlü kimliği habitus kavramıyla daha iyi açıklanabilir. Habitus, yazarın edebi, sanatsal ve kültürel zevklerinin kökenlerini, biriktirdiği farklı sermaye türleri üzerinden açıklamaktadır. Bourdieu kavramları, Koçu örneğinde, farklı alanlarda başarılı olup, bu alanlar arasında geçiş yapabilen bir yazarın kariyer yolunu aydınlatılabilir. Ayrıca bu yaklaşım, Koçu'nun günümüzde yeniden canlanan mirası ve bu mirasın kent hafızasına işlenmesinde kültür ve sanat kurumların rolünü ortaya çıkarılabilir. Bu noktadan hareketle, Bourdieu'nün *reproduction culturelle* (kültürel yeniden üretim) kavramını daha detaylı bir şekilde inceleyebiliriz.

"Kültürel yeniden üretim", edebiyat, çeviri, sanat ve politik alanlar gibi farklı alanlar arasındaki diyalektik ilişkileri daha iyi kavrayabilmeyi sağlayan pratik bir çerçeve sunar. Bourdieu'nün kuramı, kültürel sermaye ve habitusun bireylerin bu alanlardaki eylemlerini ve konumlarını nasıl şekillendirdiğini ve bunun da toplumsal yapıların ve güç dinamiklerinin sürdürülmesine yol açtığını vurgular. Yapı yerine "alan" kavramını tercih eden Bourdieu'ye göre görece özerk olan alanlar, bireylerin ve kurumların kaynaklar, güç ve etki için rekabet ettiği bir sosyal alan veya ağa işaret eder. Her alan kendi kuralları, normları ve sermaye biçimleriyle (ekonomik, sosyal, kültürel, sembolik) işler ve bir alan içindeki konumlar bu sermaye biçimlerinin dağılımı ve sahipliğiyle belirlenir. Alanlar dinamiktir ve eyleyiciler sürekli olarak bu alanlardaki konumlarını iyileştirmek ya da korumak için mücadele ederler. Alan analizi, uzmanlaşmış belirli bir kültür üreticisi grubunun ortaya çıkmasıyla, simgesel malların üretimi, dolaşımı ve tüketiminin ekonomi, siyasi yapı ve din karşısında giderek daha bağımsız hale geldiği bir kültür arenasının ortaya çıktığını gösterir (Swartz, 2011, ss. 312-13).

Koçu'nun yaşamı boyunca konumlandığı ve birbirleriyle kesişen dört temel alandan bahsedilebilir. Popüler tarih türü, edebi alanın içinde kendi dinamikleri olan alt bir alan olarak kabul edilirse, ilk aşamada incelenecek alanın yazın alanı olduğu söylenebilir. Çeviri ise 1930'larda ulus inşası sürecinde önemli roller oynamıştır (Paker, 2001; Albachten, 2005). Yazın alanı, yazarların, eleştirmenlerin, yayıncıların ve okurların

etkileşime girdiği, edebi eserlerin üretildiği ve tüketildiği toplumsal bir alandır ve belirli kurallar ve hiyerarşiler tarafından yönetilir. Yazın alanının bir alt alanı olan çeviri, yazın alanıyla kesişir, ancak çevirmenlerin kültürel sermayeleri ve normlarından etkilenen seçimleri, yayıncıların tercihleri ve pazar talepleri gibi faktörler tarafından şekillenir. Politik alan ise, kültürel ve ekonomik alanları etkiler ve mevcut iktidar yapılarını ve ideolojileri destekleyen kültürel yeniden üretimi içerir. Son olarak, sanatsal alan, sanatın tanımlanması ve tanınması için mücadelelerin gerçekleştiği, farklı aktörlerin kendi çıkarlarına göre hareket ettiği özerk bir toplumsal alandır. Bu alanlar arasındaki ilişkiler diyalektiktir, yani dinamik bir süreç içinde birbirlerini etkiler ve dönüştürürler. Siyasi rejimler ve ideolojiler, kültür politikalarını, sansür yasalarını ve finansman önceliklerini belirleyerek yazın alanını şekillendirir. Yazarlar ve çevirmenler genellikle eserleri aracılığıyla siyasi söyleme katılır, kamuoyunu ve siyasi hareketleri etkilerler. Ön plana çıkan edebi eserler ulusal kimliği ve kültürel hafızayı şekillendirerek siyasi meşruiyet ve otoriteye katkıda bulunabilir. Yazın alanında bireyler ve kurumlar kültürel normları ve değerleri yeniden üretir. Prestijli ödüller, eleştirmenlerin beğenisi ve piyasa başarısı, popüler kültüre karşı yüksek kültürün tanımlanmasına katkıda bulunur. Yazarların, çevirmenlerin ve eleştirmenlerin eğitimleri ve sosyal geçmişleriyle şekillenen habitusları, pratiklerini ve tercihlerini etkileyerek kültürel hiyerarşilerin sürdürülmesine yol açar.

Çevrilen eserler, genellikle küresel dolaşıma girerek ulusal sınırları aşar ve kültürel alışverişe katkıda bulunur. Ancak bu süreç eşitsizdir ve baskın dil ve kültürler, İngilizce örneğinde olduğu gibi, genellikle daha büyük bir etkiye sahiptir. Küresel ölçekte kültürel yeniden üretim, belirli kültürel ürünlerin yaygınlaştırılmasını içerirken diğerlerini marjinalleştirmekte, küresel güç ilişkilerini yansıtmakta ve pekiştirmektedir. Koçu'nun çalışmaları bu diyalektik ilişkileri örneklemektedir. Koçu'nun Fransızcadan yaptığı seyahatname çevirileri erken Cumhuriyet Türkiye'sinin politik bağlamı tarafından şekillendirilen yazın alanının ürünleridir. Koçu'nun toplumsal geçmişinden ve biriktirdiği kültürel sermayeden etkilenen habitusu, yazma ve çeviri yapma tercihlerini yönlendirmiştir.

Koçu'nun yazın alanına katkıları arasında, yaşadığı dönemin beğeni ve değerlerini yansıtan İstanbul'un kültürel belleğini belgeleme ve koruma çabaları yer almaktadır. Bu alandaki tanınırlığı ve başarısı çalışmalarının meşrulaşmasına yardımcı olmuştur. Yazarın üslubu, kültürel sermayesiyle birlikte kent hafızasının ve benzeri olmayan bir kültürel mirasın yeni nesillere aktarılmasına imkân vermektedir. Koçu, bir çevirmen olarak kültürler arasında aracılık yaparak yabancı metinleri Türkçeye kazandırmıştır. Kullandığı çeviri stratejileri kaynak kültürden, erek kültürden, hem de siyasi iklimden etkilenmiştir. Erken Cumhuriyet döneminin ulus inşası çabaları da dahil olmak üzere Türkiye'de politik alanda yaşanan değişimler, Koçu'nun çalışmaları ve bu çalışmaların alımlanmasında etkili olmuştur. Yazıları 1930'lardan 1950'lere kadar olan ideolojik değişimleri yansıtmış ve dönemin kültür politikalarını desteklemiştir. Bir örnek vermek gerekirse, Koçu, çok partili döneme geçiş sürecinin politik bağlamına uygun hareket ederek 1950 yılından itibaren Türk ve İstanbul odağında eserler vermeye başlamıştır. 1953 yılında İstanbul'un fethinin yıl dönümü vesilesiyle İstanbul'un Türk kimliğini vurgulayan eserleri bunu kanıtlamaktadır. Yazar, kendisiyle yapılan röportajlardan birinde *magnum opus*'u kabul edilen İstanbul Ansiklopedisini Fetih'in yıldönümü olan 1953'ten önce tamamlamak

istediğini belirtir. Ayrıca Necip Fazıl Kısakürek'in çıkardığı *Büyük Doğu Dergisi*'nin kapaklarında Koçu'nun ismi görünür. Kimi tarihçilere göre bunlar yazarın muhafazakâr bir çizgide olduğu gösteren işaretlerdir (Eldem, 2019). Kimilerine göre söz konusu dergide her görüşten yazarların yazıları yayımlanmıştır, dolayısıyla bu Koçu'nun dergiyile aynı politik eğilimlere sahip olduğunu göstermez (Üyepazarcı, 2022).

Özetle, Bourdieu'nun kavramları aracılığıyla Koçu'nun çalışmalarının dönemin kültürel yeniden üretim mekanizmalarına nasıl katkıda bulunduğu ve bu süreçte kültürel ve siyasi manzarayı nasıl dönüştürdüğü anlaşılabilir. Koçu'nun yazın alanındaki özgünlüğü çevresindeki kişilerin dilsel ve kültürel sermayelerinden beslenmiş olmasındandır. Bu kişilerle girdiği etkileşimler, onun çok katmanlı kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Koçu bu kimlikleri harmanlayarak Erken Cumhuriyetin toplumsal ve kültürel çalkantıları içerisinde özgün bir figür haline gelmiştir.

3. Çoklu Kimliklerin Yörüngesinde Reşat Ekrem Koçu (1905-1975)

Reşat Ekrem Koçu, tarihçi, yazar, koleksiyoner ve çevirmen gibi çok yönlü bir kimliğe sahip özgün bir kişilik olarak dönemin diğer entelektüellerinden ayrışır. Koçu'nun toplumsal yörüngesi Cumhuriyet döneminin kültürel ve siyasi çalkantılarının içinde derinlemesine gömülü olduğu söylenebilir. 1905 yılında doğan Koçu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne ve ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiştir. Bu dönem, Osmanlı Türkçesinin yerini Türkçe'nin resmi dil olarak aldığı önemli dilsel değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Koçu'nun Osmanlı Türkçesi, Türkçe, Fransızca ve İngilizceyi kapsayan çok dilli akıcılığı, onu bu karmaşık dilsel geçişlerde kilit bir figür olarak konumlandırmıştır. Yazarın yabancı dillere hakimiyeti, çevirmen olarak yaptığı çalışmalarla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus inşası çabalarına katkıda bulunmasını sağlamıştır.

Çeviriye olan ilgisi, babası Ekrem Reşat Bey'in Maarif Nezareti Tercüme Kalemî'nde çalışmasının etkisiyle şekillenir. Babasının devletin en önemli çeviri kurumlarından birinde görev yapması, Koçu'nun erken yaşlarda çeviri dünyasına aşına olmasını ve bu alana ilgi duymasına yol açmış olabilir. Koçu'nun eğitim hayatı, kültürel sermayesinin oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır. Bursa Lisesi'nde aldığı eğitim, yazara Fransızca dil bilgisi kazandırmış ve bu yetkinlik, ileride yapacağı çevirilerde önemli bir temel oluşturmuştur. Daha sonra Darülfünun Tarih Bölümü'nde üniversite eğitime devam eden Koçu, burada Osmanlı tarihine olan ilgisini derinleştirir. Üniversite bitirme tezi, o dönemde büyük yankı uyandırmış ve hala alanında referans olarak kabul edilmektedir. Ancak üniversite reformu sırasında hocasının üniversiteden ayrılmak zorunda kalması, Koçu'nun da akademik kariyerinden vazgeçmesine neden olur. Koçu'nun mesleki kariyeri, tarih öğretmenliği, gazete ve dergi yazarlığı gibi farklı alanları kapsar. Bu görevleri, onun tarih anlatısını geniş kitlelere ulaştırmasına olanak tanımış ve özellikle *İstanbul Ansiklopedisi*'ne yaptığı katkılarla şehrin hafızasında önemli bir yer edinmiştir. İstanbul'un tarihi ve kültürel mirasını belgelerken, Koçu'nun geniş bilgi

birikimi ve araştırmacı kimliği, onu dönemin önemli entelektüellerinden biri haline getirmiştir.

Koçu, Osmanlı tarih yazarlığı geleneği ve erken Cumhuriyet döneminin siyasi atmosferi içinde, Fransızcadan Türkçeye yaptığı seyahatname çevirileriyle dikkat çeker. Koçu'nun çevirileri, dönemin ideolojik ve kültürel ihtiyaçlarına cevap vermekle kalmamış, aynı zamanda Türk edebiyatı ve tarih yazımındaki konumunu de pekiştirmiştir. 1930'larda başladığı Fransızca çevirilerinin yanı sıra, 1960'lı yıllarda İngilizceden de çeviriler yapmıştır. Bu çevirilerden en çok tanınanı, *A Guide to the Topkapı Palace Museum* adlı eserdir. Bu çalışma hem tarih hem de çeviri alanında Koçu'nun çok yönlülüğünü, Osmanlı-Türk kültürel mirasının korunması ve yurtdışına aktarılmasındaki rolünü gözler önüne sermektedir. Babasından devraldığı çeviri mirasını, aldığı kapsamlı eğitimle zenginleştirmiş ve profesyonel hayatında hem bir tarihçi hem de bir çevirmen olarak kendine özgü bir yer edinmiştir. Kişisel tarihi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde şekillenen entelektüel bir kimliğin izlerini taşır ve Türk kültürel tarihinin önemli bir parçasını oluşturur.

Özetle, Koçu'nun kişisel tarihi neredeyse Cumhuriyet ile yaşıt, yüzyıla yakın zamana yayılan çeviri pratiklerine eş zamanlı olarak unutmaya ve hatırlama pratiklerini de içermektedir. Ölüm yılı 1976'den sonra yazarın adı tamamen unutulmasa da asıl 1990'lı yıllarda akademik çevrelerde kent hafızası temasının popülerleşmeye başlamasıyla tekrar hatırlanmaya başlanmıştır.

3.1 Reşat Ekrem Koçu'nun Dilsel Habitusu

Bourdieu'nün "dilsel habitus" (*habitus linguistique*) kavramı, Koçu'nun yaşamı ve çalışmalarına uygulanarak, dilsel dünyanın ve bu dünyanın şekillenmesindeki toplumsal etkenlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bourdieu'ye göre dilsel habitus, bireyin içinde bulunduğu toplumsal sınıfa, kültürel sermayesine ve eğitim düzeyine göre şekillenen, dilsel bir alışkanlıklar bütünüdür. Toplumsal koşulların bir ürünü olup, belirli bir dilsel piyasa ile ilişkilidir (Bourdieu, 2016, s. 148). Bu bağlamda, Koçu'nun dilsel habitusunu analiz etmek için, eğitim geçmişi, ailesi, katıldığı sosyal çevreler ve özellikle yetiştiği dönemin entelektüel atmosferi gibi faktörler detaylı bir şekilde incelenmelidir. Böylelikle Koçu'nun dil kullanımındaki özgünlükler, tercihler ve dönemin dilsel normlarına olan uyumsuzlukları daha iyi anlaşılabilir.

1933 üniversite reformuyla birlikte İstanbul Üniversitesi'ne dönüşen Darülfünun Tarih Bölümünde hocası Ahmet Refik'in Frankofon olması, Koçu'nun dilsel habitusunu şekillendiren önemli faktörlerden biridir. Ayrıca Bursa Lisesinde Atatürk'ün Fransızca öğretmeninden Fransızca dersleri almış olması, dönemin Türkiye'sinde Fransızcanın entelektüel dil olarak kabul edilmesi ve prestijli bir dil olarak görülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Fransızca, o dönemde Türkiye'de entelektüel sınıfın dili olarak değer görmekteydi (Gökmen, 1999). Bu durum, dönemin dil piyasasında Fransızcaya olan talebi artırarak Fransızca bilenlerin toplumsal konumunu güçlendirmekteydi. Bu bağlamda, Koçu'nun Fransızca dil bilgisi ve bu dil aracılığıyla edindiği kültürel sermaye, onun toplumsal ve entelektüel habitusunu şekillendirmiştir. Perteveniyal Lisesi

öğrencilerinden Erol Üyepazarcı'nın aktardığına göre Koçu, *İstanbul'da Balıkçılık* başlıklı Fransızca bir kitap yazmış ve ondan bu kitabı çevirmesini rica etmiştir (Üyepazarcı, 2022, s. 70). Fransızca öğrenimi, ona belirli bir dilsel piyasanın kapılarını açmış ve bu piyasa, onun entelektüel çevrelerde prestij kazanmasını sağlamıştır. Bu durum, Bourdieu'nün dilsel habitus teorisiyle uyumludur; çünkü dil, toplumsal konumu belirleyen bir araç olarak işlev görür.

Koçu'nun Türkçe yazım üslubunun hocası Ahmet Refik'ten etkilenmiş olması da bu habitusun bir yansımasıdır. Yazılarında kullandığı dil ve üslup, yalnızca kişisel tercihlerinin bir sonucu değil, aynı zamanda aldığı eğitimin ve bu eğitimle edindiği dilsel habitusun bir ürünüdür. Koçu'nun İstanbul Üniversitesi'nde aldığı eğitim dilsel habitusunu pekiştirmiş, yazım tarzını ve dil tercihlerini etkilemiştir. Bu, dilsel habitusun sadece dilsel pratikleri değil, aynı zamanda bireyin düşünme ve ifade etme biçimlerini de şekillendirdiğini gösterir. Sonuç olarak, Koçu'nun dilsel habitusu, eğitim geçmişi, toplumsal çevresi ve dönemin dil piyasasıyla doğrudan ilişkilidir. Fransızcanın prestijli bir dil olarak kabul edilmesi ve bu dilin entelektüel sermaye olarak görülmesi, Koçu'nun dilsel pratiklerini ve yazım üslubunu belirlemiştir. Bu da Bourdieu'nün dilsel habitus kavramının, bireylerin dilsel ve entelektüel yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini gösteren bir örnek olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, Koçu'nun dilsel habitusu, erken Cumhuriyet döneminin siyasi olayları ve gelişmeleri tarafından şekillendirilmiştir. 1930'larda ulus inşası sürecinde, Koçu'nun eserlerinde dönemin ideolojik modasına uymak zorunda kaldığı, hatta bu dönemin baskılarına boyun eğdiği görülür. Özellikle, 1950'lerdeki duruşuyla kıyaslandığında, Koçu'nun çeviri ve yazım pratiklerini dönemin siyasi havasına göre şekillendiği açıktır. Bu dönemde, eserlerini üretebilmesi için gerekli olan ekonomik sermayeyi sağlama zorunluluğu Koçu'nun eserlerine yansıyan ideolojik uyarlamaları da beraberinde getirmiştir.

Koçu'nun tarih yazarlığına gelince, Osmanlı tezkire geleneği ile erken Cumhuriyet döneminin tarih anlayışı arasında bir köprü kurar ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Turhan Tan gibi tarihçilerle kıyaslandığında, Koçu'nun tarih yazarlığı bu iki geleneğin arasında konumlanır. Osmanlı tarih yazarlığının tezkire geleneğinden etkilenmiş, ancak Cumhuriyet'in ulus inşası süreciyle şekillenen yeni tarih anlayışını da benimsemiştir. Tarihçi Edhem Eldem'in "sulandırılmış tarih" ve "vulgarizasyon" nitelemesi, Koçu'nun tarih yazımındaki yaklaşımını eleştirel bir gözle değerlendirir. Eldem'e göre, Koçu'nun eserleri, Osmanlı tarihini daha popüler ve erişilebilir kılmak adına basitleştirilmiş, yer yer yüzeysel bir anlatım benimsemiştir (Eldem, 2019). Bu durum, onun eserlerinin geniş bir okur kitlesi tarafından ilgi görmesine katkı sağlasa da akademik tarih yazımı açısından eleştiriler almasına neden olmuştur.

Şekil 1

Reşat Ekrem Koçu'nun habitusunu şekillendiren eyleyiciler

3.2 Seyahatname Çevirileri

Koçu, çeviri alanına batılı seyyahların Osmanlı İmparatorluğu'na yaptıkları seyahatleri betimleyen seyahatname metinlerinin Fransızcadan Türkçeye çevirilerini yaparak girmiştir. Bir yazın türü olarak 18. yüzyılda gelişmeye başlayan 19. yüzyılda popüler bir yazın türüne dönüşen seyahatnameler, batı edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Koçu'nun seyahatname çevirileri, oryantalist bakış açısının ötesine geçen bir anlayış sunarak Türk kimliğinin inşasında önemli bir rol oynamıştır (Taş İlmeç, 2022, s. 817). Koçu'nun geniş bir kültürel mirası modern Türk okuruna sunarken oryantalist bakış açısını yeniden şekillendirdiği ve Türk edebiyatında kendine özgü bir çevirmen-yazar kimliği yarattığı söylenebilir. Koçu'nun Fransızca'dan Türkçeye yaptığı seyahatname çevirileri, dönemin ideolojik ve ekonomik şartlarına göre şekillenen bir kimlik yaratım sürecinin parçasıdır. Bu çeviri stratejileri, Koçu'nun tarih yazımı ve kültürel üretimdeki merkezi rolünü vurgularken, onun Osmanlı tarihini modern Türkiye'ye adapte etme çabalarını da ortaya koymaktadır.

Reşat Ekrem Koçu, çeviri serüvenine 1939 yılında İstanbul Çığır Kitabevi için hazırladığı "Türkiye Seyahatnameleri" serisinde, Fransız seyyah Jean de Thévenot'un 1655-1656'da İstanbul ve Türkiye eserini çevirerek başlar. Eserin ön sözünde, metni, Batılı ressamın İstanbul'u konu edinen gravürleriyle süslediğini belirtir ve Batılı seyahat yazarlarını çevirme nedenini şu sözlerle açıklar:

Türkiye seyahatnameleri üzerine daha kesif bir halk alakası toplamak gayesi ile ve "Türkiye seyahatnameleri" adı altında bu eserlerin cazip ve şayanı dikkat yerlerini seçerek dilimize çevirmek suretile bir neşriyat serisi kurmuş bulunuyorum. (de Thévenot, 1939)

Bu sözlerden anlaşıldığı gibi, çevirmenin tercihi, eserin okuyucuların ilgisini çekebilecek kısımlarını çevirmeye yöneliktir. Bu seride, Edmond de Amicis'in 1874'te *İstanbul*, Théophile Deyrolle'ün (1939) *1896'da Trabzondan Erzuruma*, Lady Elizabeth Craven'in 1786'da *Türkiye*, Jean de Thévenot'nun, 1655-1656'da *İstanbul ve Türkiye* adlı eserlerinin çevirileri yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda ise Melling'in *Ondokuzuncu Asır Başında İstanbul*, A.de Mostier'in 1862'de *Garbi Anadolu*, Ricaut'nun *On Yedinci Asır Ortasında Türkiye* ve aşağıda daha detaylı bir şekilde ele alınan Lady Montagu'nün, *Lale Devrinde Türkiye* başlıklı eserlerini çevirerek bu yabancı yazarları Türk okuyucularına ilk kez tanıtan kişi olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'na İngiltere Büyükelçisi olarak gönderilen eşine refakat etmek için İstanbul'a gelen Lady Montagu'nün Lale Devri'nde (1716-1718) Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dair gözlemlerini içeren *Les Lettres Choisies (Mektuplar)* adlı eseri, Harf Devriminden sonraki dönemde en çok çevrilen seyahatname olmuştur (İnce & Gündüz, 2023). Koçu'nun bu eseri İngilizce aslından değil de Fransızcadan çevirmesi, Fransızcaya daha yakın olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, eseri çevirmesindeki nedenlerden biri, hocası tarihçi Ahmet Refik'in Frankofon olması ve eserin ilk çevirisini onun yapmış olmasıdır. Ahmet Refik, döneminde yüksek sembolik sermayeye sahip bir entelektüel olarak kabul edilmiştir. Ancak, Refik'ten farklı olarak, Koçu'nun kaynak metnin tamamını değil, bazı kısımlarını çıkararak çevirdiği görülmektedir. Koçu'nun Lady Montagu'nün çevirilerinde sergilediği yaklaşım, metne yaptığı kısmi müdahalelerle kendini göstermektedir. Örneğin, kaynak metinde özellikle giyim kuşama ilgili kısımları erek metne aktarırken bazı kısımları kısaltmayı tercih etmiştir. Şüphesiz Koçu'nun giyim ve kuşama olan kişisel ilgisi, metnin bu konulara dair kısımlarını öne çıkarmasında etkili olmuştur⁵. Lady Montagu, İngiltere'de dışlanmış bir yazar olmasıyla diğer Batılı oryantalist seyahat yazarlarından ayrılmaktadır. Osmanlı toplumuna farklı bir açıdan yaklaşan Montagu, Batı ve Doğu kültürleri arasında köprü kuran bir 'kültürel çevirmen' olarak değerlendirilebilir (Wolf, 2018, s. 34). Türkiye'deki çevirileri bağlamında ise, Lady Montagu'nün Osmanlı İmparatorluğu ve Türklere yönelik ötekileştirici olmayan, daha nesnel bir bakış açısı sunduğu için öne çıkarıldığı öne sürülebilir.

Koçu, Fransız seyyah Théophile Deyrolle'un *Voyage dans le Lazistan et L'Arménie* başlıklı seyahatnamesinin orijinal başlığını değiştirerek *Trabzondan Erzuruma* olarak kullanmış ve böylece dönemin koşullarına uygun bir çeviri yapmıştır. Eser, Kuzeydoğu Anadolu bölgesinin bitki örtüsü hakkında bilgiler içermektedir. Aşağıdaki örnekte, çevirmenin botanikle ilgili terimleri yer yer orijinal halleriyle bıraktığı görülmektedir:

Zigana'da nebatlar pek muhteşem, kızılâğaçlar, çamlar, akgülgenler boy atmışlar, bir ulu ağaçlar olmuşlar, ayaklarında menekşe renkli çiçek demetleriyle *rodedondran* lar örüşmüş...

Nadir ve kıymetli ve bol bir yük ile döndüm. Bana elinde bazan bir çiçek bazanda bir *coléoptère* ile dönen bu iri yarı jandarmanın gayretini kaydetmeliyim. (Deyrolle, 1939)

⁵ Reşat Ekrem Koçu'nun 1967 yılında yayımladığı *Türkiye'de Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabı günümüzde tekstil ve moda alanlarında referans eser olarak kabul edilmektedir.

Newmark, maddi kültür unsurlarının çevirisinde dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili önerilerinde, botanikle ilgili terimlerin yerel ve kültürel bir bağlama sahip olmaları durumunda erek metinde çevrilmeden verilebileceğini belirtir (1999, s. 98); ancak yukarıda verilen örnekler ışığında çevirmenin Fransızca botanik terimlerinin Türkçe karşılıklarını bulamadığını ya da bilmediğini var sayabiliriz. Koçu'nun çeviri pratiklerinin, yabancı eserleri "yerileştirerek" Türk kültürel ortamına entegre etmeyi ve böylece daha geniş bir kitle için uygun ve erişilebilir hale getirmeyi amaçladığı söylenebilir. Türk okuyucularda yankı uyandırmak için çevirilerinde sözcük seçimleri, üslup uyarlamaları ve kültürel açıklamalar gibi stratejiler kullanmıştır. Bu yaklaşımın, Türkiye'de canlı bir edebiyat ve kültür ortamının gelişmesine katkıda bulunduğu ve Türk halkına yeni fikirler ve bakış açıları sunduğu söylenebilir.

Koçu, dillerarası çevirilerinin yanı sıra, 1944-1949 yılları arasında *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nin ilk beş cildini de tıpkı seyahatname çevirilerinde olduğu gibi, Edhem Eldem'in ifadesiyle, dönemin "Türk tadına uyarlanmış" bir şekilde yayımlamıştır⁶. Kitap kapakları, 1940'ların tarihi romanlarda sıkça karşılaşılan resimlerle süslenmiş ve neredeyse sinematografik bir gerçeklik hissi yaratılmaya çalışılmıştır (Eldem, 2019). Koçu'nun *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* çevirisi, dil içi çeviri pratiğinin bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu çeviride, Koçu'nun tercih ettiği "yabancılaştırma" stratejisi, eserin Osmanlı kültürüne ait unsurlarını korurken "yerileştirme", erken Cumhuriyet dönemi ulus inşası sürecine uyum sağlamayı hedeflemiştir. Yerileştirme stratejisi, Osmanlı kültürel mirasını modern Türk kimliğine uyarlamış ve eseri yeni nesillere ulaştırırken dönemin ideolojik taleplerine uygun hale getirmiştir.

3.3. İstanbul Ansiklopedisi ve Bir Çeviri Süreci Olarak "Başka Kayda Rastlanmadı" Sergisi

Makalenin bu kısmında *İstanbul Ansiklopedisi*'nin önemi ve serginin ana temasını oluşturan ansiklopedinin tamamlanamayan maddeleri için yazarın topladığı arşiv malzemeleri ve sergi sürecinde gerçekleşen çeviri faaliyetleri ele alınacaktır. Yazarın 1944 yılında ilk fasiküllerini yayımladığı, ancak maddi ve manevi destek bulamadığı için tamamlayamadığı bu anıtsal proje, zengin ve çeşitli bir mirasa sahip İstanbul'un kapsamlı bir tarih ve kültür kaydını derlemeyi amaçlıyordu. 1973 yılına kadar yayımlanabilen ansiklopedinin fasikülleri, 11. cildinin ortalarındaki "Gökçınar" maddesiyle sona ermiştir. Koçu, Ansiklopediye büyük ölçüde bireysel katkılarda bulunmuş olsa da alanında uzman kişilerin yardımıyla ansiklopedi maddelerini oluşturmuş ve fasikülleri kendi adıyla yayımlanmasını tercih etmiştir. Bu bağlamda, Koçu'nun "şehir" ansiklopediye çeviren bir 'kültürel çevirmen' rolü üstlendiği ve bu rolünün, tıpkı dillerarası çeviride olduğu gibi, oryantalist bakış açısına meydan okuma çabasını barındırdığı belirtilmelidir. Koçu'nun "hayatımın manası, ömrümün mahsülü" olarak nitelendirdiği Ansiklopedi, İstanbul

⁶ Koçu'nun *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nin 2. ve 4. ciltleri (Semih Lütfi Kitabevi, 1943) Osmanlı Türkçesinden yapılan transkripsiyonla (Bkz. Kurşun, Kahraman, & Dağlı, 1999, s.7) karşılaştırıldığında, Koçu'nun yaptığı dil içi çeviride kaynak metindeki birçok kısmın atlandığı ve dilin dönemin Türkçesine göre uyarlandığı görülmektedir. Örneğin, erek metinde birçok eski sözcük korunmuş; ancak uzun Arapça tamlamalar çıkarılarak, yerlerine Türkçe cümleler eklenmiştir. Ayrıca, Edhem Eldem'in (Eldem, 2019) işaret ettiği gibi, Koçu'nun kapakta ve eserin ilk sayfalarında "çizgi roman sınırlarında gezinen" görsel eklemeler yaptığı da dikkat çekmektedir.

hakkında resmi tarih anlatısının ötesine geçerek çeşitli tarihi ve kültürel konuları kapsamaktadır. Koçu'nun Ansiklopedi üzerindeki çalışmaları, İstanbul'un kültürel mirasını koruma ve tarihsel derinliğini sergileme konusundaki kararlılığını yansıtırken, aynı zamanda Ansiklopedi, Koçu'nun kendi yaşam öyküsünden izler de taşımaktadır.

Salt Galata ve Kadir Has Üniversitesi iş birliğiyle 2018 yılından beri araştırma süreci yürütülen ve 2023 yılında Salt Galata'da düzenlenen "Başka Kayda Rastlanmadı: Reşat Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi" sergisi, üniversite ve sanat gibi farklı alanları temsil eden kurumların iş birliği içerisinde gerçekleşen bir çeviri faaliyetinin ilgi çekici bir örneğini teşkil etmektedir. Sergi, Koçu'nun yaşamından ve çalışmalarından eserler ve malzemeler sergilemenin ötesinde, dilsel aktarımın ötesine geçen çok yönlü bir çeviri süreci olarak görülebilir. Sergi, Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde somutlaşan mirasının çağdaş bir izleyici kitlesi için aktif olarak yeniden yorumlanma ve yayılma biçimlerini ortaya koymaktadır. Serginin küratöryel yaklaşımı, bu çevirinin önemli bir boyutunu somutlaştırmıştır. Serginin hazırlanmasında yer alan mimar, sanatçı ve akademisyenlerden oluşan proje ekibinin her birinin uzmanlığından yararlanılarak Koçu'nun çalışmaları çağdaş bir çerçevede yorumlanmış ve yeniden bağlamsallaştırılmıştır. Bu, yalnızca eser ve belgelerin seçilmesini değil, aynı zamanda bunların günümüz izleyicisinde yankı uyandıracak bir şekilde bir anlatı çerçevesinde oluşturulmasına ilişkin veriler sunmaktadır. Sergi, Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* üzerine yaptığı çalışmayı kültürel bellek, miras ve kent kimliği üzerine güncel tartışmalar bağlamında vurgulamıştır⁷.

Serginin gerçekleştiği kurumsal bağlam da çeviri sürecine katkıda bulunmuştur. Salt Galata ve bulunduğu tarihi lokasyon, Koçu'nun topladığı malzemelerin ziyaretçiler tarafından alımlanmasında etkili olmuştur. Bu süreç, mekânın kendi kültürel sermayesi ve bunun Koçu'nun ve *İstanbul Ansiklopedisi*'nin kültürel sermayesiyle nasıl etkileşime girdiği açısından analiz edilebilir. Serginin fiziksel mekânın ötesine uzanan dijital ortam üzerinden erişilebilir olması da çevirinin dinamik doğasını vurgulamaktadır⁸. Dijital platformlar, çevrimiçi yayınlar ve medyada yer almasıyla serginin mesajı İngilizceye çevrilmiş ve daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Alımlanma yelpazesinin genişlemesi Koçu'nun kültürel sermayesine katkıda bulunmuş ve İstanbul'un kültür tarihinde ve ötesinde önemli bir figür olarak konumunu sağlamlaştırmıştır. Ayrıca, sergide kullanılan çeşitli "çeviri mekânları"- vitrinler, interaktif ekranlar, multimedya enstalasyonları ve sergiye eşlik eden yayınlar – Koçu'nun mirasının iletilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Her bir mekân, arşiv malzemesinin yorumlanması ve çevrilmesinde, halka açık çeviri atölyesi fikri gibi benzersiz fırsatlar sunarak ziyaretçilerin görsel işitsel, aynı zamanda ilgi çekici bir deneyim yaşamalarını sağlamıştır.

Sergi, bir çeviri süreci olarak analiz edildiğinde, Koçu'nun çalışmaları ve *İstanbul Ansiklopedisi* etrafında süregelen diyalog daha iyi anlaşılabilir. Sergi, yalnızca bir vitrin olarak değil, aynı zamanda sürekli bir kültürel alışveriş ve yorumlama alanı olarak da işlev

⁷ Tarih Vakfı tarafından çıkarılan *Toplumsal Tarih* dergisi, sergiyle ilgili 2022 yılında özel bir sayı yayımlamıştır.

⁸ *İstanbul Ansiklopedisi*'nin çevrimiçi versiyonu, 6 yıl süren titiz bir dijitalleştirme çalışmasının ardından, 14.10.2024 tarihinde istanbulansiklopedisi.org adresi üzerinden erişime açılmıştır; ancak yalnızca ansiklopedideki madde başlıkları İngilizceye çevrilebilmiştir.

görmüştür. Koçu'nun erken Cumhuriyet döneminde şekillenen mirasının 21. yüzyılda nasıl çevrildiğine ve yeniden yorumlandığına dikkat çeken sergi, aynı zamanda İstanbul'un zengin tarihi ve kültürel mirasının gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. 35000 parçadan oluşan bir koleksiyonun sınıflandırma ve dijitalleştirme çalışmaları, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerin günümüz Türkçesine aktarımı çeviri sürecinin aşamalarını oluşturur. Bu süreçte ansiklopedi maddelerinden seçilen kısımları İngilizceye çeviren sanatçı ve çevirmen Merve Ünsal'ın katkılarından söz etmek gerekir. Ünsal, çeviriyi yalnızca bir dilsel aktarım olarak değil, aynı zamanda bir sanat pratiği olarak görmek ve bu süreçte kişisel bir bağ kurmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışmada, Cumhuriyet döneminin önde gelen isimlerinden Reşat Ekrem Koçu'nun çok yönlü çeviri serüveni incelenmiş, tarihçi ve çevirmen habituslarının kesiştiği noktalar vurgulanmıştır. Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* için hazırladığı maddeler ve Fransızcadan yaptığı çeviriler, hâkim oryantalist bakış açılarına meydan okuyan ulusal bir kimliğin inşasıyla bilinçli bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Koçu'nun yerleştirme stratejisini kullanarak gerçekleştirdiği çeviriler, İstanbul'un zengin kültürel mirasını koruma ve aktarma konusundaki kararlılığını ortaya koymaktadır.

Yakın zamanda açılan “Reşat Ekrem Koçu: İstanbul Ansiklopedisi” sergisi, Koçu'nun çalışmalarının ve İstanbul'un hikâyesinin yeniden yorumlanmasına ve daha geniş bir kitleye ulaştırılmasına aktif olarak katılan küratörlerden kurumlara ve sergi mekânlarına kadar birçok eyleyicinin dahil olduğu bir çeviri sürecini örneklemektedir. Serginin Koçu'nun kültürel sermayesini yaymadaki başarısı, 21. Yüzyılda İstanbul'un kent hafızasının şekillendirilmesinde Koçu'nun mirasının önemini vurgulamaktadır. Koçu, çok yönlü habitusu sayesinde tarih, edebiyat ve çeviri alanlarında kendini konumlandırabilmiş özgün bir eyleyici olarak Cumhuriyet dönemi kültür tarihine silinmez izler bırakmıştır. Yüz yıl sonra bile Koçu gibi farklı alanlar arasında geçiş yapabilen, sanat ile çeviri alanlarının kesiştiği noktalarda faaliyet gösteren Ünsal ve çeviri atölyesine katılan sergi ziyaretçileri de Koçu'nun bırakmak istediği mirasın yurtdışına taşınmasında önemli bir rol oynamıştır. Salt gibi kültür kurumları, müzeler ve sergi salonları da kültürlerarası temas alanları, dolayısıyla kültürel çeviri ortamları yaratarak, bu mirasın gelecek nesillere aktarılmasında kritik bir rol üstlenmektedir.

Sonuç olarak, Koçu'nun çeviri yolculuğu, tarih yazımı ile çeviri pratiklerinin daha geniş bir sosyo-kültürel bağlamda nasıl birbirine bağlı olduğunu kanıtlamaktadır. Tarihçi, yazar, koleksiyoner ve çevirmen olarak sahip olduğu çok yönlü kimliği, çevirinin ulusal anlatıların ve kültürel belleğin şekillendirilmesinde, bilginin yayılmasında oynadığı dinamik ve çoğu zaman göz ardı edilen rolü açığa çıkarmaktadır. Koçu'nun çalışmalarının karmaşıklığını kavradıkça, basit çeviri anlayışlarının ötesine geçebilir ve çevirinin kimlik inşasında, anlatıların şekillendirilmesinde ve kültürel mirasın korunmasındaki kritik rolünü daha iyi anlayabiliriz.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Özgür Bülent Erdoğan

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Özgür Bülent Erdoğan

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that he received no financial support for this study.

Kaynakça

- Ayvaz, E. (2007). *Reşat Ekrem Koçu's İstanbul Ansiklopedisi; or an obsessive collector's attempt to make his private narrative public* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Berk Albachten, Ö. (2005). The Turkish language reform and intralingual translation. Ş. Tahir-Gürçağlar, S. Paker, J. Milton (Eds.), *Tradition, tension and translation in Turkey* içinde (ss. 165-180). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.118>
- Bandia, P., & Milton, J. (Eds.) (2009). *Agents of translation*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.81>
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji meseleleri* (F. Öztürk vd., Çev.). Heretik Yayıncılık. (Orijinal eser 1980 yılında yayımlandı)
- Chesterman, A. (2009). The name and nature of translator studies. *HERMES- Journal of Language and Communication in Business*, 22(42), 13–22. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96844>
- Craven, E. (1939). *1786'da Türkiye*. (Çev. R.E. Koçu). İstanbul Çığır Kitabevi.
- De Amicis, E. (1938). *1874'de İstanbul* (Çev. R.E. Koçu). İstanbul Çığır Kitabevi.
- De Thévenot, J. (1939). *1655-1656'da İstanbul ve Türkiye* (Çev. R.E. Koçu). İstanbul Çığır Kitabevi.
- Deyrolle, T. (1875). *Voyage dans le Lazistan et l'Arménie. Le Tour du monde (Vol. 29)*. Hachette.
- Deyrolle, T. (1938). *1869'da Trabzondan Erzuruma* (Çev. R.E. Koçu). İstanbul Çığır Kitabevi.
- Deyrolle, T. (1939) 1869 da Trabzondan Erzuruma. Türkiye seyahatnameleri serisi: 2 (Çev. Reşat Ekrem Koçu). İstanbul Çığır Kitabevi.
- Eldem, E. (2019, 2 Nisan) *Tarihçi gözüyle Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi: SALT Beyoğlu* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=BrQc5keYoks&t=11s>
- Göker, E. (2016). Araştırma tasarısı açısından Pierre Bourdieu'nün sanat sosyolojisi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Ed.). *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde. (ss.525-559). İletişim Yayınları.
- Gökmen, A. (1999). Fransızcanın Türkiye'de bugünü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1 (12). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/26993/283710>

- Guzman, M. C. (2020). Revisiting the translator's archive: Toward a genealogy of translation in the Americas. *Palimpsestes*, 34, 45-58. <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.5538>
- Gürgenci Gözüdik, P. (2003). *Reşat Ekrem Koçu, hayatı ve eserleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Hisham, M. A. (2024). Bourdieu's trajectory concept as an approach to microhistorical research in translation. *Translation in Society*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tris.23023.ali>
- Hiz, G., & Sümertaş, F.M. (2022, Şubat). Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi ve arşivi. *Toplumsal Tarih*, 338, 14-16.
- İnce, S., & Gündüz, A. (2023). Tarihi Yeniden Kurgularken: Toplumsal bir eyleyici olarak Ahmet Refik ve *Mektuplar* çevirisi. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 296-325. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3161305>
- Kaya, G. (2023, Ekim) Ruffians, gamblers, thieves, outcasts. New York Review of Books. <https://www.nybooks.com/online/2023/10/04/ruffians-gamblers-thieves-outcasts/>
- Koçu, R.E. (1943). *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. Semih Lütfi Kitabevi.
- Kurşun, Z., Kahraman, S. A., & Dağlı, Y. (1999). *Evliya Çelebi seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 yazmasının transkripsiyonu*, 2. Kitap. Yapı Kredi Yayınları.
- Montagu, M. W. (1835). *Lettres choisies de Lady Montagu* (Çev. P. B. D'Ambly). Hachette.
- Montagu, M. W. (1939). *1717-1718'de (Lale Devri başlarında) Türkiye* (Çev. R.E. Koçu). İstanbul Çığır Kitabevi.
- Neather, R. (2024). *Translating for museums, galleries and heritage sites*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203702505>
- Newmark, P. (1988). *A Textbook on translation*. Prentice Hall.
- Öner, M. (2022). İstanbul ansiklopedisini erişime açmak. *Toplumsal Tarih*, 338, 19-20.
- Paker, S. (2001). Turkish tradition. M. Baker (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 571-582). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678627>
- Pym, A. (2014). *Method in translation history*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315760049>
- Simon, S. (2019). *Translation sites: A field guide*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315311098>
- Simon, S. (2016). (Eds). *Speaking memory: How translation shapes city life*. McGill-Queens University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1hj9wmm>
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi* (E. Gen, Çev.). İletişim Yayınları.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si*. Say Yayınları.
- Taş İlmeç, S. (2022). Tracing the image of Turks in travel writing through translation. *Litera*, 32(2), 813-832. <http://doi.org/10.26650/LITERA2021-1040310>
- Topal, B. (2019). *Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi içerisinde yer alan halk inanışlarının tespiti* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Ulucutsoy, H. (2015). Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 103-125. <https://doi.org/10.16985/MTAD.2015118790>
- Ünsal, M. (2023). *Başka kayda rastlanamadı* [E-kitap yayını]. Salt Garanti Kültür A.Ş. <https://saltonline.org/tr/2653/baska-kayda-rastlanmadi>
- Üyepazarcı, E. (2022, Temmuz) Reşat Ekrem Koçu'ya dair. *Toplumsal Tarih*, 343, 66-72.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's invisibility: A history of translation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203360064>
- Wolf, M. (2022). Pierre Bourdieu. In C. Rundle (Ed.), *The Routledge Handbook of Translation History* (pp. 123-137). Routledge.
- Wolf, M. (2018). A voyage into cultural translation: Oscillating between East and West in Lady Mary Montagu's "Turkish Embassy Letters" (1763). D. Gutmeyr, K. Kaser (Ed.), *Europe and the Black Sea region. A History of early knowledge exchange (1750-1850)* içinde (ss. 33-50). LIT. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/25121>
- Wood, A. (2013, 21 Ağustos). *History from below and early modern social history. The many-headed monster*. <https://manyheadedmonster.com/2013/08/21/andy-wood-history-from-below-and-early-modern-social-history/>
- Yücel, E. (2022, 22 Ağustos) *Bilinmeyen yönleriyle Reşat Ekrem Koçu*. İstdergi. <https://www.istdergi.com/tarih-belge/bilinmeyen-yonleriyle-resad-ekrem-kocu>

Journal of Translation Studies

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi

Number / Sayı 37 (2024 Fall / Güz), 45-62

Received / Gönderme tarihi: 14.10.2024

Accepted / Kabul tarihi: 05.12.2024

DOI: 10.37599/ceviri.1566782

Different Roles Played by Translators While Recontextualizing Turkish Literature: Navigating Contextual Voices

Türk Edebiyatının Yeniden Bağlamsallaştırılmasında Çevirmenlerin Üstlendiği Farklı Roller: Bağlamsal Sesler Odağında Bir İnceleme

Research/Araştırma

Halise GÜLMÜŞ SİRKINTI

Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
hgulmus@fsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6585-5961

ABSTRACT

National literature can only gain recognition in other languages through translation, which places an important responsibility on the translator, especially in the process of recontextualization. This study examines the multiple roles translators play in the internationalization of Turkish literature. Focusing on *The Turkish Theatre*, *Tales Alive in Turkey*, and *Yunus Emre: Selected Poems*, different roles assumed by translators are explored within the framework of textual and contextual voices in translation. The works analyzed in this study are characterized by a large number of contextual materials such as prefaces, introductions, notes, and introductory chapters most of which are written by the translators themselves. Therefore, the concept of textual and contextual voices is used as a framework to analyze the different roles of translators in the re-contextualization of Turkish literature. By examining all these contextual voices, it is assumed that the role of translators as agents with different responsibilities in the recontextualization of Turkish literary products for English-speaking audiences can be better understood. The analysis has shown that by writing introductory parts, selecting specific plays, tales, and poems, and framing them for foreign audiences, the translators contribute to the recontextualization, transmission, and reception of Turkish literature in ways that go beyond mere linguistic translation and shape its reception in the English-speaking world. In doing so, they assumed roles not only as translators but also as authors, cultural mediators, informants, facilitators of cross-cultural understanding, and even editors, which may reveal the multifaceted responsibilities of translators in the recontextualization of national literature for a foreign audience.

Keywords: literary translation, recontextualization, Turkish literature, contextual voices in translation, translators as cultural mediators.

ÖZET

Ulusal edebiyatın diğer dillerde tanınması ancak çeviri yoluyla mümkün olabilmekte, bu durum özellikle yeniden bağlamsallaştırma sürecinde çevirmene önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu çalışma, çevirmenlerin Türk edebiyatının uluslararasılaşmasında üstlendikleri rolleri incelemeyi amaçlamaktadır. *The Turkish Theatre, Tales Alive in Turkey* ve *Yunus Emre: Selected Poems* başlıklı eserlerde çevirmenlerin üstlendikleri farklı roller, çeviride metinsel ve bağlamsal sesler çerçevesinde incelenmektedir. Çalışmada incelenen eserlerde, çoğunluğu çevirmenlerin kendileri tarafından kaleme alınmış olan açıklayıcı kısımlar, önsözler, giriş yazıları ve notlar gibi bağlamsal materyallerin çokluğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle çalışmada, Türk edebiyatının yeniden bağlamsallaştırılmasında çevirmenlerin farklı rollerini analiz etmek için metinsel ve bağlamsal sesler kavramı kavramsal çerçeve olarak kullanılmaktadır. Tüm bu bağlamsal seslerin incelenmesiyle, Türk edebiyatı ürünlerinin İngilizce konuşan kitleler için yeniden bağlamsallaştırılmasında farklı sorumlulukları olan araçlar olarak çevirmenlerin rolünün daha iyi anlaşılacağı varsayılmaktadır. İnceleme sonuçları, çevirmenlerin giriş bölümleri yazarak, belirli oyunları, hikayeleri ve şiirleri seçerek ve bunları yabancı okurlar için şekillendirerek sunmalarıyla Türk edebiyatının uluslararası alanda tanınırlığına dilsel aktarımın çok daha ötesine geçen şekillerde katkıda bulduklarını göstermiştir. Yeniden bağlamsallaştırma sürecinde Çevirmenlerin sadece çevirmen olarak değil, aynı zamanda yazar, kültürel aracı, bilgi sağlayıcı, kültürler arası iletişimi kolaylaştırıcı ve dahası editör rolleri üstlendikleri görülmüştür. Tüm bunlar, ulusal edebiyatın yeni bir okur kitlesi için yeniden bağlamsallaştırılmasında çevirmenlere düşen çok yönlü sorumlulukları gözler önüne sermektedir.

Anahtar Sözcükler: edebi çeviri, yeniden bağlamsallaştırma, Türk edebiyatı, çeviride bağlamsal sesler, kültürel aracı olarak çevirmenler.

1. Introduction

The recognition of national literature beyond its native language relies upon translation, which highlights the crucial role of the translator in shaping how the text is understood in a new cultural and linguistic context. However, the meaning of an utterance can change considerably depending on the context in which it is situated, as it is shaped by what Bakhtin (1981) calls the “dialogizing background”. In this process, the surrounding context influences how the utterance is interpreted, often resulting in a shift in its meaning. Bakhtin explains this situation noting that “Given the appropriate methods for framing, one may bring about fundamental changes even in another’s utterance accurately quoted” (Bakhtin, 2008, p. 301). Building on Bakhtin’s emphasis on the significant role of context Linell (2004, p. 115) asserts that when we communicate, we first “decontextualize” elements from their original context and then “recontextualize” them into a new one. “Decontextualization” refers to the process of removing a text or discourse from its original setting. This involves the detachment of the text or discourse from the contextual elements that initially shape its meaning. However, between these two processes lies a third phenomenon, which Bauman and Briggs (1990) term “entextualization”. They define this term as “the process of rendering discourse extractable, of making a stretch of linguistic production into a unit—a text—that can be

lifted out of its interactional setting” (Bauman and Briggs, 1990, p. 73). Each shift highlights different aspects of their meaning, and new meaning potentials emerge as any process of recontextualization necessarily involves transformations (Schäffner and Bassnett, 2010, p. 2). As Linell (1998) clarifies, the prefix “re-” in the concept of “recontextualization” should be understood in the sense of “reform” or “revise” rather than “again”. This aligns with the translation process, in which texts are decontextualized from their original linguistic and cultural environments, entextualized into a portable discourse, and subsequently recontextualized into a new cultural and linguistic framework. This phenomenon has been approached from different perspectives by different scholars, who focus on aspects such as cultural norms, paratextual elements, and ideological positioning. This is exemplified by Neslihan Kansu Yetkiner (2009), who examined the recontextualization of a Dutch public health brochure into Turkish and demonstrated how cultural norms influence the translation process through summary, distortion, and manipulation. Additionally, Cihan Alan (2021) focused on the recontextualization of religious elements in different Turkish translations of Tolstoy's *What Men Live By* (1885).

As paratextual elements act as recontextualization tools by shaping how a text is adapted and understood within a new context, while also mediating the reader's experience before they encounter the main text (Kansu Yetkiner et al., 2018), their analysis is essential for understanding recontextualization. The recontextualization process can be observed in translations through the use of prefaces, explanatory notes, or footnotes that provide cultural context (Greenall & Løfaldli, 2019, p. 244). This is exemplified in Ayşe Banu Karadağ's (2013) comprehensive study, which examined the prefaces and epilogues of translations by six female translators who rendered Western-language texts into Ottoman Turkish during the Tanzimat and Second Constitutional Era by highlighting the importance of paratexts in understanding how female translators navigated their roles within a male-dominated literary system. Similarly, Şule Demirkol Ertürk (2019) examined how paratexts legitimize and recontextualize Ahmet Hamdi Tanpınar's *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1954) in its two English translations. Likewise, Selin Erkul Yağcı (2019) examined how paratexts and retranlations popularize canonical works like *The Hound of the Baskervilles* (1902) and *The Count of Monte Cristo* (1844) in Turkey. Aysun Kıran (2020) also analyzed the role of paratextual elements in shaping the presentation of Ece Temelkuran's works in their English translations for the UK audience. Furthermore, a comprehensive study by Kansu Yetkiner et al. (2023), conducted as part of a TÜBİTAK project (220K032), examined prefaces in the (re)translations of English modernist novels into Turkish and emphasized the ideological roles and multilayered functions of these paratextual elements in framing texts for the target culture. In a further exploration of paratexts, Hilal Erkazancı Durmuş (2023) employed a sociological lens to examine the paratextual packaging of Suat Derviş *In the Shadow of the Yalı* (1958) and explored how translation mediates cultural representation and challenges stereotypes. These studies collectively demonstrate the impact of paratextual elements on the reception of individual works and the construction of broader cultural narratives.

As “in a world increasingly preoccupied with the fantasy of instant global connectedness, the burden of translation falls on non-English speakers” (Simon, 2006,

p. 185) translators face different responsibilities and challenges when translating non-English literatures for a global audience. In the examination of Turkish literature in English translation, one striking feature is the abundance of paratextual materials authored by the translators integrated into these works. This observation of abundant paratextual materials by the translators serves as the starting point of this study.

Tahir Gürçağlar notes that “prefaces created by translators are of special importance for translation history and research on translation in general” as they “offer the readers a rare moment of direct contact with the translator” (2013, p. 90). The value of translator’s prefaces is undeniable; however, it has been observed that Turkish literature in English translation include much more than prefaces. There are introductory parts, whole chapters, suggested reading lists authored by the translators themselves. Building on this, the present study, which employs a qualitative, descriptive design, aims to investigate the various roles translators assume in the recontextualization of Turkish literature into English by analyzing *The Turkish Theatre* (1933) by Nicholas N. Martinovitch, *Tales Alive in Turkey* (1966) by Warren S. Walker and Ahmet Edip Uysal, and *Yunus Emre: Selected Poems* (1990) by Talat Sait Halman¹. The roles assumed by translators in these three works are examined in the light of “textual and contextual voices” concept introduced by Alvstad et al. (2017). These three works were deliberately selected as they each represent different literary genres, including plays, poems, and tales. Furthermore, they contain a substantial amount of contextual material, much of which was authored by the translators themselves. It is hypothesized that the richness of paratextual materials in these translations demonstrates the translators’ active involvement and their distinct roles in recontextualizing Turkish literature. Examining these materials authored by translators may offer valuable insights into the various roles they assume in the recontextualization process. To address this aim, the study investigates the following research questions:

- (1) What roles do translators play in shaping the cultural and contextual framing of Turkish literature for an international audience?
- (2) How are paratextual materials utilized to contribute to the recontextualization of Turkish literature?
- (3) How do the roles assumed by translators differ across *The Turkish Theatre*, *Tales Alive in Turkey*, and *Yunus Emre: Selected Poems*, and what does this reveal about the diverse responsibilities of translators in the recontextualization of Turkish literature?

2. Textual and Contextual Voices in a Translated Text

The concept of the translator’s voice highlights the “discursive presence of the translator” in a translated text. This presence becomes particularly evident in instances where the source text is deeply rooted in its cultural context, features wordplay, or presents structural and contextual challenges during translation (Hermans, 1996). The

¹ For more works of Turkish literature in English translation, please see: (Paker & Yılmaz, 2012; Horzum & Ağin, 2021).

translator's voice was not only associated with overt interventions such as footnotes or explanatory notes (Hermans, 1996), but also with paratextual elements, including introductions, prefaces, and even book covers (Munday, 2008). The translator's voice in a translated text can also be revealed through subtler interventions, such as omissions, rewriting, and summarizing and these interventions can be identified through comparative analyses of the source and target texts (Munday, 2008).

Furthermore, the concept extends beyond textual markers to encompass sociological dimensions, where translators mediate the values, ideologies, and cultural aspects embedded in the source text (Hermans, 2014). The concept of voice in translation studies has been explored from different perspectives, which highlights its different interpretations. In this regard, Taivalkoski-Shilov (2015, p. 60) defined voice as "the set of textual signs that mark a subjective or collective presence in a text" and demonstrated how retranslations often reflect the retranslator's voice. Koskinen and Paloposki (2015) also highlighted the impact of initial translations on retranslations, as later translators often position themselves in relation to their predecessors by illustrating how voice evolves across successive translation efforts.

To provide a comprehensive and systematic framework for understanding the concept of "voice" Alvstad and Assis Rosa (2015) proposed a model that classifies this concept into two principal categories: textual voices and contextual voices. Textual voices include "the voices found within the translated texts", while contextual voices are related to "the voices of those involved in shaping, commenting on, or otherwise influencing the textual voices" (Alvstad et al., 2017, p. 3). As they explain "the latter appear in prefaces, reviews, and other texts that surround the translated texts and provide them with a context" (Alvstad et al., 2017, p. 3). An examination of both the textual and contextual voices may lead to a better understanding of the translation process and product (Alvstad et al., 2017). To highlight their focus on various materials related to translation, they introduce the concept of "contextual material" rather than using Genette's well-established term "paratexts" as contextual material "has a wider scope as it includes all kinds of materials related to a specific translation that allows us as researchers to shed light on the voices either in or around this text" (Alvstad et al., 2017, pp. 5-6). As Tahir Gürçağlar (2002) suggests, extratextual and paratextual materials can be used to reveal translational phenomena, Alvstad et al. (2017) believe that observing the voices of translation at both the textual and contextual levels not only provide a more comprehensive view but is also crucial for conducting a reliable analysis.

Within this study the contextual voices authored by the translators are used mainly to highlight the multiple roles of the translators in the internationalization process of Turkish literature. The contextual voices regarding *The Turkish Theatre* (1933), *Tales Alive in Turkey* (1966), and Ahmet Edip Uysal, and *Yunus Emre: Selected Poems* (1990) are explored to identify the different roles assumed by translators in the recontextualization process. The contextual materials authored by the translators in each of the works analyzed in this study are provided in the table below (Table 1).

Table 1

Contextual Materials Across the Selected Works

	<i>The Turkish Theatre</i>	<i>Tales Alive in Turkey</i>	<i>Yunus Emre: Selected Poems</i>
	Translator: Nicholas N. Martinovitch	Translator: Warren S. Walker and Ahmet Edip Uysal	Translator: Talat Sait Halman
Materials Authored by Translators	Preface	Acknowledgement	Chapter Titled “Yunus Emre’s Humanism”
	Chapter titled “The Turkish Theatre”	Introduction	Notes on Translation
	Dictionary	Seven Introductory Parts for Each Type of Folk Tales	Notes on Some Names and Terms
		Translators’ Notes	Suggested Further Reading

3. Contextual Analysis of *The Turkish Theatre*

The Turkish Theatre (1933) by Nicholas N. Martinovitch, who was a professor at Saint Petersburg State University in the Department of Oriental Languages, focuses on traditional Turkish theater forms namely Orta Oyunu, Meddah, and Karagöz, and provides translations of these unique Turkish theatre plays. It is worth noting that Martinovitch was depicted on the inside cover of the book as the author rather than the translator. *The Turkish Theatre*, published in 1933 by Theatre Arts in New York, provides English translations of some Turkish plays along with their cultural context. Within this study, the roles assumed by Martinovitch while recontextualizing traditional Turkish theatre are examined through the preface, “The Turkish Theatre” chapter which includes introductory texts on traditional Turkish theatre forms such as Orta Oyunu, Meddah and Karagöz, the short dictionary at the end of the book that provides definitions for Turkish terms left untranslated, and the bibliography which was added for the people who wants to continue to read on Turkish theatre more after this book.

3.1 Analysis of Preface in *The Turkish Theatre*

In the preface of *The Turkish Theatre*, Martinovitch (1933, pp. 5-8) acknowledges that while Western readers are familiar with Islamic and Persian traditions, there is a relative lack of familiarity with the rich internal life and history of Turkish culture. Within this regard, Martinovitch (1933, p. 7) explicitly states the aim of his book, noting “The aim of the present work is to give the cultured layman a trustworthy book written in popular form by a specialist”, he also asserts that he attempts to “form some idea of what the Turkish theatre is like” for foreign audiences. This declaration highlights the intention behind the book: making Turkish theatre accessible to a broader audience and establishing a bridge between the Turkish cultural heritage and its reception in the West. He aims to recontextualize Turkish theatre, in a way that makes it comprehensible and appealing to an English-speaking audience. Martinovitch also outlines his translation

strategy by stating “the translation of the plays is free and not literal; otherwise, the lay reader would be smothered in a mass of explanatory notes” (1933, p. 14). Furthermore, he states that “to translate them [oriental words] each time would be to sacrifice color” (7) and this reflects his choice to leave culture-specific terms in Turkish within the text and add a vocabulary section at the end of the book to introduce the unique elements of Turkish culture instead of erasing them as a cultural mediator.

3.2 Analysis of the Introductory Chapter for Ortaoyunu, Meddah, and Karagöz in *The Turkish Theatre*

Before offering his translations of Turkish plays, in the chapter “The Turkish Theatre” he writes distinct sections for each form of traditional Turkish theatre: Orta Oyunu, Meddah, and Karagöz, where he examines their historical evolution, cultural background, and defining characteristics (Martinovitch, 1933, pp. 13-29).

In the part of Orta Oyunu, Martinovitch (1933, pp. 13-45) draws a notable comparison between this form of Turkish theatre and mime. He asserts that the arrangement, course of action, and dialogue construction are all strikingly similar, noting that “the arrangement is the same, the course of action the same, even the dialogue construction has much in common” (1933, p. 13). Additionally, he draws parallels between Orta Oyunu and Italian commedia dell'arte, emphasizing the similarities between the two. It can be said that by comparing Orta Oyunu to European forms like mime and Italian commedia dell'arte, Martinovitch makes traditional Turkish theater more accessible to foreign readers, emphasizing its potential similarities with Western theatre forms. Furthermore, Martinovitch introduces several stereotypical characters from Orta Oyunu, such as Pişekâr, Kavuklu, and Zenne. He also challenges established European views by asserting that “in old Turkey, before the 17th century, political freedom, despite widespread European opinion to the contrary, was an actual fact” (1933, p. 15). He further introduces Turkish social dynamics by highlighting that “in the 17th century penmen and citizens loudly, publicly, and with impunity, expressed bitter words of truth to the Sultan himself” (1933, p. 15). He serves as a mediator, encouraging understanding across cultures by questioning conventional European viewpoints. In the part of Meddah, Martinovitch (1933, pp. 21-29) recontextualizes this traditional Turkish theatrical form for English-speaking audiences by highlighting its improvisational skill and emphasizes the Meddah’s unique role in reflecting social realities through imitation and satire. Martinovitch also asserts that the Meddah is more than just a transmitter of stories; he actively engages with the audience, reshaping narratives to comment on contemporary issues. In the Karagöz part, Martinovitch notes Karagöz’s similarities to European genres noting that “Karagoz is besides closely related—the cousin or brother—to all the similar popular puppet theatres of various countries of Europe; the English Punch, the French Guignol, the German Hanswurst, the Italian Pulcinella, the Russian Petrushka, and others”, while highlighting its strong ties to Sufi mysticism, Turkish folklore, and Ottoman court entertainment (1933, p. 31). He also pays close attention to the traditional clothing of the characters in the plays and explains them in detail to overcome cultural gaps.

3.3 Analysis of the Dictionary in *The Turkish Theatre*

Unlike typical translator's notes, Martinovitch (1933, pp. 121-124) incorporates a dictionary titled as "Vocabulary", which provides definitions for 158 Turkish terms left untranslated in the plays at the end of the book. However, in addition to the dictionary Martinovitch explains culturally bound terms directly into the text by offering explanations in the immediate context. For example, when the word *ağa* is mentioned in a sentence it is defined as follows: "According to the old custom, the artists are called aga, which means master, eldest brother, sir; the chief artists are named usta, or teacher" (Martinovitch, 1933, p. 20). In another example, *boza* is explained as "boza (a slightly intoxicating drink)" (Martinovitch, 1933, p. 109), and *bakshish* is defined as "they are giving bakshish (English—tips; French—pourboire; German-Trinkgeld)" (Martinovitch, 1933, p. 116). By adding these definitions and explanations into the text, Martinovitch allows readers to engage with Turkish culture without breaking the flow of the narrative. However, these terms are revisited in the dictionary at the end of the book and *ağa* is defined as "master, eldest brother, sir, commander"; *boza* as "a drink made from malted millet, tart and sometimes slightly intoxicating"; and *bakshish* as "tips, drink money, bribe" (Martinovitch, p. 121). By offering explanations both within the text and in the dictionary, Martinovitch enhances the reader's understanding. This highlights the translator's role not only as a linguistic mediator but also as a cultural mediator who conveys the cultural dimensions of the source texts.

4. Contextual Analysis of *Tales Alive in Turkey*

Tales Alive in Turkey by Warren S. Walker and Ahmet Edip Uysal was first published in 1966 by Harvard University Press in Cambridge and it was reprinted by Texas Tech University Press in 1990. On both the inside and outside covers Warren S. Walker and Ahmet Edip Uysal are listed as the authors of the book, rather than translators. Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal was a faculty member at the Faculty of Languages, History, and Geography at Ankara University. He also served as the founding dean of the Faculty of Education at Middle East Technical University and Warren Walker was a Professor of English at Texas University (Farah, 1992, p. 58). The folktales presented in this book were collected directly from oral sources in various Turkish cities between October 1961 and October 1964 by Warren and Uysal. Their research involved over 10,000 kilometers of travel, mainly through rural areas. Drawing from over 200 cities, towns, and villages across various regions, including cities like Antakya, Edirne, and Erzurum. After the challenging process of collecting these source texts, they translated the folktales into English and presented them in this book. Information about the storytellers and the time the tales are also mentioned at the end of the book. Walker and Uysal continued to collect tales after this book and published another book titled *More Tales Alive in Turkey*. However, they collected even more tales, which they preserved in the Archive of Turkish Oral Narrative (ATON) at Texas Tech University (<http://aton.ttu.edu/>). Acknowledgement, division of tales, seven introductory parts written by Warren and Uysal for each type of folktales in the book, and translators' notes are analyzed to explore the roles assumed by Walker and Uysal.

4.1 Analysis of the Acknowledgement and Introduction in *Tales Alive in Turkey*

The book begins with a one-page acknowledgement by Walker and Uysal and they express gratitude to colleagues from various departments, including History, English, and Ethnology. This highlights the involvement of experts from different fields as key contributors and this indicates that the production of this book involved a larger number of agents. In their introduction, Walker and Uysal (1990, p. 3) describe their translation strategy as “quite literal” but they do not elaborate on whether the stories were translated jointly, separately by one of them, or through a fair division of labor. They mention that some stories—roughly 8–10% of the total stories—were omitted as they were deemed inappropriate for English and American audiences. This may demonstrate the translators' editorial authority by implying that they had considerable control over which stories were included. Walker and Uysal (1990, pp. 4-5) mention that the folktales in their book are categorized according to *The Types of the Folktale* by Aarne and Thompson and *Typen Türkischer Volksmärchen* by Eberhard and Boratav. The motif numbers in their book are also following Stith Thompson's *Motif-Index of Folk Literature*. However, they mention reducing the number of original groupings from twenty-three to only seven by concentrating on key motifs and naming their chapters accordingly. Referencing esteemed works in the field of folktales may be interpreted as a sign of their efforts to link Turkish folklore to global scientific frameworks and their deliberate reorganization of motifs may demonstrate their role as an authority and even an editor in the production process of the book.

4.2 Analysis of the Seven Introductory Parts Written by Warren and Uysal in *Tales Alive in Turkey*

The folk tales they collected and subsequently translated are categorized under seven subheadings: Supernatural Tales, Perplexities and Ingenious Deductions, Humorous Tales, Moralistic Tales, Köroghlu, Anticlerical Tales and Anecdotes. Before presenting these folktales that are deeply rooted in Turkish culture to an international audience, they provide an introductory part for each type of tale, offering a more detailed contextualization of the tales. These introductory parts written by the translators in their dual role as both translators and authors are also examined as key contextual elements.

In their introduction to Supernatural Tales, they refer once more to the work of Eberhard and Boratav. Walker and Uysal (1990, p. 7) state that Eberhard and Boratav's argument is that Turkish tales with supernatural elements are now predominantly urban, that rural tales have lost their fantastical qualities, and that realistic stories have replaced märchen (Eng. fairytale). However, Walker and Uysal (1990, p. 7) assert that their own materials, which are largely collected from villages and towns, contradict Eberhard and Boratav's initial claim and only partially support the second and third. By selecting, presenting, and recontextualizing materials in a distinctive manner, they even challenge predominant works. In doing so, they may assert their role as authoritative cultural mediators and scholars. They provide detailed explanations of the names and roles of local Turkish folktale characters, including Keloğlan and Köse. They also outline the types of stories in which these characters typically appear. By offering

comprehensive explanations of these characters and their significance in Turkish culture before presenting the tales, it can be argued that they again serve as cultural mediators, providing valuable contextual and background information.

In the introductory part of the Humorous Tales, Walker and Uysal (1990, p.140) state, “apparently no culture is without its humor, and that of the Turks has its full share, for folk laughter flows from every coffee house door”. Similar to their earlier discussion of Keloğlan, they provide brief information about the traditional Turkish character Karagöz and the traditional Turkish shadow puppet theatre for foreign readers (Walker & Uysal, 1990, p.140). This contextualization provides readers with insight into these Turkish characters' historical and cultural significance and enhances their comprehension.

In Köroğlu's introduction, Walker and Uysal (1990, p. 190) portray Köroğlu as a famous character in Turkish folklore, drawing comparisons to Robin Hood for his resistance to injustice and support of the poor. By making this comparison, they may aim to help English and American readers relate to Köroğlu through the familiar figure of Robin Hood. They also highlight Köroğlu's dual role as both a folk hero and a celebrated poet and note his widespread influence across Anatolia through songs and tales. Their introduction provides background information on the significance of Köroğlu in Turkish folklore and facilitates a deeper understanding of the tales that follow.

Warren and Uysal (1990, p. 211) undertake a comparative analysis of Turkish humorous tales with those of Western cultures, including “the fabliaux” of Continental Europe, “the limericks” of the British Isles, and the “preacher stories” of the modern American South in the introduction of Anticlerical Tales part. By emphasizing these similarities, Walker and Uysal may assist English and American readers in relating to Turkish humor by situating it within a context with which they are already familiar as in the case of Robin Hood. This approach may also reflect their role as cultural mediators and intermediaries who facilitate cross-cultural understanding.

In the introduction to the anecdotes section, they (1990, pp. 224-225) describe Turkish *fıkra* as a brief, real-world anecdote that often conveys moral lessons, reveals truths, or pokes fun at human nature. Additionally, they introduce well-known figures such as Nasreddin Hodja, who they refer to as “the Turk's favorite comic figure” (1990, p. 224), and mention numerous volumes of tales that have been published in other languages. In addition to Nasreddin Hodja, they provide information about other characters from Turkish *fikras*, including Bekri Mustafa, Injili Chavush, and the Bektashis to facilitate comprehension for international audiences. It can be said that they act as informants in these parts.

4.3 Analysis of the Translators' Notes in *Tales Alive in Turkey*

The abundance of culture-specific items from Turkish culture, traditions, and social life inherent in the translated folktales posed significant challenges for the translators throughout the translation process. This may be seen through the frequent use of the translator's notes, which have been appended separately for each section. There are 8

translators' notes for the introduction, 112 notes for the Tales of the Supernatural part, 31 notes for the Perplexities and Ingenious Deductions part, 51 notes for the Humorous Tales part, 25 notes for the Moralistic Tales part, 41 notes for the Köroghlu part, 17 notes for the Anticlerical Tales part, and 60 notes for the Anecdotes part. All of these 345 notes have been compiled and added to the end of the book.

By including comprehensive clarifications in these notes, the translators intended to help English-speaking readers better comprehend and interact with the details of Turkish culture. A notable observation that emerges from the analysis of these notes is that translators frequently employ cultural comparisons to facilitate comprehension of certain concepts for English-speaking readers. For example, when conveying the Turkish title *Bey* they liken it to the English "Mr" as seen in the note, "The word bey is now commonly used after a man's first name as a sign of respect (Hasan Bey), much as Mr. is used before a surname in English" (Walker & Uysal, 1990, p. 263). Similarly, to explain the unique Turkish concept of the *kahvehane* Walker and Uysal distinguish it from a cafe or a restaurant, stating that "The Turkish coffee house is not like a European or American cafe or restaurant. Only coffee and tea are served —no food. Customers are all male." (1990, p. 290). Additionally, they explain what an *ağa* is and how he differs from landlords in England and Scotland, adding, "Aga is the unofficial title of respect given to a wealthy landlord in Turkey. Comparable to an English squire or a Scottish laird, he is the chief personage in a village, often ruling it in an arbitrary and almost feudal manner." (1990, p.290). All these comparisons and explanations may suggest that the translators appear to not only act as cultural mediators but also demonstrate strong ties with both the source and target cultures.

The first part, entitled Tales of the Supernatural, is notable for its extensive annotations comprising 112 translators' notes. For this reason, the notes from this section were selected for a detailed analysis in this study. Three primary note types have emerged from the analysis of these 112 translators' notes: those explaining cultural and social practices, those clarifying untranslated culture-bounded parts, and those providing historical and religious background for events or concepts.

A significant amount of the notes are devoted to clarifying Turkish cultural and social traditions to help English-speaking readers understand the norms embedded in the tales. For example, in note 22 they (Walker & Uysal, 1990, p.262) elucidate the tradition of dyeing the hands of the bride and her attendants with henna several days before the wedding, which serves as a public symbol of the forthcoming marriage. Similarly, in note 23 Walker and Uysal (1990, p. 262) address the tradition of offering a reward to the bearer of good news, where a messenger is rewarded even before disclosing the news itself. In note 61 they (1990, p. 266) describe the old Turkish tradition of giving parting gifts to guests, ranging from leftover food to a gold coin in wealthier households. They further explain that hosts would often humorously say, "This is for the rental of your teeth" to justify the gesture and ease the guests' pride. These explanations give readers from outside Türkiye access to a cultural context that they might not otherwise know.

Certain notes provide clarification on culture-specific terms that have no direct English translation and are left untranslated. In these cases, the translators provide clarifications to bridge the cultural gap. For example, the Turkish word *kismet*, which means fate or destiny, is kept as it is in the translation of the tale and it was explained as being something “often thought to be written on one’s forehead and visible to those with religious insight” (Walker & Uysal, 1990, p. 259). Similarly, *yufka*, a type of thin, unleavened bread, is described in detail, including its preparation process and texture, to help the reader understand its significance in Turkish cuisine (Walker & Uysal, 1990, p. 268).

In some notes, Walker and Uysal also provide religious and historical context. As an example, in note 5 they (1990, pp. 258–259) describe how beards are revered in Muslim civilizations, especially the beard of the Prophet Mohammed, which is even preserved at the Mevlevi temple in Konya. The Islamic practice of doing ablutions before prayer is also covered in note 11. The note emphasizes the practice’s significance in Muslims’ everyday religious life by highlighting its symbolism of both bodily and spiritual purity (Walker & Uysal, 1990, p. 260). These explanations offer readers new insights into the religious customs that govern the tales.

5. Contextual Analysis of Yunus Emre: Selected Poems

Yunus Emre: Selected Poems was published in 1990 by the General Directorate of Libraries and Publications of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Türkiye and Talat Sait Halman was listed as the translator on the inside cover of the book. Halman, a distinguished Turkish poet, critic, and translator, held academic positions at New York University, as well as at Columbia, the University of Pennsylvania, and Princeton. Halman, as the author of over 30 books in both Turkish and English, translated works of Shakespeare into Turkish and made a significant contribution to the international recognition of Turkish literature by compiling and translating Turkish literary works for English-speaking audiences. His poetry translations have also been the subject of critical studies (Okuyayuz, 2016; Aksoy Arıkan & Temür, 2019). Within this regard, the chapter on Yunus Emre’s humanism, the parts entitled “notes on translation” and “notes on some names and terms”, and the suggested readings part are analyzed to explore the different roles assumed by Halman.

5.1 Analysis of the Introductory Chapter Titled “Yunus Emre’s Humanism” in *Yunus Emre: Selected Poems*

Although he was only depicted as the translator of the book, the book starts with a chapter authored by Halman, entitled “Yunus Emre’s Humanism”. Before the presentation of the translated poems, Halman provides a detailed historical context in this chapter, which spans 24 pages and helps to facilitate readers’ understanding of Yunus Emre’s humanism within the broader framework of Turkish culture. To illustrate this, he describes the historical development of Turkish humanism and emphasizes that Turkish humanism emerged long before the adoption of Islam and identifies the influence of Sufism and mysticism on this early form of humanism (1990, pp. ix-x). After

tracing the roots of Turkish humanism and noting that “the seeds of humanism which the Turks brought with them found fertile ground in Anatolia, where Sufism (Islamic mysticism) had firmly established itself” (Halman, 1990, p. ix), Halman connects these roots to Yunus Emre, positioning him as a key figure in this tradition. He draws a comparison between the religious establishment of Yunus Emre’s time and that of the medieval Christian Church noting that “The religious establishment in Yunus Emre’s day, like the transcendental philosophy of the medieval Christian Church, was preaching scorn for the human being...” (1990, p. xi). Halman aims to help readers better understand Yunus Emre’s perspective by relating it to something more familiar to them. Halman also highlights Yunus Emre’s references to the “four holy books” rather than a strict adherence to the Koran and Halman (1990, xiv) asserts that “Yunus Emre represents what Abbé Bremond defined humanisma dévot”. In this manner, Halman draws a parallel between Yunus Emre’s approach and Bremond’s concept, which represents a synthesis of religious devotion and humanistic values. Through these depictions, Halman portrays Yunus Emre as a figure whose beliefs transcend religious boundaries, which may show that this chapter written by Halman aims to introduce Yunus Emre to foreign audiences and to make him more accessible to a wider audience and act as a cultural mediator and a facilitator of cross-cultural understanding.

5.2 Analysis of the Parts Titled “Notes on Translation” and “Notes on Some Names and Terms”, and Suggested Further Reading List in *Yunus Emre: Selected Poems*

When it comes to the translation strategies, Halman depicts his translation as “essentially conventional and faithful” in the part “notes on translation”. He also explains that “no free versions of Yunus Emre’s poems are included, although some of the translations omit the rhymes” (1990, xxiii). He explains the characteristic features of the poetry of Yunus Emre and in line with them, he continues with his own translation strategies. As an example, he mentions the frequent use of half rhymes and assonances by Yunus Emre and notes that most of his translations preserve these poetic devices. He also explains that the name of the poet appears in the final stanza of most of the poems as a signature, which is also kept in translations. Instances of wordplay in Yunus Emre’s poetry are also addressed. It can be said that he is acting as an informant by sharing the details of Yunus Emre’s poetry.

Furthermore, in the part “notes on some names and terms”, Halman provides clarifications for five key terms to increase the understandability of the translation for readers unfamiliar with Turkish and Islamic mysticism. He offers explanations and context for terms such as “friend”, “lover”, “God’s truth” and he explains figures such as Majnun and Mansur al Hallaj. As “friend” and “lover” are generally used to refer to God rather than a human being in Yunus Emre’s poetry, Halman needs to clarify the fluidity of these terms. By offering these explanations he acts as a cultural mediator who wants to ensure that the spiritual and mystical sides of Yunus Emre’s poetry can be understood. He also added five suggested books for further reading. Moreover, in “Suggested Further Reading” part by suggesting additional five resources written in English for readers who would like to further explore Yunus Emre more, Halman extends his role beyond that of a translator.

6. Conclusion

Through the analysis of *The Turkish Theatre*, *Tales Alive in Turkey*, and *Yunus Emre: Selected Poems*, this study examines different roles and responsibilities assumed by translators in the recontextualization and internationalization of Turkish literature. In this challenging process, firstly, translators decontextualize elements of Turkish literature from their original sociocultural settings, entextualize them into coherent and transferable texts, and finally recontextualize these works within new cultural and literary frameworks. As contextual analysis of the works has revealed that translators frequently exceed the conventional boundaries of their role in this recontextualization process. By incorporating contextual materials they have authored, translators present Turkish literature to international audiences in a more accessible and engaging way. In doing so, the role of them goes beyond the act of linguistic transmission; they affect the way of presenting Turkish literature to foreign audiences, not only by translating texts, but also by acting as cultural mediators, authors, informants, editors, and facilitators of cross-cultural understanding.

Nicholas N. Martinovitch is presented as the author rather than the translator of *The Turkish Theatre*, which underscores his role as a cultural mediator. His contextual voices include detailed contextualization of traditional Turkish theatre forms and a dictionary for the untranslated Turkish culture-bound terms. By authoring introductory sections on Turkish traditional theatre forms Martinovitch acts as a cultural mediator, and he also fosters cross-cultural understanding by drawing parallels between Turkish and Western theatre traditions. He also offers essential cultural knowledge to foreign readers as an informant by adding a dictionary of Turkish terms. Similarly, Warren S. Walker and Ahmet Edip Uysal, presented as authors rather than translators of *Tales Alive in Turkey*, establish their authority by undertaking the selection and classification of the folktales and providing comprehensive introductory sections for seven types of folktales. In the introduction parts Walker and Uysal also facilitate cross-cultural understanding by contextualizing Turkish folk figures to their Western counterparts. They bridge the cultural gap between Turkish folklore and Western audiences. Similarly, in the translator's notes included at the end of the book, they frequently employ cultural comparisons to enhance the comprehensibility of the text for English-speaking audiences, this further illustrate their active role in cross-cultural understanding. Talat Sait Halman, explicitly presented as the translator of *Yunus Emre: Selected Poems*, also go beyond the traditional role of a translator by actively shaping the cultural framework in which Yunus Emre's poetry is presented. The introductory chapter authored by Halman, titled 'Yunus Emre's Humanism' provides a philosophical and historical context that enables readers to engage more deeply with Yunus Emre's ideas. Halman, who relates Yunus Emre's philosophy to familiar Western concepts and helps readers understand his poetry better, acts as a facilitator. By adding notes and terms at the end of the book, he also takes on the roles of informant and mediator.

The analysis results have shown that all three translators authored contextual materials to prepare readers for their translations. Martinovitch presented Turkish theatre's cultural and historical context; Walker and Uysal provided detailed introductions for folktales; Halman framed Yunus Emre's poetry within humanist and philosophical discussions although he is credited only as the translator on the book cover. As informants, they educated their target audiences about Turkish theatre, folktales, and poetry. Despite working with different literary genres, they all drew parallels between Turkish culture and its Western counterparts, acting as cultural mediators and facilitators of cross-cultural understanding. As can be seen translators are not only responsible for conveying meaning across languages but also shaping the reception of Turkish literature through their editorial decisions, contextual framing, and the inclusion of contextual materials. The analysis suggests that translators operate within what Wolf (2007) describes as a "mediation space", a "dynamic and hybrid site where cultural interactions and negotiations occur". In navigating this space, translators assume multiple roles, not only facilitating communication across linguistic and cultural boundaries but also influencing how Turkish literature is perceived.

Author Contributions

First Author: Halise GÜLMÜŞ SİRKINTI

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that she received no financial support for this study.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Halise GÜLMÜŞ SİRKINTI

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Aksoy Arıkan, R., & Temür, N. (2019). Talât Sait Halman'ın Yunus Emre şiirlerinin İngilizce çevirileri üzerine bir inceleme. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2(4), 148-161. <https://doi.org/10.35235/uicd.565461>
- Alan, C. (2021). Dini kurgu eserlerin çevirisine postyapısalcı bir yaklaşım. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 31, 1-19. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1032811>
- Alvstad, C. & Assis Rosa, A. (2015). Voice in retranslation: An overview and some trends. *Target* 27(1): 3-24. <https://10.1075/target.27.1.00int>
- Alvstad, C., Greenall, A. K., Jansen, H. & Taivalkoski-Shilov, K. (2017). Introduction: Textual and contextual voices of translation. In C. Alvstad, A. K. Greenall, H. Jansen & K. Taivalkoski-Shilov (Eds.), *Textual and contextual voices of translation* (pp. 3-17), Benjamins Translation Library. <https://doi.org/10.1075/btl.137>
- Bakhtin, M. (1981). *The dialogic imagination* (Caryl Emerson & Michael Holquist, Trans.) (Michael Holquist Ed.). University of Texas Press.

- Bakhtin, M. (2008). *The dialogic imagination* (17th edition) (C. Emerson & M. Holquist, Trans.) (Michael Holquist Ed.). University of Texas Press.
- Bauman, R., & Briggs, C. (1990). Poetics and performance as critical perspectives on language and social life. *Annual Review of Anthropology*, 19, 59-88. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.19.100190.000423>
- Demirkol Ertürk, Ş. (2019). Retranslating and repackaging a literary masterpiece from a peripheral language: The functions of paratexts in recontextualizing literary translations. In Ö. Berk Albachten, Ş. Tahir Gürçağlar (Eds.), *Studies from a retranslation culture: the Turkish context* (pp.137-154), Springer.
- Erkazancı Durmus, H. (2023). The construction of the Turkish woman author's image through translation: the image of Suat Derviş in The Shadow of the Yalı. *Perspectives*, 32(3), 554-568. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2023.2166853>
- Erkul Yağcı, A. S. (2019). Retranslation, paratext, and recontextualization: Le Comte de Monte Cristo and The Hound of Baskervilles in Turkish (Re) translations. In Ö. Berk Albachten & Ş. Tahir Gürçağlar (Eds.), *Studies from a retranslation culture: the Turkish context* (pp.155-175), Springer.
- Farah, C. E. (1992). Tales alive in Turkey. *Digest of Middle East Studies*, 1(2), 55-59. <https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.1992.tb00220.x>
- Greenall, A.K., & Løfaldli, E. (2019). Translation and adaptation as recontextualization: The case of the snowman. *Adaptation*, 12(3), 240-256. <https://doi.org/10.1093/adaptation/apz002>
- Halman, T. S. (1990). *Yunus Emre: Selected poems*. Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Türkiye.
- Hermans, T. (1996). The translator's voice in translated narrative. *Target*, 8(1): 23-48. <https://doi.org/10.1075/target.8.1.03her>
- Hermans, T. (2014). Positioning translators: Voices, views and values in translation. *Language and Literature*, 23(3), 285-301. <https://doi.org/10.1177/0963947014536508>
- Horzum, Ş., & Ağin, B. (2021). A Chronological bibliography of Turkish literature in English translation: 2004-2020. *Translation Review*, 110(1), 39-47. <https://doi.org/10.1080/07374836.2021.1939214>
- Kansu Yetkiner, N. (2009). Çeviride kültürlerarası aktarım ve yeniden bağlamaştırma: Hollandacadan Türkçeye ergenlere yönelik bilgilendirici bir halk sağlığı kitapçığı çevirisi örneği. *Translation Studies In The New Millennium*, 7.
- Kansu Yetkiner, N., Duman, D., & Avşaroğlu, M. (2018). Çevirmen neredesin? Çocuk edebiyatı yarımetinlerinde çevirmenin kılıcı rolü ve görünürlüğüne artsüremlî bir yaklaşım: 1929-2013. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 24, 17-34.
- Kansu-Yetkiner, N., Aktener, I., Bozok, N., Danış, P., Soylu, A. M., & Uslu Korkmaz, A. (2023). A transitivity analysis of prefaces written for modernist novel (re)translations: Understanding paratexts as a tool of recontextualization. *English Studies at NBU*, 9(1), 81-106. <https://doi.org/10.33919/esnbu.23.1.5>

- Karadağ, A. B. (2013). Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadın çevirmenlerin çeviri tarihimizdeki "dişil" izleri. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 105-126. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/87007>
- Kıran, A. (2020). Recontextualising Ece Temelkuran in the UK: A paratextual look at the English translations of her works. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 30(2), 621-643. <https://doi.org/10.26650/LITERA2020-0046>
- Koskinen, K., & Paloposki, O. (2015). Anxieties of influence: The voice of the first translator in retranslation. *Target*, 27(1), 25-39. <https://doi.org/10.1075/target.27.1.01kos>
- Linell, P. (2004). Recontextualizing non-Bakhtinian theories of language: A Bakhtinian analysis. In F. Bostad, C. Brandist, L. S. Evensen and H. C. Faber (Eds.) *Bakhtinian perspectives on language and culture meaning in language, art and new media* (pp. 114-132), Palgrave Macmillan.
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/impact.3>
- Martinovitch, N. N. (1933). *The Turkish theatre*. Theatre Arts Inc.
- Munday, J. (2008). *Style and ideology in translation: Latin American writing in English*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203873953>
- Okyayuz, A. Ş. (2016). Türkçeden İngilizceye şiir çevirisi: Orhan Veli Kanık ve şair çevirmenleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 24, 193-218. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/587157>
- Paker, S. & Yılmaz, M. (2012). A Chronological bibliography of Turkish literature in English translation: 1949-2004. *Translation Review*, 68(1), 15-18. <http://dx.doi.org/10.1080/07374836.2004.10523860>
- Schäffner, C., & Bassnett, S. (2010). Introduction. In C. Schäffner and S. Bassnett (Eds.), *Political Discourse, Media and Translation* (pp. 1-31), Cambridge Scholars Publishing.
- Simon, S. (2006.) *Translating Montreal: Episodes in the Life of a Divided City*. McGill-Queen's University Press.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2002). What texts don't tell: the uses of paratext in translation research. In T. Hermans (Ed.), *Crosscultural transgressions. Research models in translation studies II Historical and ideological issues* (pp. 44-60). St. Jerome.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2013). Agency in allographic prefaces to translated books: An initial exploration of the Turkish context. In H. Jansen & A. Wegener (Eds.), *Authorial and editorial voices in translation 2 – editorial and publishing practices* (pp. 89–108), Montreal: Éditions québécoises de l'oeuvre.
- Taivalkoski-Shilov, K. (2015). Friday in Finnish: A character's and (Re)translators' voices in six Finnish retranslations of Daniel Defoe's Robinson Crusoe. *Target*, 27(1), 58-74. <https://doi.org/10.1075/target.27.1.03tai>
- Walker, W. S. & Uysal, A. E. (1966). *Tales alive in Turkey*. Harvard University Press.
- Walker, W. S. & Uysal, A. E. (1990). *Tales alive in Turkey*. Texas Tech University Press.

Wolf, M. (2007). The emergence of a sociology of translation. In M. Wolf and A. Fukari (Eds.), *Constructing a sociology of translation* (pp. 1-36), John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.74>

Guideline Study as a Capacity Building Initiative for Mental Health Interpreting: An Evaluation with International Criteria

Ruh Sağlığı Çevirmenliği Alanında Kapasite Geliştirme Girişimi Olarak Kılavuz Çalışması: Uluslararası Kriterler Doğrultusunda Bir Değerlendirme

Research/Araştırma

Rana KAHRAMAN DURU*, Filiz ŞAN**

*Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, rkahraman@fsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5908-4040

** Dr. Öğr. Üyesi, Dr. Filiz ŞAN, Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, fsan@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2158-3818

ABSTRACT

This article seeks to assess the adherence of a guideline produced for mental health interpreting to international standards, exemplified by the Interpreting Guideline in Community-Based Health and Psychosocial Support Services developed in Türkiye. The essential function of translators in addressing language and cultural barriers in mental health and psychosocial support services is highlighted. The deficiencies in interpreters' access to professional standards are addressed. There is a growing need for interpretation, primarily attributed to forced migrations. It requires the formulation of guidelines that offer extensive direction for interpreters and specialists collaborating with interpreters in these services. The article analyses the field guidelines developed by the Turkish Red Crescent and assesses their adherence to internationally accepted capacity-building protocols and guideline formulation standards. It involves a review of the literature concerning guideline development and evaluation studies within the mental health field. The literature review identifies international standards, notably AGREE II (Appraisal of Guidelines for Research & Evaluation) and AGREE-HS, as significant. This analysis examines the capacity-building initiatives of the Turkish Red Crescent, focusing on the structure, content, and scope of the guidelines developed within this framework in relation to established standards. The evaluation results indicate that the Turkish Red Crescent Guideline largely adheres to fundamental ethical and scientific standards in the interpretation of psychosocial support. It is concluded that the guideline requires enhancements in its applicability, update plans, and overall comprehensiveness. The study emphasises the significance of adhering to guidelines established

at the national level in alignment with international standards. The objective is to enhance the institutionalisation and professionalisation of capacity-building studies within this field. Developing guidelines that adhere to international criteria while considering local conditions is a crucial step in enhancing the quality of translation and interpreting services.

Keywords: mental health interpreting, capacity building, community interpreting, guideline, Turkish Red Crescent

ÖZET

Bu makale, Türkiye’de hazırlanan Toplum Temelli Sağlık ve Psikososyal Destek Hizmetlerinde Çevirmenlik Kılavuzu örneği üzerinden, ruh sağlığı alanında çevirmenlik için geliştirilen bir kılavuzun uluslararası standartlara uygunluğunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çıkış noktası olarak, ruh sağlığı ve psikososyal destek hizmetlerinde dilsel ve kültürel bariyerlerin aşılmasında çevirmenlerin kritik rolü vurgulanmış, bu bağlamda çevirmenlerin profesyonel standartlara erişimindeki eksiklikler ele alınmıştır. Özellikle zorunlu göçler sonucunda artan çeviri ihtiyacının, bu hizmetlerde görev alan çevirmenler ve çevirmenlerle çalışan uzmanlar için kapsamlı rehberlik sunan kılavuzların hazırlanmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir. Makale, Türk Kızılay tarafından hazırlanan saha kılavuzunu inceleyerek, uluslararası alanda yaygın kabul gören kapasite geliştirme adımları ve kılavuz hazırlama kriterlerine uygunluğunu değerlendirmektedir. Bu kapsamda, öncelikle ruh sağlığı alanında yapılan kılavuz geliştirme ve değerlendirme çalışmalarına yönelik literatür taranmıştır. Literatür incelemesinde, AGREE II (Appraisal of Guidelines for Research & Evaluation) ve AGREE-HS gibi uluslararası standartların öne çıktığı tespit edilmiştir. Daha sonra, Türk Kızılay’ın kapasite geliştirme çabaları ve bu çerçevede hazırlanan kılavuzun yapısı, içeriği ve kapsamı söz konusu standartlara göre analiz edilmiştir. Değerlendirme sonuçları, Türk Kızılay Kılavuzu’nun psikososyal destek çevirmenliği bağlamında temel etik ve bilimsel standartlara büyük ölçüde uyum sağladığını ortaya koymuştur. Ancak, kılavuzun uygulanabilirlik, güncelleme planları ve kapsamlılık gibi alanlarda iyileştirme gereksinimlerinin bulunduğu saptanmıştır. Çalışma, ulusal düzeyde hazırlanan kılavuzların uluslararası standartlarla uyumluluğunun kritik önemine dikkat çekmekte ve bu alandaki kapasite geliştirme çalışmalarının kurumsallaşma ve profesyonelleşme sürecine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, bu tür kılavuzların uluslararası kriterlere ve yerel koşullara uygun olarak geliştirilmesi, çeviri hizmetlerinin kalitesini artırmak için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: ruh sağlığı çevirmenliği, kapasite geliştirme, toplum çevirmenliği, kılavuz, Türk Kızılay

1. Introduction

In the historical context, the act of translation has emerged and been used in connection with the needs of people who do not have the same linguistic background to communicate with each other (Delisle & Woodsworth, 1995). In the current age, translation emerges as a need for people who do not speak the host country's official language when they want to communicate with the authorities in the host country or in the service areas they must apply (Pöchhacker, 1997).

Professionalisation efforts regarding the professional and legal status of community interpreters working in the public service and health sector were carried out

slowly until after 2010 in countries with high migrant flows (Hale, 2007; Pöchhacker, 2007). In countries such as Australia, America, Germany, etc., where the need for communication has increased due to intense migration, legislation has been enacted, adequate training and certification conditions have been provided for interpreters, and necessary steps have been taken for the professionalisation and institutionalisation of community translation services (Ozolins, 2000). On the other hand, many countries lag in their attempts to professionalise translation services (Pöchhacker, 2004). Especially as of 2011, Türkiye has started to take steps in such studies.

The migration process, which started with temporary shelter for the masses who were displaced because of the forced migration movement that began in 2011, especially the Syrian people in our country and around the world, has also increased the need for translation in terms of gaining citizenship status, meeting basic needs and accessing community services. The urgency and magnitude of the need have made it difficult for these services to be well-planned and provided by professional interpreters. For this reason, capacity-building activities have increased in recent years, both in institutional operations and for employed interpreters.

This article aims to evaluate the compliance of a field guideline prepared in Türkiye on translation in the mental health field, which is one of the capacity-building activities carried out in this direction, with the guidelines prepared in the international arena. As an example, for this purpose, the Translation Guideline in Community-Based Health and Psychosocial Support Services, prepared within the scope of the capacity-building activities of the Turkish Red Crescent, will be examined.

First, we reviewed the literature on guideline studies in the mental health field. The current literature determined that Mélissa G néreux et al.'s (2019) "knowledge needs feedback loop" approaches and the AGREE-HS criteria created within the scope of AGREE II (Appraisal of Guidelines for Research & Evaluation) used by Hans Te Brake et al (Te Brake et al., 2022). in guideline evaluation come to the fore. We used the methodological approaches' essential criteria and general framework to examine the Turkish Red Crescent Guideline as a sample.

2. Community Interpreting and Mental Health Services

Armed conflicts and natural disasters cause significant psychological and social suffering to the populations affected by these events. The psychological and social effects of emergencies can be acute in the short term, but they also negatively affect the affected population's long-term mental health and psychosocial well-being. These effects can threaten peace, human rights and development. Therefore, one of the priorities in emergencies is to protect and improve people's mental health and psychosocial well-being. Achieving this priority requires coordinated action between all government and non-governmental humanitarian actors.

Avoiding discrimination by providing equal access to psychosocial support services for people who do not speak the language of the country they have to migrate

to is essential to ensure equity in service delivery. It is one of the most basic principles that the parties benefiting from social services can use interpreters (Chang et al., 2021). In a review on behalf of the World Health Organization, Priebe et al. (2016) stated that language barriers are seen as one of the most important factors restricting access to mental health services for people who have migrated and have limited language proficiency in the new country's language. As a systematic review, Ohtani et al. (2015) reveal that language barriers cause underutilisation of mental health services. All these studies demonstrate the importance of providing translation services in mental health.

The need for support in the field of mental health of immigrants has also shown itself intensely in Türkiye, and both the Ministry of Health of the Republic of Türkiye and various non-governmental organizations have initiated studies in this direction. As of January 2015, the Turkish Red Crescent has established Community Centers and started to provide services in the field of mental health as well as basic needs. As a result of the Syrian crisis, the Turkish Red Crescent has established Community Centers to protect the physical and psychosocial well-being of Syrians, other migrants and local people living under temporary protection in our country, to support their social cohesion, to develop solutions for protection and social cohesion needs, to develop livelihoods and to gain competence, and to provide guidance when necessary. Since 2015, 21 Community Centers have been opened and started to serve immigrants and local people in these centres since July 2019, with the financial support of the German Ministry of Foreign Affairs and the German Red Cross, the Turkish Red¹ Cross. In cooperation with the Ministry of Health, work has started for the Mental Health Empowerment Project (RSGP). Red Crescent carried out the Mental Health Empowerment Project in 12 Community Centers in 11 provinces. Within the scope of this project, a multidisciplinary team consisting of psychiatrists, psychiatric nurses, child development specialists, clinical psychologists and interpreters started to provide services to immigrants and local people to treat the mental health problems in society holistically and to increase the psychosocial well-being of the society with protective and preventive interventions.

On the other hand, it is not possible to provide high-quality mental health services without good communication between mental health professionals and clients. Communication is always a multi-component transfer of meaning. Communication between the mental health professional and clients can often be tricky, even if they speak the same language. When staff and service beneficiaries do not speak a common language and are unfamiliar with each other's cultural expressions and habits, mutual disagreement can arise. Language is a multifaceted, rich and complex phenomenon that forms one of the cornerstones of human communication. In mental health, extra sensitivity is also required when providing services. The necessity of knowledge, skills, attitudes, and behaviours interpreters should have while communicating between the specialist and the patient is often an environment, they are unaware of at the beginning of the process.

¹ Turkish Red Crescent Health and Psychosocial Support Program- Strengthening Mental Health Project III. Academic Advisory Board Workshop Report, December 2021

Communication problems are prevalent, especially for clients and staff working in mental health institutions. Due to these problems arising from the lack of healthy communication in mental health environments, there is very little research in the literature in Türkiye. Some examples of publications are Şan (2021) and Hasdemir (2022). However, the necessity of quality and safe interaction in mental health is the research subject in recent foreign literature. However, a significant gap has been the absence of a multi-sectoral, cross-institutional guideline that ensures effective coordination and beneficial practices, flags potentially harmful practices and clarifies how different approaches to mental health and psychosocial support complement each other. There have been several efforts to improve the working conditions of interpreters in the mental health field in Türkiye. Among these, one of the studies that draws attention to its scope was carried out by The Turkish Red Crescent Health and Psychosocial Support Program- Mental Health Strengthening Project.

3. Interpreters' Profile in Mental Health Services

In mental health settings, people who are not professionals and do not have complete competence in language use and translation formation are commonly used as interpreters. The difficulties arising from working with non-professional interpreters are similar, even if the languages vary, and the fulfilment of the condition of providing interpreters alone is not enough to solve the existing problems. Approaches to the observance of cultural preferences and the effective use of non-professional interpreters in mental health settings play an essential role.

In the field of mental health, there is a greater sensitivity towards non-professionals due to the sensitive nature of mental health interpreting (Jidong et al., 2020). Although non-professional interpreters are sometimes necessary in the absence of professional services, they can create difficulties due to a lack of training and competence. Research has shown that non-professional interpreters, such as family members or bilingual staff, can lead to errors in translation due to their limited language skills (Çelik & Cheesman, 2018). Profiles defined as non-professional interpreters in this field do not have any translation formation. Some types of interpreters described in scientific sources can be listed as follows:

Family members: Family members often interpret for their loved ones in healthcare settings, especially when professional interpreters are unavailable. Even if their intentions are good, using family members as interpreters can lead to problems such as privacy violations and potential inaccuracies in translation (Hadziabdic et al., 2013).

Bilingual staff: In the absence of professional interpreters, bilingual staff may be asked to provide interpreting services in healthcare facilities. However, research has shown that interpreting errors are common when bilingual staff are not trained in interpreting or translation (Hadziabdic et al., 2010).

Volunteer interpreters: Non-professional volunteer interpreters play an essential role in healthcare settings, especially in multilingual societies where professional interpreting services may be limited. While their services are valuable, challenges such as lack of training and potential language barriers can affect the quality of the translation provided (Aguilar-Solano, 2015).

Ad hoc interpreters: Ad hoc interpreters are not professionally trained but are asked to work as interpreters temporarily or informally. These interpreters can include friends, neighbours, or community members who are bilingual and help bridge language gaps in healthcare encounters (Lesch, 2020).

Interpreters who are immigrants themselves: Community interpreters are individuals from the same cultural and linguistic community as the patients who help interpret during healthcare interactions. While their cultural knowledge is beneficial, community interpreting may lack formal training, which can lead to potential difficulties in accurately conveying medical information (Galiano, 2020).

In Mental Health Services settings, non-professional interpreters often emerge as necessary due to various factors such as language barriers and limited access to professional services. Experts in the field have always stated that translations made by interpreters (and healthcare personnel, family members, etc.) who are also immigrants often contain errors. Such translation errors can lead to serious mistakes in clinical decision-making. Since interpreters employed in community centres are immigrants rather than professionals trained in this field, mental health professionals have difficulties in working with non-professional interpreters who do not have a standard job description as interpreters. They are assigned different names and definitions from institution to institution, which may adversely affect the efficiency of interpreting and translation processes and service quality.

It has been determined that the interpreters working within the Turkish Red Crescent, which is the subject of the research, are also in the profile of non-professional interpreters. Given this current profile of interpreters, a series of actions are necessary to improve the capacity of interpreters to work collaboratively with experts in a sensitive area such as mental health.

4. Guideline Study as a Capacity Building Activity

While many comprehensive international and national legislation advocate equality in healthcare access, the use of interpreters is not always clearly articulated in many cases. Considering the needs of each organisation in its services, the development of fundamental principles and strategies regarding the roles of interpreting and written translation, working conditions, and language support for bilingual staff is necessary for the effective use and development of existing capacities.

A well-trained, knowledgeable, and skilled interpreter can bridge the communicative gap between mental health professionals and clients when they do not

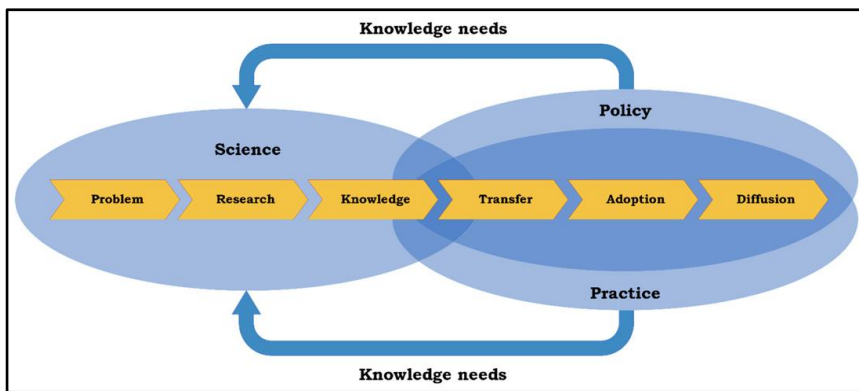
share a common language. In mental health settings, the demands of communication are complex. With the effect of their experiences, clients may share challenging issues and heavy experiences. Interpreters often need to understand and articulate fine details. In this sense, the implementation guidelines provide an overview of the problems that experts should consider, ensuring they can be as effective as possible when working with interpreters.

Some guidelines inform mental health professionals on how they work with interpreters. Examples include VTPU's Guideline to Working Effectively with Interpreters in Mental Health Settings (2006), AUSIT's Guidelines for Health Professionals Working with Interpreters (2007) and a 2-page chapter on mental health, and APS's Working with Interpreters: A Practice Guideline for Psychologists (2013). From the interpreter's perspective, ASLIA's Guideline to Interpreting in Mental Health Settings (2011) for sign language interpreting defines the parameters of interpreting practice with both mental health professionals and patients (Hlavac, 2017). The general scope of these guidelines includes the following topics: definitions of key terms, protocols, ethical codes of conduct, self-care in mental health interpreting, patient rights and legal frameworks. Such guidelines include normative issues that combine practical information from experts in the field and government authorities and provide scientific information on what is used in mental health interventions.

Similarly, the study conducted by Mélissa Généréux et al. (2019) focused on the evaluation of three areas (scientific, principled, practice) under the name of "knowledge needs feedback loop" based on the rules of the official authorities and the field of application and determined six steps (problematic, research, knowledge, transfer, harmonisation, dissemination) to be used in improving the understanding of the guideline content (as cited in Te Brake et al., 2022).

Figure 1

Focused knowledge development and valorisation in their domains (adapted from Généréux et al.2019)

As seen in the table above, needs analysis and observations should be made first to determine the problems and needs of the target audience to be served. The most

basic principle is that the Interpreters participating in psychosocial support services are provided with experts, clients and translation training. In contrast, in-service training on working with interpreters is provided based on scientific knowledge. Scientific knowledge refers to the primary literature, knowledge synthesised from the literature review, as training modules, practice guides, lessons and protocols learned, tools and resources, if available (Brouwers et al., 2010). When such guidelines are appropriately featured, they can facilitate the provision of services, cooperation, roles and boundaries in the fundamental health field and a standard operational framework can be presented.

Guidelines for Mental Health Services should aim to improve access to quality mental health services in healthcare settings, which aligns with WHO's goal of closing the mental health gap (Argyriadis, 2024). It emphasises that key criteria must be considered to create comprehensive and effective mental health interpreting guidelines.

Professionals must emphasise the attitudes and behaviours expected to be followed when working with interpreters in mental health settings and mental health interpreting guidelines (Tribe & Lane, 2009). Besides the attitudes and behaviours to be followed, checklists, case examples, frequently asked questions and field-specific term lists are other vital components of the content.

It should address challenging situations such as gender-related abuse and trauma, as well as the unique needs of different vulnerable groups such as children (Rousseau et al., 2010). Moreover, guidelines should be evidence-based and provide informative content on diagnosis, treatment, and rehabilitation processes tailored to the structure and processes of the mental health system (Gaebel et al., 2015). In addition, guidelines should be culturally appropriate, considering the needs of different population groups and individuals with special needs (Chalmers et al., 2014; Bond et al., 2017). It should be structured sensitively to meet the mental health needs of minority groups (Hart et al., 2009).

Another point emphasised in the literature in recent years is the necessity for mental health professionals to receive training in working with interpreters and translators. To this end, the need to create specific guidelines for interpreter-assisted mental health care is emphasised (Mahdavi et al., 2023). The development of guidelines for training health experts and social workers in mental health promotion, considering basic quality criteria, can significantly contribute to the practice of this critical field (Greacen et al., 2012). Furthermore, integrating mental health promotion criteria into vocational training curricula for various healthcare workers is essential to improve mental health service delivery (Odro et al., 2014). Ensuring the participation of service beneficiaries in the guideline development process is vital to enhance guidelines and align them with shared decision-making principles in mental health services (Kendall et al., 2011). Mental health guidelines need to be updated regularly to ensure that they also reflect current needs and good practice examples (Cottrill et al., 2021).

Communication skills and competencies required by community health workers in settings with integrated mental health support should be outlined by guidelines to

ensure effective service delivery (Jorm et al., 2018). Based on these, the points included in a guideline designed for staff working in mental health settings are as follows:

- (1) To increase awareness and understanding of the complexity of interpreting in mental health settings.
- (2) Outline the knowledge and practical skills needed to work effectively with experts, interpreters, and clients
- (3) Provide additional information and resources to help work with interpreters in mental health settings

Guidelines, guide program planning and design, advocacy for better implementation, a resource for interventions or actions, a coordination tool, and a checklist (Te Brake et al., 2022).

The AGREE II tool is for the Evaluation of Research and Evaluation Guidelines for Health Systems (AGREE-HS). It is used as a basis for creating non-clinical guidelines. It considers five essential quality elements: (1) subject, (2) stakeholders, (3) methods, (4) recommendations and (5) applicability. The five essential quality elements of AGREE-HS can be explained as follows².

Topic: This item describes the definition of the problem in the health system, the causes of the problem, the priority given to this problem, and the criterion of the suitability of the guideline.

Stakeholders: This article discusses the structure and management of the team in services within the scope of health systems.

Methods: This article discusses the use of systematic methods and transparency in reporting, current practice examples, potential effectiveness, and methods and approaches that can be followed in processes.

Recommendations: This article addresses the fact that the guideline is result-oriented and comprehensive, the ethical and equity issues considered in its development, and the details of operationalisation.

Applicability: This article addresses the barriers and facilitators to the implementation of the recommendations, resource considerations in the implementation of these recommendations, the affordability of implementation and the sustainability of results, the flexibility and transferability of the guideline, as well as strategies for disseminating the guideline, monitoring its implementation and assessing its impact.

Based on all these literature suggestions and criteria, in the next stage, as an example of capacity-building efforts in the field of mental health, the conformity of the Translation and Interpreting Guide in *Community-Based Health and Psychosocial*

²The Appraisal of Guidelines for Research & Evaluation (AGREE) II tool is the most widely used guideline assessment tool. The tool includes 6 areas and 2 overall assessments (1. overall guideline quality; 2. Recommendation for use) contains 23 evaluation criteria.

Support Services prepared for interpreters within the Turkish Red Crescent with these guidelines will be evaluated.

5. Studies and Guideline Development for Interpreters: The Case of the Turkish Red Crescent

The process, which started with a scientific approach in the form of determining the capacity problem of the institution in the existing non-professional interpreters and creating research and information resources, was structured according to the feedback loop by institutionalising the principle framework with interpreter training, training evaluations, academic evaluations and guideline studies, and then making it disseminated by institutionalising the principle framework with specific standards.

Before going into the details of the abovementioned cycle, we will briefly mention the three processes followed by the Turkish Red Crescent in capacity building (Education, Evaluation of Education, and Academic Evaluation Workshop). Health and Psychosocial Support services have been provided within the scope of the Mental Health Empowerment Project within the Turkish Red Crescent since 2019. Since these services are aimed at immigrants, they are carried out with the support of interpreters. The interpreters working here are in the non-professional interpreter profile described above, and they are employed in the interpreter staff because they are bilingual. Still, they do not have any translation formation. However, some of them are immigrants themselves. These people experience difficulties in communication during the process and need to improve themselves in the mental health field to overcome the problems encountered in these translation processes.

With the awareness of the needs of the Turkish Red Crescent Community Centres, "Interpreter Training in the Health and Psychosocial Support Activities of the Turkish Red Crescent Community Centres" was given to 87 interpreters and nine caseworkers in July 2020. Within the scope of the Mental Health Empowerment Project, the content of this online training program focuses on the introduction and explanation of the field of mental health. In this context, the program included topics such as interpreter in health care follow-up and referral, psychological disorders, clinical interview techniques, professional boundaries, the role of the interpreter in developmental assessment, ways of mental health protection for interpreters, and mental health interpreting. Mental health professionals have explained these issues. In addition, a Q&A session about interpreting techniques was conducted by a field expert in translation and interpreting studies.

The institution carried out the evaluation survey of the first training created by the Red Crescent, and it was aimed to develop the necessary preliminary research infrastructure for the planning of the studies to be carried out to improve the activities carried out in the field and to increase the quality of the service provided. The data obtained within the scope of this study were examined and evaluated. As a result of the research and examination, it has become necessary to determine the framework and

content of the psychosocial support program, to determine the duties and responsibilities of experts and interpreters, to determine the processes before, during and after therapy, to plan the psychosocial support process to be carried out in cooperation and to determine the working principles accordingly and to inform all actors.

To meet the supervision needs of the personnel working in the community centres, to increase the quality of the service provided and to provide scientific support, an academic advisory board consisting of competent academicians from related professional groups has been established by the Turkish Red Crescent. As a result of the educational committee workshop, supporting interpreters with advanced training, including supervision support systems for interpreters in the process, providing tools to support interpreter motivation, organising training for experts to work with interpreters and the necessity of a guideline were reported as outputs.

5.1. Translation Guideline in Community-Based Health and Psychosocial Support Services

Following this process, the conditions for writing the Translation Guideline in Community-Based Health and Psychosocial Support Services were ready, and the guide was published by March 2022 as a result of a two-year study with the contributions of the experts involved in the training program. In this process, it was noteworthy that the Red Crescent was open to cooperation and observed the dynamics specific to translation practices in the mental health field. However, the contents, prepared by considering the institutional demands and needs, have structured themselves dynamically between scientific and institutionalism in the implementation process.

In the guideline's content, the field experts explained the general functioning of the community, such as the services to meet the needs of the client in need in the broadest sense, the functioning of the institutional structure, the experts and areas of expertise, and the forms used. The process starts from the moment the client enters from the door. Domain knowledge and terminology content for interpreters are structured so that interpreters may need case interviews, especially within the health and psychosocial support scope. Case examples were included, depending on the needs analyses conducted in different fields within the scope of psychosocial support services. The roles and responsibilities of the actors were clarified, and the information and guidance to protect the well-being and well-being of interpreters working in the mental health field were described. The working principles of psychosocial support specialists and interpreters have been briefly explained as content.

The Turkish Red Crescent's Guideline to Translation in Community-Based Health and Psychosocial Support Services is based on the scientific knowledge necessary to recognise the field of study and clarify the roles and boundaries of field experts and interpreters. It is moving towards transferring basic interpreting techniques and community interpreting skills that non-professional interpreters can use in the field. It is the point where experience and opinion sharing through case examples are reflected

and it is aimed to raise awareness about the desired attitudes and behaviours by considering the expectations and needs between the parties. Based on these, it is noteworthy that scientific, principled and practical steps are observed following the "knowledge needs feedback loop" approach of Génèreux et al. (2019).

In the first part of the Guideline, the services in which the needs of the client in need are determined in the broadest sense within the scope of the health and psychosocial support program, starting from the moment the client in need enters the door, are discussed. The general functioning of the community centre, such as the functioning of the institutional structure, the experts involved and their areas of expertise, and the forms used, are included. In the second part, there is content on field knowledge and terminology for interpreters, as well as tools and definitions that interpreters may need for case interviews, especially within the scope of health and psychosocial support. In the third part, depending on the needs analysis results carried out within the scope of these studies, different fields within the scope of psychosocial support services, interpreters working in these fields and case examples are included. The fourth chapter contains information and guidance on protecting the well-being of interpreters working in this field. The last part draws on the working principles of psychosocial support specialists and interpreters and the framework of this field of duty. A series of questions on readiness before starting to work as experts and interpreters are proposed. Here are a few examples:

- What is the information, role description, environment, confidentiality and ethical demands before working with the interpreter/expert?
- Are there expectations regarding case-specific therapeutic principles, goals, and language?
- Have I been placed in a position where I can see the client and the interpreter/expert during the preparation phase of the interview?
- Is care taken to use the first-person singular during therapy? Do I know that if I use the third person singular, I may disrupt the translation?
- Is the flow of translation allowed? Is it often interrupted? - Are phrases such as "Would you ask him?" "Would you tell him?" avoided.
- Is there a lookback process with the interpreter/expert after the interview, as before?
- Is supervision support provided when necessary? (Şan, F & Duru Kahraman R., 2022).

This Guideline has been prepared so that the interpreters and experts working in the services provided in general health and mental health within the Turkish Red Crescent Community Centres can establish and serve the communication triangle they

establish with the clients healthily. With the definitions, terminology and structuring of the interview processes (before-during-after), it is aimed to raise awareness of all parties about the effectiveness of the translation to facilitate the processes by defining the roles and responsibilities. The Guideline's cover and table of contents in question are as follows.

Figure 2

Guideline for Interpreting in Community-Based Health and Psychosocial Support Services Cover

7. Conclusion and Evaluation

The Turkish Red Crescent's Guideline to Translation in Community-Based Health and Psychosocial Support Services reflects the scientific knowledge, experiences and opinions of practitioners from different geographical regions, disciplines and areas of expertise. It aims to bring consensus among practitioners at the level of principles, skills, attitudes and behaviours to practice with suitable examples. The basic consensus idea behind these is that in the early stage of an emergency, social supports are necessary to protect and support mental health and psychosocial well-being. In addition, the guideline aims to facilitate the processes of working with interpreters and to increase the awareness of interpreters and experts working with interpreters within the scope of psychological and psychiatric interventions. Using non-professional interpreters in

mental health settings presents challenges and opportunities. While they lack the expertise of professional interpreters, addressing cultural preferences and policy considerations and ensuring ethical practices can increase their effectiveness in supporting mental health service delivery.

Within the scope of this article, we aimed to evaluate the compliance of the field practice guideline, which was prepared as one of the capacity-building activities and focuses on translation in the mental health field, with the guidelines prepared in the international arena. For example, the guideline on Translation in Community-Based Health and Psychosocial Support Services, prepared by the Turkish Red Crescent, was examined in terms of the guideline evaluation criteria recommended by Te Brake et al (Te Brake et al., 2022).

According to the evaluation, because interpreter profiles are employed only based on target and source language knowledge without having any translation formation, a need to increase the field and translation knowledge of the existing human resources, especially in an area that requires sensitivity such as mental health, reveals the necessity of this guideline. The expectation in the subject criterion is met by showing the need for the guideline with reports and explaining it in the guideline with studies such as needs analysis, academic evaluation, etc., *which are carried out before the writing of the guideline*. On the other hand, as expected, regarding the criteria related to stakeholders, it has been observed that all expert and service provider institutions and organizational structures related to the field of study determined as Health Support Services and Psychosocial Support Services within the scope of the guideline have been considered. In the examination, starting with the definitions of the existing organizational structures and the job descriptions of the experts in these structures, the field-term knowledge and working principles, the knowledge, skills, attitudes and behaviour sets required for translation were conveyed in the guideline by using case examples. In these respects, it can be said that this criterion is met. It has also been observed that the result-oriented and comprehensiveness of the guidelines, ethics and equality issues are considered in the development process. In this context, it has been observed that the guideline observes the socio-cultural and social cohesion policies of the guideline with the details of operationalizing the preparation and cooperation stages before, during and after translation, checklists and self-care recommendations. Accordingly, it would not be wrong to say that the Suggestion criterion is also met. Finally, in the examination made in terms of the applicability criterion, it was determined that the strategies for the cooperation of experts and interpreters, the expected sustainability and dissemination criteria in the institutional sense were evaluated in the guideline preparation process, and the guideline included information on studies such as supervision and employee support for monitoring and assessing the impact of translation practices.

It is seen that necessary steps have been taken in the name of standardization and institutionalization with an inclusive training program, feedback, evaluation processes and guideline study prepared based on the needs. The fact that the guideline prepared as one of these steps embodies the cooperation between the relevant parties in a traceable way suggests that it will contribute to improving communication and cooperation processes involving interpreters. In addition to these, when the Translation

Guideline in Community-Based Health and Psychosocial Support Services was evaluated, it was seen that it was appropriate and applicable in terms of the "knowledge needs feedback loop" approaches of Génereux et al. (2019) and the guideline criteria created by Hans Te Brake et al (Te Brake et al., 2022).

At this point, it should be emphasized that what is essential is the development and dissemination of such studies. In this respect, these initiatives of the Turkish Red Crescent have been evaluated as a promising contribution to community interpreting for the future.

As a result, mental health interpreting guidelines should cover content on improving interpreters' knowledge and skills, attitudes and behaviours, evidence-based recommendations for the service provided, and inclusion and cultural sensitivity for different needs groups. By integrating these criteria into guidelines, mental health care providers can ensure that high-quality and effective mental health services are delivered to needy individuals.

Author Contributions

First Author: Rana Kahraman Duru 50% (literature review, analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Filiz Şan 50% (literature review, analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: Please indicate if the study is financially supported by any institution. If not, please write, "The authors declare that they received no financial support for this study."

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Rana Kahraman Duru %50 (literatür taraması, analiz, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Filiz Şan %50 (literatür taraması, analiz, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Çalışma herhangi bir kurum tarafından finansal olarak desteklendiyse lütfen burada belirtin. Eğer finansal destek bulunmuyorsa lütfen şu ifadeyi yazın: "Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir."

References

- AGREE Collaboration (2003). Development and validation of an international appraisal instrument for assessing the quality of clinical practice guidelines: the AGREE project. *Quality & safety in health care*, 12(1), 18–23. <https://doi.org/10.1136/qhc.12.1.18>
- Aguilar-Solano, M. (2015). Non-professional volunteer interpreting as an institutionalised practice in healthcare: a study on interpreters' personal narratives. *The International Journal of Translation and Interpreting Research*, 7(3). <https://doi.org/10.12807/ti.107203.2015.a10>
- Argyriadis, A. (2024). Who guidelines about mental health gap action programme (mhgap) for mental, neurological and substance use disorders: review and comments. *World Journal of Biology Pharmacy and Health Sciences*, 17(2), 306-311. <https://doi.org/10.30574/wjbphs.2024.17.2.0086>
- Bond, K., Jorm, A., Kelly, C., Kitchener, B., Morris, S., & Mason, R. (2017). Considerations when providing mental health first aid to an lgbtiq person: a delphi study. *Advances in Mental Health*, 15(2), 183-197. <https://doi.org/10.1080/18387357.2017.1279017>

-
- Brouwers, M., Stacey, D., & O'Connor, A. (2010). Knowledge creation: synthesis, tools and products. *Cmaj*, 182(2), E68-E72. <http://doi.org/10.1503/cmaj.081230>
- Chalmers, J., Bond, K., Jorm, A., Kelly, C., Kitchener, B., & Williams-Tchen, A. (2014). Providing culturally appropriate mental health first aid to an aboriginal or torres strait islander adolescent: development of expert consensus guidelines. *International Journal of Mental Health Systems*, 8(1). <https://doi.org/10.1186/1752-4458-8-6>
- Chang, D. F., Hsieh, E., Somerville, W. B., Dimond, J., Thomas, M., Nicasio, A. V., ... & Lewis-Fernández, R. (2021). Rethinking interpreter functions in mental health services. *Psychiatric Services*, 72(3), 353-357. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.202000085>
- Cottrill, F., Bond, K., Blee, F., Kelly, C., Kitchener, B., Jorm, A., ... & Reavley, N. (2021). Offering mental health first aid to a person experiencing psychosis: a delphi study to redevelop the guidelines published in 2008. *BMC Psychology*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00532-7>
- Çelik, F., & Cheesman, T. (2018). Sığınmacı ve mültecilerin Galler'e yerleşme sürecinde dil ile ilgili yaşadıkları zorlukların incelenmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 48-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/467785>
- Delisle, J. & Woodsworth J. (1995). *Translators through history*. Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.101>
- Gaebel, W., Großimlinghaus, I., & Zielasek, J. (2015). The EPA guidance project: guidance for mental healthcare in Europe. *Die Psychiatrie*, 12(01), 5-11. <https://doi.org/10.1055/s-0038-1669868>
- Galiano, M. (2020). Finding hidden populations in translating and interpreting: a methodological model for improving access to non-professional interpreters and translators working in public service settings. *Fitispos-International Journal*, 7(1), 72-91. <https://doi.org/10.37536/fitispos-ij.2020.7.1.248>
- Geiling A., Knaevelsrud C., Böttche M. & Stammel N. (2021). Mental Health and Work Experiences of Interpreters in the Mental Health Care of Refugees: A Systematic Review. *Front. Psychiatry*, 12, 1-18. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.710789>
- Généreux, M., Lafontaine, M., & Eykelbosh, A. (2019). From science to policy and practice: A critical assessment of knowledge management before, during, and after environmental public health disasters. *International journal of environmental research and public health*, 16(4), 1-17. <https://doi.org/10.3390/ijerph16040587>
- Greacen, T., Jouet, E., Ryan, P., Cserháti, Z., Grebenc, V., Griffiths, C., ... & Flores, P. (2012). Developing European guidelines for training care professionals in mental health promotion. *BMC Public Health*, 12(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-1114>
- Hadziabdic, E., Albin, B., Heikkilä, K., & Hjelm, K. (2010). Healthcare staffs' perceptions of using interpreters: a qualitative study. *Primary Health Care Research & Development*, 11(03), 260-270. <https://doi.org/10.1017/s146342361000006x>
- Hadziabdic, E., Albin, B., Heikkilä, K., & Hjelm, K. (2013). Family members' experiences of the use of interpreters in healthcare. *Primary Health Care Research & Development*, 15(02), 156-169. <https://doi.org/10.1017/s1463423612000680>

- Hale, S. B. (2007). *Community interpreting*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230593442>
- Hart, L., Jorm, A., Kanowski, L., Kelly, C., & Langlands, R. (2009). Mental health first aid for indigenous Australians: using delphi consensus studies to develop guidelines for culturally appropriate responses to mental health problems. *BMC Psychiatry*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/1471-244x-9-47>
- Hlavac, J. (2017). Mental health interpreting guidelines for interpreters. <https://research.monash.edu/en/publications/mental-health-interpreting-guidelines-for-interpreters>
- Hasdemir, D. (2022). Göçmen, mülteci ve sığınmacılarla tercüman aracılı psikoterapiler. In D. C. Çınarbaş (Ed.), *Psikoterapide Kültürel Konular* (pp. 141-165). Nobel Yayınları.
- Jidong, D. E., Tribe, R., & Gannon, K. (2020). Challenges faced by mental health interpreters in east London: an interpretative phenomenological analysis. *Counselling Psychology Review*, 35(2), 40-51. <https://repository.uel.ac.uk/item/88y8v>
- Jorm, A., Minas, H., & Kakuma, R. (2018). Personal attributes and competencies required by community health workers for a role in integrated mental health care for perinatal depression: voices of primary health care stakeholders from Surabaya, Indonesia. *International Journal of Mental Health Systems*, 12(1). <https://doi.org/10.1186/s13033-018-0224-0>
- Kendall, T., Pilling, S., Glover, N., & Taylor, C. (2011). Guidelines in mental health – national and international perspectives. *International Review of Psychiatry*, 23(4), 314-317. <https://doi.org/10.3109/09540261.2011.607431>
- Lesch, H. (2020). Investigating the effects of a (non-) professional interpreting service in healthcare. *International Journal of Language & Linguistics*, 7(4). <https://doi.org/10.30845/ijll.v7n4p3>
- Mahdavi, E., Due, C., Walsh, M., & Ziersch, A. (2023). Service providers' experiences of interpreter-assisted mental health care for people with refugee backgrounds. *Professional Psychology Research and Practice*, 54(3), 203-212. <https://doi.org/10.1037/pro0000505>
- Odro, A., Dadzie, L., Ryan, P., Collins, D., & Lodoiska, R. (2014). Assessing the evidence of mental health promotion criteria in a pre-registration mental health nursing programme. *The Journal of Mental Health Training Education and Practice*, 9(3), 145-154. <https://doi.org/10.1108/jmhtep-09-2012-0032>
- Ohtani, A., Suzuki, T., Takeuchi, H., & Uchida, H. (2015). Language barriers and access to psychiatric care: a systematic review. *Psychiatric Services*, 66(8), 798-805. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201400351>
- Ozolins, U. (2000). Communication needs and interpreting in multilingual settings: The international spectrum of response. In R. P. Roberts, S. Carr, D. Abraham, & A. Dufour (Eds.), *The critical link 2: Interpreters in the community. Papers from the 2nd International Conference on Interpreting in Legal, Health, and Social Service Settings*, Vancouver, BC, Canada, 19–23 May, 1998 (pp. 21–34). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.31>
- Pöschhacker, F. (1997). "'Is There Anybody Out There?' Community Interpreting in Austria." Carr, Silvana E., Roberts, Roda P., Dufour, Aideen & Dini Steyn (eds) (1997). *The Critical Link 1: Interpreters in the Community. Papers from the 1st International Conference on*

Interpreting in Legal, Health, and Social Service Settings, Geneva Park, Canada, June 1-4, 1995 (pp. 215-225). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.19>

- Pöchhacker, F. (2004). *Introducing interpreting studies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003186472>
- Pöchhacker, F. (2007). "Giving access- or not: A developing-country perspective on healthcare interpreting." F. Pöchhacker, A. L. Jakobsen & I. M. Mees (Eds.), *Interpreting studies and beyond* (pp. 121-137). Samfundslitteratur. <https://doi.org/10.1075/intp.12.2.06eng>
- Priebe S., Giacco D. & El-Nagib R. (2016). Public health aspects of mental health among migrants and refugees: A review of the evidence on mental health care for refugees, asylum seekers and irregular migrants in the WHO European region [Internet]. WHO Regional Office for Europe. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK391045/>
- Rousseau, C., Measham, T., & Moro, M. (2010). Working with interpreters in child mental health. *Child and Adolescent Mental Health*, 16(1), 55-59. <https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2010.00589.x>
- Şan, F & Duru Kahraman R. (Eds.). (2022). *Toplum temelli sağlık ve psikososyal destek hizmetlerinde çevirmenlik*. Türk Kızılay Toplum Temelli Göç Programları Koordinatörlüğü.
- Şan, F. (2021). Psikoterapi çevirmenliği: Psikososyal destek hizmetlerinde çevirmenin rolü ve önemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 1027-1041. <https://doi.org/10.29000/rumelide.949989>
- Te Brake, H., Willems, A., Steen, C., & Dückers, M. (2022). Appraising evidence-based mental health and psychosocial support (MHPSS) guidelines—PART I: A systematic review on methodological quality using AGREE-HS. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(5), 3107. <https://doi.org/10.3390/ijerph19053107>
- Tribe, R. & Lane, P. (2009). Working with interpreters across language and culture in mental health. *Journal of Mental Health*, 18(3), 233-241. <https://doi.org/10.1080/09638230701879102>

‘Yabancı Dil Yaratımı’ ve ‘Kökensiz/Metinsiz Geri Çeviri’: *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*

‘Foreign Language Creation’ and ‘Rootless/Textless Back Translation’: *Told in the Coffee House: Turkish Tales*

Araştırma/Research

Gamze KAŞKAŞ*

*Yüksek lisans öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim, gamzekask@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0009-0001-7532-2712

ÖZET

Bu çalışmanın amacı *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adıyla yayımlanan İngilizce eseri ve bu eserin Türkçe çevirisi *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı kitabı çeviribilim yaklaşımları ışığında incelemektir. İncelemeye, ‘yabancı dil yaratımı’ ve ‘kökensiz/metinsiz geri çeviri’ kavramları temel oluşturacaktır. Çalışmanın ilk araştırma nesnesi Amerikalı oryantalist ve Sami dilleri uzmanı Cyrus Adler ve İstanbul’da çalışmış ve yaşamış Allan Ramsay’in, İstanbul’daki kahvehanelerde anlatılan hikâye ve masalları bizzat dinleyerek ve daha sonra derleyip İngilizceye çevirerek yayımladıkları *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eserdir. Kitap, 1898 yılında Amerika’da yayımlanmıştır. İkinci araştırma nesnesi ise aynı eserin 2012 yılında Maya Kitap tarafından yayınlanan ve Sabri Kalıç çevirisiyle Türk okura sunulan *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı çevirisidir. Çalışmada, yabancı bir kültürü kendi ana dilinde yazarken bir çevirmen gibi davranan yazarların kullandıkları çeviri stratejileri ‘yabancı dil yaratımı’ bağlamında incelenirken, kendi kültürü hakkında yazılmış yabancı bir metni tekrar kendi kültürüne çeviren çevirmenin çeviri kararları ‘kökensiz/metinsiz’ geri çeviri kavramıyla ele alınacaktır. Çalışmada yazar-çevirmenlerin iç içe geçmiş rolleri sorgulanacak ve bu rollerle metinlerde ne tür uygulamalara gidildiğinin nedenleri ve nasılları çeviribilim bağlamında incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*, yabancı dil yaratımı, kökensiz/metinsiz geri çeviri

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the English work published under the title *Told in the Coffee House: Turkish Tales* and its Turkish translation *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* in light of translation studies. The analysis will be based on the concepts of 'foreign language creation' and 'rootless/textless back translation'. The first object of the study is the work titled *Told in the Coffee House: Turkish Tales* by the American orientalist and Semitic languages expert Cyrus Adler, along with Allan Ramsay, who worked and lived in Istanbul. They personally listened to stories and tales told in Istanbul's coffee houses, compiled them, and later published them in English. The book was published in 1898 in USA. The second research focus is the Turkish translation of the same work, titled *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*, published for Turkish readers in 2012 by Maya Kitap, translated by Sabri Kalıç. This study examines the translation strategies utilised by authors writing about a foreign culture in their native language, akin to a translator, within the framework of 'foreign language creation.' Additionally, it considers the translation decisions made by translators who convert texts about their own culture back into their own cultural context, framed as 'rootless/textless back translation.' This study will critically analyse the interconnected roles of authors and translators, exploring the rationale and methodologies underlying the practices evident in the texts, all within the context of translation studies.

Keywords: *Told in the Coffee House*, foreign language creation, rootless/textless back translation

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı Cyrus Adler ve Alan Ramsay tarafından yazılmış olan *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı kitap ve bu kitabın Türkçeye çevirisi *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı eser üzerine betimleyici bir çalışma yapmaktır. Çalışmada Hongyin Wang'ın "yabancı dil yaratımı" ("foreign language creation") ve "kökensiz/metinsiz geri çeviri" ("rootless/textless back translation") kavramları temel alınacaktır (Tu & Li, 2017). *Told in the Coffee House: Turkish Tales* 1898 yılında Batılı iki seyyah olan Cyrus Adler ve Allan Ramsay'ın İstanbul'daki kahvehanelerde dinledikleri hikâye ve masalları derleyip İngilizceye çevirmeleri ve bu kitabı Amerika'da yayımlamalarıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1914 yılında kitaptaki hikâyelere Nasreddin Hoca hikâyeleri de eklenerek kitap bu kez *Tales from Turkey* adıyla İngiltere'de yayımlanmıştır. Kitabın kendi diline ve kültürüne dönüşü ise tam 112 yıl sonra 2012 yılında Maya Kitap'ın çevirisiyle mümkün olmuştur.

Çalışma, ilk olarak 'yabancı dil yaratımı' ve 'kökensiz/metinsiz geri çeviri' kavramlarının tartışılacağı kuramsal çerçeve bölümüyle başlayacak ve literatürde yer alan çalışmalara değinilecektir. Ardından, *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı romanın yazarları-çevirmenleri ve İngilizce olarak yazılıp yayımlanması hakkında bilgi verilerek romanın Türkçeye ve kendi kültürüne geri çeviri sürecinden bahsedilecektir. Uygulama kısmında kaynak ve erek metinlerde yazarların ve çevirmenin aldıkları çeviri kararları örnekleri incelenecek, ardından tartışma ve sonuç gözlemlerine yer verilecektir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1 Yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri kavramları

Özellikle Çinli çeviribilimciler tarafından sıklıkla kullanılan yabancı dil yaratımı ve kökensiz metinsiz geri çeviri kavramları çeviribilime yeni bir bakış açısı sunmaktadır.¹ Alanyazına baktığımızda bu kavramlarla ilgili yapılan çeşitli çalışmalar olduğunu görürüz (Sun, 2014; Guo, 2017; Tu & Li, 2017; Baydere, 2018; Gökduman, 2018; Karadağ, 2019; Avşaroğlu & Karadağ, 2019; Öztürk Baydere, 2019; Sayın, 2019; Taş İlmek, 2020; Avcı Solmaz, 2020; Çakmak, 2022; Boy, 2023; Alimen, 2023). Çinli araştırmacılar Tu ve Li, “A Review on Textless Back Translation of China-Themed Works Written in English” (2017) adlı çalışmalarında metinsiz geri çeviri kavramı üzerine mevcut araştırmaları ele almışlar ve kavramın Çeviribilim alanında henüz yeterince çalışılmamış olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmacılar, daha önce yapılan çalışmalarda tutarsız terminoloji kullanımı, yapılan karşılaştırmalı çalışmaların az olması ve kavramın ele alınacağı sistematik bir kuramsal çerçevenin olmaması gibi eksikliklere dikkat çekmişler ve gelecekte yapılacak çalışmaların bu noktaları göz önüne almaları çağırısında bulunmuşlardır. Bir diğer Çinli araştırmacı Sun, çalışmasında (2014) Çin-Amerikan edebiyatının alımlanmasında geri çevirinin oynadığı önemli rol ile beraber geri çevirinin kültürel anlayışı yeniden şekillendirmedeki dönüştürücü gücünü vurgulamıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında ise bu çalışmalarda yabancı yazarların Türk/Osmanlı kültürüyle ilgili kaleme aldıkları ve daha sonra dilimize çevrilen eserlerin incelendiği görülmektedir. 2018 yılında yayımlanan *Çeviribilimde Güncel Tartışmalardan Kavramsal Sorgulamalara* adlı kitapta “Çeviri ve Geri Çeviri” başlığı altında iki farklı çalışmaya yer verilmiştir. İlk çalışmada Baydere (2018) *Twenty-six Years on the Bosphorus* (1933) adlı yapıtın Türkçedeki ‘metinsiz geri çevirilerini’ ele almış ve yaptığı ideoloji temelli okuma ile kaynak metinler ve geri çeviriler arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmiş ve yazar ile çevirmen arasındaki hiyerarşinin değişebileceği sonucuna ulaşmıştır. İkinci çalışmada Gökduman (2018) *Moisson de Cendres* (1958) eseri ve eserin Türkçe çevirisini ‘yaratıcı dil yaratımı’ ve ‘kökensiz geri çeviri’ kavramlarıyla ele almıştır. Gökduman (2018) çalışmasında kaynak metin/erek metin ve yazar-çevirmen gibi ikili karşıtlıklara bir eleştiri getirmiş, bu kavramların aslında içe içe olduğunu belirtmiş ve çeviriyle birlikte ortaya çıkan “melez” ve “ara” gibi kavramları vurgulamıştır. Karadağ, “Çeviri Yoluyla Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Arasında Köprüler Kurmak” (2019) adlı makalesinde, yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri kavramlarını, çeviri ve tarih (yazımı) arasındaki ilişkiyi açıklamadaki rolü bakımından ele almıştır. Karadağ çalışmasında *L’Histoire de la Turquie* (1859) adlı eseri ve eserin çevirisini incelemiş, çalışmanın sonunda genelde çeviri bağlamında telif metinlere verilen otoritenin, geri çeviri söz konusu olduğunda çeviri metinlerde, birer eyleyici olarak çevirmenlerde, editörlerde ve yayınevlerinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztürk Baydere (2019) çalışmasında, geçmişi anlatan metinlerde ve çevirilerinde anlatının bir güç mücadelesine dönüşmesini *Captured at Kut: Prisoner of the Turks*

¹ Sündüz Öztürk Kasar (2020), bu kavramlara paralel olarak “özde çeviri” (“watermark translation”) ve “aslına çeviri” (“retro-translation”) kavramlarını önermiştir.

(2008) adlı eserin Türkçeye geri çevirisi üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, eserin Türkçeye geri çevirisine yazılan önsöz ve dipnotlar, bu güç mücadelesinde 'otorite sahibi' olarak değerlendirilmiştir. Avcı Solmaz (2020) ise *Letters from Constantinople* (1897) adlı eserin Türkçeye geri çevirilerini incelemiş, "yan metinler" yoluyla, çeviri eyleycilerinin Şarkiyatçı bir metnin beraberinde getirdiği güç ilişkileriyle yaşadığı çatışmayı ve bunu aşmak için ne gibi stratejiler uyguladıklarını irdelemiştir.

Söz konusu kavramları daha iyi anlayabilmek için ise öncelikle 'geri çeviri' (back translation) kavramının nasıl tanımlandığına göz atmakta yarar vardır. *Dictionary of Translation Studies (Çeviribilim Sözlüğü)* geri çeviri kavramını "belli bir dile çevrilmiş metnin kaynak dile yeniden çevrilmesi işlemi" olarak tanımlar (Shuttleworth & Cowie, 2004, s. 14-15). Özlem Berk (2005) de benzer şekilde kavramı "kaynak dilden başka bir dile çevrilmiş bir metnin yine kaynak dile yapılan çevirisi" olarak tanımlar. Çinli çeviribilimci Feng ise geri çevirinin çeviri metni kaynak metin olarak ele aldığını söyler (akt. Tu & Li, 2017, s. 1). Daha sonra Feng ve Li geri çevirinin tanımını "orijinal çevirinin yeniden çevirisi" olarak düzenlerler (akt. Tu & Li, 2017, s. 1).

'Geri çeviri' ile ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalar yapılırken 2009 yılında kavram Çinli çeviribilimci Wang tarafından yeniden ele alınmıştır. Wang 2009 yılında 'yabancı dil yaratımı' ve 'kökensiz geri çeviri' kavramlarını ortaya atmıştır (s. 2017). "Yabancı dil yaratımı" kavramını Çin kültürü hakkında İngilizce olarak yazılmış bir roman için kullanmıştır. Bu romanın İngilizceden Çinceye çevirisini ise 'kökensiz geri çeviri' olarak isimlendirmiştir. Wang, ilk olarak 'kökensiz geri çeviri' (rootless back translation) kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramları açıklamak içinse Çinli yazar Lin Yutang'ın bir romanı üzerinden örnekler vermiştir. Yutang, 1930'larda Çin kültürü ve eski Beijing'deki hayatı anlatan *Moment in Peking* adlı bir roman yazmıştır ancak roman İngilizce yazılmıştır. Bu tür bir çeviri dilsel olmaktan ziyade kültürel bir geri dönüşü temsil ettiği için kökensiz geri çeviri yani bir kaynak metne dayanmayan bir tür geri çeviri olarak isimlendirilmiştir (akt. Tu & Li, 2017). Daha sonra Wang, kökensiz geri çeviri kavramını metinsiz geri çeviri kavramı ile değiştirmiş çünkü bu çevirilerin kaynak bir kültürü olduğunu ancak kaynak bir metinleri olmadığını söylemiştir (akt. Tu & Li, 2017).

Guo (2017), "On Foreign Language Creation and Rootless Back Translation —A Case Study of Snow Flower and the Secret Fan" adlı makalesinde, Çin kültürünü aktarmada yabancı dil yaratımının bir anlatı, bir yorumlama, görünmez bir çeviri etkinliği içerdiğini belirtir. Yazarların anlatıda uyarlama, çeviri ve bir üretim yaptıklarından ve böylece Çin kültürünü İngilizceye çeşitli yöntemlerle çevirdiklerinden bahseder. Bu çalışmada da Türk kültürünü İngilizceye çevirmede kullanılan yöntemler ve İngilizce eserin kaynağı Türkçeye dönerken kullanılan yöntemler irdelenecektir.

Bu bağlamda Türk/Osmanlı kültürü hakkında farklı bir dilde yazılmış bir metin Türkçeye geri çevrildiğinde "kökensiz/ metinsiz geri çeviri" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan ve kavramlardan yola çıkarak Türk /Osmanlı kültürü hakkında yabancı dilde yazılan metnin de aslında bir çeviri olduğunu söyleyebiliriz. Baydere (2018), Ağaoğlu'nun *Türkiye Seyahatnameler Kaynakçası*'nda (1981) Osmanlı döneminin

toplumsal, kültürel ve siyasi hayatına dair seyyahların veya Osmanlı topraklarında yaşayan kişilerin çok sayıda eser verdiklerini söylediğini aktarır. Baydere (2018), bu anlamda Osmanlı'nın aslında özellikle Batılılar tarafından birçok defa 'çevrildiğini', Batılı okura sunulduğunu ve bu 'çeviriler' üzerinden çeşitli düşüncelerin inşa edildiğini de belirtir. Ağaoğlu'nun kaynakçasında Osmanlı kültürüne ilişkin yazılmış birçok eserin daha sonra Türkçeye geri çevirilerinin de yapıldığı bilgisi verilmektedir (Baydere, 2018, s. 319). Çalışmanın araştırma nesnesini oluşturan *Told in the Coffee House: Turkish Tales* de işte bu eserlerden bir tanesidir.

Çalışmanın yöntemsel çerçevesi *Told in the Coffee House: Turkish Tales* ve *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı eserlerde yazarların aldıkları ve aşağıda örneklerle açıklanan çeviri kararlarının incelenmesi ve elde edilen bulguların yorumlanması şeklinde olacak-tır. Daha önce yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri konusunda yapılan çalışmalar arasında, yazarların kullandıkları çeviri stratejilerini inceleyen iki farklı çalışma vardır². Bu çalışmalar şu kategorileri kullanmışlardır: Sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri (transliteration), açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri (accompanied by explanation), serbest çeviri (free translation), yerine koyma (substitution), karma çeviri (integrated translation), kültürel alıntılar (cultural borrowing), egzotizm (exoticism), ekleme (addition), çıkarma (omission), genişletme (amplification), yerleşik eş anlamlı kelime (established equivalent), açıklama (explicitation).³ Bu çalışmada ise mevcut çalışmaların bulgularına ek olarak, incelenen eserlerde yeni metinsel bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bu metinsel bulgulara göre yukarıdaki kategorilere ek olarak aşağıdaki stratejiler eklenmiştir: sözcüğü sözcüğüne çeviri, parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri, dipnotlar.

3. Yabancı dil yaratımı olarak kaynak metinler ve kökensiz/metinsiz geri çeviri olarak erek metin

3.1. Kaynak Metin

3.1.1. Told in the Coffee House: Turkish Tales

Told in the Coffee House: Turkish Tales, 1898 yılında Cyrus Adler ve Allan Ramsay'in İstanbul'daki kahvehanelerde anlatılan hikâyeleri derleyip Amerika'da yayımlamalarıyla ortaya çıkmıştır. İlk yazar Cyrus Adler, 1863 yılında Amerika'da doğmuş, eğitimci, din bilimci ve Sami dilleri uzmanı kimlikleriyle tanınan bir isimdir. Allan Ramsay ise aslen İskoçya kökenli olup İstanbul'da doğmuş ve İstanbul Tütün Rejisi idari amiri olarak görev yapmıştır. Kitapta toplam 29 hikâye yer almaktadır. Kitabın giriş sayfasında, "Cyrus Adler ve Allan Ramsay tarafından derlenip İngilizceye çevrilmiştir" ifadesi yer almaktadır.

Told in the Coffee House: Turkish Tales kitabının bir yabancı dil yaratımı olarak ortaya çıkmasının yanı sıra bu eseri ilginç kılan bir başka nokta da kitaptaki hikâyelerin

² Guo, 2017; Avşaroğlu & Karadağ, 2019.

³ Kavramların Türkçe çevirileri tarafıma yapılmıştır.

sözlü sözlü olarak dinlendikten sonra yazıya geçirilmesidir. Kitabın başındaki 'derlenip' (collected) ibaresi buradan gelmektedir. Bu anlamda eserin ortaya çıkışında sözlü gelenekten yazılı geleneğe bir dönüşümün etkili olduğu söylenebilir.

3.1.2. Tales from Turkey

Tales from Turkey adlı eser, *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı kitaptaki hikâyelere Nasreddin Hoca hikâyelerinin de eklenmesiyle 1914 yılında Londra'da yayımlanmıştır (Tokay-Ünal, 2016). Yazarlara bakıldığında bu kez Allan Ramsay ile Francis McCullagh ismi görülmektedir. Yazar Francis McCullagh (1914), *Tales from Turkey* adlı esere tam 27 sayfalık uzun bir önsöz eklemiştir ve burada Allan Ramsay'dan, derlemede yer alan hikâyelerden ve Türk/Osmanlı kültüründen uzun uzun bahsetmiştir (ss. 7-34). Ayrıca Adler ve Ramsay'e daha önce derledikleri hikâyelerin *Tales from Turkey*'de tekrar basılmasına izin verdikleri için teşekkürlerini belirtmiştir. McCullagh'ın önsözünden Ramsay'in İstanbul'da doğduğunu ve kitapta yer alan bütün hikâyelerin Ramsay'in Anadolu'ya ve Osmanlı İmparatorluğunun diğer bölgelerine sık sık yaptığı yolculuklar sonucunda ortaya çıktığını öğreniriz. Ayrıca bu yolculuklar sırasında Ramsay'in "paşasından kapıcısına Osmanlı'daki her sınıf insanla karşılaştığı" bilgisi de verilir. Önsözden ayrıca Ramsay'in o dönemin İstanbul Tütün Rejisi idari amiri olarak çalıştığı bilgisini de ediniriz (McCullagh, 1914, s. 7).

McCullagh'nin önsözünde değindiği bir başka önemli konu da, dünyadaki en zengin etnografya koleksiyonuna sahip British Museum'da "Türk Osmanlı Folkloru" başlığı altında bir eser görmeyen mümkün olmamasıdır. Türk insanının da diğer milletler gibi kendine özgü bir mizah anlayışı olduğunu söyleyen McCullagh, British Museum'deki bu boşluğu doldurmak amacıyla bu hikâyeleri bir kitap haline getirmeye karar verdiklerini anlatır (s. 9). Hikâyeleri derlemelerinin bir diğer sebebi olarak da 20. yüzyılın başlarında hem İstanbul'daki hem de Anadolu'daki kahvehanelerde artık masal ve hikâye anlatışı geleneğinin devam etmiyor oluşunu gösterir. McCullagh bu geleneğin tamamen yok olmadan önce bu hikâye ve masalların derlenmesi ve yazıya geçirilmesi gerektiğini söyler (s. 19). Son olarak McCullagh, eseri oluştururken derlenen ve İngilizceye çevrilen hikâyelerin yazılı kaynaklardan değil, doğrudan sözlü anlatımdan elde edildiklerini belirtir. Bu bağlamda yukarıda da belirtildiği gibi eserin, Osmanlı kültüründe sözlü geleneğin bir ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

3.2. Erek metin

3.2.1. İstanbul Kahvehane Hikâyeleri

Told in the Coffee House: Turkish Tales'in 1898 yılında basılmasının ardından ana diline ve kültürüne geri dönüşü ise tam 114 yılı bulmuştur. Kitap ancak 2012 yılında Maya Kitap tarafından Sabri Kalış çevirisiyle Türk okuruyla buluşmuştur. 1898 ve 1914 yılında basılan iki farklı kaynak metin olsa da Türkçe çevirinin kaynak olarak aldığı eserin *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eser olduğu söylenebilir çünkü 1914 yılındaki ikinci baskıya eklenen Nasreddin Hoca hikâyeleri Türkçeye geri çeviride yer almamaktadır. Kitabın ilk sayfasında yazarlar Cyrus Adler ve Allan Ramsay "Derleyen ve İngilizceye Çevirenler" olarak sunulurken, çevirmen Sabri Kalış "Tekrar Türkçeye

Çeviren” olarak verilmiştir. Adler kitaba yazdığı önsözünde İstanbul’daki kahvehanelere dair gözlemlerini şöyle anlatmıştır:

Genelde odadan birazcık büyük, duvarlarında cam paneller olan yerlerdir. Mobilya olaraksa cezve asacak tertibatı olan küçük bir sacayak ve kahve pişirmek için ateş bulunur. Üzerinde halı olan bir kerevet tüm duvar boyunca uzanır. Bunun üzerinde, sarıklı Türkler bacıklarını altlarına alarak oturur; nargile veya sigara tütürür, kahvelerini yudumlarlar. Birkaçı tavla oynar ama geneli sohbetlere katılır. Önceleri bir iki kelime olarak başlayan konuşmalar sonraları genel sohbeta döner. Sonunda o civarın bilge bir kişisi gelir ve herkes ona dönüp konuyu bağlamasını bekler. Bu da genellikle adamın bakış açısını tarif eden bir hikâye anlatmasıyla yapılır. Bu durumlarda anlatılan hikâyeler genellikle Arap veya Acem kökenlidir, ama Türk zihni onlara yeni bir biçim ve felsefe kazandırır. Bunlar adetlerin, geleneklerin ve insanların düşünme yöntemlerinin niteliklerini belirtmesi açısından korunmaya değer hikâyelerdir. (Adler, 2012, s. 7)

Yazarın önsözü dışında eserin Türkçeye geri çevirisinde bir de yayıncının Önsöz bölümü yer almaktadır. Bu önsözde, Osmanlı’daki kahvehane kültürünün temellerinden, nasıl ortaya çıktığından ve kahvehanenin Osmanlı’daki anlam ve öneminden bahsedilmiştir (ss. 9-12). *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*’ni tanıtan ve yazılma ve Türkçeye çevrilme serüvenini Türk okuyucuya aktaran önemli bir çalışma, Tokay-Ünal’ın (2016) “Batılı İki Seyyahın Kaleminden İstanbul Masalları: Cyrus Adler ve Allan Ramsay’nin Kahvehane Ziyaretleri” adlı çalışmasıdır. Çalışmada Tokay-Ünal eser ve yazarlar hakkında önemli bilgiler vermiş, eserin Türk/Osmanlı gelenek göreneklerini günümüze taşıyan değerli bir çalışma olduğunu ortaya koymuştur. Tokay-Ünal’ın (2016) da belirttiği gibi, bu kitaptaki hikâyeler 19. yüzyıl sonlarında kaybolmanın eşliğinde bir Türk geleneği olarak masal-hikâye anlatı geleneğinin kayıt altına alınıp arşivlenmesi ve okuyucuyla buluşturulması açısından değerlidir. Bu hikâyeler aracılığıyla masal-hikâye anlatı gele-neğinin yanı sıra Türk-Osmanlı kültürünün de önemli bir folklorik ögesi olarak kahve ve kahvehanenin de tarihi önemi vurgulanmış olur (Tokay-Ünal, 2016, s. 421).

Çalışmanın uygulama kısmına geçmeden önce kitapla ilgili söylenmesi gereken bir diğer konu da kitaptaki öykülerin sayısıdır. *Told in the Coffee House: Turkish Tales*’te toplam 29 kısa öykü vardır ancak Türkçeye yapılan geri çeviride kitaptaki bir öykünün çevirisi yapılmamıştır. “Hoca Allah’ı Nasıl Kurtardı?” (“How the Hodja Saved Allah?”) adlı öyküde bir cami hocasının Allah’ı nasıl kurtardığı anlatılmıştır. “Hoca” ve “Allah” ifadelerinin başlığında yer aldığı bu öykünün, dini konularda erek edebiyat ve kültür dizgesinin hassasiyetleri düşünülerek özellikle Türkçeye çevrilmediği söylenebilir. Kısa- *Told in the Coffee House: Turkish Tales* İstanbul’daki kahvehanelerde sözlü olarak anlatılan Türk kültürüne dair hikâyelerin yazıya geçirilip İngilizceye çevrilmesi ve 1898 yılında Amerika’da yayımlanmasıyla macerasına başlamıştır. Ardından 1914 yılında Allan Ramsay ve Francis Mccullagh hikâyelere Nasreddin Hoca masallarını da ekleyerek kitabı bu kez *Tales from Turkey* adıyla Londra’da yayımlamışlardır. Son olaraksa kitap kendi kültürüne, diline ve anavatanına 2012 yılında Maya Kitap’ın çevirisiyle *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adıyla dönebilmiştir.

4. Yabancı dil yaratımında yazar-çevirmenlerin kullandığı çeviri stratejileri

"Yabancı dil yaratımı" için yabancı bir kültürü kendi dilinde anlatan yazar bir tür çeviri faaliyeti içerisine girer (Avşaroğlu & Karadağ, 2019, s. 111). Bunun da yazarı aynı zamanda bir çevirmen gibi davranmaya ve bir çevirmen gibi kararlar almaya ittiğinden söz edilebilir. Bu bağlamda bu bölümde Cyrus Adler ve Allan Ramsay yazar-çevirmen olarak ele alınacak ve *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eseri yazarken/çevirirken aldıkları çeviri kararları "yabancı dil yaratımı" adı altında incelenecektir. Aşağıda yazarların yabancı dil yaratımında kullandıkları çeviri stratejilerine çeşitli örnekler verilmiştir. Verilen örnekler, Türk/Osmanlı kültürünü yansıttıkları düşünülen örnekler arasından seçilmiştir. Temsili olması açısından her bir kategori için kitapta yer alan bütün örnekler değil yalnızca sınırlı sayıda örnek seçilmiştir.

4.1. Sözcüğü sözcüğüne çeviri

"Yabancı dil yaratımı" çerçevesinde hem bir kaynak hem de hedef metne dönüşen *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eserde bir dizi sözcüğü sözcüğüne çeviri örneği bulunmaktadır. Aşağıda verilen örneklerin tümünde kaynak dile ve kültüre ait olan kelimeler kaynağa yer aldığı şekliyle hedef metinde verilmiş, kelimelerin yazılışında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. "Harem" (s. 53), "konak" (s. 25), "lokum cakes" (s. 33), "divan" (s. 109), "Yemen" (s. 132) gibi örnekler bu kapsamdadır. Yazarların bu tercihlerinin farklı bir kültüre ve dile ait egzotikliği ve yabancılığı erek metinlerinde korumak istemeleri olduğu iddia edilebilir. Ayrıca farklı bir kültürün ürünü olan kelimelerin İngilizcede tam karşılıklarının bulunmaması yazarların bu stratejiye başvurmalarının sebepleri arasında olduğu düşünülebilir.

4.2. Sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri

Dictionary of Translation Studies'de (1997) sesletim J. C. Catford tarafından "kaynak metnin grafolojik birimlerinin hedef metnin grafolojik birimleriyle yer değiştirmesi" olarak tanımlanır (1965, s. 66). Ramsay ve Adler'in de dinledikleri hikâyelerdeki Osmanlı dil ve kültürüne ait birçok kelime İngilizcenin yazılış ve söyleyiş kurallarına göre değiştirilmiştir. Örneğin Karaköy kelimesindeki "ö" harfi "eu" ile *çubuk* kelimesinde "ç" harfi "ch" ile Sirkeci kelimesindeki "c" kelimesi "dj" ile *çapkın* kelimesindeki "ç" harfi "ch" ile değiştirilmiştir. Aşağıda bu çeviri stratejisinin çeşitli örnekleri görülebilir.

Tablo 1

Sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Karakeuy (s. 126)	Karaköy (s. 111)
Chibook (s. 19).	Çubuk (s. 22)
Chepdji (s. 23)	Çöpçü (s. 27)
Cadi of Stamboul (s. 23)	İstanbul Kadısı (s. 27)
Caique (s. 93)	Kayıc (s. 76)
The Caiquedji (s. 96)	Kayıcçı (s. 76)

Sirkedji (s. 126)	Sirkeci (s. 111)
Iuskidar (s. 126)	Üsküdar (s. 111)
Chapkin (s. 43)	Çapkin (s. 45)
Hanoum Effendi (s. 27)	Hanım Efendi... (s. 52)
Mussulman (s. 35)	Müslüman (s. 39)
Yahoudi (s. 127)	Yahudi (s. 111)
Hussein Agha (s. 130)	Hüseyn Ağa (s. 115)

Kitabın geneline baktığımızda yazarlar-çevirmenlerin yabancı dil yaratımında en sık kullandıkları çeviri stratejisinin sesletim yoluyla çeviri olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi ise çevirmenlerin çevirisini yaptıkları o kültüre özgü havayı hedef okuyucuya iletmek isterken aynı zamanda hedef okuyucuya da okuma kolaylığı sağlanmak istenmesi olduğu söylenebilir. Bunlar dışında metindeki bazı cümleler de İngilizceye çevrilmeden sesletim yolu ile eserde yer almıştır. Örneğin "Padishahim chok yasha" (s. 69) cümlesi İngilizcenin yazım kurallarına uyarlanarak olduğu gibi verilmiş, parantez içinde de cümlenin anlamı açıklanmıştır. Bir diğer örnekte, "çok yazık!" anlamına gelen "chok shai" (s. 69) kelimesi yine aynı şekilde İngilizce yazım kurallarına uydurularak ancak Türkçe söyleyişle verilmiştir. Başka bir örnekte de "babaya git," cümlesi "babai git" (go to your father) olarak verilmiştir (s. 135).

4.3. Parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri

Yazarların farklı bir sözcüğü sözcüğüne çeviri olarak kullandıkları bir diğer çeviri stratejisi ise parantez içinde açıklamaların verildiği sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisidir. Hedef kültür okuyucusunun Osmanlı kültürüyle ilgili anlayamayacakları düşünülen birçok kültüre özgü öge parantezler içinde açıklama yoluyla verilmiştir.

Tablo 2

Parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Memleket (province) (s. 24)	Memleket (s. 27)
Bekdji (watchman) (s. 34)	Bekçi (s. 35)
Imam (priest) (s. 34)	İmam (s. 35)
Backsheesh (Present) (s. 83)	Yüklü bir bahşiş (s. 70)
Hamam (Bath) (s. 52)	Hamam (s. 51)
Medjidies (Turkish silver dollars) (s. 80)	Mecidiye (s. 69)
mézé (appetizer) (s. 132)	Meze (s. 116)
Chacham (rabbi) (s. 141)	Haham (s. 124)
Hamal (porter) (s. 80)	Hamal (s. 69)
the Khan (Judge) (s.74)	Kağan (Yargıç) (s. 67)

Örneğin Türk kültüründe "Kağan", "Hanların bağlı olduğu devlet başkanı" (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022) olarak bilinir ve Kağan'ların hüküm verdikleri bilinir bu sebeple yazarlar/çevirmenler parantez içinde "Yargıç" ("Judge") açıklamasını vermişlerdir. Bir

diğer örnekte yine Türk/Osmanlı kültürüne özgü bir kelime olan “meze” sözcüğünün hedef okuyucu tarafından anlaşılamayacağı düşüncesiyle parantez içinde “appetizer” açıklanmasının eklenmesidir. Benzer bir şekilde “hamal” sözcüğü de Türk/Osmanlı kültürüne özgü ve “Sırtında yük taşıyarak geçinen kimse” anlamına gelen bir sözcüktür (TDK, 2022). Yazarlar/çevirmenler bu sözcük için de parantez içinde “porter” açıklamasını eklemişlerdir.

4.4. Egzotizm ve kültürel alıntılar

Told in the Coffee House: Turkish Tales adlı eserde egzotik unsurlar ve kültürel alıntılar eserin tamamında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yabancı kültürü hedef okuyucuya tanıtmak, hedef okuyucunun merakını uyandırmak, metnin ve yabancı kültürün egzotikliğini korumanın yazarların motivasyonları arasında olduğu söylenebilir.

Tablo 3

Egzotik unsur ve kültürel alıntı örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Kismet (s. 135)	Kader (s. 39)
Chibook (s. 19)	Çubuk (s. 22)
Harem (s. 22)	Harem (s. 23)
Imam (s. 34)	İmam (s. 35)
Mashallah! (s. 32)	Maşallah! (s. 35)
Eunuch (s. 70)	Hadım ağa (s. 63)
Chief Eunuch (s. 71)	Kızlar ağası (s. 63)

Örneğin “kismet” kavramı Türk/Osmanlı kültüründe insanın hayatında karşılaştığı olayların, kendi iradesi dışında ilahi bir idare tarafından önceden belirlendiğine olan inancı ifade eder. Ancak bu kavram genelde İngilizce karşılığı olarak verilen “destiny” ya da “fate” kavramlarının ötesinde, kültürel ve dini geleneklere, özellikle İslam inancına dayanarak, “kader”, “ilahi takdir” kavramları ile ilişkilendirilir. Yazarların çeviride “kismet” kelimesini aynı biçimde korumaları, yabancı bir kültürde farklı bir anlam ifade eden bu kelimenin kültürel anlamını aynı şekilde okuyucuya aktarmak istemeleri olduğu iddia edilebilir.

5. Kökensiz/metinsiz geri çeviride çevirmenin kullandığı çeviri stratejileri

5.1. Dipnotlar

“Kökensiz/metinsiz geri çeviri”de çevirmenin en sık kullandığı çeviri stratejisinin dipnotlar olduğu görülmüştür. Çevirmenin kimi zaman İngilizce metnin yazarları-çevirmenlerinin verdiği bilgileri hatalı bularak bu hataları düzelttiği söylenebilir. Kimi yerde ise dipnotlar yazarların kullandıkları kelime ve ifadelere dair çeşitli açıklamalar içermektedir. Çevirmenin birçok dipnotu İngilizce metinde Osmanlı kültürüne ait bir takım nesne, yiyecek, yer adı ve kişi adlarının ne anlama geldiğini Türk okuyucuya açıklaması şeklindedir. Bu dipnotlar konusunda dikkat çekici olan nokta ise aslı

Türk/Osmanlı kültürüne ait bir metindeki kavramları yazar-çevirmenin Türk okuruna açıklama ihtiyacı hissederek sık sık açıklamalara gitmesidir. Yani kendi kökenlerine geri dönen bir metin de olsa İngilizce eserin 1898 yılının Türk/Osmanlı hikâyelerini anlattığı düşünüldüğünde Türk okuyucunun metindeki bazı kavram ve ifadelere yabancılık çekmesi de normaldir. Bu durumun çevirmenin sıklıkla dipnotlara başvurmasının sebebi olduğu söylenebilir. Aşağıda çevirmenin Türkçe çeviride kullandığı dipnotlara çeşitli örnekler verilmiştir. Verilen örnekler yukarıda belirtildiği gibi çevirmenin açıklama ihtiyacı hissettiği ve düzeltmek istediği düşünülen kavram ve bilgilerden seçilmiştir.

Tablo 4

Çeviride kullanılan dipnot örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Constantinople (s. 13)	(Constantinople) Konstantinapol: O zamanın Batılılarının İstanbul'a verdiği ad. (ç.n.) (s. 19)
Chibook (s. 19)	(Chibook) Çubuk: Tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık (ç.n.) (s. 22).
Harem (s.22)	(Harem) Harem: "Harem" burada, "eski evlerde yabancı erkeklerin girmesine izin verilmeyen yer" anlamında kullanılmaktadır (ç.n.) (s. 23).
Stamboul (s. 35)	Stamboul / İstanbul: O dönemlerde İstanbul diye anılan yer, Topkapı sarayı ve civarı olarak tanımlayacağımız bölgedir (ç.n.) (s. 45).
Scutari (s. 91)	Scutari (Üsküdar: Batılıların o zamanki Üsküdar'a verdikleri ad (ç.n.) (s. 74).
Golden Horn (s. 126)	Golden Horn (Altın Boynuz Haliç (ç.n.) (s. 111).
Adrianople (s. 107)	Adrianople (Adrianople Edirne'nin antik kenti) (ç.n.) (s. 93).

Çevirmen İngilizce metinde yer alan birçok yer isminin günümüzde hangi isimle bilindiğini dipnotlarda okuyucuya açıklamıştır. "Çubuk", "lokum çöreği" gibi yeme içme kültürüyle ilgili kelimelerin ise yine günümüz Türk okurunun anlayamayacağı düşüncesiyle dipnotlarda verildiği söylenebilir. Ancak çevirmenin metne müdahalede bulunduğu çeşitli dipnot örnekleri de mevcuttur.

Tablo 5

Çevirmenin metne müdahalesini içeren dipnot örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
The Khan (Judge) (s. 74)	The Khan (Judge) (Kağan'a (yargıç): Yazar özgün metinde parantez içindeki bu açıklamayı kullansa da biz, hüküm verebilse de, kağanların aslında yargıç olmadıklarını biliyoruz (ç.n.) (s. 67). Majesty Sultan Ahmet (Sultan Ahmet:

Majesty Sultan Ahmet (s. 65)	Hikâyeye göre, bu padişah 3. Ahmet olmalıdır. O döneme ve hikâyeye uyan sadrazam da Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758) olmalı... (ç.n.) (s. 61)
“Who Was the Thirteenth Son?” (s. 107)	Bu öykü Muhammed’in on üçüncü peygamber olduğunu ima etse de, Hristiyan veya Müslüman kaynaklarda bu konuda bir bilgiye biz ulaşamadık... (ç.n.) (s. 99)
Mehmet Ali Pasha(s. 145)	Burada sözü edilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa olmalıdır (ç.n.) (s. 125).
Lokum cakes (s. 33)	(Lokum cakes) Lokum çöreği: Yazarın burada kastettiği “lokma” olmalı (ç.n.) (s. 35).

Verilen örneklerde çevirmenin kaynak metinde verilen bilgileri düzelttiği, bu bilgilere ekleme yaptığı ya da yanlış olduğunu düşündüğü bilgileri düzelttiği görülmektedir. Yani çevirmen Sabri Kalıç’ın çeviride inisiyatif kullanarak bir takım çeviri kararları verdiği ve çeviride otoritesini kullandığı söylenebilir.

5.2. Yerleşik eş anlamlı sözcük

İngilizcesi *established equivalent* olan ve Türkçeye “yerleşik eş anlamlı kelime” olarak çevirebileceğimiz kavram, “hedef dilde sözlükler veya dilin kendisi tarafından eşdeğer kabul görmüş terim veya ifadelerin kullanılması” olarak tanımlanan bir çeviri stratejisidir (Molina & Hurtado Albir, 2002, s. 510). Çevirmen, kaynak metindeki bir takım ifade ve kelimeleri hedef dilde eşdeğeri olan ifade ve kelimelerle değiştirmiştir.

Tablo 6

Yerleşik eş anlamlı ifade ve kelime örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Your slave (s. 24)	Bendeniz (s. 29)
The book of the law (s. 86)	Kara kaplı (s. 154)
I will think of you with lifelong gratitude	Size ömür boyu duacı olurum! (s.28)
Resurrection (s. 44)	Hortlama (s. 45)
Majesty the Sultan (s. 172)	Devlet-i Sultan (s. 149)
Majesty (s. 53)	Haşmetmeap (s. 57)
The twelve wise men (s. 107)	Ulema olan on iki adam (s. 93)
Majesty (s. 158)	Devletlû Padişahımız (s. 137)

Örneğin ilk örnekte tam olarak “köleniz” anlamına gelen “your slave” ifadesi hedef dilde sıklıkla kullanılan ve bir saygı ifadesi olarak bilinen “bendeniz” ile değiştirilmiştir. İkinci örnek olan “the book of law” ise tam olarak kanun kitabı anlamına gelmektedir. Çevirmen burada da hedef kültürde “Kadınların hüküm vermek için baktıkları kitap,” anlamına gelen ve yaygın olarak bilinen “kara kaplı” ifadesini kullanmıştır. Bir başka örnekte ise hedef dilde farklı isimlendirmelere sahip “Majesty

the Sultan” ve “Majesty” kelimeleri için “Devlet-i Sultan”, “Haşmetmeap” ve “Devletlû Padişahımız” kelimelerini kullanmıştır.

5.3. Açıklama

Açıklama stratejisi çevirmenin Türkçeye çeviride kullandığı çeviri stratejilerinden bir diğeridir. Aşağıda çevirmenin açıklama stratejisine başvurduğu çeşitli örnekler görülebilir.

Tablo 7

Açıklama örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
pilgrimage to the Holy City (s. 15)	hacca gitmek (s. 20)
marble floor (s. 45)	musalla taşı (s. 46)
and came to kiss the hem of the Grand Vizier's garment (s. 51)	elini eteğini öpmek (s. 48)

İlk örnekte tam anlamı ‘kutsal şehre yolculuk’ olan ve dolaylı bir anlatım tekniğiyle “pilgrimage to the Holy City” olarak yazılan ifade “hacca gitmek” diye Türkçeye çevrilerek açıklama çeviri stratejisi kullanılmıştır. Bir diğer örnekte “marble floor” aslında ölen kişinin üzerinde yıkandığı taş için kullanılmıştır. Ancak bu taş erek kültürde sıradan bir mermer taş değil “musalla taşı” olarak bilinir. Çevirmen buradaki bilgiye eklemeye yaparak bu ifadeyi “musalla taşı” olarak çevirmiş ve açıklama çeviri tekniğine başvurmuştur.

5.4. Ekleme

Çevirmenin Türkçeye geri çeviride sıklıkla kullandığı bir diğer çeviri stratejisi de eklemelerdir. Kaynak metin olarak ele alınan İngilizce metinle karşılaştırıldığında Türkçe çeviriye birtakım eklemeler yapılmıştır.

Tablo 8

Ekleme örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
“A thousand thanks!” fervently exclaimed Halid. (s. 49)	Allah’a binlerce kez şükürler olsun! “ dedi Halid. (s. 48)
...and came to kiss the hem of the Grand Vizier's garment. (s. 48)	elini eteğini öpmek (s. 48)
He spat at the animal. (s. 104)	Tü tü maşallah diye ata tükürdü. (s. 85)
...by a much-quoted proverb... (s. 64)	...iyi bilinen bir Türk atasözüyle... (s. 57)
In his hurry Ahmet knocked over a child, killing it... (s. 85)	Ahmet korkuyla kaçarken önüne çıkan küçücük bir çocuğa çarpınca çocuk da savrulup taşa düşmüş ve oracıkta can vermiş. (s. 153)
My eye! (s. 85)	Gözüm de gözüm! (s. 153)
Most probably death. (s. 61)	...muhtemelen idam edilecekti. (s. 55)

Verilen örneklere bakıldığında ilk olarak birçok eklemenin Türkçedeki söyleyiş ve anlatım tarzını yakalamak kaygısıyla yapıldığı iddia edilebilir. Örneğin “my eye!” nidası söz konusu hikâyedeki ilk karakterin kaybettiği gözü için, “my daughter!” nidası ise başka bir karakterin kaybettiği evladı için bir intikam araması sırasında söyledikleri haykırışlardır. Türkçeye geri çeviride çevirmen bu nidaları “Gözüm de gözüm!” ve “Kızım da kızım!” şeklinde çevirerek aslında muhtemelen hikâyenin orijinal halindeki cümleleri söylemiştir. Bir başka örnekte ise “he spat at the animal,” cümlesini “tü tü maşallah diye ata tükürdü,” şeklinde çevirerek cümleye “tü tü” seslerini eklemiştir. Bilindiği gibi Türk kültüründe nazar değmesin diye söylenen bu cümle ve eylem çoğu zaman “tü tü” seslerini içerir. Bu örnekte de benzer şekilde çevirmen muhtemelen kahvehanede anlatıldığı sıradaki şekliyle cümleyi Türkçeye geri çevirmiştir.

Bir başka örnekte ise bu kez çevirmen kaynak metinde “knocked over a child, killing it” cümlesinin geri çevirisinde “önüne çıkan küçücük bir çocuğa çarpınca çocuk da savrulup taşa düşmüş ve oracıkta can vermiş” şeklinde uzun bir eklemeye yapmıştır. Çevirmenin bu eklemesinde okuyucunun olayın akışını gözünde canlandırması adına yaptığı söylenebilir.

5.5. Serbest çeviri

Çevirmenin geri çeviride sıklıkla kullandığı bir başka çeviri stratejisi ise serbest çeviridir. Guo (2017), söz konusu metnin çevirmenin ana dilini ve kültürünü ilgilendirdiği için çevirmenin orijinal bilginin doğruluğu ve kesinliği konusunda daha fazla söz hakkı olduğunu belirtir. Metinde verilen bilgi yanlış ve uygunsuz ise, çevirmenin metni düzenlemek için açıklama bile yapmadan inisiyatif kullanabileceğini söyler (Guo, 2017, s. 1362). Aşağıda bu çeviri stratejisine çeşitli örnekler gösterilmiştir. Verilen örneklerde çevirmenin sıklıkla deyimlere başvurduğu görülmüştür.

Tablo 9

Serbest çeviri örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
this fearless evil-doer (s. 46)	imansız şeytan (s. 46)
Poor Hassan, without a piaster in his pocket, and dressed in the rude costume of his native province, began his weary journey homeward on foot. (s. 66)	Memleketine doğru yayan yola çıkarken ayaklarında pabuç bile yoktu garibin. (s. 61)
Poor man, his case now looked hopeless! (s. 61)	Zavallı adam, işte şimdi ayvayı yemişti! (s. 55)
But her purpose was unmoved. (s. 55)	Fakat kadın tınmadı bile. (s. 53)
She, however, could not be moved... (s. 53)	Lakin karısı Nuh diyor peygamber demiyordu... (s. 52)

Yukarıda verilen örneklere bakıldığında çevirmenin serbest çeviriye daha çok Türkçe’de yaygın olarak kullanılan deyim ve ifadelere başvurmak için kullandığı

görülmüştür. Örneğin üçüncü örnekte çevirmen, adamın durumunun umutsuz olduğunu ifade etmek için “ayvayı yemek” deyimini kullanmıştır. Benzer şekilde dördüncü ve beşinci örneklerde, kadının umarsız bir şekilde durduğunu anlatmak için geri çeviride “tınmak” kelimesini ve “Nuh diyor peygamber demiyor” deyimlerini kullanmıştır.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türk/Osmanlı toplumu ve kültürü hakkında İngilizce olarak kaleme alınmış bir metnin yazılma ve ardından Türkçeye geri çevrilme serüveni yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri kavramları ışığında ele alınmıştır. Kaynak metnin kendisini, *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eseri bir çeviri olarak ele alıp inceleyen bu çalışmada, yazarlar Allan Ramsay ve Cyrus Adler’in yabancı bir kültürü çeviren birer çevirmen gibi davrandıkları gözlemlenmiştir. Yabancı dil yaratımı olarak adlandırılan bu süreçte yazar-çevirmenler bunu, İstanbul’un kahvehanelerinde dinleyip derledikleri hikâyeleri İngilizceye çevirmeleri sürecinde bir takım çeviri stratejileri kullanmalarıyla gerçekleştirdikleri söylenebilir. Yazar/çevirmenler bu süreçte sözcüğü sözcüğüne çeviri, sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri, parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri, egzotizm ve kültürel alıntılar gibi farklı stratejiler kullanmışlardır. Tüm bu çeviri stratejilerinin ise yukarıda verilen örneklerde de açıkça görüldüğü gibi Amerikalı okuyucuya yabancı olan Osmanlı kültürü ve toplumunu tanıtmak, bunu yaparken hem metnin yabancılığını ve egzotikliğini korumak hem de bu yabancı kültürü okuyucuya açıklamak amacı taşıdığı söylenebilir.

Metinsiz geri çeviri olarak adlandırılan eserin Türkçeye geri çeviri sürecinde ise çevirmen Sabri Kalıç’ın kendi dili ve kültürünü anlatan eserde verilen bilginin yanlış, eksik veya uygunsuz olduğunu düşündüğü bölümlerde inisiyatif kullandığı, orijinal metni daha iyi biliyor muşçasına özgür davranma eğiliminde olduğu ve çoğunlukla dipnotlar şeklinde çeşitli düzenlemeler yaptığı görülmüştür. Bu dipnotlarda verilen kimi bilgilerin yanlış olduğu belirtilip doğru bilgi okura sunulurken, kimi dipnotlarda da Türk okuyucu-nun anlayamayacağı düşünülen yerlere açıklama getirilmiştir. Bu bağlamda ilginç olan kendi kültürünü anlatan bir metinde Türk okuruna yabancı gelebilecek unsurların bu-lunmasıdır. Bunun sebebinin ise muhtemelen metnin çok eski bir zaman diliminde 1898 yılında yazılmış olması, daha da önemlisi metnin yazarlarının yabancı kültürlerden olması olduğu söylenebilir. Bunun dışında çevirmenin yerleşik eş anlamlı kelime, açıklama, eklemeler ve serbest çeviri gibi yöntemlere başvurduğu görülmüştür. Bu yöntemlere bakıldığında ise benzer şekilde çevirmen, özellikle açıklama, eklemeler ve serbest çeviride kendi kültürüne ait bilgileri düzenlemiş, bu bilgilere çeşitli eklemeler yapmış ve okuyucuya yeni bilgiler vermiştir. Karadağ’ın (2019, s. 55) da belirttiği gibi genel olarak çeviride otoritenin telif metinlere verildiğini görürüz. Bu çalışmada ele alınan eserde ise çevirmen Sabri Kalıç’ın Türkçeye geri çeviride kullandığı çeviri stratejilerinden yola çıkarak bu otoritenin çeviri metinde ve çevirmende olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yabancı dil yaratımı ve metinsiz geri çevirilerde yazarların ve çevirmenlerin rollerinin iç içe geçtiği, yazarların bir çevirmen, çevirmenin de bir yazar gibi

davranabildiği gözlemlenmiştir. Geri çeviride, çevirmenin kendi kültürü söz konusu olduğunda farklı kararlar alabileceği, daha özgür davranabileceği, bu nedenle de kaynak metne ve kaynak metnin yazarına ilişkin yerleşik otorite algısını sarsabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çeviribilimde merak uyandıran bir alan olarak ortaya çıkan ve bugüne dek farklı bağlamlarda ele alınan metinsiz geri çeviri kavramı, araştırmacılara yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak farklı karşılaştırmalı çalışmaların, Tu ve Li'nin (2017) de belirttiği gibi, söz konusu kavramların ele alınmasında daha sistematik bir kavramsal çerçeve oluşturabileceğine inanılmaktadır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Gamze Kaşkaş

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Gamze Kaşkaş

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that he received no financial support for this study.

Kaynakça

- Adler, C. & Ramsay, A. (1898). *Told in the coffee house: Turkish tales*. Macmillan ve Co.
- Adler, C. & Ramsay, A. (2012). *İstanbul kahvehane hikâyeleri*. (Çev. Kaliç, S). Maya Kitap.
- Ağaoğlu, B. (1981). *Türkiye seyahatnameler kaynakçası*. İstanbul.
- Alimen, N. (2023). "Yabancı dilde yaratım" ve "Metinsiz geri çeviri" kavramları çerçevesinde bir inceleme. *Journal of History School*, 66, 2153-2170. <http://doi.org/10.29228/joh.72136>
- Arditty-Puller, G. (1958). *Moisson de cendres*. Nouvelles Éditions Latines.
- Avcı Solmaz, S. G. (2020). Şarkiyatçı bir metnin geri çevirilerinde güç ilişkileri ve "makbul garb" temsilini yakalama mücadelesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 813- 832. <http://doi.org/10.29000/rumelide.752846>
- Avşaroğlu, M., & Karadağ, A. B. (2019). "Foreign language creation" and "textless back translation": A case study on Turkish translations of Jason Goodwin's Ottoman-themed works written in English. *Advances in Language and Literary Studies*, 10(5), 107-119. <http://doi.org/10.7575/aiac.all.s.v.10n.5p.107>
- Baydere, M. (2018). Geri çevirilerde çevirmenin izini sürmek. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde güncel tartışmalardan kavramsal sorgulamalara* içinde (ss. 317-346). Hiperlink Yayınları.
- Berk, Ö. (2005). *Kavramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi*. Multilingual.

- Boy, H. (2023, 25-26 Eylül). *Dare to disappoint: Growing up in Turkey'in çeviri yoluyla kaynak kültüre dönüşü üzerine betimleyici bir çalışma* [Sözlü sunum]. 9th International KTUDELL Conference: Language, Literature and Translation, Trabzon, Türkiye.
- Çakmak, D. (2022). On “foreign language creation” and “textless back translation”: The case study of a historical novel the Turks and Türkler by David Hotham. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö11, 622-639. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1146743>
- Feng, Q. H. (2002). *A practical coursebook on translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Feng, Q. H., & Li, M. (2001). *Stylistic translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Gökduman, U. C. (2018). ‘Yabancı dil yaratımı’ ve ‘kökensiz geri çeviri’ kavramları üzerinden bir çeviriyi okumak. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde güncel tartışmalardan kavramsal sorgulamalara* içinde (ss. 347-376). Hiperlink Yayınları.
- Guo, T. (2017). On foreign language creation and rootless back translation: A case study of Snow Flower and the Secret Fan. *Journal of Literature and Art Studies*, 7(10), 1354– 1364. <http://doi.org/10.17265/2159-5836/2017.10.017>
- Karadağ, A. B. (2019). Çeviri yoluyla geçmiş, şimdi ve gelecek arasında köprüler kurmak. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde araştırmalar* içinde (ss. 31-59). Hiperlink Yayınları.
- Lamartine, A. M. L. de P. de. (1859). *L'Histoire de la Turquie: Volume 5*. Librairie du Constitutionnel.
- Lin, Y. (1938). *Moment in Peking: A novel of contemporary Chinese life*. John Day Company.
- McCullagh, F., & Ramsay, A. (1914). *Tales from Turkey*. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent ve Co Ltd.
- McCullagh, F. (1914). Preface. F. McCullagh & A. Ramsay (Ed.), *Tales from Turkey* içinde (ss. 7-34). Simpkin, Mars-hall, Hamilton, Kent & Co Ltd.
- Lang, J. M. (2018). Introduction. G., Dujardin, J. M. Lang, & J. A. Staunton (Ed.), *Teaching the literature survey course* içinde (ss. 1-8). West Virginia University Press.
- Molina, L. & Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta*, 47(4), 498–512. <https://doi.org/10.7202/008033ar>
- Müller, G. A. G. (1897). *Letters from Constantinople*. Longmans, Green & Co.
- Neave, D. L. C. (1933). *Twenty-six years on the Bosphorus*. Grayson & Grayson.
- Öztürk Baydere, H. (2019). Geçmişin çeviri yoluyla anlatısında güç mücadeleleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 401-412. <http://doi.org/10.29000/rumelide.606237>
- Öztürk Kasar, S. (2020). Çeviri göstergebilimi ile kent göstergebiliminin bütünleşik bağlamında özde çeviri kavramının incelenmesi. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*. 1(1), 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1918406>

- Sayın, A. B. (2019). Çevirinin yuvaya dönüşü: Sömürgecilik sonrası çeviri kuramında 'metinsiz geri çeviriler'. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde Araştırmalar* (ss. 237-250). Hiperyayın.
- Shuttleworth, M., & Cowie, M. (2004). *Dictionary of translation studies*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Spackman, W. C. (2008). (Ed.). *Captured at Kut, prisoner of the Turks: The great war diaries of Colonel William Spackman*. Pen & Sword Military.
- Sun, Y. (2014). Translation and back translation: Transcultural reinventions in some Chinese American literary works. *Asia Pacific Translation and Intercultural Studies*, 1(2), 107–121. <https://doi.org/10.1080/23306343.2014.908563>
- Taş İlmeç, S. (2020). Translation decisions and methods in paratranslation of textless back translations. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 29, 188-209. <https://doi.org/10.37599/ceviri.803747>
- Tokay Ünal, M. (2016). Batılı iki seyyahın kaleminden İstanbul masalları: Cyrus Adler ve Allan Ramsay'nin kahvehane ziyaretleri. *Osmanlı Araştırmaları*, 48(48), 417-430. <https://doi.org/10.18589/oa.588156>
- Tu, Q., & Li, C. (2017). A Review on Textless Back Translation of China-Themed Works Written in English. *Studies in Literature and Language*, 14, 1-7. <http://www.cscanada.net/index.php/sll/article/view/9177>
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Hamal*. Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Kağan*. Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Wang, H. Y. (2009). *Criticisms on cultural translation*. China Remin University Press.

Yeniden Çevrimlerde Toplumsal Cinsiyet Odaklı Değişiklikler: *The Split* ve *Evlilik Hakkında Her Şey**

Gender-Based Shifts in Remakes: The Case of *The Split* and *Evlilik Hakkında Her Şey*

Araştırma/Research

Göknur ÖNER*, Ayşe Şirin OKYAYUZ, Sinem SANCAKTAROĞLU-BOZKURT*****

*Araş. Gör., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, goner@bartin.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9514-2030

**Prof. Dr. Ayşe Şirin Okyayuz, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sirinokayuz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7512-2764

**Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu-Bozkurt, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sinemsbozkurt@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0376-0358

ÖZET

Bu çalışma, yeniden çevrim olgusunu Çeviribilim bağlamında ve onun iki önemli alt alanı olan görsel-ışitsel çeviri (GİÇ) ve feminist çeviribilim kesişiminde ele almakta ve özellikle *The Split* dizisinin *Evlilik Hakkında Her Şey* adlı Türkçe yeniden çevrimine odaklanmaktadır. Çalışmada, kaynak ile yeniden çevrim ürünleri karşılaştırılarak toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmektedir. Çalışma, çevirinin yalnızca kelimelerin bir dilden diğerine aktarılmasından ibaret olmadığını, bunun yanı sıra üreticilerin kullanabileceği çok sayıda çeviri yaklaşımı, gerçekliği ve mekânı bulunduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, görsel-ışitsel ürünlere artan ilgiyle birlikte, izleyici taleplerine ve tercihlerine hitap etmek için yeni içerik ve yapım teknikleri kullanılmaktadır. Yeniden çevrimler, televizyonun en yaygın izleme platformlarından biri olduğu Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede görsel-ışitsel içeriğin çevrilmesi ve aktarılması için popüler yöntem haline gelmiştir. Yeniden çevrimler temel olarak başka bir kültür tarafından üretilen görsel-ışitsel içeriğin erek tüketicilerin tercihlerine ve kültürel değerlerine uyarlanarak yeni bir izleyici kitlesi için yeniden çekilmesi ve sunulmasıdır. Günümüzde Türkiye çok sayıda yeniden çevrim içerik üreten ülkelerden biri haline gelmiştir. Yeniden çevrimlerin Türk kültürünün izleme alışkanlıkları içinde görsel-ışitsel ürünlerin büyük bir bölümünü oluşturduğu düşünüldüğünde, bu alışkanlıkların bu tür

* Bu makale Göknur Öner'in Hacettepe Üniversitesi'nde Prof. Dr. Ayşe Şirin Okyayuz ve Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu-Bozkurt danışmanlığında yürütmekte olduğu yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

görsel-işitsel ürünler tarafından nasıl şekillendirilebileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, GİÇ ve yeniden çevrimler de dâhil olmak üzere Çeviribilim perspektifinden ve yaklaşımlarından yararlanan bu karşılaştırmalı incelemede söz konusu diziler çalışılırken, yeniden çevrim *Evlilik Hakkında Her Şey* dizisinin toplumsal cinsiyet meselelerinin, özellikle de kadınlarla ilgili olanların temsilinde önemli değişikliklerle üretildiği belirtilebilir. Çalışmanın yönteminde Katerina Perdikaki'nin (2017) film uyarlamalarını göstergelerarası çeviri olarak inceleyen modeli benimsenecektir. Sonuç bölümünde, Türk kültürüne ait yeniden çevrim dizilerindeki toplumsal cinsiyet temelli değişimler ve bu değişimlerin olası nedenleri sunulacaktır. Böylece, incelenen iki kültür arasında toplumsal cinsiyet konularına ilişkin kültürel bakış açılarındaki farklılık vurgulanarak popüler bir yeniden çevrimden örneklerle bu konuların nasıl ele alındığına dair son eğilimler gösterilecektir.

Anahtar Sözcükler: Görsel işitsel çeviri, Feminist Çeviribilim, yeniden çevrimler, toplumsal cinsiyete dayalı kaymalar, Türk dizileri

ABSTRACT

This study examines the phenomenon of remake in the context of translation studies, with a particular focus on the Turkish remake of *The Split* series entitled *Evlilik Hakkında Her Şey*. The study analyses the original and remake products from a gender-based perspective. The study emphasizes that translation is not only about transferring words from one language to another, but that there are many translation approaches, realities and venues available to producers. Thus, with the growing interest in audio-visual products, new content and production techniques are being used to cater to audience demands and preferences. Remakes have become a popular method for translating and transferring audio-visual content in many countries, including Turkey, where television is one of the most common viewing platforms. Remakes are basically the remaking and re-presentation of audio-visual content produced by another culture for a new audience by adapting it to the preferences and cultural values of the target consumers. Given that remakes make up a significant portion of audio-visual products in Turkish culture, it is worth considering how these products shape viewing habits. This comparative analysis draws on perspectives and approaches from gender studies, AVT, and Translation Studies, including remakes. It is noted that the remake *Evlilik Hakkında Her Şey* significantly changed the representation of gender issues, particularly those related to women. The study's methodology adopts Katerina Perdikaki's (2017) model, which analyses film adaptations as intersemiotic translation. The conclusion will present gender-based shifts in the Turkish remake series and the possible reasons for these shifts, highlighting the difference in cultural perspectives on gender issues between the two cultures studied, and demonstrating recent trends in how these issues are portrayed, with examples from a popular remake.

Keywords: audiovisual translation, Feminist Translation Studies, remakes, gender-based shifts, Turkish series

1. Giriş

Çeviribilim, yirminci yüzyılın ikinci yarısında James S. Holmes'un 1972 tarihli ufuk açıcı çalışmasıyla ayrı bir disiplin olarak kabul görmeye başladığından bu yana, "iktidar mücadeleleri, stratejileri, çıkarları ve faydaları ile sosyal bir alan olarak tanımlanan bilimsel bir alan haline gelmiştir" (Bourdieu, 1976)¹. Ayrı bir bilim olarak kendini kabul ettiren çeviribilim disiplinlerarası doğasını devam ettirmektedir. Bu doğrultuda, görsel-

¹ Aksi belirtilmediği sürece İngilizce kaynaklardan alınan alıntılarda çeviri yazarlara aittir.

işitsel ürünler ile 1930'lu yıllarda yolları kesişen çevirinin, çeviribilim içerisinde, Görsel-işitsel Çeviri olarak ayrı bir alana dönüşmesi ve bu alandaki çalışmaların artması ancak 1990'lı yıllar itibariyle mümkün olmuştur (Okyayuz, 2019). Toplumsal cinsiyet çalışmalarının da çeviribilim içinde bir çalışma alanı olarak nispeten geç ortaya çıktığı görülebilir. Görsel-işitsel çeviri ve feminist çeviri üzerine çalışmalar artıyor olsa da üç disiplinin kesiştiği ve çok disiplinli bir kapsamı işaret eden yeniden çevrimlerdeki toplumsal cinsiyet konularının daha az özenle incelenmiş olduğu ifade edilebilir. Alanın haritasını çıkarmak için daha fazla ve derin araştırmalara ve vaka çalışmalarının derlenmesine ihtiyaç vardır. Bu alan, genellikle metinlerin uyarlanması ve yeniden çevrilmesinin ilk aşamasını gerçekleştiren çevirmenler için genel çeviri eğilimlerinin belirlenmesine yardımcı olmak açısından çok önemli olabilir. Çevirmenlerin ve uyarlamacıların yanı sıra, toplumsal cinsiyet meselelerini ve Türk toplumunun günlük yaşamı ve eğlencesi için hayati önem taşıyan dizi ve film gibi ürünlerde kadın ve erkek temsilcilerini çevreleyen kültürel ve sosyolojik normları belirlemek için de bu tür araştırmalar gereklidir. Dolayısıyla, bu üç alanın kesişimi akademik anlamda son zamanlarda önem kazanmıştır.

Kitle iletişim araçları arasında önemli bir yere sahip olan televizyon yayınları, toplumun güzel, iyi, doğru algısını manipüle ederek düşünce dünyasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ünal & Durualp 2012). İnsanların yaşamlarını ve düşüncelerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bu ürünlerin kaynak ve yeniden çevrim sürümlerinde toplumsal cinsiyet temelli değişikliklerin olduğu fark edilmektedir. Orero'ya (2008) göre, "zamanın ve tarihsel koşulların şekillendirdiği farklı retorik gelenekler nedeniyle, farklı kültürler olayları farklı şekillerde anlatır" (s. 180). Bu nedenle, kaynak ürünün Türk izleyicisi için çevrildiği ve aktarımda cinsiyete dayalı değişimler içerdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışma, *The Split*'in Türk kültürü için yeniden çevriminde bu olguları ve olayları örnekleyerek, tarihsel koşulların ve farklı kültürlerin çeviri yaparken ötekiyle nasıl etkileşime girdiğine veya öteki karşısında nasıl dönüşüme uğradığına dair kanıt sağlamayı hedeflemektedir.

Bu Gambier'nin (2003) yeniden çevrimlere bakış açısında da görülebilir. Ona göre, yeniden çevrimler, dili, olay örgüsünü, karakterleri ve kültürel bağlamı, tüm değerleri ve varsayımlarıyla birlikte değiştirme sürecini içeren bir tür uyarlama şeklidir. Aynı zamanda sanatsal bir çeviri türü olarak da değerlendirilebilen yeniden çevrimler, yeniden inşa edildikleri toplumla uyumlu hale getirilmek için değişikliklere uğrayabilir. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, bu değişikliklerin nedenlerini ortaya koymaktır. Bununla birlikte, Okyayuz'a (2016) göre, yeniden çevrimlerin ortak özelliği, kaynak kültür ürününün erek kültürde anlam kazanması için kültürel unsurlar ve gerçekler çerçevesinde yapılan değişikliklere uğramasıdır. Dolayısıyla, bu tür yeniden çevrimlerin amacı, erek kültürü yansıtan bir ürün sunmaktır. Bazı durumlarda, yapılan değişiklikler, yeniden çevrimlerin yaratıcı yazarlarının sanatsal özgür seçimi olabilirken, diğer durumlarda bu değişikliklerin belirli temalar altında sınıflandırılabilen sistemli değişiklikler olduğu görülür (ss. 233-234).

Bu çalışmanın kapsamını, İngiliz dizisi *The Split*'in 18 bölümü ve Türk yeniden çevrimi *Evlilik Hakkında Her Şey*'in 33 bölümü oluşturmaktadır. Kaynak dizinin yeniden

çevrimindeki toplumsal cinsiyet temelli kaymalar, Perdikaki'nin (2017) kitaplardan yapılan film uyarlamalarının analizi için sistematik bir model ortaya koyduğu çalışması temelinde tartışılmaktadır. Perdikaki film uyarlamalarına odaklanmasına rağmen söz konusu modelin başka çalışmalar için de kullanılabileceğinden bahseder, bu görüşten hareketle bu çalışma, yeniden çevrim dizilerindeki değişimleri ve bu değişimlerin Türk toplumundaki nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın inceleme bölümünde Perdikaki'nin çalışmasını temel alan bir nicel tablo sunulmuştur. Bu tablo, *Evlilik Hakkında Her Şey*'in Perdikaki'nin modeline göre dört konu kategorisinden hangilerinin korunduğunu, değiştirildiğini veya çıkarıldığını göstermektedir. Nitel bir analizi takiben ise değişim kategorileri ayrı ayrı ele alınarak örnekler verilmiştir. Bu bölümde, örnekler Türk toplumuna ilişkin sosyolojik çalışmalardan alıntılarla açıklanmıştır. Temsili örnekler ve çalışmanın bulgularına geçmeden önce kısaca çalışmanın iki ayağını oluşturan görsel-işitsel çeviride bir çalışma alanı olan yeniden çevrimlere ve feminist çeviri çalışmalarına değinmek yerinde olacaktır.

1.1 Görsel-işitsel Çeviri ve Yeniden Çevrimler

Görsel-işitsel çeviri, adından da anlaşılacağı gibi hem işitsel hem de görsel katmanları olan materyallerin çevirisinden oluşur. Bunlar: dış sesler, müzik, konuşma gibi işitsel unsurlar ve ekrandaki oyuncular, arka plan görüntüleri, manzaralar ve ekranda görsel olarak gözlemlenebilen yazılar gibi görsel unsurlardır. Orero'nun (2004) belirttiği gibi, teknolojik gelişmeler görsel-işitsel çeviriyi "Çeviribilimin en dinamik alanı" haline getirmiştir (s. 8). Görsel-işitsel çeviri türlerine baktığımızda en yaygın iki tür olarak altyazı ve dublaj çevirileri öne çıkar. Diaz Cintas ve Remael (2007) dublajı şu şekilde açıklamaktadır:

Dublaj, görsel-işitsel bir metnin senaryosunun çevrilmesi ve dudak senkronizasyonundan oluşur ve daha sonra bir dublaj yönetmeni tarafından yönlendirilen oyuncular tarafından ve varsa bir dil danışmanı veya dublaj asistanının tavsiyesi ile gerçekleştirilir (s.6).

Diaz Cintas ve Remael'e (2007) göre altyazı ise şu şekilde tanımlanabilir:

Konuşmacıların kaynak diyaloglarının yanı sıra görüntüde yer alan söylemsel unsurları (harfler, ekler, grafitiler, yazılar, pankartlar ve benzerleri) ve film müziğinde yer alan bilgileri (şarkılar, sesler) yeniden anlatmaya çalışan, genellikle ekranın alt kısmında yazılı bir metin sunmaktan ibaret bir çeviri uygulaması (s. 8).

1920'lerden itibaren, daha önce denenilen çok dilli sürümler üretmek ve dublaj gibi alternatiflere göre daha ekonomik ve zaman dostu bir seçenek olarak altyazılar ortaya çıkmıştır.

Türkiye'deki GİÇ uygulamalarına ve çalışmalarına bakıldığında, görsel işitsel ürünlerin ülkeye çeviri yoluyla girdiği görülmektedir. Okyayuz ve Kaya (2017) da Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914'ten itibaren sinemaya sahip olduğunu ancak filmlerin çeviri ürünler olduğunu vurgulamaktadır. 1920'lerin başında GİÇ uygulamalarının, yeni kurulan Cumhuriyet'te sinema kültürünün eksikliklerini gidermek, Batı'ya yaklaşmak, onu ve kültürünü daha iyi tanımak, halka kitlesel ve ucuz eğlence sağlamak amacıyla yapıldığı görülmektedir (ss. 76-77). Dolayısıyla yeni kurulan bu cumhuriyette çeviri önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Çünkü çeviri, Türk toplumunun hedeflerine ulaşması için bir

repertuar sağlayacak biçim ve fikirleri ithal etmenin bir aracı olmuştur (Tahir Gürçağlar, 2009).

Sinema endüstrisindeki yükselişi, 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında, başlıca çeviri türlerinin dublaj ve uyarlama olduğu ve insanların bu çeviri ürünleri sayıları giderek artan sinemalarda, bazen kasabalarda kurulan açık hava sinemalarında gördüğü dönemde başlamıştır (Okuyuz, 2017a). 1950'lerden 1980'lere kadar Türkiye'de GİÇ'e bakıldığında, en yaygın örneklerinden biri olan uyarlamaların 1950'lerin sonu ve 1960'ların başında oldukça yaygın bir şekilde yapıldığı görülmektedir (Okuyuz ve Kaya, 2017, s. 78). Bu dönemlerde sinema sahipleri için bir filmi seyirciye sunmanın ucuz ve kolay bir yolu olmasının yanı sıra, uyarlamalar ve yabancı yapımlar Türk halkını Batı'yı daha fazla tanımaya teşvik etmiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda televizyonun ve TRT'nin Türkiye'ye gelişi, Türkiye'deki görsel-işitsel ve GİÇ repertuarını geçen yıllara göre değiştirmiştir. İlk yayını 31 Ocak 1968'de yapılan TRT'de çoğunlukla yabancı yapımlar gösterilmiş ve en yaygın GİÇ türü dublaj olmuştur (Okuyuz ve Kaya, 2017, s. 84). Günümüz GİÇ ve TV ilişkisinde de bu çalışmada olduğu gibi yeniden çevrimlerde ya da ilgili görsel-işitsel ürünlerde aynı motiflerin örnekleri görülebilmektedir.

Sinemanın sadece görsel ürünlerle başladığı dönemden bu yana birçok çığır açıcı değişim yaşanmıştır. Yeniden çevrimler de bu gelişmelerin beraberinde getirdiği GİÇ türlerinden biridir. "Neredeyse sinemanın kendisi kadar eski" olan yeniden çevrimlerin ilk örneğinden bu yana, "filmlerin ve TV şovlarının her zaman yeniden çevrildiği, genellikle dilsel ve kültürel sınırları aştığı" açıktır (Evans, 2018, s. 160). Yeniden çevrimler, yabancı bir kültürde üretilen görsel-işitsel bir ürünün kaynak olarak alınıp yeni bir kültürde farklı bir dilde yeniden üretilmesi olarak tanımlanabilir. Leitch'e (2002) göre yeniden çevrimler "eski filmlerin yeni versiyonlarıdır" (s. 37). Mazdon'a (2000, s. 2) göreyse "daha önceki bir senaryoya dayanan filmlerdir".

Ancak, yeniden çevrimlerin çeviribilimde bir tür GİÇ olarak kabul edilmesi uzun zaman almıştır. Evans (2014), çeviribilimde bir çeviri türü olarak yeniden çevrimlerin nadiren çalışılmasını, çeviribilim akademisyenlerinin, sözlü ve yazılı dili içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan çoklu film modlarının yeniden çevrilmesinden ziyade, metinlerin dilsel özelliklerine odaklanmış olmalarına bağlar. Bununla birlikte, çeviribilim alanındaki akademisyenler sayesinde bu durum son yıllarda değişmektedir. Bu bağlamda, GİÇ ve özellikle Türkiye'deki yeniden çevrim uygulamaları üzerine çalışan Okuyuz (2016), yeniden çevrimlerde yapılan işin özünde 'kültürlerarası iletişim' sağlayan bir ürünün aktarıldığını ve bu eylemin tıpkı altyazı ve dublajda olduğu gibi Çeviribilimin çalışma alanına girdiğini savunur ve yeniden çevrimleri çeviri çalışmaları altında incelemenin gerekçesini Gideon Toury'nin önermelerine dayandırır. Toury (2012), bir metnin çeviri olarak kabul edilebilmesi için kaynak metin şartı, aktarım şartı ve ilişki şartı olmak üzere üç şart sıralar (s. 28).

Toury'nin çeviri önermelerine bakıldığında, birinci olarak kaynak metnin varlığı, ikinci olarak metnin aktarılması ve üçüncü olarak kaynak metin ile erek metin arasındaki ilişki bulunmalıdır. Yeniden çevirme sürecinde, her yeniden çevrimin açılış ve kapanış jeneriğinde bir kaynak metin olduğu kabul edilmelidir. Türkçe erek metin ile kaynak metin arasındaki ilişkide farklılıklar, benimseme ve görsel-işitsel ürünleri yeniden

çevirenlerin sanatsal katkıları gibi faktörler üzerinde incelenebilir. Bu bağlamda, Toury'nin yaklaşımı çevirinin temel öğelerini ve çeviri sürecindeki ilişkileri vurgulamaktadır. Toury'nin bir ürünün çeviri olarak kabul edilmesi için önerdiği üç şartın yeniden çevrimlerde olduğu görülebilir. Çeviri süreci, biri kaynak metin diğeri de aktarım sürecinde oluşturulan çeviri metin olmak üzere iki tarafı içerdiği gibi, yeniden çevrimler de bu iki tarafı içerir. Kaynak metin, kaynak dizi ya da film gibi bir yapıtken; erek metin de yeniden çevrimdir.

Okyayuz (2016), yeniden çevrimlerde, yapılan işin özünde kültürlerarası iletişimi sağlayacak bir ürünün aktarıldığını, bunun da tıpkı altyazı ve dublaj gibi çeviri türlerine girdiğini savunmaktadır. Günümüzde yeniden çevrimler, GİÇ'in bir parçası olarak değerlendirilmektedir. GİÇ'in tarihine bakıldığında, Scognamillo'ya (2014) göre, Türkiye'de sinema ve film endüstrisi yabancı filmlerin Türkçeye uyarlanması ya da dublajı yoluyla gelişmiştir (akt. Okyayuz, 2016). Okyayuz (2017a) da teknik yeniliklerin Türkiye'de görsel-işitsel ürünlerin ithalatı için yeni fırsatlar doğurduğunu ve 20. yüzyılda sinema ve televizyonun Türk toplumunun evrimine hem Türk kimliğini koruyacak hem de belirli bir yönde geliştirecek şekilde katkıda bulunduğunu belirtir.

21. yüzyıla gelindiğinde ise, RTÜK'ün verilerine göre Türkiye'de karasal ortamda yayın yapan 16 ulusal, 8 bölgesel ve 151 yerel televizyon aracılığıyla toplam 175 televizyon kanalı bulunmaktadır. 350 televizyon kanalı uydu üzerinden, 172 televizyon kanalı ise kablo üzerinden yayın yapmaktadır (Yusuf, 2022). İnsanlar yaklaşık 3 saat 34 dakika televizyon izlemektedir (RTÜK, t.y.). Bu yüksek izlenme oranlarına ve kanallara bağlı olarak, son beş yıl içinde Türkiye'de yapılan yeniden çevrim dizilerin sayısı artmıştır.

Bu çalışmanın kapsamında bakıldığında, son beş yıl içerisinde Türkiye'de yapılan yeniden çevrim diziler aşağıda görülebilir:

Tablo 1

2020-2024 Yılları Arasında Türkiye'deki Yeniden Çevrim Dizilere Örnekler

Kaynak Diziler	Yeniden çevrimler
Dr. Foster (2015-2017)	Sadakatsiz (2020-2022)
Show Window: The Queen's House (2021-2022)	İyilik (2022-2023)
Shtisel (2013-2021)	Ömer (2023-present)
La Chica que Limpia (2027-2018)	Adım Farah (2023-present)
Cunning Single Lady (2014)	Aşk Mantık İntikam (2021-2022)
Your Honor (2020)	Hâkim (2022)
New Amsterdam (2018-2023)	Hayat Bugün (2022)
Happy Valley (2014)	Son Nefesime Kadar (2022)
Ashita, Mama ga Inai (2014)	Çocukluk (2020)
Innocent Defendant (2017)	Mahkûm (2021-2022)
Liar (2017-2020)	Yalancı (2021)
Without Family (1994)	Taçsız Prenses (2023-)
Dr. Romantic (2016-present)	Kasaba Doktoru (2022-2023)
Queen Sugar (2016-2022)	Kraliçe (2023)

1.2 Toplumsal Cinsiyet ve Çeviri

Çeviribilim, 1980'lerde kültürel bir dönüşle birlikte toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla bağlantı kurmuş ve feminist çevirinin önünü açmıştır. Abdal'a (2022) göre feminist çeviri kavramı, çeviriyi toplumsal dönüşüm mekanizmalarını etkileyen kültürlerarası bir yenden yazma eylemi olarak kavramsallaştıran 1980'lerin sonundaki kültürel dönüş yaklaşımının getirdiği kuramsal açılımlardan ortaya çıkmıştır (s. 11). Feminist çeviri kavramıyla birlikte feminist akademisyenler ve çevirmenler toplumsal cinsiyet rollerinin çeviri süreçlerini ve ürünlerini nasıl etkilediğini sorgulamaya başlamış, çevirmenler, feminist ideolojiyi hem kendi kültürlerinde hem de küresel olarak yaymak için feminist metinleri çevirmeye başlamıştır. Böylece, çevirilerde ve metinlerde kadınların nasıl temsil edildiği, toplumsal cinsiyetin çevirilerde dil kullanımını nasıl etkilediği incelenmeye başlamıştır. Böylelikle, çeviri ve feminizm arasında, dili alanın temel araçlarından biri olarak konumlandıran bir bağlantı ve ortaya çıkan güçlü bir karşılıklı ilişkiyle, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve çeviribilim, hem kadınların sosyal ve edebi dünyadaki yerini hem de çevirinin akademik ve edebi dünyadaki yerini güçlendirmek için birlikte çalışmıştır.

GİÇ gibi farklı çeviri alanları, toplumsal cinsiyet konularıyla etkileşim halindedir. Toplumsal cinsiyetin çeviribilim alanında çalışılmasının, toplumu şekillendiren toplumsal cinsiyet rollerini ve yapılarını anlamak, belirli grupların zarar görmesine neden olabilecek normları değiştirmek ve daha kapsayıcı ve eşitlikçi çeviri süreçleri ve ürünleri yaratmak için önemli olduğu söylenebilir. Dil, toplumların fikirlerinin inşasında en önemli faktörlerden biri olarak, toplumsal cinsiyetin dillerde nasıl inşa edildiğini ve yansıttığını ortaya çıkarmakta ve kalıp yargılara meydan okumakta yardımcı olabilir. Dil, toplumsal iktidar yapılarını yansıtan ve sürdüren güçlü bir araç olduğu için çeviri bu konuda en önemli araçlardan biridir ve çeviri yoluyla farklı kültürlerin eşitlikçi ve tabusuz toplumsal cinsiyet rolleri ve anlayışları diğer kültürlerle ve dillere tanıtılabilir ki bu feminist çeviri çalışmalarının odaklandığı noktalardan da biridir.

Türkiye'de ise feminist düşünce ve hareketlerin varlığını hissettirmeye başlaması 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1980'lere gelindiğinde, Türkiye'de feminist çevirinin ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının başlangıcı, ikinci dalga feminist hareketin ülkede kendini hiç olmadığı kadar belirgin hale getirmesiyle başlar. Kadın Çevresinin çevirileri, Türkiye'de feminizm konusundaki yerel bilgi ve teorik repertuarın gelişmesine katkıda bulunur (Ergün, 2016). Luise von Flotow'un (1991) feminist çeviri stratejileri gibi çeşitli yöntemler kullanılarak, yerel bir feminist söylem ve bilinç oluşturulur. Feminist çevirmenler, önsöz gibi stratejiler kullanarak çeviri süreçlerini açıklamayı, kendilerini görünür kılmayı ve okuyucuyu toplumsal cinsiyet önyargıları konusunda bilgilendirmeyi amaçlamıştır.

Bugün alana baktığımızda, bu alandaki çalışmaların sayısının hala yeterli olmadığı, ancak yıllar geçtikçe alanın önem kazanmaya, gelişmeye ve çalışma sayısının artmaya devam ettiği görülmektedir (bkz. Çelik, 2022; Dağabak, 2018; Karadağ, 2013; Yücel & Orhan, 2018).

2. Yöntem

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet çalışmaları temelli bir bakış açısıyla yeniden çevrim dizilerdeki kaymaları ve nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemine sahip bu çalışma betimseldir. Çalışmanın bütüncesini İngiliz televizyon dizisi *The Split* ve onun yeniden çevrimi olan *Evlilik Hakkında Her Şey* oluşturmaktadır. Kaynak dizinin toplam 18 bölümü ve yeniden çevrim dizinin 33 bölümü izlenmiş ve bu dizilerdeki toplumsal cinsiyete dayalı kaymalar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Kaymalar incelenirken Perdikaki'nin (2017) kitapların film uyarlamalarının analizi için sistematik bir model ortaya koymaya çalıştığı çalışması kullanılmıştır. Diziler arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı kaymaları tespit etmek için alınan notlardan yola çıkarak, Perdikaki'nin (2017) modeli temelinde bu kaymalar için dört farklı kategori belirlenmiştir. Kaynak ve yeniden çevrim dizi arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı kaymaların en çok hangi noktalarda gerçekleştiği incelenmiş, Perdikaki'nin modeli bu kaymalar özelinde uyarlanarak "Karakter Kaymaları, Olay Örgüsü Kaymaları, Diyalog Kaymaları, Mekân Kaymaları" kategorileri belirlenmiştir. Kategoriler altında gruplanan kaymalar daha sonra Perdikaki'nin (2017) 3 kayma stratejisi olan "Kısmi Değiştirme", "Değiştirme" ve "Dönüştürme" stratejileri kullanılarak incelenmiştir. Daha sonra, Türk toplumuna ilişkin sosyolojik çalışmalar, tezler, makaleler ve resmî belgelerden destekleyici veriler sağlanarak dört konu kategorisindeki her bir örneğin niteliksel tartışması ortaya konmuştur. Bu sayede, yeniden çevrim dizilerdeki değişimlerin neler olduğu ve kaynak dizinin Türk toplumuna çevrilmesinde bu kaymaların gerçekleşme nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Aşağıda, Perdikaki'nin (2017) modeli temel alınarak belirlenmiş dört tanımlayıcı kategori incelenirken kullanılacak kayma stratejilerinin bir tablosu görülebilir:

Tablo 2

Katerina Perdikaki'nin Kayma Türleri Sınıflamasına Dayalı Tablo

Kısmi Değiştirme	Değiştirme	Dönüştürme
İlave	Farklanma	Ekleme
Sadeleştirme	Abartma	Çıkarma
	Somutlaştırma	
	Duygu yükleme	

2.1 The Split ve Evlilik Hakkında Her Şey

The Split, (2018-) Birleşik Krallık'ta BBC One kanalında yayınlanan bir İngiliz hukuk drama dizisidir. Dizi 3 sezondan oluşmakta ve her sezon 6 bölüm içermektedir. The Defoes adında bir aile hukuku firması olan bir aileyi konu almaktadır. Dizide bir anne ve onun üç kızı olmak üzere dört farklı kadının yaşamı ele alınır. Bu dizide evlilik, ilişki, ihanet ve bağlılık gibi kavramların karakterler üzerinden nasıl kurgulandığı görülmektedir (The Split, 2021).

The Split, Türk yapımcı MF Yapım tarafından yeniden çevrilerek Türkiye'de 21 Eylül 2021 tarihinde FOX TV'de *Evlilik Hakkında Her Şey* adıyla yayınlanmaya başlanmıştır. Bu yeniden çevrim dizi, Türkiye'nin ilk hukuk dizisi olarak tanıtılmıştır (Beyaz, 2021). Dizin yayıncısı FOX TV'de *Evlilik Hakkında Her Şey*'in konusunu şöyle anlatır:

(...) Cevher ailesine mensup birbirinden çok farklı dört kadının ortak geçmişlerine tepkileri de altından kalkma yöntemleri de birbirinden farklıdır. Bir evliliğin bütün aşamalarını bu dört kadın kahramanımız üzerinden görürüz. Çolpan boşanmış, Azra uzun yıllardır evli, Güneş evlilik arifesinde ve Sanem ise evlilik kavramını tümüyle reddetmektedir. Müvekkillerin hikayelerinin de dahil olmasıyla *Evlilik Hakkında Her Şey*; aile, aşk, sadakat ve boşanma düzeninin kirliliğini gözler önüne sürmekten çekinmeyecek hikayeleriyle seyirciyi buluşturacaktır.

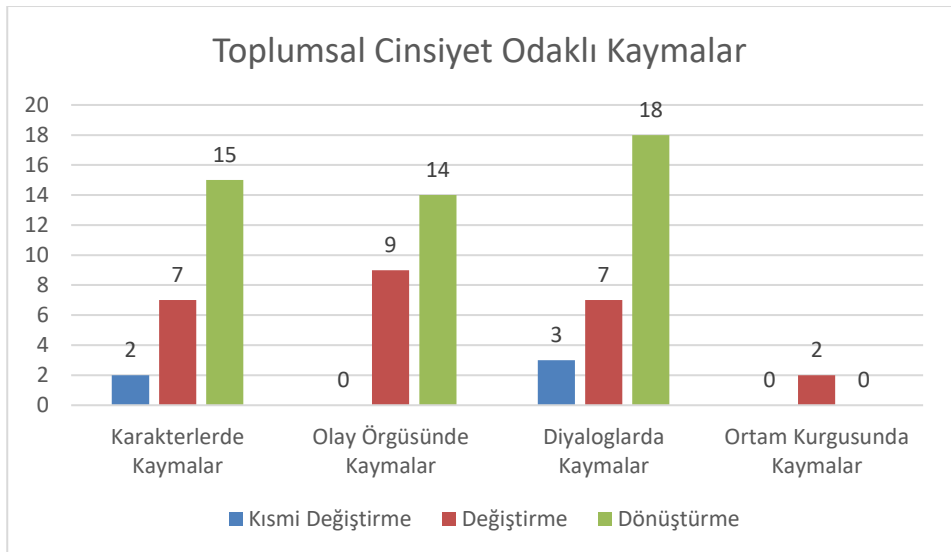
Yeniden çevrim dizi, kaynak dizideki birçok olay ve karakteri korurken, toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyal normlar açısından birçok değişiklik içermektedir. Farklı kültürlerin toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişki dinamikleri konusunda farklı bakış açıları olduğundan, iki dizi arasındaki kaymalar aşağıda ayrıntılı olarak incelenerek bu farklılıklarla nasıl başa çıkıldığı ve yeniden çevrim sürecinde izlenen çeviri stratejileri ve bunların nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

3. Bulguların Yorumlanması

Aşağıdaki grafik, Perdikaki'nin (2017) modelinden yararlanarak, cinsiyete dayalı kaymaların dört yeniden çevrim kayma kategorisine oransal dağılımını göstermektedir:

Şekil 1

Toplumsal Cinsiyet Odaklı Kaymalar

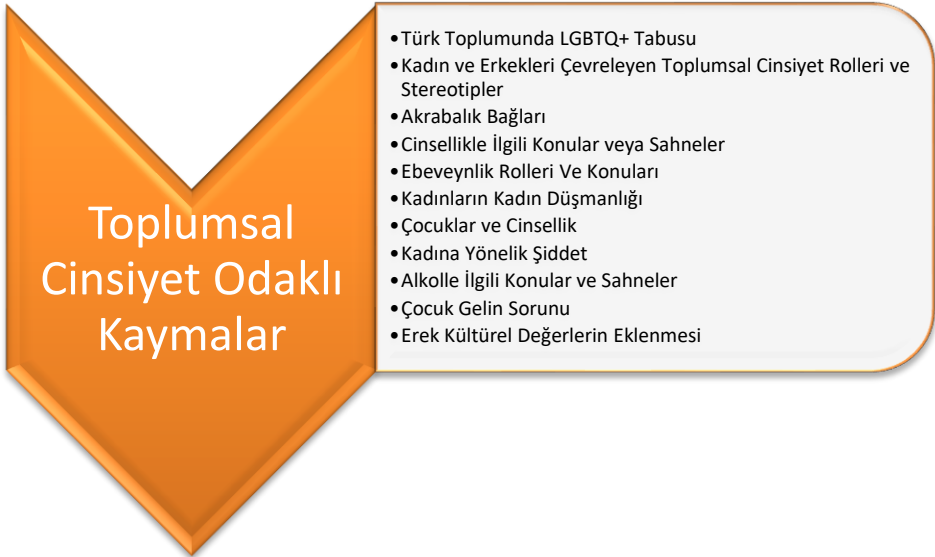
Bu çalışmanın kısıtları kapsamında, karşılaştırmalı olarak incelenen kaynak ve erek diziler arasında bulunan toplumsal-cinsiyet odaklı kaymalara münferit olarak yer verilmeyecek, bunlar makalenin dayandığı tezde ayrıntısı ile verildiğinden ve çok uzun bir inceleme ve anlatıyı kapsadığından bu bulguların özellikle tartışma ve yorumlamasına yer verilecektir.

İki ürün arasındaki toplumsal cinsiyet kaymalarına bakıldığındaki bulgular dikkat çekicidir. Kaynak ve erek metin dizileri arasındaki bu kaymaların çevirisinde Perdikaki'nin (2017) modeli uyarlanıp incelendiğinde, en sık kullanılan çeviri stratejisinin ekleme ve çıkarma alt stratejilerini içeren dönüştürme stratejisi olduğu görülmüştür.

Yukarıda 4 kategori altında incelenen yeniden çevrim dizide gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet temelli kaymaların özellikle bazı temalarda yapıldığı görülmüştür. Bu temalar aşağıdaki gibidir:

Şekil 2

Evlilik Hakkında Her Şey'de Cinsiyete Dayalı Kayma Temaları

Yeniden çevrim *Evlilik Hakkında Her Şey* dizisinde bu temaların nasıl ele alındığı ve izleyiciye nasıl aktarıldığı aşağıda örneklerle detaylı olarak analiz edilmiştir.

3.1 Türk Toplumunda LGBTQ+

İki sürümün karşılaştırılmasında özellikle LGBTQ+ karakterlerde değişiklikler yapıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin, kaynak dizi *The Split*'te, başrol karakteri Hannah'ın patronu 40'lı yaşlarında siyahi bir adam olan Alex Zander Hale'dir. Dizide, Zander eşcinseldir ve çevresindeki herkes bunu bilmektedir.

Yeniden çevrimde Azra'nın patronu, 60'larında beyaz ve heteroseksüel bir erkek olan Erman Arsen'dir. Dolayısıyla Zander karakterinin yeniden çevrim diziden silinip yerine başka bir karakter eklemesi yapıldığı görülür. Bu durumda yeniden çevrim dizide, çıkarma stratejisinin neden olduğu bir dönüştürme kayması olduğu söylenebilir. Türkiye'de LGBTQ+ bireylerin konumu ve onlara bakış açıları incelendiğinde, toplumda tabularla çevrili bir ortam olduğu ve bu bireylerin ve sorunlarının Türk televizyonlarındaki temsilinin bir dizi kültürel, dini, sosyal ve siyasi dinamikten etkilendiği açıkça görülebilir. Heteronormativiteyi önceleyen muhafazakâr değerler ve toplumsal normlar bu tür yaklaşımlara katkıda bulunan faktörler olabilir. Buna ek olarak, siyasi ortam da LGBTQ+ konularının Türk televizyonlarında nasıl yansıtıldığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Szulc'a (2011) göre, Türk toplumu için 'normal' ya da 'doğal' olarak kabul edilen cinsellik heteroseksüel ve tek eşli ilişkileri içermekte, bunun dışındaki her türlü ilişki normal dışı ve uygunsuz olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de bazı LGBTQ+ örgütlerinin mahkeme kararlarıyla, 'genel ahlaka' ve 'Türk aile yapısına' aykırı olmaları ya da yasadışı faaliyetlerde bulunmaları gerekçeleriyle kapatıldıkları görülmüştür (Szulc, 2011). Eşcinsel olmanın, eşcinsel ilişki yaşamının veya bir LGBTQ+ örgütü kurmanın yasadışı olmadığı açıktır; ancak bunlar Türkiye'de "devlet kurumları, polis güçleri ve savcılar tarafından yoğun bir şekilde kısıtlanmakta ve kontrol edilmektedir" (Özbay & Öktem, 2021, s.117). Dolayısıyla, LGBTQ+ bireyler veya meseleler, yukarıda sıralanan olası nedenlerden ötürü Türkiye'deki yeniden çevrim dizilerinde görmezden geliniyor ve dizilerden çıkarılıyor olabilir.

3.2 Kadın ve Erkekleri Çevreleyen Toplumsal Cinsiyet Roller ve Basmakalıp Temsiller

Yeniden çevrim dizi, Güneş'in evli ve çocuklu, mutlu bir kadın olmasıyla sona erer. Kaynak yapımda kocasını kaybeden Rose, dizinin sonunda bekâr kalırken, yeniden çevrim dizide Güneş'in kocasının ölmemesi ve ondan bir çocuk sahibi olması geleneksel Türk toplumunda var olan bazı kültürel beklentilerle ilişkilendirilebilir. Bilgin (1998), Türk toplumunda aile kurumunun Batı kültürlerine göre çok daha güçlü olduğunu, toplum tarafından benimsendiğini ve kabul gördüğünü, kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğunun evlilik yoluyla aile olmaya büyük önem verdiğini belirtir. Bu durum, Türk toplumunda kadınların aile kurmak ve çocuk sahibi olmak gibi toplumsal beklentilerle karşı karşıya olmasıyla açıklanabilir. Ergun (2022), prime-time Türk dizilerinde kadınların evliliğe meraklı bireyler olarak resmedildiğini, toplumsal olarak "normal" kabul edilen bireyin doğması, büyümesi, evlenmesi, üremesi, aile kurması ve ardından ölmesi olduğunu ve kadınlar söz konusu olduğunda bu durumun normal olandan ziyade kadınlara uygun ve yakışan olduğunu belirtir ve toplum tarafından normalleştirilen bu kalıpların yaygın olduğunu ifade eder. Ergun, kadınların evlenmesi gerektiği algısının Türk prime-time dizilerinde yaratılan senaryolar ve kurgu karakterler tarafından onaylanıp güzelleştirildiğine ve bu algıların toplum tarafından beslendiğine dikkat çeker.

3.3 Akrabalık Bağları

İncelenen bütüncede toplumsal cinsiyete dayalı kayma örneklerine bakıldığında yeniden çevrim dizide karakterlere bağlı bir dönüştürme kayması kullanılarak ekleme stratejisinin kullanıldığı görülmüştür. Yeniden çevrim dizide Güneş'in nişanlısı Yalın, Azra'nın iş

arkadaşı ve eski aşkı olan Yıldırım'ın yeğeni olarak tasvir edilir. Ancak kaynak dizide Rose'un nişanlısı James ile Hannah'nın iş arkadaşı ve eski aşkı Christie arasında amca-yeğen ilişkisi yoktur. Türk toplumuna bakıldığında aile ve akrabalık ilişkilerinin güçlü olduğu, çekirdek ve geniş ailede güçlü bir karşılıklı bağlılık duygusu olduğu ve aile bağlarının, ebeveynler ve kardeşlerin yanı sıra daha uzak akrabalar arasında da güçlü olduğu görülebilir. Akyıl (2012) çalışmasında, Türkiye'nin kolektivist kültüre sahip bir ülke olduğunu, yani çekirdek ve geniş aile ile çok güçlü ve yakın bağları olduğunu vurgulayarak bu fikri desteklemektedir. Bu kültüre sahip toplumlarda bireylerin birbirlerine karşı sadakat, karşılıklı bağlılık ve dayanışma duyguları güçlüdür. Böylesine samimi ve sıcak bağları televizyonda görmek, Türk izleyicilerin kendilerini diziye ve karakterlerine daha yakın hissetmelerini sağlayabilir. Dolayısıyla, Güneş'in sevgilisi Yalın'ın yeniden çevrimde Yıldırım'ın yeğeni olması, izleyicinin Yalın ve Yıldırım'a duygusal olarak daha fazla yakınlaşmasını sağlayabilir.

3.4 Cinsellikle İlgili Konular veya Sahneler

İncelenen bütüncüye bakıldığında cinsellikle ilgili konular ve sahnelerde de yeniden çevrim sürümde belli kaymalar gözlemlenmiştir. Örneğin, Nina karakterinin yeniden çevrim dizide Sanem olarak tasvir edilmesinde, bir farklanma stratejisinin kullanılarak değiştirme kaymasının olduğu görülebilir. Kaynak dizideki Nina karakterinin alkolik olması, seks hayatı gibi konular yeniden çevrim dizideki Sanem karakterinde görülmemektedir. Bu değişikliğin RTÜK'ün radyo, televizyon ve internet yayınlarını düzenleyen 6112 sayılı kanunıyla ilgili olabileceği söylenebilir. RTÜK'ün yayın hizmetlerinin ilkelerini düzenleyen 24 maddesi içinde 8. maddenin f ve n bendinde yayın hizmetleri "Toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz" ve "müstehten olamaz" ifadeleri yer almaktadır (RTÜK, 2011). Yeniden çevrim dizinin yapımcılarının ve çevirmenlerinin, Sanem'in hayatında ve karakterinde cinsellik içeren sahne ve konuları diziden bu sebeplerle çıkarmış olduğu söylenebilir.

3.5 Ebeveynlik Roller ve Konuları

Türk toplumuna bakıldığında ebeveynlik rolleri otoriter olma eğilimindedir ve bu otoriterlik ebeveynlerin çocuklarının hayatları ve kararları üzerinde söz sahibi olmalarını sağlar (Kisbu vd., 2023). Örneğin, çocukların evlilik kararı almaları söz konusu olduğunda ailelerinin onayını almak sosyal açıdan önemli bir unsurdur. Bütüncü içinde birkaç örnekte de bu olgu görülmektedir. Kaynak dizide James'in ebeveynleri, oğullarının papazın penisini tuttukten sonra onu affedip evlenme kararına karışmazken, Yalın'ın ebeveynleri, Güneş'in başka bir erkeği öptüğünü öğrenince, oğullarının onunla evlenmesine karşı çıkarlar. Buradan, ebeveynlerin karar verme sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülebilir.

Yapılan araştırmalar, Türk toplumunda ebeveynlerin ve çocukların, eş seçerken aile onayını çok önemli gördüklerini gösterir. Örneğin, Deniz ve Aydemir (2021), üniversite öğrencileriyle yaptıkları araştırmada eşlerini kimin seçmesi gerektiğini sorduğunda, kız öğrencilerin %66,1'i önce kendileri, sonra ailelerinin onayının alınması gerektiğini, erkek öğrencilerin %57,8'i ise karar vermeden önce ailesinin onaylaması

gerektiğini belirtmiştir (s. 63). Dolayısıyla Türk toplumunda evlilik söz konusu olduğunda ailenin onayının ve isteklerinin önemli olduğu ve anne-babaların çocuklarının hayatları konusunda kendilerini söz sahibi olarak gördükleri, Yalın'ın yeniden çevrim dizideki ebeveynlerinin rolünden de anlaşılabilir.

3.6 Kadınların Kadın Düşmanlığı

Toplumsal cinsiyet kaymaları bağlamında bütüncede kadınların kadın düşmanlığı ile ilgili örneklere bakıldığında yeniden çevrim dizide ekleme stratejisi ile sonuçlanan dönüştürme kaymaları olduğu görülür. Bu örneklere bakıldığında, kadınların, konu aldatma olduğunda kocalarından daha çok kocalarının birlikte olduğu kadını suçlama eğiliminde oldukları görülür. Bu tür durumlarda daha çok kadınlar arasında bir düşmanlık duygusu oluşmaktadır. Yeniden çevrim dizide bakıldığında Songül, aldatıldığını öğrendiğinde önce kocasına değil Elçin'e öfkelenerek ona tepki verir. Bıçakla Elçin'in silikon göğüslerine saldırır. Burada Elçin'in göğüslerine silikon yaptırması seyircinin gözünde onu değersizleştiren ve metres olduğu gerçeğine vurgu yapan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Türk toplumunda sıradan aile kadını imajında, bir anne veya eş figürünün göğüslerini yaptırdığı pek düşünülmez. Silikon göğüs, basmakalıp temsile dayalı yargılar ele alındığında Türkiye'de sosyal sınıf statüsünde çekici veya metres kadının simgesi olarak görülebilir. Bunun bir yansıması bu örneklerde görülebilir. Benzer şekilde bütünceden bir başka örnekle, aldatılan Reyhan, kocasını değil de onun sevgilisi Gizem'i suçlar. Hatta Gizem'in avukatı Azra'ya "şeytanın avukatı" der. Reyhan'a göre kocasının aklı şeytan olan Gizem tarafından çelinmiş ve yuvası dağıtılmıştır. Türk toplumunda eşlerin sadakatsizliği bağlamında yapılan suçlamalarda cinsiyetçi bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Erkek eşler başka bir kadınla birlikte olduğunda genellikle aldatan erkek değil de birlikte olduğu kadınlar 'kaltak' gibi aşağılayıcı sıfatlarla hedef alınır ve ailenin parçalanmasındaki tüm sorumluluk onlara yüklenir. Özkan'ın (2019) çalışması da bu durumu destekler niteliktedir. Araştırmaya göre, toplumumuzda sadakatsizlik davranışlarında kadınlar 'aktif' ve 'yıkıcı' olarak kategorize edilirken, erkekler ise 'pasif' ve 'mağdur' bir konumda değerlendirilmektedir."

3.7 Çocuklar ve Cinsellik

Bütünceden örneklere bakıldığında çocuklar ve cinsellik ile ilgili konularda yeniden çevrim dizide dönüştürme kaymalarının olduğu görülür. Kaynak dizide, Hannah ve Nathan'ın ilk sezonda 16 yaşındaki kızları Liv'in lisedeki sevgilisi ile seks yapması ve annesi Hannah'nın bunu öğrenince Liv'i jinekoloğa götürerek doğum kontrol hapına başlatması olayı yeniden çevrim diziden çıkarılır. Benzer şekilde, üçüncü sezonda Liv'in Gael isimli bir çocuğu aile evine getirerek onunla beraber yaşamak istemesi de yeniden çevrim diziden silinen olaylardandır. Ailesi bu durumlardan hoşlanmasa da Liv'in bir birey olduğunu kabullenerek ona müdahale etmezler. Ancak, yeniden çevrim dizide Azra ve Sergen'in kızı Miray'ın sevgilisi yoktur. Türk toplumunun belirli kesimlerinde, henüz evli olmayan çiftlerin birlikte yaşaması hoş karşılanmazken kız çocuklarının erkek arkadaşının olmasının bile çoğu aile tarafından hoş karşılanmadığı görülebilir. Bu nedenle, prime time dizilerin çoğunluğu aileler tarafından izlendiğinden (Okuyuz, 2016), yeniden çevrim dizide çıkarma ile sonuçlanan dönüştürme stratejisine başvurulması doğal

olabilir. Örneğin, Türkiye'de akademisyenlerin cinsiyet algıları üzerine yapılan bir araştırmada, "Genç bir kızın ailesi tarafından flört etmesine izin verilmeli" ifadesine katılımcıların %45,9'unun "katılmıyorum" yanıtını vererek bu durumu uygunsuz bulduğu görülmüştür. Araştırmacılar, yüksek eğitilmiş bu grup içinde bile çoğunluğun kadın özgürlüğüne yönelik geleneksel tutumlara sahip olduğunu ve bu sonuç doğrultusunda genç bir kadının bir erkekle ilişki yaşaması için ailesinin iznine bağlı olması fikrinin kadınların özgürlüğü üzerinde önemli bir kısıtlama olduğunu belirtir (Kahraman Yüce vd., 2014). Aynı zamanda Liv'in cinselliğiyle ilgili konularda yeniden çevrim dizide yapılan çıkarmalara bakıldığında cinsellik ve "bekâret" kavramının, Türk toplumunda tabu olarak kabul edildiği ve bu konuların genellikle tartışılmadığı ve özellikle görmezden geldiği söylenebilir (Evcili vd., 2013).

3.8 Kadına Yönelik Şiddet

Bütüncedeki belli örneklerde kadına yönelik şiddetin de işlendiği saptanmıştır. Kaynak dizide olmayan Ceylan karakterinin yeniden çevrim diziyeye kadına şiddet konularına dikkat çekmek ve toplumda farkındalık oluşturmak üzere eklendiği söylenebilir. Ceylan, kocası tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalan, hatta neredeyse öldürülen bir kadındır. Tekkas Kerman ve Betrus (2020) da çalışmalarında görülebileceği gibi Türk toplumunda her yıl birçok kadın fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Yeniden çevrim diziyeye baktığımızda ise Ceylan'ın dizideki cinsiyet temsili bu konuya dikkat çekmek üzere verilen toplumsal bir mesaj olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de farklı şiddet biçimlerine maruz kalan kadınların yanı sıra, her yıl öldürülme riskiyle karşı karşıya kalan birçok kadın olduğu da görülebilir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun verileri, 2023 yılında Türkiye'de toplam 315 kadının öldürüldüğünü gösterir. Bu cinayetlerde ise kadınların yaklaşık %70'inin, kendi hayatlarıyla ilgili karar vermek istemeleri nedeniyle erkekler tarafından öldürüldüğü görülmüştür (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2024). Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda yapımcıların toplumda farkındalık uyandırmak için ekleme stratejisini kullandığı ve kadınların genç yaşta evlendirilmemesi, eğitim hayatından zorla koparılmamaları, şiddete maruz kaldıklarında yalnız bırakılmak yerine aileleri ve çevreleri tarafından destek görebilerek şiddet gösteren kişiden uzaklaştırılmasının sağlanması konuları izleyiciye aktarılmak istenmiş olabilir. Dolayısıyla, Ceylan'ın yeniden çevrim diziyeye eklenmesi, genel hikâyeye etki etmekte ve kaynak diziden farklı bir mesaj iletmektedir.

3.9 Alkolle İlgili Konular ve Sahneler

İncelenen bütünceden hareketle alkolle ilgili sahnelerde de kayma olduğu saptanmıştır. Örneğin, Hannah ve Nathan'ın kızları Liv'in çantasında uyuşturucu bir madde buldukları ve Liv'i azarlamalarına rağmen bunu kendilerinin kullandıkları sahneler yeniden çevrim diziden çıkarılmıştır. Yeniden çevrim dizide Azra ve Sergen'in ya da kızları Miray'ın, uyuşturucu madde kullandığı görülmez. RTÜK'ün yayın hizmetlerine ilişkin ilkelerinin 8. maddesinde yer alan h bendine bakıldığında "Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz" hükmünün yer aldığı görülür (RTÜK, 2011). RTÜK'ün ilgili maddesine göre, yeniden

çevrim dizide senarist veya çevirmenlerin, lise öğrencisi bir gencin uyuşturucu kullandığı sahneleri kaldırması gerekli görülmüş olabilir. Ayrıca, henüz reşit olmayan Miray'ın ya da onun ebeveynleri olan Azra ve Sergen'in böyle bir madde kullandığı sahneler seyirciler tarafından pek hoş karşılanmayabilir. Azra'nın başarılı bir iş kadını ve fedakâr bir anne olarak canlandırılması da onu izleyicilere sevdiren bir unsur olmuştur, bu sebeple Azra veya kızının uyuşturucu kullandığına dair herhangi bir tasvir, izleyicilerin olumsuz tepki vermesine yol açarak karakterlere olan sevgilerini ve diziyeye olan ilgilerini potansiyel olarak azaltabilir.

3.10 Çocuk Gelin Sorunu

Çocuk gelin sorununun yeniden çevrime eklenmesi de önemlidir. Örneğin, yeniden çevrim diziyeye yine bir dönüştürme kayması ile kaynak dizide yer almayan bir karakterin eklendiği görülür. Henüz kendisi bir çocuk olan Zeynep 13 yaşında evlendirilmiş, bebek sahibi olmuş ve kocasıyla kaynanası tarafından sürekli fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmış bir karakterdir. Bir gün evden kaçan Zeynep, avukat Çolpan'a giderek ondan yardım ister. Çolpan, Zeynep'in boşanmasını, kocasının ise 10 yıl hapis cezası almasını sağlar. Böylelikle, küçük yaşta çocukların zorla evlendirilmesi ve cinsel istismara uğramasının cezai yaptırımları olduğu dizide gösterilir. Kaynak dizide olmayan bir karakterin veya olayın yeniden çevrim dizide yer almasının nedeni, ciddi bir problem olarak dünya ortalamasının üstünde bir çocuk gelin sorununa sahip Türkiye'de (Anık & Barlin, 2017), senaristlerin bu toplumsal soruna ilişkin bir farkındalık yaratmak ve topluma mesaj vermek istemesi olabilir.

3.11 Ereğ Kültüre Özgü Değerlerin Eklenmesi

Yeniden çevrim dizide kültürel değerlere değinmek ve bu değerleri yansıtmak üzere dönüştürme kayması olduğu ve ekleme stratejisinin kullanıldığı görülür. Örneğin, *Evlilik Hakkında Her Şey* dizisinde Güneş, sevgilisi Yalın'la evlenmeyi istediğinde aileleri arasında bir kız isteme töreni gerçekleşir. Kaynak dizide ise Rose, James'le evlenmeye karar verdiğinde böyle bir tören gerçekleşmez. Kaynak ve yeniden çevrim dizilerin tarihi ve kültürel bağlamlarının birçok açıdan farklılık gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla, yeniden çevrimde, Türk toplumunda önemli görülen bu tören gerçekleştirilir. Bu durum aynı zamanda cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak da görülebilir. Geleneksel olarak bu olay, erkeğin ailesinin kızı onayladığı anlamına da gelmektedir. Kızlar ise bu süreçte daha pasif bir role sahiptir. Geleneksel olarak bakıldığında Türk toplumunda gerçekleşen isteme töreninde, evliliğe doğru resmi bir adım olarak erkeğin babası veya bir erkek büyüğü, kızı babasından veya ailesinin en büyük erkek üyesinden ister. Sonuç olarak kızın ve ailesinin rızası varsa kız erkeğe 'verilir'. Böylelikle resmi evlilik sürecinin başlangıcı gerçekleştirilir ve çiftin ilişkisi toplumsal olarak onaylanır. Türk toplumunda, evlilik, nişanlanma ve diğer evlilik uygulamalarında kız isteme sürecini etkileyen temel faktörler kültürel unsurlar, sosyal normlar, dini inançlar, değerler, gelenek ve göreneklerdir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018). Yapılan bir araştırmada kız ve erkek öğrencilere kız istemenin önemi sorulduğunda kız öğrencilerin %75,4'ü, erkek öğrencilerinde %76,2'si töreni gerekli bulmuştur (Deniz & Aydemir, 2021. s. 65). Bu durum, bu tür törenlerin Türk

toplumdaki bireyler için önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yeniden çevrim diziyi Türk izleyicileri için daha ilgi çekici ve bağ kurulabilir hale getirmek amacıyla ekleme stratejisi tercih edilmiş olabilir.

4. Sonuç

Bu çalışmada, yüksek lisans tezi için çalışılan İngiliz yapımı bir kaynak dizi *The Split* ve onun Türk yeniden çevrimi *Evlilik Hakkında Her Şey* arasında bulunan 77 toplumsal cinsiyet odaklı kaymanın gerçekleştiği toplumsal başlıklar çalışma kapsamına alınarak iki dizi arasında gerçekleşen bu kaymaların nasıl ve neden gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır. İki dizi gözlemlendiğinde, yeniden çevrim dizinin, özellikle toplumsal cinsiyet meseleleri ve kadınların temsilinde, kaynağından önemli kaymalara uğradığı görülmüştür.

Çalışma, toplumsal cinsiyet çalışmaları, görsel-işitsel çeviri (GİÇ) ve yeniden çevrim gibi çeviri çalışmalarının bakış açıları ve yaklaşımlarından yararlanmıştı. Bu alanda yapılan çalışmaların ve çeviri çalışmaları literatürünün incelenmesi sonucunda, yeniden çevrimlerin bir ürünü kaynak kültürden alarak yeni bir kültür için yeniden inşa ettiği görülmüştür. Ancak çalışmada, yeniden çevrimlerin, yalnızca bir ürünün bir kültürden başka bir kültüre aktarılmasını değil daha karmaşık gerçeklikleri içerdiği de ortaya koymaya çalışmıştır.

Yeniden çevrimlerdeki değişikliklerin ana nedeni bu ürünlerin erek odaklı olmasıdır. Bu çalışmanın kapsamını incelediğimizde, bu değişikliklerin temel olarak toplumsal cinsiyete dayandığı açıktır. Bu çalışmada *The Split* ve *Evlilik Hakkında Her Şey*'in karşılaştırmalı analizi, diziler arasında yapılan değişikliklerin Toplumsal Cinsiyet Odaklı Kaymalar Tablosunda (Şekil 1) pek çok tema altında gruplandırılabilirliğini göstermektedir.

Bu temalar altındaki örneklerin analizinde, yeniden çevrim dizilerde Türk toplumunun LGBTQ+ bireylerin ve ilgili konuların televizyonda temsiline karşı negatif bir yaklaşımı olduğu görülmüştür. Bazı kesimlerin bu konuyu tabu olarak gördüğü ve Türk televizyonunda tasvir edilmesini tercih etmediği ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, yeniden çevrim dizilerin bu karakterleri ve onları çevreleyen konuları prime-time dizilerden çıkarmayı seçtiği görülmüştür. Kadın ve erkek etrafındaki toplumsal cinsiyet rolleri ve basmakalıp temsilleriyle ilgili olarak, bu örneklem özelinde, çalışmada yer alan 3.2 başlığı altında yer alan örneklerde de görülebileceği üzere, Türk toplumunun ataerkilli olduğu, kadınların rollerinin anne ve eş olarak önceliklendirildiği gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel değerlere sahip olduğu düşünülen Türk toplumunda (Yıldız, 2023), kadının evlenmesi gerektiğine dair bir algı olduğu, kadının mutluluğunun evlenmekten ve çocuk sahibi olmaktan geçtiği de bu dizi özelinde görülebilir. Kadının aldatması, evlilik dışı cinsel ilişki yaşaması, evlilik dışı hamile kalması gibi konuların hala toplumun büyük bir kesiminde tabu olarak görüldüğü söylenebilir. Kaynak dizide kadını çevreleyen bu rollerle çatışmalar olduğunda, yeniden çevrim dizinin bu konularla ilgili değişiklikler yaparak ekleme veya çıkarma stratejilerini kullandığı görülmüştür. Özellikle, cinsellik konuları veya sahneleri söz konusu olduğunda, Türk toplumunda bunların açıkça görülmek istenmediği ve yeniden çevrim dizide çıkarma stratejisinin kullanıldığı

görülmüştür. Ebeveynlik rolleri ve sorunları söz konusu olduğundaysa kaynak diziyile yeniden çevrim dizi karşılaştırıldığında, Türk toplumunda aile biriminin güçlü bağlar ve otoriter bir ebeveyn figürü ile çevrelenerek, genellikle babanın çocuklar üzerinde söz sahibi olduğu geleneksel bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Toplumun akrabalık bağlarının yalnızca çekirdek ve geniş aileyi değil uzak akrabaları da içerecek kadar kuvvetli olduğu görülmüştür. Ayrıca, cinsellik ve alkol gibi konuların hassas kabul edildiği ve bu konularla ilgili olayların genellikle yeniden çevrim diziden çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Kaynak dizide, çocuklara birer birey olarak yaklaşıldığı, evlilik, sevgililik veya alkol tüketimi konusunda müdahale edilmediği durumlarda, yeniden çevrim dizide bu konuların Türk toplumunda tabu olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yeniden çevrim dizinin Türk toplumunun kız isteme törenleri gibi kültürel değerlerini yansıtan eklemeler içerdiği görülmüştür. Dizi kaynak diziden ayrılarak, Türk toplumunda önemli sorunlar teşkil eden kadına yönelik şiddet ve çocuk gelinler gibi konularda toplumu bilinçlendirir ve mesaj gönderir.

Yeniden çevrim dizideki kaymaların büyük ölçüde kaynak dizinin ve yeniden çevrim izleyici kitlesi arasındaki toplumsal ve kültürel normlar arasındaki çatışmadan kaynaklandığı söylenilebilir. Perdiki'nin modelinden (2017) yararlanılarak, cinsel konular söz konusu olduğunda, böyle bir çatışmayla başa çıkmak için başvurulan stratejinin neredeyse her zaman çıkarma veya ekleme stratejisi olduğu görülmüştür; bu da erek metinde dönüştürmeler ile sonuçlanmıştır. Karakterlerin toplumsal rolleri ve basmakalıp temsilleri söz konusu olduğunda, bu farklılıklarla başa çıkmak için başvurulan stratejinin tercihen 'farklanmaya' gidilmesini içeren 'değiştirme' ile sonuçlandığı görülmüştür. Türk toplumunun kültürel değerlerini ve normlarını yansıtmak ve yeniden çevrim dizinin Türk toplumu tarafından benimsenmesini artırmak söz konusu olduğunda ise başvurulan strateji, 'eklemeyi' içeren 'dönüştürme' stratejisidir.

Yeniden çevrimlerin başarısı, iyi hikâye anlatımı ve karakter analizi kadar, yeniden üretildiği toplumdaki değerlerle çatışacak noktaların değiştirilmesi ve toplumun kabul edebileceği şekilde yansıtılmasına dayanır. Kutlu'ya göre (2010), Türkiye'deki televizyon dizileri, toplumsal cinsiyet açısından kadınların temsilini etkilediği için önemlidir. Televizyon, kültürü şekillendirerek ataerkil ideolojinin korunmasına hizmet eder. Böylelikle, geleneksel cinsiyet rolleri sürdürülür ve kitle iletişim araçları tarafından desteklenir. Dolayısıyla, yeniden çevrimler, bir toplumun değerlerini ve tabularını anlamak için önemli araçlardır.

Bu noktada, çeviribilimin dezavantajlı gruplar açısından aktivizmden bahsettiği ve dünyanın özellikle medya dağıtımı ve yayılımı yoluyla kültürlerin küreselleşmesine doğru ilerlediği bir çağda, yeniden çevrimlerin Türk toplumunu başka bir yöne yönlendirmek için yumuşak güç unsuru gibi kullanıldığını belirtmek mümkün olabilir. Daha doğrusu yönlendirme sadece erek kültür normları doğrultusunda olmaktadır. Bu doğrultuda, mevcut detaylı analizin sınırlı bütüncesi göz önünde bulundurulduğunda yeniden çevrimler, medya gibi büyük güçler tarafından belirlenen geleneksel ve yaygın olarak kabul gören muhafazakâr milliyetçi toplumsal değerlerin sürdürülmesi ve sağlamlaştırılması için yumuşak güç unsuru olabilmektedir. Geçmiş yıllarda çeviri, Türk toplumunu Batı ile tanıştırmak ve Batı normlarını Türk toplumuna entegre etmek için bir

araç olarak kullanılırken (bkz. Berk, 1999; Pakar, 2002; Tahir Gürçağlar, 2009), bugün GİÇ'in popüler bir biçimi olan yeniden çevrimler kısmi bir kapı bekçiliği aracı haline gelmiştir.

Doğası gereği yeniden çevrimler, yapımcıya (yapım ülkesinden yapım ekibine kadar her şeyi kapsayacak şekilde geniş anlamda kullanılmıştır) içsel bir yumuşak güç olarak kullanılan değerli külliyatlardır. Yeniden çevrimlerde ekleme, çıkarma, dönüştürme ve kaydırma olasılığının doğası, bu çabayı çok basit hale getirmekle kalmaz, aynı zamanda yapımcıların kaynağın 'kabul edilebilir' görülen bazı yönlerini alıp kesip yapıştırımlarına ve kabul edilmeyen diğerlerine karşı 'bekçi' olarak hizmet etmelerine olanak tanır. Bu anlamda Venuti'nin (1993) çevirinin tüm amaç ve faaliyetlerinde şiddet içerdiği görüşü kısmen haklı görülebilir. Venuti'ye (1993) göre çeviri, yabancı bir metnin erek dilde, her zaman metnin üretimini, dolaşımını ve alımlanmasını belirleyen egemenlik ve marjinalite hiyerarşileri içinde yapılandırılmış, önceden var olan değerlere, inançlara ve temsillere göre yeniden inşa edilmesidir. Dahası, çevirinin aktardığı farklılık, yerleştirme süreçlerinden geçtikten sonra, artık erek dilin kültürü tarafından damgalanır ve onun anlaşılabilirlik konumlarına, kanonlarına, tabularına, kodlarına ve ideolojilerine asimile edilir (s. 209).

Bu durum 'yerleştirilen' yeniden çevrimlerde de gözlemlenebilir. Dublaj ve altyazı gibi GİÇ türlerinde izleyici kaynak ürünü görebilmekte, dolayısıyla bu çeviri türlerinde kaynak metin ancak belirli ölçülerde yerleştirilebilmektedir. Ancak yeniden çevrimlerde, izleyiciye sunulan ürün kesmeler, çıkarmalar veya eklemelere uğrayarak zaten kapı bekçiliği süreçlerinden geçmiştir. Çalışmanın bulgularına göre yukarıda verilen tablodaki (Şekil 2) başlıklar altında sınıflandırılacak külliyattaki değişimler yalnızca erek kültürün baskın habitusunu, hegemonik normları ve muhafazakâr bir ideolojinin sürdürülmesini gerektirdiğinden, yeniden çevrimlere atfedilen yaratıcılık da sorgulanabilir. Bu anlamda yeniden çevrime eklenen yaratıcılık (bu tür bir serbest çeviri modu kullanıldığında) son derece sınırlıdır. Bu örnek çalışma aracılığıyla aktarılan ideolojinin diğer örnekler tarafından da sürdürülüp sürdürülmediği ancak diğer yeniden çevrimlerin sistematik olarak incelenmesiyle ortaya çıkarılabilir. Ancak bu çalışmanın temeli niteliğindeki çalışmalar (bkz. Duman, 2022; Okyayuz, 2016, 2017b; Sancaktaroğlu Bozkurt & Okyayuz, 2021; Yaygın, 2022) göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de toplumsal cinsiyet meseleleri söz konusu olduğunda yeniden çevrimlerin toplumun mevcut muhafazakâr normlarını sürdürmek için araç olduğu sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Bu bağlamda 'çevirmen'in (ister bir çevirmen ister bir uyarlamacı ya da bu rolü üstlenen bir senarist olsun) rolünün çok açık olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır: kendi habitusları, erek ürünün üzerine inşa edileceği, rötuşlanacağı, modüle edileceği ve onunla örtüşmeyen her şeyin değiştirileceği bir mabettir. Bu kişinin metne getirdiği yeniden yazma becerileri, toplumsal hassasiyete yol açabilecek (özellikle toplumsal cinsiyetle ilgili konularda) durumları tespit edebilmek ve Türk kamuoyuna ulaşmadan önce hafifletebilmektir. Bu da yeniden çevrim ürünlerini kaynak Türk dizilerinin kopyaları haline getirmekte ve çeviri yoluyla zenginleşme ve kültürel alışverişin tüm yönleri öncelikli olmamakta, ve hatta belki de istenmemektedir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Göknur Öner %70 (veri toplama ve analiz, tartışma, literatür taraması (Örneğin, literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Ayşe Şirin Okyayuz %20 (literatür taraması, tartışma)

Üçüncü Yazar: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt %10 (literatür taraması, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Göknur Öner 70% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Ayşe Şirin Okyayuz 20% (literature review, discussion)

Third Author: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt 10% (literature review, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Kaynakça

- Abdal, G. (2022). *Türkiye’de feminist terminolojinin çeviri yoluyla inşası* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). *Türkiye aile yapısı araştırması ileri istatistik analizi*. TDV Yayın. https://www.aile.gov.tr/media/35869/taya-18_turkce_kitap.pdf
- Akyıl, Y. (2012). *Family value transition in a changing Turkey* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Antioch University.
- Anık, M., & Barlin, R. (2017). Türkiye’de çocuk gelinler sorunu: Balıkesir örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1827-1841. <https://doi.org/10.15869/itobiad.332107>
- Berk, Ö. (1999). *Translation and westernisation in Turkey (from the 1840s to the 1980s)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Warwick.
- Beyaz, D. (2021, Temmuz 30). *Türkiye’nin ilk hukuk dizisi: The Split uyarlaması “Ayrılık”ta çekimler başlıyor*. Kayıp Rihtim. <https://kayiprihtim.com/haberler/dizi/ayrilik-the-split-uyarlamasi-turkiye-ilk-hukuk-dizisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye'nin%20ilk%20hukuk%20serisi,yap%C4%B1m%C4%B1%20T he%20Split'ten%20uyarlan%C4%B1yor.&text=Ayr%C4%B1l%C4%B1k%20i%C3%A7in%20%C3%A7ekimler%20ba%C5%9Fl%C4%B1yor.,Yazkan%20gibi%20isimler%20yer%20al%C4%B1yor>.
- Bilgin, V. (1998). Türk toplumunda aile kurumunu benimseme ve sahiplenme düzeyleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(10), 387-414. <https://doi.org/10.17120/omuifd.24507>
- Bourdieu, P. (1976). Le champ scientifique. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 2(3), 88–104. <https://doi.org/10.3406/arss.1976.3454>
- Chaume, F. (2013). The turn of audiovisual translation: New audiences and new Technologies. *Translation Spaces*, 2(1). <https://doi.org/10.1075/ts.2.06cha>

- Çelik, K. (2022). Çeviride kadın izi: Feminist çeviri stratejileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 853-868. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1106163>
- Dağabak, E. S. (2018). *Çeviri stratejileri kullanılarak masallardaki kadın imajının yeniden kurulması: Politically Correct Bedtime Stories kitabı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deniz, A. B., & Aydemir, İ. (2021). Üniversite öğrencilerinin aile ve evliliğe ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 59–78. <https://doi.org/10.33417/tsh.799078>
- Diaz Cintas, J., & A. Remael. (2007). *Audiovisual translation: Subtitling*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315759678>
- Duman, D. (2022). *Translation studies and remakes: A case study on translation of culture specific items in Turkish remake of tv series shameless (Us)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe University, Institute of Social Sciences.
- Ergun, Y. (2022). Prime-time dizi yanılışı: Kadınlar ve evlenme merakı. *BOBOscope*. <https://boboscope.com/icerik/primetime-dizi-yanilgisi-kadinlar-ve-evlenme>
- Ergün, E. (2016). Translational beginnings and origin/izing stories. L. von Flotow & F. Farahzad (Ed.), *(Re)Writing the history of the contemporary feminist movement in Turkey* içinde (ss. 41-55). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315624730>
- Evans, J. (2014). Film remakes, the black sheep of translation. *Translation Studies*, 7(3), 300-314. <https://doi.org/10.1080/14781700.2013.877208>
- Evans, J. (2018). Film remakes as a form of translation. L. Pérez-González (Ed.), *The Routledge handbook of audiovisual translation* içinde (ss. 160-174). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315717166>
- Fox TV. (t.y.). *Evlilik hakkında her şey – Hakkında*. <https://www.nowtv.com.tr/Evlilik-Hakkinda-Her-Sey/bilgi>
- Gambier, Y. (2003). Introduction, screen transadaptation: Perception and reception. *The Translator*, 9(2), 171-189. <https://doi.org/10.1080/13556509.2003.10799152>
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2024). *2023 yıllık veri raporu*. <https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu>
- Kahraman Yüce, L., Kahraman, A. B., Ozansoy, N., Akıllı, H., Kekillioğlu, A., Özcan, A. (2014). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi toplumsal cinsiyet algısı araştırması. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9(2), 811-831. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6244>
- Karadağ, A. B. (2013). Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadın çevirmenlerin çeviri tarihimizdeki "Dişil" izleri. *HUMANITAS*, 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/87007>
- Kisbu, Y., Akçınar, B., Kuşçul, G. H., Bozok, M., Turunç, G., & Fişek, G. (2023). Protective and risk factors associated with involved fatherhood in a traditional culture. *Family Relations*, 72(1), 294–324. <https://doi.org/10.1111/fare.12679>
- Kutlu, A. (2010). *Televizyon dizilerinde toplumsal cinsiyet açısından kadının sunumu: Kanal D'de yayınlanan "Yaprak Dökümü" dizisinde kadın karakterler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Leitch, T. (2002). Twice told tales: Disavowal and the rhetoric of the remake. J. Forrest ve L. R. Koos (Ed.), *Dead ringers: The remake in theory and practice* içinde (ss. 37–62). State University of New York Press.
- Okyayuz, A.Ş. (2016). Seyir halinde hikayeler ve yeniden çevrimler. E. İ. Keloğlu İşler (Ed.), *Algı, illüzyon, gerçeklik* içinde (ss. 213-268). İmge Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. (2017a). Power, society and GİÇ in Turkey: An overview. M. Deckert (Ed.), *Audiovisual translation- research and use* içinde (ss. 115-134). Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b11097>
- Okyayuz, A. Ş. (2017b). Çevirmenlikte yaratıcılık ve yeniden çevrimler: The Jeffersons dizisinin tatlı hayat olarak yeniden çevrimi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*.
- Okyayuz, A. Ş. (2019). Görsel-işitsel çeviride yenilikçi araştırma alanlarına örnekler ve Türkiye’de araştırma boşluklarına bir bakış. *Turkish Studies Language and Literature*, 14(3), 1395-1415. [10.29228/TurkishStudies.25883](https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.25883)
- Okyayuz, A. Ş., & Kaya, M. (2017). *Görsel-işitsel çeviri eğitimi*. Siyasal Kitabevi.
- Orero, P. (Ed.). (2004). *Topics in audiovisual translation*. Benjamins Translation Library.
- Orero, P. (2008). Three different receptions of the same film. *European Journal of English Studies*, 12(2), 179–193. <https://doi.org/10.1080/13825570802151454>
- Özbay, C., & Öktem, K. (2021). Turkey’s queer times. *New Perspectives on Turkey*, 64, 117-130. <https://doi.org/10.1017/npt.2021.4>
- Özkan, Ö. (2019). Medyadaki etik sorunlardan biri olarak cinsiyet ayrımcılığı: Magazin basınından örnek haber incelemesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 877-903. <https://doi.org/10.26466/opus.524006>
- Paker, S. (Ed.). (2002). *Translations: (re)Shaping of literature and culture*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Perdikaki, K. (2017). Towards a model for the study of film adaptation as intersemiotic translation. *Intralinea. Special Issue: Building Bridges between Film Studies and Translation Studies*, <http://www.intralinea.org/specials/article/2246>
- Pérez-Gonzalez, L. (2014). *Audiovisual translation. theories, methods and issues*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315762975>
- RTÜK (2011). Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında 6112 Sayılı Kanun. <https://www.rtuk.gov.tr/en/audio-visualmedia-law/5350/5139/the-law-no6112-on-the-establishment-of-radio-andtelevision-enterprises-and-their-media-services-march-3-2011.html>
- RTÜK. (t.y.). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. <https://www.rtuk.gov.tr/>
- Sancaktaroğlu Bozkurt, S. ve Okyayuz, A. Ş. (2021). Gender identification in the portrayal of female roles in the remakes of American TV series in Turkey. *Babel*, 67(3), 255-272. <https://doi.org/10.1075/babel.00224.san>
- Scognamillo, G. (2014). *Türk Sinema Tarihi* (Haz. F. Özgüven & S. Sökmen). Kabcacı Yayıncılık.
- Szulc, L. (2011). Contemporary discourses on non-heterosexual and gender non-conforming citizens of Turkey. *International Review of Turkish Studies*, 1, 10-31.

<https://www.eui.eu/Research/Library/News/2013/07-01InternationalReviewofTurkishStudies>

- Tahir Gürçağlar, Ş. (2009). Translation, presumed innocent. *The Translator*, 15(1), 37–64. <https://10.1080/13556509.2009.10799270>
- Tekkas Kerman, K., & Betrus, P. (2020). Violence against women in Turkey: A social ecological framework of determinants and prevention strategies. *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(3), 510-526. <https://doi.org/10.1177/1524838018781104>
- Toury, G. (2012). *Descriptive translation studies - and beyond*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.4>
- Ünal, N., & Durualp, E. (2012). Televizyonun okul öncesi çocuklar üzerindeki etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 93-104. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/254163>
- Venuti, L. (1993) Translation as cultural politics: Regimes of domestication in English. *Textual Practice*, 7(2), 208-223. <https://10.1080/09502369308582166>
- von Flotow, L. (1991). Feminist translation: Contexts, practices and theories. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 4(2), 69-84. <https://10.7202/037094ar>
- Yaygın, M. (2022). *Remaking sex-related humor: A case study on the Turkish remake "Dadı" of The American Sitcom "The Nanny"* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe University, Institute of Social Sciences.
- Yıldız, M. (2023,). *Life is not easy at all for single mothers in Turkey*. *Gerçeknews*. <https://www.gerceknews.com/special-reports/life-is-not-easy-at-all-for-single-mothers-in-turkey-218634h#:~:text=Single-parent%20families%20are%20alienated,especially%20by%20their%20married%20count erparts>
- Yusuf. (2022, Aralık 16). Türkiye’de kaç tane kanal var?. *Retete Fitness*. <https://retete-fitness.ro/turkiyede-kac-tane-kanal-var/>
- Yücel, Y. G. ve Orhan, G. (2018). Yayıncılık dünyasının feminizasyonu süreci: Kadın çevirmenler üzerine bir inceleme. *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 46(46), 367-380. <https://drive.google.com/file/d/1SfAXlpOXUZqjUXgKFyTyCSKg-ncAlJ0n/view>

Kültür Repertuarını Şekillendirmek: Çeviri ve Özgün Çocuk Yazınında Eşitlikçi Cinsiyet Temsilleri*

Shaping The Culture Repertoire: Egalitarian Gender Representations in Translated and Indigenous Children's Literature

Araştırma/Research

Esra Duygu ÖZDOĞAN*, Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT**

*Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, eduyguozdogan@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8196-8416

**Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sinemsbozkurt@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0376-0358

ÖZET

Özellikle son yıllarda, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan ve onlara meydan okuyan çocuk kitaplarındaki artış göz önünde tutularak, bu çalışma, çevirisi yapılan ve özgün olarak kaleme alınan bu tür çocuk kitaplarını listeleterek, eşitlikçi çocuk yazını özelinde, Türkiye'deki kültür repertuarının bu eserler bağlamında nasıl etkilendiğini ve çeviri ve özgün eserler arasında bir paralellik olup olmadığını tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, çeviri ve özgün çocuk kitaplarından oluşan listeler, çocuk yazını çevirisi ve toplumsal cinsiyet ekseninde yürütülen akademik çalışmalardan, eşitlikçi çocuk yazınına ilişkin hazırlanan akademik listelerden, Türkiye'de mızır ilan edilen kitaplara ilişkin haberlerden ve kitap tanıtımları gibi metin dışı unsurlardan faydalanarak bir tür zincirleme yönlendirme metodu kullanılarak oluşturulmuştur. Ek olarak, 'eşitlikçi çocuk yazını' ve 'feminist çocuk yazını' anahtar sözcükleri, çevrimiçi yayınevleri katalogları ve kütüphane veri tabanlarında araştırılmıştır. Söz konusu eserlerin özellikle 2000'li yıllarda artış gösterdiği belirlendiğinden, listeler 2000 ile 2022 yılları arasına yoğunlaşmıştır. Söz konusu yıllarda

* Bu çalışma, Esra Duygu Özdoğan'ın Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Doktora Programında Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt'un danışmanlığında hazırlanmakta olan "Representation of Nonconforming Gender Roles in Translated and Indigenous Children's Literature in Türkiye" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

yayımlanan (yeniden çeviriler, vb. hariç) toplamda 121 çeviri ve 51 özgün eser olmak üzere toplam 172 eser tespit edilmiştir. Bunun ardından, bibliyografik listelerde yer alan söz konusu özgün ve çeviri eserlerin yayın yılları ve yayınevleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Daha sonra, geleneksel olmayan toplumsal cinsiyet temsillerini ele alış biçimlerine göre her iki listede de belli kategorilerin öne çıktığı belirlenmiş ve tartışılmıştır. Çeviri ve özgün eserler arasındaki kronolojik sıralama ve özgün ve çeviri eserlerin dahil olduğu kategoriler arasındaki paralellik özgün ve çeviri eserler arasındaki ilişkiye işaret eden hususlardan biri olmuştur. Bu durum, çevirinin, kültür repertuarında mevcut olmayan bir türün oluşumunda veya onun gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, özellikle metin dışı unsurlara dayanılarak varılan bu bulguların, metinçi unsurlar üzerinden yapılacak tematik bir analiz ile daha güçleneceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: çocuk yazını, kültür repertuarı, toplumsal cinsiyet rolleri, eşitlikçi cinsiyet temsilleri

ABSTRACT

Considering the increase in the number of children's books that question and challenge traditional gender roles especially in recent years, this study aims to examine how Türkiye's culture repertoire has been influenced by both translated and indigenous works by compiling lists of these books and discuss whether there is a parallelism between translated and indigenous works in the context of egalitarian children's books. To this end, the lists of translated and indigenous children's books were compiled using a kind of chain-referral method by making use of academic studies on children's literature translation and gender, academic bibliographies of egalitarian children's literature, news reports on books that have been declared obscene in Türkiye, and paratextual elements such as book promotions. In addition, the keywords 'egalitarian children's literature' and 'feminist children's literature' were searched through online publishers' catalogs and library databases. Since such works were found to have increased significantly in the 2000s, the lists focused on the years between 2000 and 2022. A total of 172 works—121 translated and 51 indigenous—were identified, excluding re-translations and reprints. Following this, the publication years and publishing houses of the works in the bibliographical lists were analyzed in detail. Afterwards, specific categories emerged in both the indigenous and translated works based on their approaches to nontraditional gender representations were mainly discussed using paratextual elements. The chronological order between the translated and indigenous works and the parallelism between the categories are some of the aspects pointing to the relationship between these works. This suggests that translation can play an important role in the formation or development of a literary genre that does not exist in the culture repertoire. In conclusion, it is thought that these results, which are mainly based on paratextual elements, can be strengthened with a thematic analysis based on textual elements.

Keywords: children's literature, culture repertoire, gender roles, egalitarian gender representations

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kültürel çalışmalar ve çeviribilim arasında köprü kurulması yoluyla çeviriyi yalnızca dillerarası bir aktarım süreci olarak görmeyen disiplinlerarası bir yaklaşımın özellikle çeviribilimin bir alt alanı olan Feminist Çeviri Çalışmaları özelinde bir kez daha vurgulandığı söylenebilir. Feminist Çeviri Çalışmaları bağlamında önemli araştırmacılardan biri olarak bilinen Sherry Simon (1996) da çeviriyi

yalnızca dillerarası bir aktarım süreci değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel normların yeniden üretildiği bir alan olarak ele alır. Ona göre, çeviri sürecinde, kültürel kimlikler politik bir araç olarak kullanılabilir ve böylece toplumsal cinsiyet hiyerarşileri pekiştirilebilir (Simon, 1996). Çocuk kitapları ve bu kitapların çevirisi özelinde de söz konusu toplumsal cinsiyet temsillerinin bu eserlerde nasıl yer aldığı ve daha da önemlisi toplumsal normların ve toplumsal cinsiyet beklentilerinin çeviriler aracılığıyla nasıl yeniden inşa edildiği ya da bunlara nasıl meydan okunduğu çalışmaya değer bir konu olarak karşımıza çıkar.

Çocuk kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet temsilleri, genç okurların, toplumsal cinsiyet normları ve kimliklerine ilişkin anlayışlarını şekillendirdiği için özellikle önemlidir. Çocukların özgün eserler kadar çeviri eserler üzerinden de bu temsillere maruz kaldığı düşünüldüğünde, çevirmenler, yayıncılar ve çeviri sürecinde yer alan diğer aktörlerin de bu süreçte çok önemli bir rol oynadığı söylenebilir, çünkü söz konusu aktörler, önce eser seçimleriyle erek kültüre girecek eserler konusunda belirleyici olur, ardından da metin içi çeviri seçimleriyle kaynak metinde sunulan toplumsal cinsiyet temsillerini koruyabilir ya da değiştirebilirler. Alanyazında çevirmenin ve diğer aktörlerin oynadığı role ilişkin pek çok çalışma yer almaktadır. Örneğin, André Lefevere (1992), çeviri ve yeniden yazım süreçlerini kültürel ve ideolojik bir bağlamda ele aldığı çalışmasında, kaynak metin seçiminde ve metnin erek dile aktarımında çevirmenin rolünü vurgular. Feminist Çeviri Çalışmaları'nın bir diğer bilinen araştırmacılarından biri olan Luise von Flotow (1997) ise feminist çeviri stratejilerini ele aldığı çalışmasında, çevirinin toplumsal cinsiyet normlarını nasıl dönüştürebileceğine değinir ve çevirmenlerin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden şekillendirme gücünü vurgular. Bu açılardan ele alındığında, çocuk yazını çevirisi ve Feminist Çeviri Çalışmaları kesişiminde bir çalışma yürütmek, çeviri metinlerin özgün yazın dizgelerini nasıl etkilediğini vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda çocuk kitaplarında kapsayıcılığı ve çeşitliliği teşvik eden sorumlu çeviri uygulamalarına duyulan ihtiyacı da vurgular.

Bu görüşlerden hareketle yürütülmekte olan tez çalışmasının bir bölümünü temel alan bu makalede, Türkiye'de yayımlanan özgün ve çeviri çocuk kitapları arasında toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan, bu rollere meydan okuyan, eşitlikçi toplumsal cinsiyet rollerinin altını çizen eserler, bu konuda daha önce yayımlanmış akademik çalışmaları, eşitlikçi çocuk eserlerine ilişkin listeleri, Türkiye'de muzır ilan edilen kitaplara ilişkin haberleri ve kitap tanımları gibi metin dışı unsurları dikkate alarak tespit edilmiştir. 'Eşitlikçi çocuk yazını', 'feminist çocuk yazını' ve 'feminist children's literature' anahtar sözcüklerinin, çevrimiçi yayınevleri katalogları ve kütüphane veri tabanlarında aratılmasının ardından bir tür zincirleme yönlendirme metodu kullanılarak belirlenen özgün ve çeviri eserler temel alınarak iki ayrı bibliyografik liste hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, bu listelerde yer alan bilgilerden yola çıkarak oluşturulan istatistikler temel alınarak özellikle çocuk yazınında yer alan eşitlikçi toplumsal cinsiyet temsilleri bağlamında, çeviri eserlerin Türkiye'nin kültür repertuarına katkısını tartışmaktır.

Söz konusu tartışmaya geçmeden önce çocuk yazını çevirisi, toplumsal cinsiyet temsili ve kültür repertuarı konularında kısa bir kuramsal arka plan sunmak yerinde olacaktır.

2. Çocuk Yazını, Çocuk Yazını Çevirisi, Toplumsal Cinsiyet Temsili ve Kültür Repertuarı

2.1 Çocuk Yazını, Çocuk Yazını Çevirisi ve Toplumsal Cinsiyet Temsili

Çocuk kitapları, çocukların toplumsal değerlere, dile ve hikâye anlatımına ilk maruz kaldıkları yerlerden biri olarak onların düşünme şekillerinin ve davranışlarının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynar. Çocuk kitaplarının önemi yalnızca hayal gücünü ve duygusal gelişimi teşvik etmesinden değil, aynı zamanda ahlaki dersler ve kültürel normlar öğreten didaktik doğasından da kaynaklanmaktadır (Hunt, 1994; Nikolajeva, 1996). Çocuk yazını doğası gereği üretim, dağıtım ve tüketiminin tüm aşamalarında yetişkin tercihleri ile sürdürülmektedir. Olay örgüsünden okur kitlesinin yaş grubuna kadar yetişkinlerin müdahalesi altındadır. Bu yazın türü, toplumsal normlara göre neyin “normal” olduğunu ima eden ve nihai amacı çocuklara nasıl “çocuk gibi” olacaklarını öğreten metinleri kapsar (Nodelman, 1999, s. 77). Çocuklara öğretilmek istenen bu normların toplumsal cinsiyet normlarını da içerdiği sonucuna varılabilir. Çocuk kitapları, uzun bir süre boyunca, kız ve erkek çocuklara yönelik olmak üzere iki ayrı kategoride, her birinin belirli davranışları ve farklı zevkleri olduğu düşünülerek üretilmiştir. Bu kategoriler, metnin kendisinde, seri adında ya da metin dışı unsurlarda yer alabilir (Zanfabro, 2017, s. 2).

Russell, çocuk yazınının ilk örneklerinin, ozanlar ve hikâye anlatıcıları tarafından anlatılan masallar, balatlar, ninniler ve peri masalları olduğunu belirtir (1997, s. 4). Orta Çağ’da, genele baktığımızda, öncelikli amaç dini yaymak ve dil öğretmek olduğu için eğlendirmekten ziyade eğitici olan didaktik eserler vardı. Matbaanın gelişmesiyle birlikte bu eğitici eserler ve halk hikâyeleri daha çok sayıda çocuk tarafından okunmaya başlanmıştır (Hunt, 1994, s. 37). Hunt’ın (1994) da belirttiği gibi, geleneksel hikâyeler ve masallar da dahil olmak üzere çocuk yazınının bu ilk örnekleri, genellikle dönemlerinin toplumsal normlarını ve değerlerini yansıtan basamaklıp cinsiyet rollerini pekiştirmiştir (s. 41). Erkek karakterler, bu eserlerde, sıklıkla cesur, aktif ve becerikli olarak tasvir edilirken, kadın karakterler genellikle pasif ve kurtarılmak için erkek kahramanlara bağımlı bireyler olarak anlatılır (Hunt, 1994, s. 41). *Külkedisi* ve *Pamuk Prenses* gibi klasik peri masalları bu tasvirlerin örneklerindedir. Bu hikâyelerdeki kadın kahramanlar genellikle güzellikleri ve pasiflikleriyle tanımlanmakta, kurtuluşları ise evlilik ya da bir erkek kahramanın müdahalesiyle gerçekleşmektedir. Geleneksel masallarda yer alan bu tasvirlerin, kız çocuklarına pasifliği ideal bir davranış biçimi olarak benimsettiği ve ancak bir prensle evlenerek ya da bir prens tarafından kurtarılmaya yoluyla mutluluğun mümkün olduğu fikrini pekiştirdiği söylenebilir. Lieberman’ın (1972) da belirttiği gibi *Külkedisi* olmayı hayal eden bir çocuk, yalnızca prens tarafından seçilmeyi değil aynı zamanda büyük bir acı çeken bir kurban olmayı da hayal edebilir (s. 194). Bacchilega (1997) da geleneksel masallardaki bu anlatıların, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten güçlü bir ideolojik araç olduğunu savunur. Warner (1994) ise peri masallarının, özellikle kadınların toplumsal rollerini ve beklentilerini kalıplaştırarak nesiller boyu aktarılmasına aracılık ettiğini ifade eder. Bu ilk hikâyeler, diğer çalışmalarda da (Lieberman, 1972; Pekşen, 2012; Politis, 2022) belirtildiği gibi basamaklıp cinsiyet rollerine uyan

kahramanlar sunarak, çocukların kendi cinsiyet kimliklerinin oluşumunu ve toplumdaki yerlerini anlama biçimlerini etkileyebilir.

On dokuzuncu yüzyılda Sanayi Devrimi'nin getirdiği bireycilik, özgürlük ve milliyetçilik gibi yaygın fikirler çocuklara yönelik kitapları da etkilemiştir. Çocuk edebiyatında didaktizm hâlâ önemini korusa da Pierce, Dewey ve Maria Montessori gibi pragmatistlerin kuramları nedeniyle çocuklar belirli haklara sahip bireyler olarak görülmeye başlanmış ve bu kuramlar daha sonra çocuklar için yazılan kitapları etkilemiştir (Georgiou, 1969, s. 40-41). Kingsley'in *The Water Babies* (1862) ve Carroll'ın *Alice's Adventures in Wonderland* (1865) kitaplarının yayımlanması ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönem "çocuk kitaplarının ilk altın çağı" olarak kabul edilir (Hunt, 1994, s. 59)². 1920'lerden itibaren macera, doğa ve arkadaşlık temaları öne çıkarken İkinci Dünya Savaşı sonrası fantastik kurgu ve bilim kurgu türleri popülerleşmiştir (Hunt, 1994, ss. 61-62). 1960'lardan sonra, sosyal ve kültürel değişimler sonucunda çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet, eşitlik ve çevre bilinci gibi konular ele alınmaya başlanmıştır (Nodelman, 1996). Günümüzde çocuk yazını küreselleşmenin de etkisiyle kapsayıcı anlatımlara, geçmişe oranla daha çok yer vermektedir.

Çocuk yazını çevirisi ve feminist çeviri çalışmaları ekseninde yürütülen analize geçmeden önce çocuk yazınında toplumsal cinsiyet temsilleri konusunda yapılan araştırmalardan doğrudan konumuzla alakalı olan birkaçına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Söz konusu alanda son dönemlerde pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin, McCabe vd. (2011) tarafından yürütülen bir çalışmada 20. Yüzyıl'da ABD'de yayımlanan 5.618 çocuk kitabını incelenmiştir. Kitap başlıklarında, açıklamalarda ve hikâyenin içinde geçen ana karakterlerin temsilini inceleyen çalışmada erkek ve kadın dağılımına bakıldığında eşitsizliğin en belirgin görüldüğü yılların 1930'lar ve 1960'lar arasında olduğu anlaşıldığı gibi yetişkin veya insan olmayan karakterlerde cinsiyet rollerinin daha belirgin olduğu görülmüştür.

Casey vd. (2021) son 60 yılda yayımlanan çocuk kitaplarını ele aldığı çalışmasında ise erkek ve kadın karakterlerin dağılımlarını incelemiş ve kadınların ana karakter olarak temsilinde yıllar içinde bir artış olsa bile bunun erkek karakterlerle eşit olmadığını vurgulamıştır. Aynı şekilde, bu kez ödüllü çocuk kitaplarındaki kadın karakterlerin temsillerini inceleyen diğer akademik çalışmalar da kadın karakterlerin, erkeklere oranla daha az temsil edildiğini, bu durumun da toplumsal cinsiyet önyargılarını pekiştirebileceğini tespit etmiştir (Nilsen, 1971; Weitzman vd., 1972). Bu kitaplarda, çeşitli meslekleri icra eden erkek karakterler maceracı ve nispeten aktif olarak temsil edilirken, çoğunlukla eş ve anne olarak tasvir edilen kadın karakterler pasif bireyler olarak yer almaktadır. 1980 sonrası yapılan çalışmalar da benzer sonuçlar ortaya koymuştur (Albers, 1996; Allen vd., 1993; Collins vd., 1984; Kortenhaus & Demarest, 1993). Bahsedilen bu çalışmalar ve daha fazlası, bağımsız ve güçlü resmedilen erkek karakterlerin aksine kadınların ve kız çocuklarının genellikle bağımlı ve pasif karakter olarak temsil edildiğini göstermiştir. Erkek okurun, yani çocukların, bu temsilleri içeren

² Aksi belirtilmedikçe alıntıların Türkçe çevirisi, makalenin yazarlarına aittir.

metinler tarafından şekillendirilebileceği ve kendilerine atfedilen rolleri benimseyebileceği de bu çalışmaların sonuçlarında yer almıştır

Çocuk yazını, zamanla eşitlik ve kapsayıcılığa yönelik toplumsal normlardaki değişimlere uyum sağlamıştır. Hunt'ın (1994) değindiği gibi, feminizmin bu alandaki etkisi, sadece karakter ve anlatıları dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyarak cinsiyet eşitliğini ve eleştirel düşünceyi teşvik etmiştir (ss. 102-105). Bazı araştırmalar (örn. Hunt, 1994; Townsend, 1996), feminist hareketler öncesinde, çocuk kitaplarında erkeklerin genellikle cesur, kadınların ise pasif olarak tasvir edildiğini gösterirken; sonraki yıllarda yapılan çalışmalardan bazıları, feminist kuramların ve bunların yazındaki yansımalarının, bu genellemelere meydan okuyarak daha eşitlikçi bir anlatımın ortaya çıkmasını sağladığını göstermiştir. Bu çalışmaların bir kısmında, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve farkındalığı arttırmak için çocuk yazınının bir araç olarak önemi desteklenmektedir (Walsh & Leaper, 2020). Dinçkan ve Bozkurt'un (2021) da değindiği gibi, Astrid Lingren'in *Pippi Långstrump* [*Pippi Uzunçorap*] (1945) eseri gibi kitaplar (her ne kadar söz konusu eser feminist hareketin yoğun olarak hissedilmesinden önce kaleme alınmış olsa da) feminist etkinin ilk örneklerinden sayılabilir (s. 123). Pippi'nin karakteri, maceracı, güçlü ve son derece bağımsız olmasıyla yazındaki basmakalıp kız imgesinden ayrılır. Feminist etki, çocuk yazınında farklı kimliklerin temsil edilmesinin önemini de vurgulamış ve çocuk yazınında farklı ırk, sınıf ve sosyal kategorileri kapsayan örneklerin de ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Farklı kesimlerden çocukların kendilerine benzer bu temsilleri görmeleri, kendi hikayelerinin geçerli olduğunu bilmelerini sağlar (Dinçkan & Bozkurt, 2021, ss. 119-125). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanmasını ve kapsayıcı anlatımın yaygınlaşmasına yol açar. Toplumsal normları sorgulayan, adalet ve eşitlik temalarını vurgulayan bu anlatımlar çocuklara eleştirel düşünmeyi öğretir. Bunun yanında, feminist temalar içeren hikâyeler cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili engellerle karşılaşan ve bunların üstesinden gelen karakterleri sunarak çocuklara bu karakterlerle empati kurmayı da öğretebilir. Örneğin, Elena Favilli ve Francesca Cavallo'nun *Asi Kızlara Uykudan Önce Hikayeler* (2017) kitabı çeşitli ırk, din, cinsel tercih ve sosyal çevreden kadının başarı hikâyesini anlatır. Bu biyografiler çocuk okurlara ilham verebilir. Yapılan son çalışmalar, belirli anlatı, tema ve biçimlerin toplumdaki ataerkil cinsiyet normlarının yapı sökümüne yardımcı olabileceğine değinmektedir (Casey vd., 2021; Demirhan, 2022; Dinçkan & Bozkurt, 2021; McCabe vd., 2011). Çocuk yazınında kadın kahramanların tasviri zaman içinde değişmiş ve toplumsal cinsiyet rollerinin basmakalıp temsillerine meydan okuyan daha fazla kitap üretilmeye başlanmıştır. Bu metinlerdeki kadın kahramanlar, fikirlerini özgürce ifade eden aktif karakterlere dönüşmüştür. Aynı şekilde erkek karakterler de kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin dışında eşitlikçi bir bakış açısıyla yansıtılmaya başlanmıştır.

Çocukların gelişiminde bu denli önemli olan çocuk kitaplarının çevirisi de son derece titizlikle yapılması gereken bir alan olarak ortaya çıkar. Çocuk yazını çevirisi, çevirmenin bir yandan kaynak metnin iletisini korurken bir yandan da metni erek kitlenin eğitimsel ve kültürel bağlamına uyarlaması arasında bir denge kurmasını gerektirir (Lathey, 2016). Toplumsal cinsiyet temsilleri ve roller söz konusu olduğunda, bu dengeyi sağlamak özellikle önemlidir. Çünkü çeviriler, var olan ideolojileri güçlendirme ya da

onlara meydan okuma potansiyeline sahiptir (Stephens, 1992; O'Sullivan, 2005). Oittinen (2000), çocuk yazını çevirisinin, çevirmen ile kaynak metin, çevirmen ile çocuk/genç okur ve okur ile metin arasında gerçekleşen bir sosyal etkileşim olduğunu belirtir (s. 61). Çeviri süreci, kaynak metin seçiminden, eserin okurla buluşmasına kadar birçok etkileşimi barındırır. Lefevere'in (1992) hamilik kavramına göre, çeviri süreci sadece çevirmen tarafından değil, aynı zamanda yayıncılar, editörler ve siyasi ve kültürel kurumlar dahil olmak üzere daha geniş bir güç ağı tarafından şekillendirilmektedir. Bu taraflar, çevrilecek kaynak metnin seçimi ve onun toplumsal norm ve değerlerle uyumlu aktarımı üzerinde kontrol sahibidir. Bu yüzden, toplumsal rollerin sorgulandığı eserler çevrilmek için seçilmeyebilir veya çeviri sürecinde erek kitlenin didaktik veya ahlaki beklentileriyle uyumlu olmasını sağlamak için metin üzerinde değişiklikler yapılabilir (Lefevere, 1992, ss. 14-15). Bir diğer yandan ise, eşitlikçi görüşler içeren metinler de çevrilmek için seçilebilir ve çeviri süreci bu görüşlerle uyum içerisinde ilerleyebilir. Lefevere, kontrol etme gücünü yalnızca negatif bir baskı unsuru olarak değil, aynı zamanda üretici bir doğaya sahip pozitif bir durum olarak da açıklar (1992, s. 15). Bu sebeple, eşitlikçi çocuk yazını çevirisinde etkili olan süreçler üzerinde çalışmalar yapılması önemlidir.

2.2 Kültür Repertuarı

Çevirinin bu değişimdeki rolü üzerine yoğunlaştığımızda aklımıza Even-Zohar'ın kültür repertuarı kavramı gelir. Even-Zohar'ın (1990) değindiği üzere heterojen doğası sebebiyle sosyo-semiyotik sistemlerin, yani insan gruplarının, tek bir repertuarı yoktur, aksine farklı repertuarlar bir arada bulunur. Bunlardan biri baskın hale gelebilir ancak bu durum kalıcı değildir. Baskın repertuar yetersiz kaldığında farklı sosyal kümelerde diğer repertuarlar öne çıkabilir. Bir kültür yeterince olgunlaştığında ise çeşitli repertuarlar geliştirir ve bu durumlarda dışardan yenilerini almaya ihtiyaç duymaz ve mevcut unsurları bir döngü şeklinde tekrar kullanabilir. Ancak bazen mevcut seçeneklerin tıkanması sebebiyle, komşu ve erişilebilir repertuarlardan ödünç unsurlar alınarak uyarlanabilir (Even-Zohar, 1997, ss. 21-22). Kültür repertuarlarının hem anonim olarak hem de belirli bireylerin arzuları doğrultusunda oluşturulabileceğini belirten Even-Zohar kurumların bu kültürel repertuarların şekillenmesinde rol oynadıklarının altını çizer (Even-Zohar, 2002, s. 168). Bu kurumların ve bireylerin amaçları kültürü kontrol etmek olduğu için repertuarların şekillenmesinde rol oynarlar ve genellikle mevcut repertuarı koruma eğilimindedirler (Even-Zohar, 1997, s. 27). Çeviribilim çerçevesinde, yayınevlerinin, editörlerin ve çevirmenlerin, tıpkı repertuar oluşturulmasında rol oynayan kurum ve bireyler gibi, metinlerin erek kültüre tanıtılmasında önemli figürler olduğu sonucuna varılabilir. Kaynak metin seçimiyle başlayan süreç çevirmen stratejilerinin de etkisiyle mevcut repertuarları etkileyebilir. Bir repertuarın dinamik ve yeniliklere açık yapısı nedeniyle çeviri metinler hem erek kültür repertuarının gelişmesine katkıda bulunabilir hem de mevcut repertuar ile rekabet edebilir. Çocuk yazını kapsamında, Türkiye'deki kültür repertuarının oluşumunda, çeviri eserlerin katkısı ve özgün yazını nasıl etkilediği tartışmaya değer bir konudur. Bu konuda yapılan çalışmalar (Okuyuz, 2017; Dinçkan & Bozkurt, 2021, vb.) çevirilerin, Türkiye'nin kültür repertuarında yeni bir türün oluşturulmasına katkıda bulunduğunu ve özgün yazını

etkilediğini belirtmiştir. Örneğin, Türkiye’de çocuk yazını örneklerinin ilk çıkışının Tanzimat dönemine uzandığı belirtilmektedir (Gökşen, 1985; Kıbrıs, 2006; Neydim, 2020, Yalçın & Aytas, 2005). Bu dönemde, dünya yazınından yapılan *Robinson Crusoe* ve *Gülliver’in Seyahatleri* çevirileri ile Jules Verne ve La Fontaine’den yapılan çeviriler, çocuk yazınının ilk örneklerini oluşturmuştur (Yalçın & Aytas, 2005, p. 24). Bu ilk örneklerin ardından yapılan çevirilerin de kültür repertuarındaki bir boşluğu doldurarak özgün yazın için model teşkil ettiği düşünülebilir.

3. Yöntem ve Araştırma Planı

Geleneksel olmayan cinsiyet rollerinin yer aldığı çocuk kitaplarının Türkiye’nin yazın çoğuldizgesi içindeki yerini analiz etmek ve Türkiye’deki kültür repertuarının özellikle son yirmi yıllık dönemde hem çeviri hem de özgün eserler bağlamında nasıl etkilendiğini tartışmak için derlem temelli betimleyici bir yöntemin kullanıldığı bu çalışma, bu cinsiyet rollerinin dahil edildiği çocuk kitaplarının özgün ve çeviri olmak üzere iki bibliyografik listesine yer verir. Söz konusu listeleri oluşturmak, başka bir deyişle, Türkiye’de yayımlanan ve geleneksel olmayan cinsiyet rollerini içeren çeviri ve özgün kitapları tespit etmek için Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulunca muzır ilan edilen kitap listeleri, eşitlikçi çocuk yazınına ilişkin çevrimiçi yayımlanan listeler ve çocuk yazınında toplumsal cinsiyet temsili temel alınarak yapılan akademik çalışmalar (Demirhan, 2022; Dinçkan & Bozkurt, 2021; Güzelyurt, 2020) özellikle baz alınmıştır. Söz konusu akademik çalışmalar, Türkiye’de çocuk yazınında eşitlikçi anlatıları, geleneksel olmayan cinsiyet rollerini veya cinsellik temsili içeren eserleri araştırır. Güzelyurt (2020), okul öncesi çocuk kitaplarını cinsel eğitim açısından inceler ve bu konuların ele alınışındaki güçlü ve zayıf yönleri tespit ederken, Demirhan (2022) da Türkiye bağlamında, çocuk yazınında erek metinlerdeki cinsellik eğitiminin erek metinlere nasıl aktarıldığını araştırır. Dinçkan & Bozkurt (2021) ise araştırmalarında çeviri ve özgün eserlerin Türkiye’deki eşitlikçi çocuk edebiyatının gelişimindeki rolünü karşılaştırmalı olarak inceler. Ayrıca, bu çalışmalardan hareketle, benzer eserleri tespit etmek için, ‘eşitlikçi çocuk yazını’, ‘feminist çocuk yazını’ ve ‘feminist children’s literature’ anahtar kelimeleri, çevrimiçi yayınevi katalogları ve kütüphane veri tabanlarında aratılmış, özellikle farklı platformlarda yayımlanan kitap tanıtımları, yazar röportajları gibi metindışı unsurlar bu anahtar ifadeler gözetilerek taranmıştır. Oluşturulan iki listede yer alan eserler incelendiğinde ise -daha önceki yıllarda karşılaşılan münferit örnekler bir kenara bırakıldığında- özellikle 2000’li yıllarda, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan ve onlara meydan okuyan farklı yaş grupları için yazılan çocuk kitaplarında bir artış gözlemlenmiştir. Söz konusu kitapların artışının hızla devam ettiği göz önünde tutularak, oluşturulan listelerin belli bir dönem ile sınırlandırılması ihtiyacı doğmuş, dolayısıyla bu eserlerin Türk kültür repertuarına yoğun olarak ilk girmeye başladığı 2000 yılı ile yürütülmekte olan ana çalışmaya veri sunacak olan bibliyografya analizinin tamamlandığı 2022 yılı aralığı listeleri oluşturmak için belirlenmiştir. Yukarıda adı geçenler arasında özellikle Dinçkan ve Bozkurt’un kaleme aldıkları kitap bölümü, bu makale için ilk verileri toplarken yol gösterici olmuştur. Söz konusu kitap bölümünde listelenen özgün ve çeviri eserlere (toplamda 58 eser) ek olarak, bu araştırmada listelere pek çok yeni eser eklenmiştir (yeniden çeviriler ve yeniden basımlar hariç toplamda 171

eser). Ayrıca ayrıntılı yapılan makro incelemelere ek olarak tematik analiz yapılarak paralel derlem temelli bir araştırma yürütülmüştür³.

Söz konusu akademik çalışmalar ve veri tabanları taranırken, listeye eklenecek eserleri tespit etmek amacıyla iki kriter özellikle göz önünde tutulmuştur. Bu kriterlerden ilki yaş aralığıdır. Bir önceki kısımda da belirtildiği üzere çocuk kitapları ifadesinde yer alan “çocuk” kavramının nereye denk geldiği tartışmalı bir konudur. Bu sınırı çizmek üzere, belirlediğimiz yaş aralığı kriterine göre: 1) Eserlerde yer alan, yazar, yayıncı ve/veya çevirmen tarafından yazılan ön söz ve sonsöz, arka kapak yazısı ve/veya kitap tanıtım yazısı gibi metindışı unsurlarda erek okurun çocuklar olarak belirtilmiş olması 2) Eserlerin, çocuk serilerine/dizilerine dahil edilmiş veya kitabın üzerinde ya da çevrimiçi tanıtım yazılarında erek okur yaş aralığının belirtilmiş olması önem kazanmaktadır. Okur yaş aralığı belirtilen eserlerde, hangi yaş aralığının listelere dahil edileceğine karar vermek üzere, The Young Adult Library Services Association tarafından belirlenen Gençlik Edebiyatı okur yaş aralığı temel alınmıştır. Bu yaş aralığının altında kalan eserler, -yaş aralığı belirtilen kitaplar için geçerli olmak üzere- bir başka deyişle, 12 yaş altı okurlar için yazıldığı belirtilen eserler, listeye dahil edilmiştir⁴.

Listeler belirlenirken göz önünde tutulan ikinci kriter ise, eşitlikçi çocuk yazının sınırlarını tematik olarak belirlemeye yöneliktir. Buna göre, ele alınan eserler ya 1) Tipik olarak karşı cinsiyetle ilişkilendirilen rolleri, duyguları ve davranışları üstlenen karakterlerin temsiline yer vermekte ya da 2) Çocuklara bedenlerini, nasıl dünyaya geldiklerini ve ergenlik dönemlerinde onları bekleyen değişiklikleri açıklayan anlatılar içermektedir. Birinci başlıkta yer alan tipik olarak cinsiyetle ilişkilendirilen rol, duygu ve davranışların ne olduğu konusunda fikir birliğine varmak adına bu alanda yapılan diğer araştırmalarda belirlenen kriterlerden yararlanılmıştır⁵. Eserlerin, bu kriterlere uygunluğunun tespiti için kitap tanıtımları, arka kapak yazıları, ön sözler, röportajlar gibi metindışı unsurlar incelenmiştir⁶. Başka çalışmalarda eşitlikçi çocuk yazınına dahil edilmesine rağmen bu kriterlere uygun olmayan eserler bibliyografik listelerden çıkartılmıştır. Tez çalışmasının ön verilerine dayanan bu araştırma sonucunda, bu çalışmanın yayımlandığı tarih itibarıyla, bulgular kısmında ayrıntısıyla ele alınacağı üzere (yeniden basımlar, vb. çıkartıldığında) 121 adet çeviri ve 51 adet özgün eser tespit edilmiştir.

Özgün ve çeviri eserlerin, kültür repertuarını ne yönde etkilediğini belirleyebilmek için bibliyografik listelerdeki yayın yılları, yayınevleri, kaynak diller,

³ Bu makalenin temelini oluşturan tez çalışmasında tematik analiz yürütülmüş, ancak münferit örnekler dışında makalede bu analize ayrıntılı şekilde yer verilmemiştir.

⁴ The Young Adult Library Services Association (YALSA) tarafından Gençlik Edebiyatı okur yaş aralığı 12-18 olarak belirtilmektedir. <https://www.ala.org/yalsa/guidelines/whitepapers/yalit>

⁵ Yararlanılan kaynaklar arasında özellikle öne çıkan iki çalışma için bkz. Brugeilles, C., et al. (2002). Male and female characters in illustrated children's books or how children's literature contributes to the construction of gender. *Population (English Edition, 2002-)*, 57 (2), 237-267 ve Kortenhaus, C. M. ve Demarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex Roles: A Journal of Research*, 28 (3-4): 219-232.

⁶ Analizi güçlendirmek adına, temel alınan tez çalışmasının sonraki bölümlerinde, ilk analiz sonucunda ortaya konan kategorilerin her birinden seçilen temsili örnekler içinde yer alan metin içi unsurlar incelenerek ayrıca bir tematik analiz daha yürütülmekte, ancak makalede bu analize yer verilmemektedir.

yazarlar, çevirmenler (çeviri kitaplar için), çizerler detaylı bir şekilde incelenmiştir. İncelenen kategoriler arasından özellikle yayın yılları (çeviri yazının özgün yazını etkileyip etkilemediğini görmenin yollarından biri olarak) ve yayınevleri (özellikle hangi yayınevlerinin eşitlikçi çocuk yazınına külliyatlarında yer verdiğini anlamak amacıyla) bu çalışmada ayrıntılı olarak anlatılacaktır. Ayrıca, geleneksel olmayan cinsiyet rolleri temsillerinin özgün ve çeviri eserlerde nasıl ele alındığını da görmek önemli olacaktır. Bu bağlamda, listelerdeki eserler incelenerek, söz konusu kitaplar toplumsal cinsiyet rollerini sorgulama biçimlerine göre kategorilendirilmiş ve bu kategoriler analiz kısmında listelerden örnekler verilerek anlatılmıştır. Bibliyografik listelerdeki veriler Evan-Zohar'ın kültür repertuarı kavramı çerçevesinde Türkiye çocuk yazını dizgesi kapsamında tartışılmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

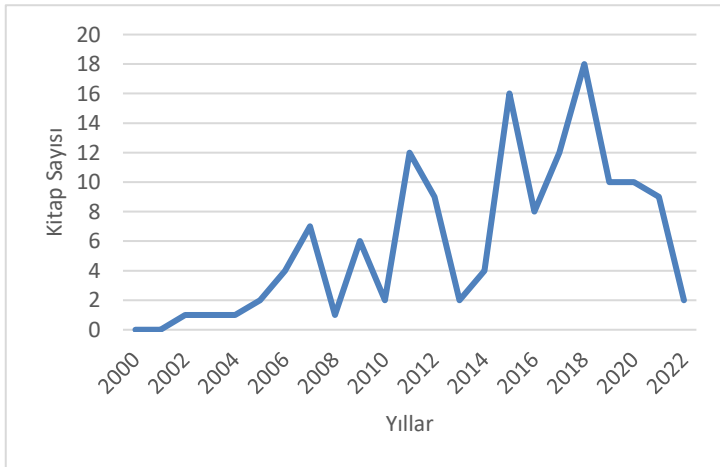
Özgün ve çeviri eserlerin, kültür repertuarını ne yönde etkilediğini belirleyebilmek için bu makalenin dayandığı ana çalışmada bibliyografik listelerdeki yayın yılları, yayınevleri, kaynak diller, yazarlar, çevirmenler (çeviri kitaplar için), çizerler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu makalede ise özellikle çeviri ve özgün eser yayın yılları ve yayıncılar ele alınarak, inceleme sonucunda ortaya konan kategoriler ayrıntılı olarak aşağıda anlatılacaktır. Bu bilgiler geleneksel olmayan cinsiyet rollerine yer veren çeviri çocuk yazınının 2000-2022 yılları arasında Türkiye'deki gelişimini ve özgün yazını hangi açılardan etkilediğini anlamak için önem taşır. Bu bağlamda kültür repertuarı ve çocuk yazınında toplumsal cinsiyet temsili temelinde verilerin tartışılmasına geçmeden farklı alt başlıklar altında bulguları paylaşmak yerinde olacaktır.

4.1 Yayın Yılları ve Yayıncılar

Bu kısımda sırasıyla, çeviri eser yayın yılları, özgün eser yayın yılları, çeviri eser yayıncıları ve özgün eser yayıncıları hakkındaki bilgiler verilecektir.

Şekil 1

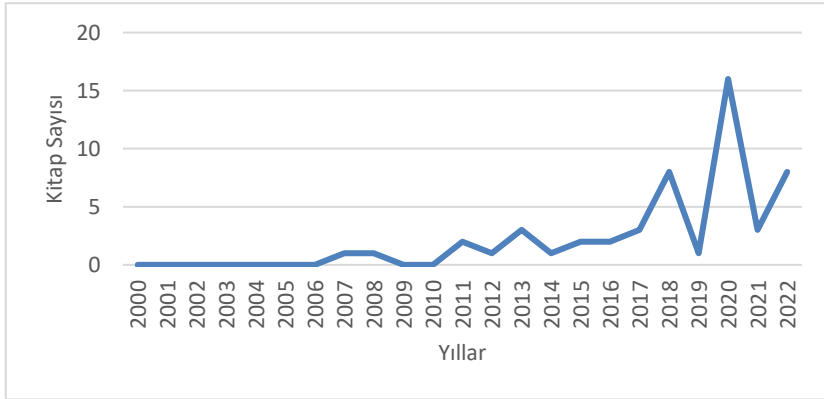
Çeviri Eserlerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 1’de de görüldüğü üzere toplamda 121 farklı çeviri eserin ve 16 yeniden çeviri veya aynı çevirinin farklı yayınevi tarafından tekrar basımının 2000 ile 2022 yılları arasındaki dağılımı incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda, 2000 yılından 2022 yılına kadar, Türkiye’de geleneksel olmayan toplumsal cinsiyet rollerine yer veren çeviri çocuk yazını yayınlarının farklı örüntüler gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle incelenen eserler temelinde, 2000 ve 2001 yıllarında bu yazın türünde çeviri olarak basılmış yayına rastlanmamıştır. Çeviri yayın sayısı 2002’den itibaren kademeli olarak artmaya başlamış, 2015 ve 2018’de sırasıyla 16 ve 18 yayınlı önemli sayılara ulaşmış ve bu yıllar en üretken yıllar olmuştur. Ortalama kitap sayısı hesaplandığında, 2000’den 2022’ye kadar geçen dönemde, yılda yaklaşık 5,96 yayın yapıldığı görülebilir. Sadece yayın yapılan yıllara (2002-2022) odaklanıldığında, ortalama kitap sayısı, yıllık yaklaşık 6,52 yayına yükselmekte ve bu da genel olarak istikrarlı bir yükseliş olduğunu göstermektedir. 2000-2009 yılları arasında yılda ortalama 2,3 yayınlı toplam 23 kitap yer alırken, 2010-2019 yılları arasında 101 yayın ve yılda ortalama 10,1 yayınlı önemli bir büyüme yaşanmıştır. 2020’lerin başında (2020-2022), 3 yılda 13 yayın ve yılda ortalama 4,33 yayınlı bir düşüş gözlemlenmektedir.

Şekil 2

Özgün Eserlerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 2’de belirtildiği üzere, yayımlanan özgün eserlerin yıllara yayılan grafiğini incelediğimizde, genel olarak durgun geçen 2000-2010 yıllarından sonra bir artış başladığı söylenebilir. Daha detaylı analiz edildiğinde, 2000 ile 2022 yılları arasında Türkiye’de özgün olarak yayımlanan, geleneksel olmayan toplumsal cinsiyet rollerini içeren 51 eser ve bir eserin farklı yayıncı tarafından tekrar basımı olmak üzere toplamda 52 eser göze çarpmaktadır. Şekil 2’de görüleceği üzere, 2000’den 2006’ya kadar olan ilk yıllarda bu tür yayınların hiç olmaması, bu alana başlangıçta odaklanılmadığını veya ilgi gösterilmediğini yansıtabilir. İlk eserler 2007 ve 2008 yıllarında ortaya çıkmıştır. İncelenen dönemin tamamında, yıllık ortalama yayın sayısı yaklaşık 2,26’dır. Ancak, sadece 2007’den itibaren aktif yıllar incelendiğinde, bu oran ortalama yılda 3,25 yayına yükselmektedir. 2010 ile 2017 yılları arasında yavaş bir büyüme görülse de asıl yükseliş

2017 yılından sonra başlamıştır. Bu durum, bu türün ilgi çekmeye başladıktan sonra nispeten istikrarlı bir varlık sürdürdüğüne de işaret eder. En önemli büyüme, yayın sayılarının arttığı 2018 ve 2022 yılları arasında gerçekleşmiştir. 2018 ve 2022 yılları sekizer yayınlı önemli yıllar arasındayken, 2020 yılı 16 yayınlı en çok kitap tespit edilen yıl olmuştur. Bu artış, 2019'daki bir yayından sonra 2020'de 16 yayınlı tablodaki en dramatik artış olarak göze çarpmaktadır.

2000 ile 2022 yılları arasında, 52 özgün esere karşılık, 16 tanesi yeniden çeviri veya mevcut çevirinin farklı yayıncı tarafından tekrar basılması olmak üzere toplamda 137 çeviri kitap yayımlandığı görülebilir. Bu, çeviri eserlerin özgün eserleri önemli bir farkla geride bıraktığını göstermektedir. Çeviri ve özgün eserlerin yıllara dağılımı karşılaştırıldığında, 2000 ve sonrasında yayımlanan ilk çeviri eserin 2002'de ve özgün eserin 2007'de yayımlandığı görülür. Bu duruma bakıldığında, 2000'li yıllardaki ilk örneğin çeviri eser olduğu ve özgün eserin beş yıl sonra yayımlandığı anlaşılabilir. Sadece yayınların tespit edildiği, aktif yıllar dikkate alındığında, yıl başına basılan ortalamalar, çeviri kitaplar için 6,52 ve özgün kitaplar için 3,25 'tir. Bu durum, her iki yazın türünde de büyüme yaşanırken, çeviri eserlerin daha yüksek bir yayın oranını koruduğunu göstermektedir. Çeviri kitaplar için en yoğun dönem 2015-2018 yılları arasındadır. 2015 ve 2018 yılları sırasıyla 16 ve 18 yayınlı en yüksek yayın sayılarına sahiptir. Özgün kitaplar için ise en yüksek yıl 16 yayınlı 2020 olmuştur. Bu durum, çeviri eserlerin özgün eser yazımını etkilemiş olabileceğini gösterebilir. Ayrıca hem çeviri hem de özgün eserlerin 2010'ların sonlarına doğru önemli bir büyüme kaydetmesi, bu dönemde eşitlikçi yazına daha fazla odaklanıldığını göstermektedir. Grafiklerde dikkat çeken bir diğer husus da sürekli bir artış yerine yıllar içerisinde iniş ve çıkışların gözlemleniyor olmasıdır. Çeviri eserlerdeki dalgalanmalar genellikle uluslararası eğilimlerin, çeviri politikalarının ve yayıncıların stratejik tercihlerinin sonucu olabilirken, özgün eserlerdeki dalgalanmalar yerel yazarların üretkenliğinden ve kültürel ihtiyaçlardan etkilenmektedir.

Listelerde yer alan eserleri yayıncıları açısından incelemek de önemli veriler sunacaktır, çünkü yayınevleri, kültür repertuarına katılacak eserleri seçme konusunda en önemli taraflardan birini oluşturur. Çevirmek üzere kaynak metnin seçilmesinden, çeviri sürecine ve ardından erek kitleyle buluşmasına kadarki tüm adımlarda yayıncıların etkisi vardır (Lefevere, 1992, s. 14). Bu sebeple yayıncı tercihleri, çoğuldizgeye katılacak çeviri ve özgün yazın ürünlerinin ne olduğu hususunda etkili olduğu kadar repertuarda eğilim oluşturma ve onu sürdürme hususunda da etkilidir. Bibliyografik listelerde yer alan çeviri kitaplar hem küçük hem de büyük ölçekli toplam 45 farklı yayınevi tarafından basılmıştır. Bu yayınevlerinin dört ve dörtten fazla kitap yayımlayanları Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1

Çeviri Eser Yayıncıları

Yayınevleri	Çeviri Eser Sayısı
Can Yayınları	17
Martı Yayınları	13
İş Bankası Kültür Yayınları	11
Pegasus Yayınları	9
YKY	8

Nota Bene Yayınları	7
Büyülü Fener Yayınları	6
Güldünya Yayınları	6
Doğan Egmont Yayıncılık	4
İthaki Yayınları	4
Kanat Yayınları	4

Yapılan analizde, Can Yayınları toplam 17 kitapla en çok çeviri kitap yayımlayan yayınevi olarak öne çıkmaktadır. Listedeki kitapların tamamı Can Çocuk dizisinin bir parçası olarak basılmıştır. Bu kitapların arasında 12 kitaplık bir kitap serisi ve buna ek olarak 5 farklı kitap bulunmaktadır. Martı Yayınları 13 kitapla en çok kitap yayımlayan ikinci yayınevi olarak tespit edilmiştir. Basılan kitapların 12 tanesi biyografik anlatıların yer aldığı Martı Çocuk dizisinin parçası olarak çıkan bir kitap serisinin bir parçasını oluşturmaktadır. İş Bankası Kültür Yayınları, 8 kitaplık bir seri ve 3 seri dışı eserle toplam 11 kitapla üçüncü sırada yer almaktadır.

Bu noktada bazı önemli hususların altını çizmek gerekir. Örneğin, Pegasus Yayınlarının yayımladığı kaynak dili İsveççe olan 8 tane eserin tamamı Ali Arda tarafından çevrilmiştir. Ancak burada dikkat çeken asıl husus Arda'nın çevirilerinin daha önce başka yayınevleri tarafından da basılmış olmasıdır. Örneğin, listedeki ilk 3 kitabın dahil olduğu *Kumkurdu* serisi ele alınacak olursa, Pegasus'tan önce Arda'nın çevirisinin İthaki, Kanat ve Adrena yayınları tarafından basıldığı görülür. Bu durum, Pegasus'un yayımladığı kaynak dili yine İsveççe olan *Ellika Tomson'un Keşif Günlüğü* ve *Pippi Uzunçorap* kitapları için de geçerlidir. Pegasus Yayınları örneğinde olduğu gibi, listede yer alan kitapların arasında, mevcut çevirinin yıllar içinde başka yayınevleri tarafından basıldığı veya yeniden çevrildiği başka eserler de vardır. Bu da yayınevlerinin bastığı eser sayısını etkilemektedir. Aynı çevirmenin farklı yayınevlerinden basılan çevirilerine ek olarak yeniden çevrilen kitaplar da olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, İthaki Yayınları'nın Deniz Canefe çevirisiyle 2007'de yayımladığı *Ronja: Haydut Kız* eseri, Ali Arda'nın yeniden çevirisiyle *Haydudun Kızı Ronja* ismiyle 2020'de Pegasus tarafından basılmıştır. Benzer şekilde, *Ben Nereden Geldim?* kitabının kültür repertuarına girişi Sistem Yayıncılık'ın 2009'da yayımladığı çeviriyle olmuştur. Sonrasında ise Agora Kitaplığı'nın Osman Akınbay'ın yeniden çevirisiyle aynı eseri 2015'te tekrar yayımladığı görülür.

Pegasus Yayınları'nın ardından gelen Yapı Kredi Yayınları ise Almanca, Fransızca ve İtalyanca kaynak metinlerden yapılan 8 çeviriyle öne çıkmaktadır. Nota Bene Yayınları tamamı İspanyolcadan çevrilen 7 kitapla listede yer almaktadır. Büyülü Fener Yayınları ve Güldünya Yayınları altışar kitapla listede yer alırken, Doğan Egmont Yayıncılık, İthaki Yayınları ve Kanat Yayınları dörder kitapla öne çıkmaktadır. Tabloda yer verilen 11 yayınevi haricinde çalışmada 34 farklı yayınevi daha tespit edilmiştir. Bunlar arasında, Ayrıntı Yayınları, Beta Kids, Epsilon Yayınevi, Hep Kitap, Mavibulut Yayıncılık, The Kitap Yayınları, Yabancı Yayınları gibi yayınevleri yer almaktadır. Bu sonuç, geleneksel cinsiyet rollerini sorgulayan çeviri eserlerin önemli sayıda yayıncı tarafından repertuara dahil edildiğine işaret eder.

Toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan özgün eserleri yayımlayan yayıncılara ise Tablo 2’de yer verilmiştir. Bu yayınevlerinin özellikle iki ve ikiden fazla kitap yayımlayanları aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2

Özgün Eser Yayıncıları

Yayınevleri	Özgün Eser Sayısı
Can Yayınları-Can Çocuk Dizisi	7
Can Yayınları-Odeabank	5
Acayip Kitaplar	3
Uğurböceği Yayınları	3
YKY	3
Abm Yayınevi	2
Eğiten Kitap	2
Erdem Yayınları	2
Günüşiği Kitaplığı	2
Hep Kitap	2
Kırmızı Kedi Yayınevi	2
Mavibulut Yayıncılık	2
Yediveren Yayınları	2

Özgün eserlerin bibliyografik listesindeki yayıncılar incelendiğinde, 27 farklı yayınevini yer aldığı görülebilir. Yayımlanan kitap sayısı incelendiğinde, Can Yayınları’nın Can Çocuk dizisi altında 7 kitapla yer aldığı ve yine Can Yayınları’nın Odeabank ile yaptığı iş birliği sonucunda 5 kitaplık bir seri yayımladığı ve bu bağlamda Can Yayınlarının özgün eserler basan yayınevleri arasında da başı çektiği görülebilir. Odeabank iş birliğiyle yayımlanan kitapların yer aldığı söz konusu seri, *Eşit Masallar* projesi olarak, masalların eşitlikçi bir bakış açısıyla yorumlandığı kitaplardan oluşur. Listedeki kitaplardan farklı olarak, bu beş kitap ücretsiz bir şekilde edinilebilir, dijital kopyaları indirilip sesli kitapları dinlenebilir ve işaret dili anlatımıyla videoları izlenebilir. Hatta, daha fazla çocuğa ulaşmak amacıyla 2021 yılında başlatılan tiyatro projesiyle de bu masallardan hareketle hazırlanan tiyatro oyunları sergilenmiştir. Hem anlatı hem de eserlere ulaşılabilirlik konusunda kapsayıcı bir yaklaşımla ortaya konan bu projede, Can Yayınları’nın eşitlikçi çocuk yazınında özgün eserler yayımlayarak kültür repertuarına katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Çeviri çocuk yazınında bahsedilen 17 kitabı da dahil ettiğimizde de Can Yayınları’nın toplam 29 kitapla eşitlikçi çocuk yazınına katkıda bulunduğu görülür. Listede, üçer kitapla yaptıkları katkılarıyla Acayip Kitaplar, Uğurböceği Yayınları ve YKY da bulunmaktadır. Acayip Kitaplar tarafından yayımlanan üç kitap, tarihsel kadın karakterlerin biyografilerine yer verirken, Uğurböceği Yayınları iki biyografik kitapla listede yerini almıştır. Yapı Kredi Yayınları ise, ikisi geleneksel olmayan aile dinamiklerini içeren ve diğeri de geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmayan bir kız çocuğunun hikâyesini anlatan toplam üç eser yayımlamıştır. Tablo 2’de yer alan diğer yayıncılar ikişer kitapla geleneksel olmayan cinsiyet rollerinin Türkiye’deki temsiline katkıda bulunmuşlardır.

Her iki tabloda da yer alan tüm yayınevleri kıyaslandığında, Can Yayınları gibi bazı yayınevlerinin her iki grupta da yer aldığı görülebilir. Bu ortak payda, bu yayıncıların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyan hem çeviri hem de özgün eserleri kültür repertuarına kattıklarını ve Türkiye’de eşitlikçi çocuk yazınına beslemeye yardımcı olduklarını gösterebilir.

4.2 Kategoriler

Yukarıda değinilen kriterlere göre belirlenen özgün ve çeviri eserler için oluşturulan listelerdeki kitaplar, tanıtım yazıları, arka kapak yazıları, ön sözler ve yazar ve çevirmenlerle yapılan röportajlar gibi metin dışı unsurlar göz önünde tutularak incelendiğinde, bunların toplumsal cinsiyet rollerine farklı şekillerde meydan okudukları tespit edilmiştir. Örneğin kimi kitapların güçlü ve bağımsız kadın karakterlere yer verirken, bazılarının kuir bireylerin biyografik anlatılarına değindiği gözlemlenmiştir. Daha ayrıntılı örnekler vermek gerekirse, söz konusu eserlerde, bir prenses kurtarılmayı beklemeden kendi macerasına atılmakta veya bir kadın karakter bilim insanı veya tamirci olarak tasvir edilmekte, dolayısıyla bu durum kalıp yargıların aksi bir görüntü çizmektedir⁷. Aynı şekilde, bazı eserlerde de bir oğlan çocuğu bale dersi alırken veya ağlarken tasvir edilerek toplumsal cinsiyet rollerinin dışında resmedilmektedir. Kuir anlatılarda ise, aynı cinsiyetten ebeveynlerin bulunduğu aile tasvirleri ve ikilik dışı cinsel kimliklerin tasvirleri⁸ göze çarpmaktadır. Buna ek olarak, toplumsal olarak ebeveynlere biçilen anne ve baba rollerinin değiştiği veya eşitlikçi bir tutumla ele alındığı kitaplar yine yapılan araştırmada görülmüştür. Listelerdeki çocuk kitaplarının çoğunun resimli/çizimli olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocukların sadece metin yoluyla değil görseller yoluyla da bu eşitlikçi anlatılara maruz kaldığı bilindiğinden görseller de dikkate alınarak her iki liste için kategorileme yapılmıştır. Bu tespit sonucunda çeviri ve özgün olmak üzere tüm kitaplar, eşitlikçi cinsiyet rollerinin çocuk yazınında nasıl temsil edildiğini açıklayan beş kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler kadın/erkek karakterlerin kitaplarda, kendilerine geleneksel olarak atfedilen rolleri hangi şekilde sorguladıkları incelenerek ortaya konmuştur. Her iki listede de ortak olan kategoriler sırasıyla şu şekilde yer almaktadır: 1) Geleneksel olmayan kadın karakterler, 2) Geleneksel olmayan erkek karakterler, 3) Geleneksel olmayan aile dinamikleri, 4) Cinsiyet ve beden keşfi, 5) LGBTQ+ temaları. Listedeki birçok kitabın, bu beş farklı kategoriden iki veya daha fazlasına girebildiği görülmüştür. Örneğin, bir kitap tek ebeveynli bir aile yapısını işlerken aynı zamanda geleneksel olmayan erkek karaktere yer veriyorsa iki kategoriye de dahil edilmiştir.

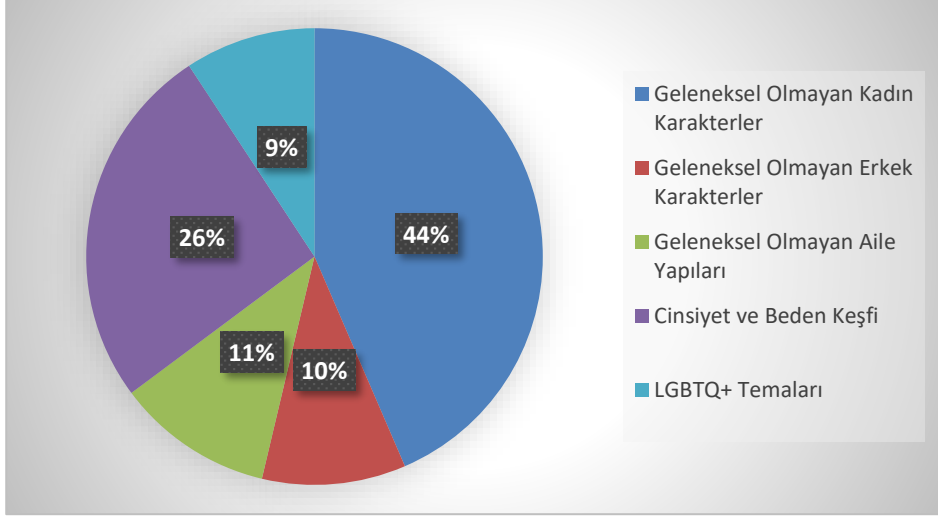
Aşağıda verilen Şekil 3 ve Şekil 4, sırasıyla bu kategorilerin çeviri eserler ve özgün eserler arasındaki dağılımını göstermektedir. Karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için her kategori için tespit edilen çeviri ve özgün eserler birlikte incelenecektir.

⁷ Çocuk kitaplarında yer alan kalıp yargılar konusunda yararlanılan temel kaynak olarak bkz. Brugeilles, C., et al. (2002).

⁸ İkilik dışı cinsel kimliklerin yansıtımı ve çevirisine ilişkin bir çalışma için bkz. Alan, C. ve Okyayuz, A. Ş. (2022).

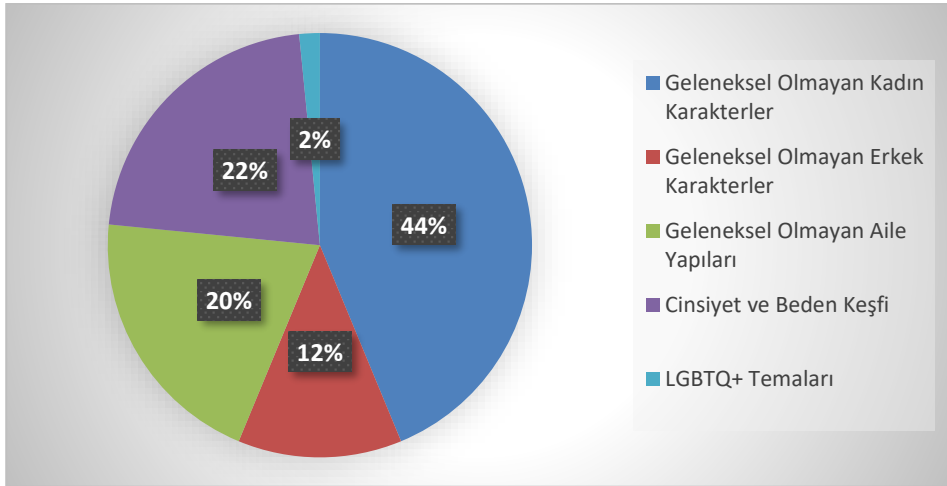
Şekil 3

Kategorilerin Çeviri Eserlerdeki Yüzdelerdeki Dağılımı

Şekil 4

Kategorilerin Özgün Eserlerdeki Yüzdelerdeki Dağılımı

İlk kategori, geleneksel olmayan kadın karakterleri içeren kitapları kapsar. Bu karakterler genellikle geleneksel cinsiyet rollerine meydan okuyan güçlü ve bağımsız kadın kahramanlardır. Bu kahramanlar her yaşta ve her rolden kadın karakterlerden ve kız çocuklarından oluşmaktadır. Asa Lind'in *Kumkurdu* (2002) kitap serisinin baş kahramanı meraklı Zackarina gibi maceraya atılan karakterlerin yanı sıra prenses olmasına rağmen kendisinden beklenildiği gibi bir prensle evlenmenin hayalini kurmak

yerine, Sue Fliess'in *Mucit Prenses* (2021) kitabındaki Prenses Pelin gibi mucit olmayı tercih eden kahramanlar bu kategoriye girer. Yıldırım Karakiya'nın *Prenses Olmak İstemeyen Prenses* (2018) adlı kitabında, top oynamasına ve arkadaşlarını kendisinin seçmesine izin verilmeyen Prenses Fırdıfış, hayallerinin peşinden kramponlarıyla gider. Benzer şekilde, Anna Kemp'in *Prensesler Uslu Durmaz* (2017) adlı kitabındaki Prenses Sue da kendisinden uslu durmasını bekleyenlere karşı çıkararak spor ayakkabılarıyla ejderha arkadaşıyla birlikte hayallerine ulaşır. Bu prenses tasvirleri hem dış görünüş hem de davranış bakımından tipik prenses tasvirlerinden farklıdır. Bu kategori aynı zamanda güçlü ve cesur olmasıyla öne çıkan kadınların gerçek biyografilerini de kapsamaktadır. Farklı yazarların kaleminden çıkan *Küçük İnsanlar Büyük Hayaller* serisinde Maria Montessori (Sánchez Vegara, 2018), Coco Chanel (Sánchez Vegara, 2018) ve Agatha Christie (Sánchez Vegara, 2018) gibi kendi dönemlerinde başarılarıyla öne çıkan kadınları tanıırken, özgün eserler arasında yer alan *Cesur Kızlara Yol Arkadaşları 1* (2021) kitabında Afife Jale, Füreyâ Koral ve Semiha Es gibi kendi dönemlerinde kadınlar için alışıldık olmayan mesleklere yönelip başarılı olan önemli kadın figürleri öğreniriz.

Bu kategori altında ele alınan eserlere bakıldığında bu türün örneklerinin çok eskilere dayandığını görebiliriz. Her ne kadar bu çalışmada ilk çevirisiyle ele alınmasa da güçlü bir kadın karakter sunması açısından ilk olarak 1975 yılında yapılan çevirisiyle Türk kültür repertuarına giren *Pippi Uzunçorap* (Dinçkan & Bozkurt, 2021, s. 137) dikkat çeker. Bu çalışmada özellikle ele alınan eserlere bakıldığında, bu kategori altında 2002'de yayımlanan *Kumkurdu* serisinin ve 2006'dan 2012'ye kadar yayımlanan *Midilli Tutkunu Prenses* serisinin, tüm çeviri eserler listesindeki ilk örnekler olduğu görülebilir. Bu serilerdeki ana karakterler meraklı kız çocuklarıdır ve çeşitli maceralara atılırlar. Dolayısıyla bu kategori, repertuara ilk giren çeviri eserleri barındırmaktadır. Güçlü ve bağımsız kız çocuklarının maceralarını anlatan bu kitapların ilk özgün örneklerine baktığımızda ise, 2013 yılında yayımlanan *Tavuk Prenses* ile yine aynı yıl yayımlanan *Mavi Kız – Uzun Bir Yol* eserlerinin bu kategoride yer alan ilk eserler olduklarını görebiliriz. Örneğin, *Tavuk Prenses* kitabında, Prenses Mumu ve kardeşi küçük cadı Juju'nun hikâyesi anlatılır. Juju, kız kardeşinin aksine korkusuz bir anti-prenses olarak sunulur.

İkinci kategori olan geleneksel olmayan erkek karakterler, önceki kategori ile aynı şekilde kalıplaşmış cinsiyet rollerinden farklı davranan erkek kahramanların olduğu özgün ve çeviri kitapları kapsar. Elisabeth Brami'nin basmakalıp fikirleri yıkıp eşitliğin önemini hatırlatmak istediği dört kitaplık serisinden *Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi* (2017a) erkek çocuklarının da kız çocukları gibi diledikleri rengi giyme, ağlama ve istediği mesleği seçme gibi nice hakları olduğunu söyler. Benzer şekilde Ben Brooks'un *Farklı Olmaya Cesaret Eden Erkek Çocuklarına Hikâyeler* (2018) kitabında ise, tüm insanların eşit haklara sahip olması gerektiğini düşünen ve "feminizm" sözcüğünü literatüre kazandıran Charles Fourier gibi dünyayı değiştiren erkeklerin hikâyeleri anlatılır. Çeviri eserler arasında, kalıplaşmış cinsiyet rollerine göre hareket etmeyen erkek çocukların yer aldığı ilk kitaplar 2014'te yayımlanan *Külprens* ile 2015'te yayımlanan *Jack ve Sihirli Fasulye*'dir. Örneğin, *Külprens* kitabındaki prens, erkek olmakla bağdaştırılan kaslı bir vücuda ya da sakallara sahip değildir ve erkek kardeşlerinin aksine tüm ev işlerini yapar. Yukarıda bahsedilen Ben Brooks'un kitabına ek olarak Marvel G. L. 'nin 2020'de yayımlanan *Asi Delikanlılara Uykudan Önce Hikâyeler* kitabı da bu kategoride yer

almaktadır. Bu iki eser de kalıplaşmış cinsiyet rollerine uymayan geçek kişilerin biyografilerine yer verir. Özgün eserler listesi incelendiğinde, bu kategorideki ilk örneğin Ahmet Bücke'nin 2017'de yayımlanan *Eyvah Babam Şiir Yazıyor!* (2017a) kitabı olduğu görülmüştür. Bu kitap aynı zamanda geleneksel olmayan aile dinamiklerini de yansıttığı için üçüncü kategoriye de girmektedir. Can Yayınları-Odeabank iş birliğinin 2020'de başlattığı *Eşit Masallar* projesindeki kadın ve erkek karakterlerin, eşitlikçi bir anlatıyla aktarıldığı ve dolayısıyla aynı anda birinci ve ikinci kategoriye girdiğini söylemek mümkündür.

Üçüncü kategori, geleneksel olmayan aile yapılarını ve ilişkilerini tasvir eden kitapların yer aldığı geleneksel olmayan aile dinamikleridir. Yapılan incelemeler sonucunda listelenen kitapların metinleri ve resimlerinde tek ebeveynli aile yapıları ile heteronormatif olmayan aile yapıları tespit edilmiştir. Bénédicte Guettier'in *On Çocuklu Bir Baba* (2015) kitabında yer alan her gün çocuklarına kahvaltı hazırlayan, onları okula götüreren ve masallarıyla uyutan baba gibi Janet Bingham'ın *En Güzeli Benim Evim* (2016) kitabındaki baba tilki de yavrusuyla beraber yuva bulma macerasına çıkar. Bunlara ek olarak, geleneksel aile yapısında anne ve babaya atfedilen rollerin farklılaştığı kitapları da görmek mümkündür. Özellikle özgün eserler arasında bu tür kitapların daha çok olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Ahmet Bücke'nin *Eyvah, Babam Şiir Yazıyor!* (2017a) ve *Annemle Uzayda* (2017b) kitaplarında Zeyno'nun annesi uzay programına katılıp astronot olurken, babası işini değiştirip kâğıt helva paketlerine şiir yazmaya başlar. Ev işlerini beraber yapan ve hayallerinin gerçekleşmesinde birbirlerine destek olan bu anne baba gibi, Ezgi Berk'in *İşte Benim Annem* (2018) ve *İşte Benim Babam* (2020) kitaplarında çocuklarının bakımını birlikte üstlenmiş, kendi kişisel alanlarını yaratıp aynı zamanda birlikte vakit geçiren, duygusal ve özgür davranabilen bir anne baba resmedilir. Benzer şekilde, Sara Şahinkanat'ın 2022'de yayımlanan *Annemin Çantası* (2022a) ve *Babamın Battaniyesi* (2022b) eserleri okura geleneksel olmayan aile yapılarını anlatmaktadır. Bu kategoriye giren kitaplarda, kalıplaşmış ebeveyn rollerinden farklı davranan kahramanlar olduğu için bu kitapların zaman zaman birinci veya ikinci kategoriye dahil edilmeleri de kaçınılmazdır.

Dördüncü kategori, cinsiyet ve beden keşfi, çocukların bedenlerini sorgulamaya ve anlamaya teşvik eden kitapları içerir. Bu kitaplar çocuklara vücut bölümlerini anlamada yardımcı olurken, dünyaya geliş yolculuklarını da betimler. Peter Mayle'nin *Ben Nereden Geldim?* (2005), Katerina Janouch'un *Ben Nasıl Oldum?* (2010), Can Göknil'in *Beni Annem Yavruladı* (2007) ve Rayka Kumru'nun *Hoş Geldim* (2019) kitapları bir bebeğin oluşumundan doğumuna kadarki süreci anlatırken Jacques Arénes'in *Erkek Olmakla Nasıl Baş Etsem?* (2011) ve Karen Gravelle'in *Regl Kitabı* (2019) kitapları, kız ve erkek çocuklara ergenliklerinde kendilerini fiziksel ve zihinsel olarak nelerin beklediğini anlatır. Bu anlamda geleneksel olmayan bir şekilde bir tasvir sunar. Çeviri eserler listesi incelendiğinde, bu kategorideki ilk örneklerin 2004'te yayımlanan *Çocuğuma... Sevgiyi ve Cinselliği Nasıl Anlatırım* ve onun ardından 2005'te yayımlanan *Cinsellikle İlgili Merak Ettikleriniz: Sorular ve Yanıtlar* eserlerinin olduğunu görürüz. Can Göknil'in 2007 yılından yayımlanan *Beni Annem Yavruladı* eseri ise özgün eserler listesinde yer alan ve bu kategoriye de giren ilk kitaptır.

Bu kategorideki diğer eserlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde çeviri ve özgün örneklerde farklılıklar görülür. 2010 yılına kadar yayımlanan çeviri eserlerden sekiz tanesi bu kategoriye dahil edilirken, özgün eserlerde bu sayının sadece birde kalmış olması düşündürücüdür. 2011-2022 yılları arası incelendiğinde özgün eser sayısında bir artış olduğu ve toplamda 12 eser yayımlandığı, ancak çeviri eser sayısının 16 olduğu ve hâlâ özgün eser sayısından yüksek olduğu görülmektedir.

Her ne kadar bu çalışmanın odak noktası olmasa da bu noktada ifade etmek önemlidir ki, bu kategoride yer alan çeviri ve özgün eserler metiniçi örnekler bağlamında karşılaştırıldığında, Tablo 3'te gösterildiği üzere, iki anlatıda da kadın ve erkeğin birbirlerini sevdiği vurgulanmış ve cinsel ilişki bu sevginin sonucu olarak verilmiştir. Ancak özgün eserdeki anlatı çeviri esere göre daha örtüktür:

Tablo 3

Cinsiyet ve Beden Keşfi Örnekleri

Eser	Metiniçi Örnek
<i>Cinsellikle İlgili Merak Ettikleriniz: Sorular ve Yanıtlar</i> (2005)	Cinsel ilişkiye aynı zamanda “sevişmek” de denir, çünkü bunu yaparken kadın ve erkek birbirlerine karşı derin bir sevgi duyarlar. Kucaklaşırlar, öpüşürler, birbirlerini okşarlar. (s. 44)
<i>Beni Annem Yavruladı</i> (2007)	Annem gelin olmuş. Babam da damat. Düğünleri olmuş, evlenmişler. Çünkü birbirlerini çok sevmişler. Yeni evlerinde yiyip içmişler. Karınları doyunca soyunmuşlar, sarmaş dolaş yataklarına yatmışlar. Beraber uyumuşlar.

Beşinci kategori olan LGBTQ+ temaları, kendisini geleneksel kadın ve erkek kategorilerinin içinde tanımlamayan ve giyimleri, tavırları, sosyal davranışlarıyla yani cinsiyet sunumlarıyla toplumsal normlara uymayan bireylerin değinildiği kitapları kapsar. Dünya literatüründe yer alan bu anlatı örnekleri, yapılan bibliyografik araştırmaya göre Türkiye çocuk yazınında daha örtük bir biçimde temsil edilmektedir. Örnek vermek gerekirse, bu kitapların en çok bilinenlerinden *Morris Micklewhite ve Turuncu Elbise* (2018), tek ebeveynli çekirdek ailesindeki hayat dolu Morris'in kimlik inşası yolculuğunda turuncu elbisesi ile başından geçenleri konu alır. Bu örnek dışında, kurgu dışı eserlerde kendisini biyolojik kimliklerinden farklı tanımlayan daha fazla karakter görmek mümkündür. Mesela, biyografik eserler arasında yer alan Francesca Cavalio ve Elena Favili'nin *Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler* (2017) kitabında Coy Mathis isimli bir erkek çocuğunun cinsiyet kimliğini değiştirme hikâyesi anlatılır. Aynı şekilde, Ben Brooks'un *Farklı Olmaya Cesaret Eden Erkek Çocuklarına Hikâyeler* (2018) kitabında yer alan Alan Turing, Balian Buschbaum, Grayson Perry ve Oscar Wilde gibi bireylerin biyografilerinde cinsiyet kimliklerine de yer verilir. Bazı eserlerde, yazılı metinlerde bu anlatılara rastlanmasa da kitap içindeki çizimlerde heteronormatif olmayan aile yapılarını görmek mümkündür. Elisabeth Brami'nin *Baba Hakları Bildirgesi* (2018b) ve Rayka Kumru'nun *Hoş Geldim* (2019) kitaplarının görsellerinde aynı cinsiyetli ebeveynlerin oluşturduğu aile yapıları görülebilir.

Metinler ve görselleri incelendiğinde LGBTQ+ temalarını dahil eden toplamda 10 çeviri kitap tespit edilmiştir. Bunlardan 9 tanesi, gerçek veya kurgusal karakterlerin cinsiyet kimliğini arama ve inşa etme yolculuğunu yazılı metin üzerinden anlatırken, bunlardan 1 tanesinde yazılı metinde açık bir tasvir olmamasına rağmen, mevcut görsellerde LGBTQ+ temalarına yer verildiği görülmektedir. Örneğin, Elisabeth Brami'nin basmakalıp fikirlerle mücadele edilmesi gerektiğini mizahi bir dille anlatan eserleri, *Kız Çocuk Hakları Bildirgesi* (2017b) ve *Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi* (2017a) kitaplarındaki son maddede kız ya da oğlan herkesin dilediği kişiyi sevme hakkı olduğu belirtilir. Brami'nin *Anne Hakları Bildirgesi* (2018a) ve *Baba Hakları Bildirgesi* (2018b) kitaplarındaki son madde ise anne babaların ilişki tercihleri ile ilgilidir. Aynı tarzda bir anlatıyı Rayka Kumru'nun *Hoş Geldim* (2019) eserinde de görmek mümkündür:

Tablo 4

LGBTQ+ Temaları Örnekleri

Eser	Metiniçi Örnek
<i>Baba Hakları Bildirgesi</i> (2018b) <i>Anne Hakları Bildirgesi</i> (2018a)	Madde 15: Kimle isterlerse onunla, diledikleri gibi yaşama ve diledikleri zaman çocuk sahibi olma hakkı vardır.
<i>Hoş Geldim</i> (2019)	Çeşit çeşit çocuk, çeşit çeşit aile varmış. Hepsi birbirinden farklı, hepsi çok güzelmiş!

Brami'nin bu kitaplarında, metinlerin yanı sıra Estelle Billon-Spagnol'un çizdiği görsellerle de farklı aile yapılarının tasvir edildiği görülebilir. Örneğin, bu kitaplardan anne haklarının anlatıldığı kitapta iki kadın ve çocuk görseli yer alırken; baba haklarının anlatıldığı kitapta ise iki erkek ve iki çocuk kum parkında oynarken tasvir edilmiştir. Benzer bir çizime Kumru'nun (2019) kitabında da rastlamak mümkündür. Yukarıdaki Tablo 4'te belirtilen ifadenin yer aldığı sayfada, çizer Onur Sipahi'nin farklı özelliklere sahip olarak resmettiği ebeveynlere ilişkin çizimler yer almaktadır. Bu çizimlerin kesin olarak biseksüel aile yapılarını tasvir ettiklerini söylemek mümkün olmasa bile, çizimlerin eşitlikçi bir anlatıma ve temsile sahip olduğu söylenebilir.

Beş kategori için yapılan incelemeler sonucunda, LGBTQ+ temalarına yer veren eserlerin diğer kategorilerdeki eser sayısına oranla geri kaldığı görülebilir. Bu durumun muhtemel sebeplerinden ilki, Türkiye'de heteronormatif dışı ilişkilerin toplumun genelinde tabu olarak yer alması olabilir. Diğer bir sebep ise bu temalara yer veren kitaplardan bazılarının çocuklar için "muzır" ilan edilerek çocuklara satışının yasaklanması ve bu sebeple yayıncıların bu temaların yer aldığı çocuk kitaplarını kulliyatlarına katmak istememesi olabilir. Muzır ilan edilen eserlerin bazıları: Brigitte Labbé'nin *Çıtır Çıtır Felsefe* serisindeki *Oğlanlar ve Kızlar* (2006) kitabı, Elisabeth Brami'nin *Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi* (2017a) ve *Kız Çocuk Hakları Bildirgesi* (2017b) kitapları, Heinz Janisch'in *Bazı Günler...* (2017) kitabı ile Ben Brooks'un *Farklı Olmaya Cesaret Eden Erkek Çocuklarına Hikâyeler* (2018) kitabıdır. Bu eserlerin ortak noktası, aynı cinsiyetten iki bireyin birbirlerini sevebileceğinin metinde veya görsellerde

anlatılması ya da anıştırılması ve/veya cinsiyet değiştiren bireylerin hayat hikâyelerine yer vermesidir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, 2000 yılından 2022'ye kadar çocuk yazınının parçası olarak yayımlanan, geleneksel olmayan cinsiyet rolleri temsillerini içeren ve bu özelliğiyle eşitlikçi çocuk yazını kapsamında ele alınabilecek çeviri ve özgün eserler tespit edilmiştir. Bu eserler için oluşturulan çeviri ve özgün olmak üzere iki bibliyografik listede eser adlarına, yayın yıllarına, yayınevlerine, kaynak dillere, yazarlara, çevirmenlere (çeviri kitaplar için) ve çizerlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Türkiye'deki eşitlikçi anlatının çeviri ve özgün çocuk yazınındaki örneklerini ve bu eserlerin kültür repertuarının gelişimindeki rolünü incelemeyi amaçlayan bu çalışmada öncelikle oluşturulan iki bibliyografik liste ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Bu incelemeler sonucunda, bu makalenin yazıldığı tarih itibariyle (yeniden çeviriler ve yeniden basımlar hariç) toplamda 121 adet çeviri eser ve 51 tane özgün eser tespit edilmiştir. Even-Zohar'ın da belirttiği gibi çeviri metinler dinamik ve yeniliklere açık olan bir repertuara dahil edilerek erek kültür repertuarının gelişmesine katkıda bulunabilir (1997, s. 21) görüşünden hareketle çeviri eserlerin kültür repertuarının gelişimindeki rolü özgün eserlerle birlikte karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yayımlanan toplam kitap sayıları incelendiğinde çeviri eserlerin özgün eserlerin iki katından fazla olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, kalıplaşmış cinsiyet rollerinin yer almadığı, geleneksel rolleri sorgulayan eserler söz konusu olduğunda, çeviri eserler 2000'li yıllarda kültür repertuarına dahil edilen kitapların çoğunu oluşturmaktadır.

Buna ek olarak, çeviri yazının özgün yazını etkileyen bir unsur olup olmadığını anlamak için her iki listedeki kitap yayın yılları incelenmiştir. Bu incelemeye göre, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan veya farklı bir tutumla eşitlikçi bir anlatı içeren eserlerin, çeviri yoluyla kültür repertuarına girmesinin ardından, özgün anlatılarda bu konularda kayda değer bir artış olduğu görülmüştür. Çevirmek üzere kaynak metni seçen ve onun erek kitleyle buluşmasına aracılık eden, dolayısıyla kültür repertuarı oluşturma ve onu geliştirme açısından etkili taraflardan biri olan yayıncılar açısından bakıldığında ise, çeviri eserleri yayımlayan 45, özgün eserleri yayımlayan 27 yayınevi saptanmıştır. En çok eser yayımlayan yayınevi olarak Can Yayınları'nın 17 çeviri ve 12 özgün olmak üzere toplam 29 eserle ön plana çıktığı görülmüştür. Bir diğer önemli sonuç ise, Abm Yayınevi, Günışığı Kitaplığı, Hep Kitap, Kırmızı Kedi Yayınevi, Mandolin Yayınları, Mavibulut Yayıncılık, Net Yayınları, Nota Bene Yayınları, Taze Kitap ve YKY gibi yayıncıların hem çeviri hem de özgün eserleri kültür repertuarına katmış olmalarıdır. Daha detaylı bir analizle, bu yayıncıların çocuk yazınında eşitlikçi anlatıma yer veren eserlerin çevrilmesinde ve özgün eserlerin yayımlanmasındaki hedefleri ve davranışları incelenebileceği gibi aynı yayınevi tarafından basılan çeviri ve özgün eserlerin anlatı ve çizim türlerinde bir paralellik olup olmadığı tespit edilebilir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, bibliyografik listelerde yer verilen kitapların incelenmesinin ardından toplumsal cinsiyet rollerini ve normlarını sorgulama şekillerine göre beş kategori oluşturulmuş olmasıdır. Geleneksel olmayan kadın karakterler,

geleneksel olmayan erkek karakterler, geleneksel olmayan aile dinamikleri, cinsiyet ve beden keşfi, LGBTQ+ temaları olmak üzere belirlenen bu beş kategori için çeviri ve özgün eser örnekleri verilmiştir. Bu örneklerden yola çıkarak, kültür repertuarındaki ilk temsillerin çeviri eserler aracılığıyla olduğu ve özgün eserlerin kademeli olarak arttığı tespit edilmiştir. Bu beş kategori arasındaki paralellikler de çeviri yazın ile özgün yazın arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu beş kategori içinde özellikle LGBTQ+ temalarının yer aldığı kategorinin hem çeviri hem de özgün yazında diğer kategorilere göre daha az temsil edildiği görülmüştür. Muhtemel sebeplerinin, bu temaların toplumun çoğunluğu tarafından tabu olarak görülmesi ve muzır ilan edilerek çocuklara satışının yasaklanması olabileceği tartışılmıştır. Öne çıkan bir diğer bulgu da bu kategoride 10 çeviri eser bulunurken, özgün yazında sadece 1 örneğinin tespit edilmiş olması ve tespit edilen bu özgün eserde de aslında sadece yoruma açık bir anlatı ve görsel bulunmasıdır. Çeviri eser olan *Baba Hakları Bildirgesi* (2018b) kitabında yer alan, farklı aile yapılarının bulunabileceğine dair anlatı ve buna eşlik eden çizime benzer bir anlatı ve çizim özgün eserde de görülür. Bu tespit çeviri eserdeki anlatı tarzının ve çizimin özgünle paralellik gösterdiğine dolayısıyla çeviri ve özgün eser arasındaki bir ilişkiye işaret edebilir.

Türkiye’de 2000-2022 yılları arasında yayımlanan ve çocuk yazınında toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayarak, eşitlikçi çocuk yazını temsillerine yer veren çeviri ve özgün eserleri tespit edip bu eserlerin kültür repertuarının gelişimindeki rolünü inceleyen bu çalışmada, yapılan incelemeler sonucunda, çeviri eserlerin özgün yazın için bir örnek oluşturduğu ve kademeli olarak özgün eserlerin artışına katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu alanda yapılan daha kapsamlı bir çalışmanın ilk verilerini sunan bu makalenin bir bakış açısı sunması ve gelecekte yapılacak olan çocuk yazınında eşitlikçi cinsiyet temsili çalışmalarında, söz konusu listelerin daha da geliştirilebilmesi önemlidir. Bu çalışmadan hareketle, ilerleyen çalışmalarda, çeviri yazının özgün yazını ne şekilde etkilediğini, dolayısıyla erek kültür repertuarının biçimlendirilmesindeki etkili faktörleri tespit edebilmek için eserlerdeki anlatı türlerinin ve çizimlerin detaylı analizlerini yapmak, çevirmen, çizer ve yayıncıların oynadıkları rolü sosyolojik bir bakış açısıyla ele almak özellikle çocuk yazını çevirisi ve feminist çeviri çalışmaları kesişiminde değerli olacak ve alana katkı sağlayacaktır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Esra Duygu Özdoğan %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Esra Duygu Özdoğan 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Kaynakça

- Alan, C. ve Okyayuz, A. Ş. (2022). İkilik dışı cinsel kimliklerin görsel-işitsel çeviride yansıtımına ilişkin sorun odaklı bir yaklaşım. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 33, 20-41. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1209263>
- Albers, P. (1996). Issues of representation: Caldecott gold medal winners 1984-1995. *The New Advocate*, 9(4), 267-285.
- Allen, A. M., Allen, D. N., & Sigler, G. (1993). Changes in sex-role stereotyping in Caldecott Medal award picture books 1938-1988. *Journal of Research in Childhood Education*, 7(2), 67-73. <https://doi.org/10.1080/02568549309594842>
- Alpaslan, Z. (2013). *Tavuk prenses*. Mavibulut Yayıncılık.
- Arénes, J. (2011). *Erkek olmakla nasıl baş etsem?* (S. İdemen, Çev.). Can Çocuk Yayınları.
- Bacchilega, C. (1997). *Postmodern fairy tales: Gender and narrative strategies*. University of Pennsylvania Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt3fhs88>
- Baldacchino, C. (2018). *Morris Micklewhite ve turuncu elbise* (D. Özülke, Çev.). Güldünya Yayınları.
- Berk, E. (2018). *İşte benim annem*. Abm Yayınevi.
- Berk, E. (2020). *İşte benim babam*. Abm Yayınevi.
- Bingham, J. (2016). *En güzel benim evim* (N. A. Özdemir, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Brami, E. (2017a). *Erkek çocuk hakları bildirgesi* (B. Uğuz, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Brami, E. (2017b). *Kız çocuk hakları bildirgesi* (B. Uğuz, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Brami, E. (2018a). *Anne hakları bildirgesi* (B. Uğuz, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Brami, E. (2018b). *Baba hakları bildirgesi* (B. Uğuz, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Brooks, B. (2018). *Farklı olmaya cesaret eden erkek çocuklarına hikayeler* (S. P. Acar, Çev.). Eksik Parça Yayınları.
- Brugilles, C., et al. (2002). Male and female characters in illustrated children's books or how children's literature contributes to the construction of gender. *Population (English Edition, 2002-)*, 57(2), 237-267.
- Büke, A. (2017a). *Eyvah, babam şiiir yazıyor!*. Günışığı Kitaplığı.
- Büke, A. (2017b). *Annemle uzayda*. Günışığı Kitaplığı.
- Carry, G. (2015). *Jack ve sihirli fasulye*. Net Yayıncılık.
- Casey, K., Novick, K., & Lourenco, S. F. (2021). Sixty years of gender representation in children's books: Conditions associated with overrepresentation of male versus female protagonists. *PLoS ONE*, 16(12), e0260566. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260566>
- Cavallo, F., & Favilli, E. (2017). *Asi kızlara uykudan önce hikayeler* (D. Öztok, Çev.). Hep Kitap.
- Cole, B. (2014). *Külprensi* (C. Şenkaya, Çev.). Kuraldışı Yayıncılık.

-
- Cole, J. (2005). *Cinsellikle ilgili merak ettikleriniz: Sorular ve yanıtlar* (A. Aslan, Çev.). Güneşli Kitaplığı.
- Collins, L. J., Ingoldsby, B. B., & Dellman, M. M. (1984). Sex-role stereotyping in children's literature: A change from the past. *Childhood Education, March/April*, 278-282.
- Dağistanlı Aysev, A. (2021). *Cesur kızlara yol arkadaşları 1*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.
- Demirhan, H. (2022). Translating gender and sexuality in children's literature: Turkey as a case study. *MonTI. Monographs in Translation and Interpreting*, 14, 149-179. <https://doi.org/10.6035/MonTI.2022.14.05>
- Dinçkan, Y., & Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2021). Türkiye'de eşitlikçi çocuk yazını bağlamında çeviri ve özgün yapıtların çocuk yazınına katkısı. Ş. Okyayuz (Ed.), *Çeviri(bilim)de yeni açılımlar* içinde (ss. 109-139). Siyasal.
- Even-Zohar, I. (1990). Polysystem studies. *Poetics Today International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*, 11(1), 1-268. https://www.tau.ac.il/~itamarez/works/books/Even-Zohar_1990--Polysystem%20studies.pdf
- Even-Zohar, I. (1997). Factors and dependencies in culture: A revised outline for polysystem culture research. *Canadian Review of Comparative Literature*, 24(1), 15-34. https://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/EvenZohar_1997--Factors%20and%20Dependencies%20in%20Culture.pdf
- Even-Zohar, I. (2002). The making of culture repertoire and the role of transfer. S. Paker (Ed.), *Translations: (Re)shaping of literature and culture* içinde (ss. 166-174). Boğaziçi University Press.
- Fliess, S. (2021). *Mucit prenses* (M. Aydın, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Georgiou, C. (1969). *Children and their literature*. Prentice Hall.
- Göknül, C. (2007). *Beni annem yavruladı*. Can Çocuk Yayınları.
- Gökşen, E. N. (1985). *Örnekleriyle çocuk edebiyatımız*. Remzi Yayınevi.
- Gravelle, K. (2019). *Regl kitabı* (Ö. Özarpacı, Çev.). Martı Yayınları.
- Guettier, B. (2015). *On çocuklu bir baba* (G. Z. Çaylı, Çev.). Almidilli Yayınları.
- Güzelyurt, T. (2020). Okul öncesi dönemde cinsel eğitim ve istismar: Çocuk kitaplarına yönelik bir inceleme. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR)*, 4(1), 54-69. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/955386>
- Hunt, P. (1994). *An introduction to children's literature*. Oxford University Press.
- Janisch, H. (2017). *Bazı günler...* (D. Tunç, Çev.). YKY.
- Janouch, K. (2010). *Ben nasıl oldum?* (A. Arda, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Karakiya, Y. (2018). *Prenses olmak istemeyen prenses*. Tudem Yayınları.
- Kemp, A. (2017). *Prensesler uslu durmaz* (S. Özkan, Çev.). Beta Kids.
- Kıbrıs, İ. (2006). *Çocuk edebiyatı*. Tek Ağaç.

- Kimpton, D. (2006-2012). *Midilli tutkunu prenses* (S. Okyay, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kortenhaus, C. M., & Demarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex Roles*, 28(3/4), 219-232. <https://doi.org/10.1007/BF00299282>
- Kumru, R. (2019). *Hoş geldim*. Hep Kitap.
- Labbé, B. (2006). *Oğlanlar ve kızlar* (A. Aslan, Çev.). Günışığı Kitaplığı.
- Lathey, G. (2016). *Translating children's literature*. Routledge.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315458496>
- Lieberman, M. R. (1972). 'Some day my prince will come': Female acculturation through the fairy tale. *College English*, 34(3), 383-395. <https://www.jstor.org/stable/375142>
- Lind, A. (2002). *Kumkurdu* (M. Özsoy, Çev.). Yerdeniz Yayınları.
- Lind, A. (2008). *Ellika Tomson'un keşif günlüğü* (A. Arda, Çev.). Kanat Yayınları.
- Lindgren, A. (2007). *Ronja: Haydut kızı* (D. Canefe, Çev.). İthaki Yayınları.
- Lindgren, A. (2011). *Pippi uzunçorap* (A. Arda, Çev.). Doğan Egmont Yayıncılık.
- Lindgren, A. (2011). *Pippi uzunçorap denize açılıyor* (A. Arda, Çev.). Doğan Egmont Yayıncılık.
- Lindgren, A. (2011). *Pippi uzunçorap Büyük Okyanus'ta* (A. Arda, Çev.). Doğan Egmont Yayıncılık.
- Lindgren, A. (2020). *Haydudun kızı Ronja* (A. Arda, Çev.). Pegasus Yayınları.
- Marshall, N. L. (2004). The quality of early child care and children's development. *Current Directions in Psychological Science*, 13(4), 165-168. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00299.x>
- Marvel, G. L. (2020). *Asi delikanlılara uykudan önce hikâyeler* (B. De Sa Matos Paixao, Çev.). Kara Karga Yayınları.
- Mayle, P. (2009). *Ben nereden geldim?* (E. Aksay, Çev.). Sistem Yayıncılık.
- Mayle, P. (2015). *Ben nereden geldim?* (O. Akinhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- McCabe, J., Fairchild, E., Grauerholz, L., Pescosolido, B. A., & Tope, D. (2011). Gender in twentieth-century children's books: Patterns of disparity in titles and central characters. *Gender & Society*, 25(2), 197-226. <https://www.jstor.org/stable/pdf/23044136.pdf>
- Neydim, N. (2020). History of children's literature translation in Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 13, 47-55. <https://doi.org/10.26650/ijts.2020.13.0003>
- Nikolajeva, M. (1996). *Children's literature comes of age: Toward a new aesthetic*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315667492>
- Nilsen, A. P. (1971). Women in children's literature. *College English*, 32(8), 918-926. <https://www.jstor.org/stable/375631>
- Nodelman, P. (1996). *The pleasures of children's literature*. Longman.
- Nodelman, P. (1999). Decoding the images: How picture books work. P. Hunt (Ed.), *Understanding children's literature*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.557070>

-
- Oittinen, R. (2000). *Translating for children*. Garland Publishing. <https://doi.org/10.4324/9780203902004>
- Okuyuz, Ş. (2017). From translation to originals...is it just a short step? *New Writing: The International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 14(3), 348-368. <https://doi.org/10.1080/14790726.2017.1301961>
- O'Sullivan, E. (2005). *Comparative children's literature*. Routledge.
- Özdemir, Ş. (2013). *Mavi kız – uzun bir yol*. YKY.
- Pekşen, S. (2012). Children's literature as a tool for gender appropriation. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52(2), 151-166. http://doi.org/10.1501/Dtcfder_0000001309
- Politis, D. (2022). Gender in children's literature: Through or beyond conventions? *Advances in Literary Study*, 10, 129-140. <https://doi.org/10.4236/als.2022.102010>
- Russell, D. (1997). *Literature for children: A short introduction*. Longman.
- Sánchez Vegara, M. I. (2018). *Agatha Christie* (N. Gürkaş, Çev.). Martı Yayınları.
- Sánchez Vegara, M. I. (2018). *Coco Chanel* (N. Gürkaş, Çev.). Martı Yayınları.
- Sánchez Vegara, M. I. (2020). *Maria Montessori* (N. Gürkaş, Çev.). Martı Yayınları.
- Schwikart, G. (2004). *Çocuğuma... Sevgiyi ve cinselliği nasıl anlatırım* (N. Gürşen, Çev.). Sis Yayıncılık
- Simon, S. (1996). *Gender in translation: cultural identity and the politics of transmission*. Routledge.
- Stephens, J. (1992). *Language and ideology in children's fiction*. Longman.
- Şahinkanat, S. (2022a). *Annemin çantası*. YKY.
- Şahinkanat, S. (2022b). *Babamın battaniyesi*. YKY.
- Townsend, J. R. (1996). *Written for children*. Scarecrow Press.
- Von Flotow, L. (1997). *Translation and gender: Translating in the era of feminism*. St. Jerome Publishing. <https://doi.org/10.4324/9781315538563>
- Walsh, A., & Leaper, C. (2020). A content analysis of gender representations in preschool children's television. *Mass Communication and Society*, 23(3), 331-355. <https://doi.org/10.1080/15205436.2019.1664593>
- Warner, M. (1994). *From the beast to the blonde: On fairy tales and their tellers*. Chatto & Windus.
- Weitzman, L. J., Eifler, D., Hokada, E., & Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology*, 77(6), 1125-1150. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/5067725/>
- Yalçın, A. & Aytaş, G. (2005). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Zanfablo, G. (2017). Gender matters: What is at stake in dealing with children's literature? *TRANS. Revue de Littérature Générale et Comparée*, 21, 1-24. <https://journals.openedition.org/trans/1440>

Şahin, M. (2023). *Yapay çeviri*. Çeviribilim Yayınları, 159 s. ISBN: 978-605-9312-51-6

Kitap tanıtımı / Book review

Volga YILMAZ-GÜMÜŞ*

*Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, vygumus@anadolu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9075-6634

“Çevirileri artık makineler yapacak, çevirmenlere ihtiyaç kalmayacak” gibi ifadeleri son yıllarda sıkça duyuyoruz. Bu ifadeler ve görüşler –her ne kadar 2020’lerde daha sık karşımıza çıksa da– hiç yeni değil aslında. “Tercüme Makinesi Yapılıyor”: Milliyet gazetesinin 25 Nisan 1958 tarihli bir haberinin başlığı... Bugün makine çevirisi dediğimiz kavramın tarihine baktığımızda ilgili çalışmaların 1930’larda, hatta 1920’lerde başladığını, 1950’lerde Georgetown-IBM deneyiyle belli bir ivme kazanıp zaman zaman yoğunlaşarak, zaman zaman hız kaybederek devam ettiğini görüyoruz. On yıllardır bu alanda çalışmalar yapılırsa da 2000’lerde ve özellikle 2020’lerde makine çevirisinin ayrı bir gelişim gösterdiğinin hepimiz farkındayız. Günümüzde gerek yazılı gerekse sözlü çevirmenlik yapay zekâ teknolojilerinden en fazla etkilenen meslekler arasında görülmektedir. Peki yapay zekâ ve makine çevirisi insan çevirmenlerin yerini alabilir mi? Prof. Dr. Mehmet Şahin’in *Yapay Çeviri* adlı kitabı bu soruya yanıt aramakla kalmayıp insan çevirmenler yerini tamamen veya büyük ölçüde makinelerle bıraktığında nelerle karşılaşacağımızı da düşünmemizi sağlamaktadır. Şahin ‘yapay çeviri’ kavramını önererek bunu gerekçelendirse de ben bu yazıda daha önce yaptığım çalışmalarda ve derslerimde kullandığım ‘makine çevirisi’ kavramını tercih etmekteyim.

Yapay Çeviri iki ana kısımdan oluşan bir kitap. Yazar “Yapay Çeviriye Doğru” başlıklı ilk kısımda öncelikle fikrin doğuşundan –17. yüzyıldan– başlayarak makine çevirisinin ayrıntılı bir tarihçesini vermektedir. Bu tarihi gelişmeleri dönemin sosyopolitik koşullarıyla ilişkilendirerek dil ve çeviri çalışmalarının bu koşullardan bağımsız olmadığını ve disiplinler arası araştırmanın gerekliliğini bir kez daha göstermektedir. 1920’lerde geliştirilen ilk çeviri makineleriyle başlayıp günümüzde kullanılan ve çevirmenlerin yerini makinelerin alacağı tartışmalarını alevlendiren büyük dil modelleri destekli nöral makine

çevirisine kadar geçen yüz yıllık süreyi yapılandırılmış bir şekilde özetleyerek gerek çeviri dersleri gerekse çeviri mesleği için önemli bir kaynak sunmaktadır.

İlk kısmın sonunda yer alan “Yapay Çeviri ve Eğitim” başlıklı bölüme kişisel ilgi alanıma doğrudan girdiği için özellikle değinmek istiyorum. Bugün yapay zekâ ve makine çevirisinin istihdam olanakları üzerindeki etkisi yoğun bir şekilde tartışılmakta ve bu tartışmalar gerekli planlama yapılmadan onlarca üniversitede açılan Mütercim ve Tercümanlık ve Çeviribilim bölümlerinin müfredatı ve geleceğini de ilgilendirmektedir. Yapay zekâ ve makine çevirisi hem sınıf içi eğitim süreçlerini hem de eğitim sonrasında mezunların istihdamını etkilemektedir. Yazar da daha önce katıldığı bir panelde belirttiklerini alıntılarla teknolojilerin “etkin ve bilinçli” bir şekilde kullanılmasının hem çeviride kalite ve üretkenliğin artırılması hem de çevirmenin sürekliliğinin korunması açısından önem taşıdığını bir kez daha vurgulamaktadır (s. 97). Sınıf içi uygulamalara baktığımızda, çeviri derslerinin piyasayı taklit ederek makine çevirisi sonrası düzeltme süreciyle yürütülmesi “öğrencilerin kendi katkısını, yaratıcılığını yeterince öne çıkarmasını” engellemektedir (s. 105). Ayrıca, yazarın çeviri eğitimi programlarında teknolojinin araç değil amaç olarak yer almasının öğrencilerin teknolojiye eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerine engel olarak piyasadaki olumsuzlukları giderme konusunda daha az istekli olmalarına yol açabileceği görüşünü (s. 101-102) de tartışılmaya ve araştırılmaya değer buluyorum. Son olarak, Mehmet Şahin’in yıllardır teknoloji derslerinde yaptığı uygulamalara ve bu uygulamaların sonuçlarını paylaştığı araştırmaları bu kitapta özetleyerek derlemesi bu eseri biz çeviri eğitimcileri için daha faydalı bir rehber haline getirmektedir. Bu kısmın kronolojik bir akış içinde sunulması, teknolojilerin çeviri derslerinde kullanımının nereden başlayıp nereye geldiğine dair kayda değer ipuçları vermektedir.

Şahin “Yapay Çeviri ve Çevirmenler” başlıklı ikinci kısımda ise makine çevirisinde özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelerin çevirmenler ve çevirmenlik üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Yazarın bu başlık altında ele aldığı konular gizlilik, sürdürülebilirlik, bağımsızlık, dil ve kültür, çevre ve diğer canlılar, etik ve son olarak makine çevirisinin faydalarıdır. Bu kısımdaki tartışmaların toplumsal, politik ve kültürel bakış açısıyla ilişkilendirilmesi çevirinin ve çevirmenliğin dil endüstrisiyle ve dil çalışmalarıyla sınırlı olmadığını tekrar ortaya koymaktadır.

Gizlilik, etik ve ekolojiyle ilgili tartışmalar makine çevirisinin kullanılmasıyla birlikte başlamıştı. *Yapay Çeviri*, bulut temelli makine çevirilerinin ve özellikle resmi ortamlarda sözlü çeviride yapay zekâ kullanımının risklerine, makine çevirisiyle oluşturulan metinlerde hukuki sorumluluğa ve yapay zekânın doğada bıraktığı karbon ayak izine bir kez daha dikkat çekmektedir. Bunlarla birlikte, bağımsızlık ve tarafsızlık konusunu da özellikle vurgulamaktadır. Dünyadaki dengelerin hızla değiştiği ve dünyanın servetini birkaç şirketin elinde tuttuğu dikkate alındığında söz konusu ülke ve şirketlere sınırsız veri sunan yapay zekâ destekli çeviri araçlarının ulusal bağımsızlık üzerindeki etkisini de dikkate almamız konusunda uyarmakta bizi yazar. Burada önemli olan diğer bir husus ise bireysel bağımsızlığın da dile getirilmiş olmasıdır. Otomatikleşmeyle birlikte insanların çeviri yetkinlikleri de gittikçe azalacağı için çevirilere eleştirel bir gözle bakıp bunları düzeltme yetileri de zayıflayacaktır (s. 123). Bir de çevirmenliğin sürdürülebilirliği

konusu yer almaktadır. Bir çevirmeni çevirmen yapan yaratıcılığı ve esnekliğinin yanı sıra, emek harçayarak edindiği kültürel sermayesi, deneyimi ve mesleğin incelikleriyle ilgili bilgisidir. Şahin'in de vurguladığı gibi, çevirmenler makine çevirisi sonrası düzeltme için bu sermayenin tamamına ihtiyaç duysalar da "çevirmenin yaptığı işin değeri geleneksel çeviri kadar yüksek görülmez" (s. 118).

Ayrıca kültürel mirasın devamlılığı için insana ihtiyaç vardır. Makineler artık edebi eser de üretebilir, çeviri de yapabilir, resim de yapabilir, beste de yapabilir. Bu durumda bir insanın yıllarca yoğurarak, besleyerek, zihnini ve ruhunu işleyerek yarattığı estetiği, özgünlüğü, üslubu bir kenara bırakmamız gerekecek midir? Yazar, dili ve çeviriyi tamamen makinelere bıraktığımızda gelecekte yaratılacak muhteşem eserlerden mahrum kalacağımızı, tekdüze ve sıkıcı metinlerle karşılaşacağımızı dile getirmektedir. "İnsanın yaratıcılığının bir sınırı var mı? Bunu ancak dili tamamen makinelere terk etmezsek anlayabiliriz" sorularını da bu bağlamda sormaktadır (s. 145).

Sonuç olarak, Prof. Dr. Mehmet Şahin'in *Yapay Çeviri* kitabı, makine çevirisinin tarihi ve geleceğini, çeviri eğitimi ve çevirmenlik üzerindeki etkilerini de içeren geniş kapsamlı bir içerik sunmaktadır. Şahin, insan çevirmenlerin ve teknolojilerin birlikte nasıl evrileceğini sorgularken çeviri mesleğinin geleceğine dair hem umut verici hem de düşündürücü bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Gerek çeviri eğitiminde gerekse çeviri piyasasında teknolojiye eleştirel bir şekilde yaklaşmanın, benim de savunduğum, makine çevirisi ve insan çevirmen iş birliğini daha insani bir yöne götüreceğini, ayrıca çevirmenlerin daha insana yakışır koşullarda çalışmalarını sağlayacağını vurgulamaktadır. Böylelikle, yapay zekânın hayatımızdaki ve mesleğimizdeki yerini tartışırken, insan yaratıcılığının ve eleştirel düşüncenin göz ardı edilmemesi gerektiğine de işaret etmektedir. *Yapay Çeviri*, teknolojiyle dönüşen çeviri ve çevirmenlik dünyasında yolunu bulmak isteyenlere düşündürerek ve sorgulatarak ışık tutabilecek bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu incelemeyi *Yapay Çeviri*'nin önsözünden bir alıntıyla bitirmek yerinde olacaktır. "Her ne kadar makineler artık öğrenebiliyorsa da verilerle kısıtlı bir dünyaları vardır ama insan gökyüzü gibidir, deniz gibidir, sonsuz bir evrendir. Yapay çeviri, her şeyin doğallığını yitirmeye başladığı dünyamızda dilin ve duyguların da yapaylaşmasına neden olmayacak şekilde idare edilebilir" (s. 9). Bu alıntı, makine çevirisinin sınırlarını ve insanın derinliğini vurgulayarak, çevirmenlerin gerçek değerini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Volga Yılmaz-Gümüş %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
